books2ebooks.eu

Svenska litteratursällskapet i Finland, 1885-1910

Helsingfors
1910

eBooks from your library by
eBooks on Demand

digitised by
University of Tartu Library
UNIVERSITY OF TARTU
LIBRARY

EOD – Millions of books just a mouse click away! In more than 10 European countries!

Thank you for choosing EOD!

European libraries are hosting millions of books from the 15th to the 20th century. All these books have now become available as eBooks – just a mouse click away. Search the online catalogue of a library from the eBooks on Demand (EOD) network and order the book as an eBook from all over the world – 24 hours a day, 7 days a week. The book will be digitised and made accessible to you as an eBook.

Enjoy your EOD eBook!

- Get the look and feel of the original book!
- Use your standard software to read the eBook on-screen, zoom in to the image or just simply navigate through the book
- *Search & Find*: Use the full-text search of individual terms
- *Copy & Paste Text and Images*: Copy images and parts of the text to other applications (e.g. word processor)

Terms and Conditions

With the usage of the EOD service, you accept the Terms and Conditions provided by the library owning the book. EOD provides access to digitized documents strictly for personal, non-commercial purposes. For any other purpose, please contact the library.

- Terms and Conditions in English: http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/en/agb.html
- Terms and Conditions in Estonian: http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/et/agb.html

More eBooks

Already a dozen libraries in more than 10 European countries offer this service.
More information is available at http://books2ebooks.eu

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET
I FINLAND

1885—1910

Minnesskrift

Den 5 februari 1910

HELSINGFORS 1910

SKRIFTER

UTGIFNA AF

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

XC

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET
I FINLAND

1885—1910

MINNESSKRIFT

DEN 5 FEBRUARI 1910

HELSINGFORS 1910

HELSINGFORS 1910
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI

INNEHÅLL

TEXT:

I. HISTORIK ÖFVER SÄLLSKAPETS VERKSAMHET

Sid.

Svenska Litteratursällskapet i Finland. En återblick på sällskapets tjugofemåriga verksamhet af *Arvid Hultin* 1

Svenska Litteratursällskapets Bestyrelse 1885—1910 85

Svenska Litteratursällskapets prisbelöningar 1885—1910 87

Svenska Litteratursällskapets i Finland ekonomiska utveckling under åren 1885—1908 af *Sigfr. Kullhem* 89

Urkunder rörande Svenska Litteratursällskapets i Finland testamenterade och donerade fonder 1885—1909 99

Svenska Litteratursällskapets manuskriptsamling af *Elis Lagerblad* 123

Runebergsbiblioteket, dess uppkomst och utveckling af *Ernst Lagus* 153

Svenska Litteratursällskapets folkloristiska samlingar af *Ernst Lagus* 173

II. MINNESTECKNINGAR

Wilhelm Lagus af *C. Synnerberg* 1

Johan Gustaf Frosterus af *M. G. Schybergson* 61

R. A. Renvall af *Georg Schauman* 99

Kasten Antell af *Emil Schybergson* 105

Martin Wegelius af *Karl Flodin* 115

PORTRÄTT:

Sid.

Victor Höckert 99
Maria Lovisa Lindeman 112
Anna Augusta Granberg 112
Gustaf E. Ranin 112
Werner Söderström 112
B. F. Fröberg 112
L. Borgström 120
K. H. Renlund 120
Emy Procopé 120
C. E. Pehrman 120
J. W. Åkerstedt 120

Wilhelm Lagus 1
Johan Gustaf Frosterus 61
R. A. Renvall 99
Kasten Antell 105
Martin Wegelius 115

OBSERVERADE TRYCKFEL

Sid. 40 r. 9 nedifrån står lager; läs lagar.
» 56 r. 7 uppifrån står sällskapat; läs sällskapet.
» 86 r. 11 » » Strömberg; läs Strömborg.

I

HISTORIK ÖFVER SÄLLSKAPETS VERKSAMHET

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND 1885—1910.

EN ÅTERBLICK PÅ SÄLLSKAPETS TJUGOFEMÅRIGA VERKSAMHET

AF

ARVID HULTIN.

I.

SÄLLSKAPETS STIFTELSE.

FÖR TJUGOFEM ÅR tillbaka den 5 februari 1885, Johan Ludvig Runebergs födelsedag, sammanträdde ett större antal för det svenska språket och den svenska bildningen i landet intresserade personer i societetshuset i Helsingfors och fattade enstämmigt beslut om bildandet af ett svenskt litteratursällskap i Finland.

Mötet hade föregåtts af en inbjudning till den svenska allmänheten i landet, författad af den främste bland initiativtagarne, sedermera sällskapets första ordförande, professor *C. G. Estlander*. Då inbjudningsskriften i korta drag angifver

idén med sällskapets stiftande och dess hufvudsakliga verksamhetsprogram, sådant initiativtagarne hade tänkt sig detsamma, meddelas den här nedan in extenso:

«Den svenska bildningen i Finland har en lång och sällsynt vacker historia. Den har sina stora och kända namn, sina Gezelier, sin Porthan, sin Franzén och Runeberg, men därjämte tallösa mindre, redan förgätne arbetare, hvilkas tysta lifsgärning är den bildningsgrund, som den närvarande tiden har att bygga på. Den har haft sina strömningar, den kyrkliga under karolinernas spira, den upplysta rationalismens i förra århundradet, den känslofulla spekulationens och offervilliga nationalkänslans i detta sekel, och ur dessa rörelser har den fosterländska anda framgått, som utvecklat och ännu uppehåller våra fria institutioner samt uppammat vid den svenska bildningens sida ett ungt och verksamt finskt bildningssträfvande.

Vittnesbörden om detta sekellånga arbete hafva blott till en ringa del blifvit samlade eller bearbetade. I synnerhet gäller detta om litteraturen i nästan hela dess utsträckning, men äfven beträffande bildningsanstalternas uppkomst och utveckling återstår mycket för forskningen. I afseende å de svenska folkdialekterna samt dithörande folksång och saga är visserligen arbetet påbörjadt, men ännu på långt när icke afslutadt.

Det är denna uppgift, som i främsta rummet bör tillkomma

Svenska Litteratursällskapet i Finland,

till hvars grundläggande vännerna af den svenska bildningen i landet härmed inbjudas. Genom fortlöpande publikationer, innehållande dels källskrifter, dels minnesteckningar och kulturbilder samt studier af svenska folkdialekter, svensk folksång och saga, af hvilka publikationer lämpliga delar skulle tillställas Sällskapets medlemmar, kunde förgångna tiders män, deras syftemål och sträfvanden, ställda i en rätt belysning, återkallas i eftervärldens hågkomst, jämte det bidrag lämnades äfven från vårt land till den svenska språkforskningen. Det vore att göra rättvisa åt det förflutna, men äfven i afseende å framtiden skulle den sålunda ökade kännedomen af och känslan för förfädrens verk och gärning helt viss bidraga att belysa vägen och lifva modet.

Dock äfven på ett direktare sätt bör ett sällskap af denna art kunna verka för den svenska bildningens framtid i landet: genom att uppmuntra och vägleda dem, som gå att bära denna bildning framåt. Utan att öfverskatta verkan af understöd och prisbelöningar, kan dock icke nekas att äfven hos oss en sådan uppmuntran visat sig öfver hufvud välgörande för litteraturen, liksom för konsten. Särskildt i afseende å svenska språket är af flere skäl en omvårdnad af nöden, hvarför ock en af Sällskapets uppgifter blefve att genom läro- och läseböcker verka för dess rätta bruk.

Då det gäller såväl att bevara förfädrens minne, som ock att förkofra det arf de lämnat, är det att hoppas att Sällskapet icke skall sakna landsmäns deltagande och understöd. Förslaget till Sällskapets stadgar, som å konstituerande möte skall föreläggas till granskning, innebär att de medborgare och medborgarinnor, hvilka ingå i Sällskapet såsom medlemmar, förbinda sig för 12 år till en årsafgift af 10 mark, eller att på en gång erlägga 100 mark, medan enhvar som erlagt 200 mark eller därutöfver anses som stiftare och erhåller kostnadsfritt Sällskapets samtliga publikationer. För förvaltningen af dessa medel och ledningen af Sällskapets verksamhet utses ett antal personer å Sällskapets årsmöte.

Detta årsmöte hålles på Johan Ludvig Runebergs födelsedag. Det är i hägn af hans genius, som detta Sällskap träder i dagen. I hans anda vill det verka, hans kärlek till det förflutna, hans höga och frisinnade världsåskådning, hans konst och hans språk vill det söka att bevara i hans fädernesland, och därför har till Sällskapets titel tillagts:

Stiftadt till åminnelse af JOH. LUDV. RUNEBERG.»

Inbjudningsskriften var undertecknad af följande sjutton personer: Wilh. Bolin, Fredr. Elfving, A. O. Freudenthal, F. Gustafsson, E. Lagerblad, Theodor Lindh, R. A. Renvall, C. Synnerberg, Viktor Öhberg, V. M. von Born, C. G. Estlander, G. Frosterus, R. Hausen, Axel Lille, J. O. I. Rancken, M. G. Schybergson, K. K. Tigerstedt.

Sällan har ett upprop till bildande af ett nytt sällskap mötts af ett lifligare gensvar hos allmänheten. I det af inbjudarne sammankallade grundläggande mötet deltogo omkring 120 personer, af hvilka 59 tecknade sig som stiftare och de öfriga som årsmedlemmar af sällskapet. Åt de personer, som undertecknat inbjudningsskriften, gaf mötet i uppdrag att utse en interimsbestyrelse af fem personer, hvilken skulle uppgöra förslag till stadgar, utsända listor för antecknande af medlemmar i sällskapet och sedermera sammankalla ett konstituerande möte.

Tre månader senare, den 7 maj 1885, dagen efter aftäckandet af Runebergs bildstod, hölls det konstituerande mötet i universitetets solennitetssal. Framgången af interimsstyrelsens vädjan till allmänheten visade sig ha varit öfver förväntan stor. Som stiftande medlemmar hade tecknat sig 200 personer, af hvilka en utfäst sig att erlägga 2,000 mark, två 500, två 400, fyra 300 och en 250 mark. Summan af stiftarnes bidrag steg till 43,250 mark. Såsom medlemmar betalande 100 mark en gång för alla hade 111 personer tecknat sig, hvadan deras bidrag steg till 11,100 mark. Såsom medlemmar betalande 10 mark i tolf års tid hade 755 personer tecknat sig, hvilkas årliga bidrag belöpte sig till 7,550 mark eller in summa 90,600 mark. Totalsumman af nyantecknade medlemmar i sällskapet utgjorde således 1,066 och de af dem tecknade bidragen belöpte sig till 144,950 mark. Det var ett sällsynt vackert resultat, på grund hvaraf sällskapet kunde begynna sin verksamhet med en ekonomiskt tryggad ställning. Intresset och offervilligheten för det nya företaget framgår äfven däraf, att 10,700 mark hade influtit kontant, utan någon uppmaning af interimsstyrelsen till inbetalning af de tecknade medlen. Det var entusiaster, som önskade att sällskapet omedelbart skulle

hafva medel till sitt förfogande för att begynna sin verksamhet.

På konstituerande mötet framlades yttermera samt diskuterades och godkändes ett af interimsstyrelsen uppgjordt förslag till stadgar, som närmare fixerade sällskapets blifvande verksamhetsprogram och fastställde grunderna för dess blifvande organisation. Enligt detsamma skulle sällskapets angelägenheter vårdas och skötas af en bestyrelse bestående af tolf personer, och blefvo till denna sällskapets första bestyrelse, som dock endast skulle fungera till första årsmötet, följande personer valda af konstituerande mötet: professorerna C. G. Estlander, A. O. Freudenthal, J. G. Frosterus, F. V. Gustafsson och M. G. Schybergson, statsrådet Vilh. Lagus, öfverste K. Antell, doktorerna C. Synnerberg, R. Hausen, F. Elfving och R. A. Renvall samt fil. mag. Elis Lagerblad. Af dessa första bestyrelsemedlemmar kvarstå ännu fem efter 25 års förlopp, medan fyra ej mera tillhöra de lefvandes antal.

Detta är i hufvuddrag historien om Svenska litteratursällskapets stiftelse. Frågar man efter de inre orsaker, som föranledde sällskapets stiftande, har man väl närmast att söka dem i tidsförhållandena, främst den fennomanska rörelsens tilltagande fientlighet mot den svenska kulturen i landet. Redan långt tidigare synes frågan ha stått på dagordningen. I den periodiska pressen meddelades vid sällskapets stiftande, att tanken på bildandet af ett svenskt litteratursällskap ingalunda var ny. Redan för mer än ett decennium tillbaka hade frågan väckts och diskuterats samt tid efter annan dykt upp på nytt, men alltid fått förfalla, enär man trott sig sakna ett tillräckligt antal arbetande krafter för en så maktpåliggande uppgift. Tanken hade bl. a. uttalats af

professorn, frih. *M. W. af Schultén* i ett sällskap för saken intresserade, men någon plan fanns icke, ej heller följde någon åtgärd på uttalandet; själfva önskningsmålet synes dock ha varit allmänt.

Året före sällskapets stiftelse ingick i den af en ung litterär förening utgifna ströskriften Verdandi (häftet III) under titeln «Litterära spörsmål» en motiverad direkt uppmaning till bildande af ett svenskt litteratursällskap. Den anonyma författaren var *Ernst Lagus,* som några år senare blef medlem af svenska litteratursällskapets bestyrelse. I Ernst Lagus' uppsats finner man utan tvifvel antydningar om de omständigheter och motiv, hvilka föranledde svenska litteratursällskapets bildande.

Enligt Lagus' mening hade språkstriden utvecklat sig eller höll åtminstone på att utveckla sig till en kulturkamp mellan tvenne olika bildningsformer, den västerländskt-svenska och den finskt-ugriskt-österländska; och det var främst i och genom litteraturen denna kulturkamp skulle komma att utkämpas. Författaren för sin del var helt optimistisk vidkommande utgången af denna kamp, men han fann sig dock föranlåten att företaga en mönstring med den svenska litteraturen i landet, och han kunde därvid ej undgå att finna att denna litteratur då för tiden befann sig i lägervall. Efter Runebergs, Cygnæi, Topelii och de öfriga heroernas tid hade följt en period af afmattning, och det hade förnummits röster, bland dem skalden Topelius, som redan förkunnade dödsdomen öfver den svenska litteraturen i Finland. Författaren för sin del delade ej denna misstro vidkommande den svenska litteraturens framtid i landet, utan tillbakavisade densamma på det mest energiska sätt, men han ansåg dock att vi måste göra annat för vår inhemska svenska litteratur, än att blott med händerna i kors hoppas

på dess framtid. Och bland de åtgärder, som författaren i detta afseende föreslog, var just bildandet af ett svenskt litteratursällskap i Finland, hvilket skulle blifva ett centrum, som med ord och handling skulle taga sig an det svenska språkets och den svenska litteraturens uppodling, utbredning och försvar. Ett sådant sällskap skulle i främsta rummet beflita sig om åstadkommandet af lämpliga läroböcker för våra svenska skolor i alla skilda läroämnen. Den inhemska historieforskningen och den inhemska poesin på svenskt språk borde äfven omhuldas af detta sällskap. Och framför allt borde ett blifvande svenskt litteratursällskap med största ifver taga om händer de dyrbara skatter af germaniskt-svensk sång och saga, som ännu förefunnos hos vår svenska allmoge. Än vidare borde ett sådant litteratursällskap arbeta på att skaffa marknad i Sverige för vår svenska litteratur.

Om denna uppsats i Verdandi i någon mån kan anses gifva uttryck åt stämningen i de kretsar, från hvilka svenska litteratursällskapets bildande utgick, skulle man således inom dessa kretsar haft en känsla af att den svenska litteraturen, i den ställning den då innehade inom fosterlandet, behöfde omhändertagas af ett samfund, som skulle blifva för den ett kraftigt stöd under täflingskampen med den finska litteraturen, och som skulle om möjligt bringa den ur ett tillfälligt lägervall till en ny rik blomstring.

Det första steget till förverkligandet af planen om stiftandet af ett svenskt litteratursällskap togs emellertid af professor *C. G. Estlander*. Sedan den af honom år 1876 startade Finsk Tidskrift inom förloppet af några år hade lyckats vinna terräng, ansåg han tiden vara inne att äfven skrida till stiftandet af ett svenskt litteratursällskap. Han författade konceptet till den ofvannämnda inbjudningsskriften samt delgaf detsamma först åt professor A. O. Freudenthal

och doktor A. Lille vid ett möte hos den förstnämnde. Här granskades konceptet och inbjudningen erhöll den form, hvari den sedermera framträdde inför allmänheten.

Sällskapets bildande mottogs med lifliga sympatier af landets svenska press. Så lästes i en ledande artikel i Nya Pressen, att den rätta tidpunkten för sällskapets bildande var inne. Landets svenska folk och vänner till det svenska språket kunde ej vara annat än ense med sig själfva om nödvändigheten af att upprätthålla täflan med den spirande finska litteraturen och för denna täflans skull borde alla krafter samlas i ett för ändamålet stiftadt sällskap. Ju högre berättigandet af en svensk kultur och ett svenskt språk bestriddes i detta land, desto större måste i det gemensamma kulturarbetet den insats blifva, som lämnades af vännerna till vår gamla bildning. Det var en tanke, som vunnit insteg i allt vidare kretsar och som eldade den ungdom, hvilken utgången ur svenska hem ännu förstod att vörda det arf de fått af sina fäder och hade mod att söka lefva för dess förkofran. J. V. Snellman hade visserligen framkastat den förflugna tanken, att den svenska bildningen i Finland hade blifvit «en håg- och kraftlös tiggare», men för det släkte, hvars bästa känslor vuxit vid tonerna af Johan Ludvig Runebergs sånger, kunde icke finnas en tanke på möjligheten af att den svenska bildningen i Finland en gång skulle ikläda sig en tiggares skepnad.

Enstaka missljud förnummos dock äfven. Så uttalades i en artikel i den fennomanska tidningen «Finland» farhågor för att sällskapet skulle verka för utbrytandet af en svensk kulturutveckling, som ej skulle hafva något gemensamt med den finska, och gifva sitt stöd åt idén om ett tudeladt fosterland och ett tudeladt folk. Det anmärktes att sällskapets stiftare i inbjudningsskriften icke klart nog

angifvit den ställning de ansågo att sällskapet borde intaga till den finska bildningen. Som ett gravamen mot det nybildade sällskapet påpekades yttermera, att vårt lands främste på svenskt språk diktande skald icke fanns bland stiftarena, och det ehuru bladet själft förklarade, att denne skald förkastade de åsikter, som uppburos af koryféerna bland det svenska litteratursällskapets grundläggare.

Det är ju också klart att den skald, som hade dömt den svenska sången i landet till tystnad, icke skulle känna sig värmd af ett sällskap, som ville väcka denna sång till nytt lif i Runebergs och Topelii land. Topelii ställning till svenska litteratursällskapets bildande belyses äfven af Wilh. Lagus, som i ett tal på sin 80 års dag meddelade att en viss professor (Z. Topelius) vid tidpunkten för sällskapets grundläggning yttrade till honom: «hvarför har du varit med om att döpa ett sådant dödfödt foster»[1]). Men Lagus' svar till skalden: «månne det dock icke varda något af det barnet» besannade sig inom kort, och äfven Topelius fick snart ögonen öppna för sitt misstag. Sällskapet visade från början en lifskraft, som tillvann sig till och med motståndares erkännande. Topelius själf hade intet emot att blifva hedersledamot af sällskapet och mottog med stor tacksamhet sällskapets hyllningsadress, då han firade sin 80 års dag.

Sällskapets historia gifver vid handen, att dess stiftare hade visat öppen blick för hvad den svenska kulturen varit för landet, och det var särdeles lyckligt att det från början fastställdes som en af svenska litteratursällskapets främsta uppgifter att visa denna kulturs verkningar och söka upprätthålla ett så vidt möjligt lefvande samband med de för-

[1]) Jfr M. G. Schybergsons nekrolog öfver Wilh. Lagus i Finsk Tidskrift 1908.

gångna släktena. Betydelsen af ett sådant samband påpekades af sällskapets ordförande i ett af de tal, hvarmed han inledde sällskapets första årsmöten. Han framhöll huru angeläget det var att detta samband vidmakthölls i synnerhet där förhållanden förefunnos, som tycktes vilja framkalla en inre radikal brytning med det förflutna. Då det under sådana förhållanden uppstod fara för att den kulturutveckling, i hvilken förfädren inlagt sin anda och kraft, skulle blifva för nutiden likgiltig såsom någonting främmande eller äfven förhatlig såsom ett förment förtryck, blef det mera maktpåliggande här än annorstädes, att det förflutna återkallades i en lifvad hågkomst. Det var med att arbeta i en sådan syftning svenska litteratursällskapet började sin verksamhet.

II.

SÄLLSKAPETS ORGANISATION OCH FÖRSTA VERKSAMHETSÅR: *Val af funktionärer. Stadfästelse af stadgarna. Ombudsmännen. Ordnandet af sällskapets ekonomi. Sällskapets första publikationer. Förhandlingar och Uppsatser. Första årsmötet.*

OMEDELBART efter sällskapets konstituerande möte vidtogos åtgärder för att organisera dess verksamhet. Ännu före sommarens inbrott höllos tvenne möten af sällskapets nyvalda bestyrelse. På det första den 13 maj utsågs till ordförande professor *C. G. Estlander,* till vice ordförande professor *A. O. Freudenthal,* till sekreterare professor *M. G. Schybergson,* till skattmästare öfverste *K. Antell* samt till arkivarie magister *Elis Lagerblad.* Af dessa sällskapets första funktionärer kvarstår nu endast lektor Lager-

blad som arkivarie, hvilken post han innehaft under hela det första kvartseklet af sällskapets tillvaro. Professor Schybergson bekläder nu ordförandeplatsen. Utom den uppgift, som enligt stadgarna tillkom en hvar af de valda funktionärerna, bildade de tillsammans en kommitté, som ägde att till bestyrelsemötena förbereda en del ärenden samt att självständigt fatta beslut i smärre angelägenheter.

Bland bestyrelsens första åtgärder var att söka stadfästelse å sällskapets stadgar och anskaffa ombudsmän i landsorten. Stadgarna stadfästes af senaten den 11 juni 1885 «med tillägg likväl att af sällskapet antagna ändringar i dessa stadgar ej blifva gällande förr än de blifvit af kejserliga senaten gillade och fastställda». Äfven de, som af bestyrelsen anmodades att blifva ombudsmän i landsorten, åtogo sig detta värf med största tillmötesgående och beredvillighet. Sällskapet hade sålunda redan från början ombudsmän i 31 af landets städer, i nio landskommuner samt utom landet i S:t Petersburg och Baku. I en rundskrifvelse till ombudsmännen uttalade styrelsen den förhoppning, att de, en hvar å sin ort, ville ägna uppmärksamhet åt tillvaratagandet af möjligen tillgängliga litterära minnesmärken af förgångna tiders kultursträfvanden samt af alla i historiskt afseende viktiga dokument och handskrifter, hvarjämte framhölls att teckningen för delaktighet i sällskapet icke skulle anses som afslutad, utan borde nya medlemmar fortfarande vinnas för detsamma. Erfarenheten har sedermera visat, att ombudsmännen, hvilkas antal allt mera ökats under årens lopp, i högre grad kunnat förverkliga den senare uppgiften att fortfarande samla nya medlemmar till sällskapet än den förra om litterära minnesmärkens uppdagande. Ingalunda minst genom ombudsmännens nit har sällskapets medlemskrets befunnit sig i ständig tillväxt. Att den redan var stor från

början, har redan nämnts. I den första årsberättelsen uppskattades medlemmarnes antal till 1,249, af hvilka 225 voro stiftare och 132 en gång för alla hade erlagt 100 mk.

I följd häraf var äfven sällskapets framtid i ekonomiskt afseende säkerställd, om det också redan i första årsberättelsen, såsom så mången gång senare, framhölls att de medel, öfver hvilka sällskapet förfogade, dock ännu ej voro tillräckliga för en mera omfattande verksamhet i det syfte, som den utstakade planen förutsatte och sällskapets stadgar närmare angåfvo. Bland bestyrelsens första åtgärder var också ordnandet af sällskapets ekonomi, hvarom närmare längre fram i den redogörelse för sällskapets ekonomiska angelägenheter, som till denna publikation författats af sällskapets nuvarande skattmästare.

Enligt stadgarna skulle af stiftande medlemmarnas afgifter bildas en särskild fond, och beträffande användningen godkände sällskapet på första årsmötet ett af bestyrelsen väckt förslag, att nämnda räntemedel borde anslås till prisbelöningar att årligen utdelas åt inhemska författare, hvilka på svenska språket utgifvit förtjänstfulla arbeten inom de områden, som tillhöra sällskapets verksamhet, nämligen forskningsarbeten i fäderneslandets litteratur och historia, forskningsarbeten rörande svenska språket samt skönlitterära arbeten. Härmed hade redan i början af sällskapets verksamhet uppslaget gifvits till sällskapets prisbelöningar, hvilka sedermera fortgått ända till senaste tid, om också sättet och tiden för prisens utdelande på grund af vunnen erfarenhet undergått särskilda förändringar.

Sällskapets stadgar angåfvo som dess främsta uppgift att samla vittnesbörden om den svenska kulturens uppkomst i Finland, sådana som icke offentliggjorda eller sällsyntare litterära alster, svensk folksång och saga, upplysningar om

äldre litterära föreningar och företag, historiska handlingar, särskildt rörande undervisningsväsendet, biografiska underrättelser, bref af litterärt eller kulturhistoriskt intresse, samt att bearbeta och offentliggöra det sålunda samlade materialet.

Det var på denna uppgift bestyrelsen i främsta rummet hade att rikta sin uppmärksamhet. Beträffande samlandet af vittnesbörden om den svenska kulturen behöfde inga särskilda åtgärder vidtagas från styrelsens sida. Sällskapet omfattades från början med stort förtroende af allmänheten, och utan någon synlig åtgärd från styrelsens sida begynte strax i början af sällskapets verksamhet talrika dokument och handskrifter inflyta till sällskapet. Det första som anmäldes redan på våren 1885, var originalmanuskriptet till Runebergs Nadeschda, försedt med upplysande anteckningar af skalden, hvilket änkeprostinnan Matilda Sirén bestämt att efter hennes död skulle tillfalla sällskapet, men hvilket hon sedermera förärade redan före sin bortgång. Och från hösten samma år, då styrelsens regelbundna månadsmöten begynte hållas, började en riklig mängd äldre handskrifter och handlingar, dels i original, dels i afskrift, inkomma till sällskapet, hvarom allt den efterföljande framställningen af sällskapets arkiv och samlingar kommer att gifva närmare besked. Många af de till sällskapet öfverlämnade äldre handlingarna och manuskripten hafva sedermera antingen i sin helhet blifvit publicerade eller också i bearbetadt skick ingått i sällskapets publikationer.

Det var ju också bearbetning och offentliggörande af sålunda samladt material, som enligt stadgarna skulle utgöra ett af de främsta målen för sällskapets sträfvanden. Det behöfver ej sägas att denna i egentlig mening litterära verksamhet redan från första stunden blef sällskapets hufvudsakliga uppgift. Och förberedelserna till denna verksamhet

måste därför ställas främst bland bestyrelsens tidigaste åtgärder. Redan i stadgarna var det fastställdt, att sällskapets publikationer skulle utgifvas under den gemensamma rubriken «Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland». Sällskapet blef också satt i tillfälle att så godt som omedelbart skrida till utgifvande af sina skrifter, ty redan på bestyrelsens första sammanträdde den 13 maj 1885 anmäldes och antogos tvenne större och värdefulla arbeten till publikation. Det första var «Porthans brefväxling med Calonius» af statsrådet *Wilh. Lagus,* det andra «Borgareståndets protokoll vid Borgå landtdag», hvaraf en afskrift hade lämnats till sällskapet af senatskanslisten *A. Gripenberg.* Det förstnämnda manuskriptet torde varit det första, som af sällskapet öfverlämnades till tryckning, sedan beslut redan på våren 1885 fattats om att sällskapets publikationer skulle tryckas på Tidnings- och tryckeriaktiebolagets i Helsingfors officin, hvilken ännu i dag anlitas af sällskapet. Numero ett i serien af sällskapets skrifter blef sålunda första bandet af *H. G. Porthans bref till M. Calonius,* som redan i början af år 1886 blef tillgängligt för allmänheten samt enligt stadgarna gratis utdelades bland sällskapets stiftande medlemmar. Därmed var en god början gjord till sällskapets litterära verksamhet.

Det var ett glädjande förebud att redan nu i första begynnelsen af sällskapets verksamhet talrika nya arbeten anmäldes, ehuru det snart nog visade sig, att sällskapets ekonomiska tillgångar icke voro tillräckliga för alla de publikationer, hvarom anbud ingingo till sällskapet. Så nödgades sällskapet redan i början af sin verksamhet afböja ett förslag af professor *K. G. Leinberg,* gående ut på att sällskapet skulle öfvertaga utgifvandet af en serie volymer, innehållande «Handlingar och Urkunder rörande Finlands historia», fördelade under sju särskilda rubriker, såsom handlingar rörande kyrkan

och läroverken, Finlands militärväsende och krigshistoria, Finlands politiska historia, dess ekonomi, jurisdiktion och statsförfattning m. m. Ehuru betänkligheter också hystes huruvida kompetenta utgifvare skulle kunna vinnas för ett så omfattande och vidtutseende företag, var det dock främst hänsyn till bristande pekuniära hjälpmedel, som föranledde förslagets förkastande. Och det har sedan aldrig återupptagits på dagordningen.

Till samma negativa resultat ledde ett af sällskapets ordförande redan på våren 1885 väckt förslag om att skrida till publikation af lefnadsteckningar öfver utmärkta landsmän. Sedan frågan dryftats af ett härför nedsatt utskott, gjorde sig den åsikt gällande, att en fullständig biografisk handbok icke vore af behofvet påkallad, sedan en dylik på finska språket nyligen sett dagen, samt att utarbetandet af enskilda biografier för sällskapets publikationer lämpligast borde öfverlämnas åt för saken intresserade författare. Hela förslaget resulterade i att styrelsen uppdrog åt doktor *R. Renvall* att ordna och leda insamlandet af biografiskt material från de i den äldre disputationslitteraturen vid universitetet talrikt förekommande dedikationerna, hvilka i de flesta fall innehöllo värdefulla upplysningar särskildt om personer, som intresserat sig för litteraturens och studiernas befrämjande. Detta uppdrag hör emellertid till dem, som aldrig blifvit utfördt.

Det tredje i ordningen af till publikation antagna arbeten blef bondeståndets protokoll vid Borgå landtdag, hvaraf afskrifter förefunnos såväl i härvarande universitetsbibliotek som i Åbo lycei bibliotek. Tryckningen af desamma måste dock lämnas beroende till framtiden på grund af bristande medel.

Vid sällskapets möten på hösten 1885 begynte äfven smärre uppsatser anmälas till publikation. Då ett tiotal

sådana redan hade influtit vid årets utgång och fråga äfven uppstod om tryckningen af sällskapets protokoll, beslöts på januari-mötet 1886 att skrida till utgifvandet af en särskild serie publikationer, som i mån af behof skulle utkomma under specialtiteln *Förhandlingar och Uppsatser*. Den första af dessa utkom redan på våren samma år som tom II af sällskapets skrifter. Här ingingo protokollen till och med det första årsmötet och som bilagor sällskapets stadgar samt den första förteckningen öfver sällskapets ombudsmän och medlemmar. De första i denna publikation ingående uppsatserna voro författade af C. G. Estlander, Wilh. Lagus, R. A. Renvall, A. O. Freudenthal, Herman Vendell, Th. Westrin och M. G. Schybergson. Såväl det historiska och litterära som språkliga området var redan representeradt i detta första häfte. Första upplagans storlek var 1,800 exemplar, serien utdelades åt samtliga medlemmar af sällskapet, såsom allt fortfarande skett.

Enligt stadgarna var sällskapets årsmöte bestämdt att äga rum den 5 februari, Johan Ludvig Runebergs födelsedag. Därvid skulle i stadgarna föreskrifna års- och revisionsberättelser föredragas, väljas ledamöter i bestyrelsen i stället för de i tur afgående samt afhandlas frågor rörande sällskapets verksamhet m. m. Men utöfver hvad i stadgarna föreskrefs om årsmötet, beslöt styrelsen att förhandlingarna vid årsmötet skulle föregås af en solenn akt i universitetets solennitetssal, till hvilken allmänheten skulle inbjudas. Programmet för denna festlighet skulle upptaga hälsningstal af ordföranden, uppläsning af årsberättelsen samt ett föredrag. Enligt detta program ägde sällskapets första årsmöte rum den 5 februari 1886 och öppnades af ordföranden professor C. G. Estlander med följande tal om Johan Ludvig Runebergs och den svenska bildningens betydelse för landet:

«Då Svenska Litteratursällskapet är stiftadt till åminnelse af Johan Ludvig Runeberg och håller sitt årsmöte på hans födelsedag, och då denna dag har erhållit närapå betydelsen af en högtidsdag i vårt land, så har bestyrelsen för Litteratursällskapet däruti trott sig äga en anledning att jämte Sällskapets egna medlemmar inbjuda allmänheten till en festligare sammankomst, ägnad åt Runebergs minne. I och med detta minne hembära vi vår hyllning åt alla de goda makter, som varit verksamma i vår bildning och som vi hoppas och önska att äfven framgent skola härska där. På en tid, då den praktiska verksamhetens män, särdeles de, hvilka hafva sig vården om våra lagar och våra institutioner anförtrodda, kanske mer än någonsin tillförene känna sig oroade och tryckta af det närvarandes tvång, är det nödvändigare än tillförene att gå tillbaka till det förflutna, för att där hämta kraft och mod ur bildningens frukter, hvilka icke kunna beskattas eller borttagas. Också är det icke institutionerna allena, hvilka kunna betrygga vår kosa på framtidens dunkla haf; huru viktigt det än är, att farkosten, som skall bära oss öfver det, vidmakthålles och förbättras i enlighet med den plan, som den hade, när jullen, för att begagna en liknelse af Franzén, lösgjordes från det forna statsskeppet, så är det icke mindre viktigt, hvilken den ande är, som sköter rodret och bestämmer kursen. I detta hänseende är det nödvändigt, att samma bildning hålles lefvande och frisk, som var med, när farkosten byggdes och som känner det rätta ursprungsordet till densamma, den hvilken också har visat sig kunna förstå att föra farkosten så, att den icke har kommit i drift, den som törhända också framdeles kan hindra den att slås i spillror på en främmande kust.»

Sedan därefter den första årsberättelsen föredragits af sekreteraren, kanslirådet *C. Synnerberg,* höll ordföranden ett lika intressant som fängslande föredrag om «J. L. Runebergs religiösa världsåskådning», den första i raden af de forskningar sällskapet ägnat den skald, under hvars egid det ställt hela sin verksamhet. Det var det första uppslaget till en sida af sällskapets verksamhet, som väl icke var direkt förutsedd i sällskapets stadgar, men som dock var en naturlig följd af sällskapets tillkomst, nämligen att

gå i spetsen för Runebergsforskningen och genom sina publikationer bidraga till en allt rikare och allsidigare kännedom om vår stora nationalskald. Betydelsen af denna uppgift stod såsom synes från början klar för sällskapets ledande personer, och dess förste ordförande har inlagt stor förtjänst om sällskapet genom att redan i dess tidigaste publikationer ha tagit initiativet till litterära forskningar rörande Runeberg och gifvit uppslag, som sedermera lockat andra att träda i hans fotspår. Därigenom ha sällskapets skrifter kunnat lämna så många värdefulla bidrag till belysning af J. L. Runebergs lif och diktning.

III.

ÅREN 1886—1889: *Åbo akademis studentmatrikel. Publikationer i svensk språkvetenskap. Förteckningar öfver familjeporträtt. Anhållan om statsanslag. Viktor Höckerts donation. Insamling af svensk folkdiktning. Åbo universitets lärdomshistoria. Första prisbelöningar.*

UNDER DET FÖRSTA BETYDELSEFULLA ÅRET af sällskapets verksamhet hade dess organisation blifvit slutförd och uppslag gifvits till en rik verksamhet i olika riktningar, så att sällskapet under de närmaste åren endast behöfde fortgå på den inslagna vägen, och med odeladt intresse ägna sig åt fullföljandet af de uppgifter, som det hade sig förelagda. Redan vid sällskapets andra årsmöte kunde i årsberättelsen med tillfredsställelse antecknas, att under detta år icke obetydliga alster till belysande af Finlands politiska och kulturhistoria sett dagen och att sällskapet därunder äfven kunnat skrida till tillgodoseende af de andra uppgifter, som funnos angifna i dess stadgar. Sällskapets

publikationsserie omfattade då fem tomer, och hade bl. a. genom utgifvandet af andra bandet af H. G. Porthans bref till M. Calonius detta värdefulla bidrag till kännedomen om förhållandena i vårt land i slutet af 18:de århundradet blifvit slutfördt. Genom offentliggörandet af detta arbete hade sällskapet på ett lyckligt sätt begynt den del af sin verksamhet, som afsåg utgifvandet af brefsamlingar af litterärt och kulturhistoriskt intresse.

Det nämndes i det föregående att ordförandens initiativ till åstadkommande af ett biografiskt verk öfver landsmän icke hade ledt till något resultat, men redan ett år senare i maj 1886 fick sällskapet mottaga anbud å ett biografiskt arbete af synnerligen märklig art, genom hvars publikation det på ett förtjänstfullt sätt inledde sin verksamhet på detta område. Statsrådet *Wilh. Lagus* meddelade i bestyrelsen, att han sedan en längre tid varit sysselsatt med återställandet i kronologisk ordning af universitetets i Åbo genom branden 1827 förstörda matrikel, hvilket kunnat ske med ledning af en vid tiden för branden utlånad och sålunda räddad alfabetisk index, innehållande hänvisningar till matrikelns paginatal, samt med stöd af några äfven bevarade nationsmatriklar. Bestyrelsen var tacksam för anbudet af detta genom långvarig och mödosam forskning hopbragta arbete, som sedermera begynte utgifvas i häften, af hvilka det första utkom redan 1889, det sista 1895. Ett supplementhäfte utkom yttermera år 1906. Genom denna matrikelrestauration har sällskapet offentliggjort ett synnerligt viktigt bidrag till vår inhemska kulturhistoria. Ända från sin stiftelse och under hela sin tillvaro utgjorde Åbo akademi själfva centralhärden för landets vetenskapliga och allmänna upplysning, hvarför en förteckning öfver hennes mångtusende akademiska medborgare gifvetvis måste erbjuda talrika

anknytningspunkter för såväl forskarens som fosterlandsvännens intresse.

Som en andra hufvuduppgift för sällskapet hade i stadgarna fastställts främjandet af svenska språkets studium och rätta begagnande genom undersökning af landets svenska dialekter, offentliggörande af grammatikaliska och lexikaliska arbeten öfver desamma samt andra liknande åtgärder.

Äfven detta område af sällskapets verksamhet begynte redan i början af det andra verksamhetsåret att tillgodoses. Då anmäldes nämligen till publikation en ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna af professor *A. O. Freudenthal* och docenten *H. Vendell*. Arbetet, som hvilade på materialsamlingar af tvenne svenska forskare, doktor P. A. Säve och professor Carl Säve, samt på forskningar af Vendell under åtskilliga sommarresor i Estland, var det första större verk på hithörande område, som sällskapet införlifvade med sina publikationer. Vid ett af bestyrelsens möten hade professor Freudenthal redan tidigare uttalat sig i rättskrifningsfrågan, särskildt angående den hållning man här borde intaga till rörelserna på detta område i Sverige, en fråga som sedermera särskilda gånger varit på dagordningen vid sällskapets möten. Också begynte nu vid bestyrelsens möten anmälas smärre språkliga bidrag till publikation i «Förhandlingar och Uppsatser». Sålunda var redan under det andra verksamhetsåret äfven främjandet af det svenska språkets studium i full gång. Sällskapets uppgifter och sträfvanden på detta område preciserades närmare af ordföranden i följande uttalande vid årsmötet 1888:

«Under ett kvart sekel har språket i skolorna utgjort dagens stora fråga hos oss, och det tyckes som om äfven Svenska Litteratursällskapet bort i främsta rummet vinnlägga sig om att sätta denna häfstång i rörelse. Då man sett,

med hvilken framgång ett litterärt sällskap kan verka för ett språks användande i skolorna och litteraturen, har man frågat sig, hvarför icke vårt sällskap, enligt detta föredöme, börjat med att frambringa goda läroböcker, lexika och öfversättningar, i stället för de verk af historiskt värde, som genom Sällskapets försorg härtills sett dagen.

Tvifvelsutan äro såväl språkets ans och studium, som ock litteraturens befrämjande uppgifter, som måste ligga Svenska Litteratursällskapet om hjärtat. De hafva ock sina rum i dess program och hafva icke heller varit åsidosatta under de par tre år Sällskapet varit i verksamhet. De betydande pris, som för ett år sedan utfästes dels för vetenskapliga, dels för skönlitterära arbeten, och hvarmed en god del af Sällskapets medel blifvit bundna, äro dock framgångna ur en omtanke om litteraturens framtid, ehuruväl åtgärdens verkningar först efter årtionden kunna bedömas. Under det förgångna året har Sällskapet publicerat arbeten i svensk språkforskning, hvilka belysa en af modersmålets mest obeaktade grenar, och om de inhemska svenska dialekterna ännu icke fått någon behandling inom Sällskapet, bör ej förbises att ett särskildt samfund, Landsmålsföreningen, arbetar på detta område. Beträffande åter språket i skolorna, manar visserligen dess läge till de allvarligaste ansträngningar, och såvidt som denna angelägenhet kan ankomma på Svenska Litteratursällskapet, hvars verksamhet dock icke är af agitatorisk art, föreligger här ett betydelsefullt arbete.

Det ligger i sakens natur, att svenskan i Finland emottar den väsentligare delen af sin utveckling från Sverige, hvarifrån ock en god del af skolornas behof af läroböcker kan fyllas, och då det väl vore en fåfänga att icke vilja emottaga hvad godt och dugligt annorstädes ifrån kan hämtas, tyckes som om denna uppgift icke vore så maktpåliggande eller brådskande. Icke utan skäl har man yrkat att vi, med hänsyn till den kris svenskan för närvarande genomgår, borde intaga en afvaktande eller konservativ hållning. Men å andra sidan må svenskans ställning i Finland icke uppfattas som osjälfständig i förhållande till språkutvecklingen i Sverige; vi hafva detta modersmål, såväl som allt annat från svenska tiden, till arf och eget, med rätt att behandla det så, som vår lynnesart och våra andliga intressen det bjuda, med skyldighet allenast att, i enlighet härmed, vårda det väl. De säregna villkor, hvarunder det svenska bildningsspråket fortlefver i landet, måste få göra sig gällande i dess behandling samt tillgodoses vid undervisningen. Icke blott den histo-

riska läse- och läroboken, utan äfven modersmålets grammatik måste skrifvas ur vår synpunkt, och ett åsidosättande af detta behof kunde måhända med tiden läggas Svenska Litteratursällskapet till last.

Äfven i språket hafva förfädren, om ock dunklare och mera summariskt än i den framfarna tidens litteratur, nedlagt sina tankar och känslor. Omedelbart och ofrivilligt blir den som begagnar sig af deras språk delaktig af deras tänke- och känslosätt, hvarför ock svenskan kan betecknas som den historiska kontinuitetens oförgängligaste värn; och om det kunde vara skäl att Sällskapet, då det föresatt sig att upplifva minnet af förfädrens lifsgärning, ägnat sig åt en verksamhet af urkundssamlande af historisk och biografisk art, så bör ock språket ur samma synpunkt vara ett dyrt och vördadt föremål för dess sträfvanden.»

Såsom en tredje hufvuduppgift för sällskapet angafs i stadgarna främjandet af litterär verksamhet på svenska språket genom prisbelöningar och understöd, och det har redan nämnts, att sällskapet för detta ändamål beslutit anslå räntorna å stiftarnes fond samt lämnat bestyrelsen full frihet att bestämma sättet och ordningen för prisbelöningarna. Enligt detta bemyndigande beslöt styrelsen på våren 1886, att ett första pris à 2,000 mark skulle utgifvas vid årsmötet 1889 för under åren 1886—88 publicerade forskningsarbeten af framstående förtjänst rörande Finlands historia och litteratur, vid årsmötet 1890 en lika stor prisbelöning för forskningsarbeten rörande svenska språket, offentliggorda under åren 1886—1889, samt vid årsmötet 1891 samma prisbelöning för skönlitterära arbeten, tillkomna under åren 1886—1890. Därefter skulle prisbelöningarna fortgå i angifna ordningsföljd för arbeten, som tillkommit under de närmaste tre åren före det, då prisbelöningen äger rum. För hvarje gång skulle ett granskningsutskott tillsättas, för att till bestyrelsen inkomma med förslag om prisens utgifvande. Enligt detta program fortgingo sällskapets prisbelöningar länge och väl, tills vunnen

erfarenhet och till sällskapet donerade prisfonder föranledde särskilda förändringar af sättet för utgifvande af prisen.

Medan sällskapets bestyrelse sålunda hade beslutit att först vid årsmötet 1889 utgifva en första prisbelöning, begynte redan 1886 utdelandet af tillfälliga understöd för främjandet af litterär verksamhet på svenska språket, i det åt nyländska afdelningen beviljades ett tryckningsbidrag af 900 mark för utgifvandet af en samling nyländska folksagor.

Från sällskapets andra verksamhetsår må här yttermera erinras om en uppmaning till allmänheten, tillkommen på förslag af statsarkivarien Hausen och gående ut på att ägare af gamla familjeporträtt ville till sällskapet insända förteckning öfver dem jämte uppgift, där sådant var kändt, om den konstnär, som utfört desamma. Denna uppmaning vann lifligt gehör, talrika förteckningar öfver gamla familjeporträtt inflöto och publicerades såväl i andra som de följande delarna af «Förhandlingar och Uppsatser».

Redan under sitt andra verksamhetsår blef sällskapet i tillfälle att första gången offentligt och inför utlandet uppträda som representant för den svenska litteraturen i landet. Det var då den svenska akademin i Stockholm firade sitt hundraårsjubileum. Till detta jubileum aflät sällskapet en varmt hållen adress, som erinrade om det sekelgamla sambandet mellan Sverges och Finlands historia och kulturutveckling och om de många Finlands skalder, som svenska akademin skänkt hedersbevisningar och uppmuntran i olika former.

Sällskapet hade fortfarande glädjen att få mottaga värdefulla samlingar af äldre handlingar, bref och handskrifter, dels i original, dels i afskrift, och mycket af det samlade materialet befanns förtjänt af att bearbetas och publiceras. Men det visade sig snart, att de tillgångar, öfver hvilka sällskapet förfogade, icke medgåfvo ett fullständigare tillgodo-

görande af det förefintliga materialet. I början på hösten 1886 meddelades af skattmästaren, att inkomsterna icke obetydligt öfverskridits, hvarför då redan särskilda åtgärder måste vidtagas för ordnandet af jämvikten i budgeten. Då beslöts bl. a. att de en gång för alla inbetalda medlemsafgifterna, som vid utgången af sällskapets andra verksamhetsår utgjorde c:a 13,000 mk, skulle betraktas som en stående fond, hvaraf endast räntan vid förefallande behof skulle kunna användas. De löpande utgifterna skulle däremot bestridas med de inflytande årsafgifterna, hvilkas belopp redan 1886 beräknades till omkring 8,200 mark. Och för hvarje till publikation antaget arbete skulle detaljeradt kostnadsförslag uppgöras.

Då det emellertid fortfarande visade sig, att sällskapets tillgångar icke medgåfvo att till trycket befordra uppsatser, hvilka dels redan voro färdiga att läggas under pressen, dels med det snaraste införväntades och då sällskapet tills dato hade sett sig alldeles urståndsatt att tillgodose en viktig sida af dess i programmet angifna verksamhet, nämligen utdelande af understöd för insamling af folkvisor, sagor m. m., beslöt styrelsen i april 1887 att i betraktande af sällskapets allmännyttiga verksamhet ingå till senaten med anhållan om ett årligt bidrag ur allmänna medel af 5,000 mark. I styrelsens inlaga framhölls bland annat, att sällskapet utöfver de utgifna och under tryckning varande arbetena ägde ett värdefullt och delvis redan tryckfärdigt material, såsom präste- och bondeståndets protokoll vid 1809 års landtdag, en diktsamling från tiden före 1720, tillskrifven riksrådet Josias Cederhjelm, särskilda handlingar rörande familjerna Spåre och Möllersvärd samt landshöfdingen de Bruces efterlämnade papper m. m., för hvilkas offentliggörande sällskapets tillgångar hade visat sig otillräckliga.

Genom senatens resolution af den 6 oktober 1887 erhöll sällskapet emellertid afslag på sin anhållan om statsunderstöd, en händelse som väckte en viss uppmärksamhet och lifligt kommenterades i pressen, hvilken fann motiven till senatens afslag oförklarliga och därför såg i detsamma ett utslag af ett begynnande förföljelsesystem mot den svenska kulturen i landet.

Huru man upptog afslaget inom sällskapets egen krets, har bl. a. kommit till uttryck i det tal, som sällskapets ordförande höll på årsmötet 1889, hvari han på följande sätt berörde den på en del håll mot sällskapet rådande misstron:

«Det var att förutse, när Svenska Litteratursällskapet trädde i verksamhet, att det skulle mötas af misstro från olika håll. Då litterära samfund annorstädes någon gång stått i förbund med sträfvanden af politisk art, skulle man lätt ge rum för tanken att en sådan syftning låge fördold äfven här, trots den lojalitet, som under tänkesättens hittillsvarande ledning utmärkt våra åttatioåriga förbindelser, och åter, då ett litterärt samfund, om det verkar med framgång, måste i samma mån befästa den bildning, hvars litteratur och språk det befrämjar, skulle man i Svenska Litteratursällskapets uppkomst se ett motstånd mot den unifikation, som blifvit en kär tanke för mången.

Af dessa så ogynnsamma föreställningar kan det i någon mån ankomma på Sällskapet själft att låta den förra försvinna, då det visat sig att Sällskapets verksamhet har intet annat resultat än det i programmet föresatta; vid den senare opinionen kan Sällskapet intet tillgöra. Såvidt som den åsikten är rådande, att en språklig och litterär enhet är nödvändig, för att enhet i statslif och fosterlandskänsla skall förefinnas, måste ju en anstalt för den svenska litteraturens befrämjande anses som menlig, och det desto mera, ju mer den väcker lif och intresse för sin sak, och om den icke har betecknats som främmande i ett land, där den har att vårda insatsen af Runebergs, Franzéns, Porthans och med dem så många generationers bildningsarbete, så har den dock i tal och skrift betecknats som icke nationell, ofosterländsk; i sak har denna opinion fått uttryck i en upprepad vägran att tilldela henne offentligt understöd. Det är endast af tiden

man kan i detta hänseende vänta någon förändring. Det fanns en tid, då konfessionell enhet ansågs som ett nödvändigt villkor för statlig enhet: «ett folk, en tro» ljöd det då med brinnande nit och med ett eftertryck, som var ännu större än man i våra dagar vill ge åt lösen: «ett folk, ett språk», och dock har utvecklingen fortskridit därhän, att bekännelsefriheten allestädes blifvit erkänd som en princip, enligt hvilken innebyggarne i samma samhälle kunna tillhöra stridande kyrkor, tänka och tala olika i afseende å de högsta frågorna, och likvisst vara förenade i *ett* statslif och *en* patriotism. Kan man i afseende å den religiösa bildningen, som dock är en samvetssak, medgifva en söndring utan förfång för enheten, skall man antagligen med tiden finna att fosterlandets enhet godt kan bestå vid olikhet i litteratur och språk, som äro en jämförelsevis yttre sak och i mindre mån än religionen bestämmande för nationens etiska åskådningssätt.»

På samma möte sällskapets bestyrelse fick del af senatens afslag å dess anhållan om statsunderstöd, meddelades att första ombudsmannen vid finska brandstodsbolaget för landet *Viktor Höckert* i sitt den 13 augusti 1887 uppgjorda testamente bl. a. förordnat, att hans efterlämnade förmögenhet skulle tillfalla svenska litteratursällskapet i Finland. Lifligt intresserad af svenskt språk och svensk bildning i detta land, som af nämnda ägodelar haft så stort gagn, uttalade enligt testamentets ordalydelse testator den önskan, att de disponibla tillgångarna skulle användas till åstadkommande af litterära arbeten, omfattande de bästa riktningarna inom nämnda bildning, bland hvars många höga mål testator särskildt uppskattade utvecklingen af landets konstitutionella statsskick.

Det var i ett kritiskt ögonblick en välbehöflig förstärkning af sällskapets kapitaltillgång, i synnerhet som testamentets belopp visade sig vara betydande. Då donationen i juni 1888 öfverlämnades till sällskapet, utgjorde densamma 80,363 mk 37 p:i. Sällskapets samtliga tillgångar uppskattades

då med donationen till 152,730 mk. Och då utgifterna för sagda år beräknades i rundt tal till 8,000 mk och inkomsterna till 11,000, var jämvikten i budgeten icke blott återställd, utan förefanns till och med en behållning af 3,000 mk.

Sällskapet visade sin tacksamhet mot den ädle donatorn genom att uppresa en minnesvård på hans graf. Och vid bestyrelsens sammanträde den 22 november 1888 uppläste ordföranden en minnesteckning öfver den man, hvars lefvande intresse för sällskapets ändamål samlade sig i hans yttersta vilja och satte ett betydande kapital i tjänst hos detsamma. Några veckor tidigare hade den af sällskapet resta minnesvården öfver Höckert i närvaro af styrelsens medlemmar aftäckts å gamla lutherska begrafningsplatsen härstädes.

Den Höckertska donationen satte sällskapet i tillfälle att ostördt af ekonomiska hinder fortsätta sin verksamhet, och det saknades hvarken material till nya publikationer eller initiativ till utveckling af sällskapets verksamhet i olika riktningar. Ett sådant visserligen i stadgarna förutsett uppslag väcktes af magister *Ernst Lagus* på sammanträdet den 17 maj 1887, gående ut på att sällskapet skulle på lämpligt sätt uppmana allmänheten att till sällskapet insända allt slags svensk folkdiktning i vårt land och om så önskades för de insända bidragen utbetala mindre honorar, och att sällskapet skulle vidtaga med att utsända en eller flere stipendiater i bygderna för att insamla, upptecknа och sedermera till sällskapet inlämna allt slags svensk folklore. Den förra delen af förslaget godkändes omedelbart och följande höst nedsattes en kommitté för att uppgöra ett fullständigt och detaljeradt program för insamlingarnas bedrifvande. Det uppgjorda programmet blef sedermera tryckt och öfversändt till särskilda sällskap, föreningar, läroverk m. m. för att genom

deras försorg distribueras till för saken intresserade personer. Sålunda var början gjord till insamlande af folklore, ett verksamhetsområde, hvilket sedermera fortgått och ledt till ett storartadt resultat, såsom närmare framgår af den skildring af sällskapets folkloristiska verksamhet, som följer längre fram i denna jubileumsskrift. Det första resultatet af detta upprop till allmänheten var en ifrån Nykyrka inkommen mindre samling folkvisor, antagligen upptecknade af någon allmogeman, äfvensom uppteckningar af svensk folkpoesi från Österbotten, västra Finland och Nyland samt svenska Estland genom magister Ernst Lagus.

Den senare delen af förslaget realiserades två år senare, då på förnyadt initiativ af magister Lagus första gången på budgeten upptogos trenne stipendier à 200 mk för insamlande af folklore. Dessa sällskapets första stipendier tilldelades studenterna J. A. Thurman, Johannes Klockars och Henrik Ståhl, hvilkas undersökningsområden voro Pargas, Malaks och Kronoby. Sedermera ha reseunderstöd för folkloristiskt ändamål år för år utgjort stående poster på sällskapets budget. Samma år beslöts yttermera, att äfven insamlandet af ortnamn framdeles skulle ingå bland de uppgifter, som skulle föreläggas sällskapets stipendiater, ett förslag som dock först långt senare blef förverkligadt.

Beträffande sällskapets publikationer under denna första period är särskildt att märka ett af ordföranden på marsmötet 1888 väckt förslag, att till celebrerande af Finlands universitets 250 års jubileum 1890 utgifna en serie afhandlingar öfver de skilda vetenskapernas utveckling under den gemensamma titeln *Åbo universitets lärdomshistoria.*

Förslaget gick ut på att dessa afhandlingar skulle skildra vetenskapernas uppkomst och utveckling vid universitetet, äfvensom ge karaktärsbilder af de mera framstående per-

sonerna. Den egentliga framställningen skulle begynna med universitetets grundande och afslutas med flyttningen till Helsingfors. Redan vid förslagets inlämnande hade följande författare vunnits för företaget: professor Herman Råbergh för teologin, kanslirådet Axel Liljenstrand för juridiken, professor M. G. Schybergsson för historien, statsrådet A. Moberg för matematiken, fysiken och kemin samt arkiatern O. Hjelt för naturalhistorien. Samtliga delar beräknades till högst 40 tryckark, och man hyste förhoppningar, att de skulle kunna utgifvas under jubileumsåret 1890. De uppgjorda beräkningarna slogo visserligen icke in. Året för universitetets minneshögtid utkommo endast tvenne af de planerade åtta volymerna, det varade inalles 20 år, innan arbetet i sin helhet var färdigt, och antalet tryckark steg till närmare 200 i stället för de beräknade 40, men såsom afslutad är Åbo universitets lärdomshistoria, hvilka anmärkningar i detalj än kunna göras, att räknas bland sällskapets märkligaste publikationer, innehållande verkligt orienterande framställningar af det vetenskapliga lifvet vid den gamla högskolan i Åbo.

Från samma tid är äfven beslutet att på sällskapets bekostnad föranstalta utgifvandet af regelbundna förteckningar öfver svenska litteraturens alster i Finland, hvilka förteckningar skulle omfatta perioder af fem år. Man beslöt att börja med året 1886, och skulle den första femårskatalogen således omfatta åren 1886—1890. Till utgifvare af denna första femårskatalog utsågs biblioteksamanuensen *Hugo Bergroth.*

Då sällskapet den 5 februari 1890 fyllde sitt första lustrum, kunde därför i årsberättelsen med allt skäl sägas, att sällskapet icke utan tillfredsställelse kunde blicka tillbaka på ett, om än kort, likväl ej alldeles resultatlöst arbete.

Fjorton tomer af sällskapets skrifter hade då utgifvits från trycket, bland dem fyra delar «Förhandlingar och Uppsatser». Sällskapets nu redan betydande verksamhet hade vållat, att de ekonomiska resurserna, äfven med räntorna på den Höckertska donationen, ej ville förslå för ändamålet och endast genom noggrann beräkning tillåto fullgörandet af redan åtagna förbindelser samt tvingade till stor försiktighet vid antagandet af nya publikationer. I följd af de vid denna tid strängt anlitade tillgångarna måste sällskapet afböja utgifvandet af ett af docenten *H. Vendell* utarbetadt register till J. E. Rietz svenska dialektlexikon, ehuru det erkändes att ett dylikt register skulle vara till största nytta för hvarje forskare i svenska språket. Af samma anledning kunde sällskapet ej åtaga sig tryckningen af en af pastor *Ad. Neovius* i Borgå hopbragt samling af handlingar till upplysande af Gamla Finlands förhållanden under 1700-talet, af hvilka en del uppgafs vara af icke ringa historiskt intresse och dessutom svårtillgänglig. Ännu mindre kunde sällskapet ensamt för sig tänka på realiserandet af ett af statsarkivarien *Reinh. Hausen* väckt förslag om åstadkommandet af ett uppslagsverk, hvilket skulle innehålla uppgift på sådana företrädesvis i periodiska skrifter ingående afhandlingar m. m., som innehöllo upplysningar om landets historiska förhållanden, äfven om man i början ej tänkte sig företaget i den stora skala, hvari det sedermera under medverkan af samtliga vetenskapliga föreningar och med rikliga statsbidrag blifvit utfördt. Det var i hvarje fall i svenska litteratursällskapet idén till detta storverk i sitt slag först framträdde och efter i detsamma genomgången kommittébehandling tog form och gestaltning. Det stora uppslagsverket afslutades i fjol, då tidningspressen hade fullständigt genomgåtts till och med år 1890. Det omfattade då 600,000 lappar, som uppbevaras i 156 stora kartonger.

Hela detta kolossala uppslagsregister har numera af de vetenskapliga föreningarna förärats till universitetet.

Enligt det för utgifvandet af sällskapets pris fastställda programmet ägde den första prisbelöningen rum vid årsmötet 1889 för forskningsarbeten i fäderneslandets historia och litteratur samt tilldelades professor *Karl Konstantin Tigerstedt* för hans historiska arbeten rörande «Göran Magnus Sprengtporten» samt «Bidrag till Kexholms läns historia under drottning Kristinas regering». Sällskapet ville med utdelandet af detta pris äfven förena ett erkännande åt den äldste af våra då lefvande häfdaforskare, hvars för mer än 40 år sedan påbegynta förtjänstfulla, genom grundlig och gedigen forskning utmärkta författareverksamhet spridt ljus öfver olika delar af vårt lands historia. Protokollet för omröstningen i denna första prisfråga är emot vanligheten icke tryckt i sällskapets Förhandlingar, man får endast veta att 3 af bestyrelsens medlemmar varit af den mening, att något pris denna gång ej bort utdelas. Vid påföljande årsmöte 1890 tilldelades det första priset för forskningsarbeten af framstående förtjänst rörande svenska språket enhälligt professor *A. O. Freudenthal* för hans arbete öfver «Vöråmålet», publicerad i sällskapets skrifter, samt den jämte H. A. Vendell utgifna «Ordbok öfver de estländsk-svenska dialekterna».

Inom sällskapets bestyrelse inträffade vid årsmötet 1889 den förändring, att sedan sällskapets första skattmästare, öfverste K. Antell, undanbedt sig omval, i hans ställe invaldes direktören fil. mag. *Sigfr. Kullhem,* som sedermera inom bestyrelsen valdes till skattmästare samt därefter innehaft denna funktion ända tills dato.

IV.

ÅREN 1890—1894: *Val af hedersledamöter. Tanke på egen lokal. Finlands svenska vitterhet. Präste- och bondeståndets protokoll 1809. Sällskapets pris. Förändringar inom bestyrelsen. Första decenniet.*

SÄLLSKAPET kunde begynna sitt andra lustrum med en redan vunnen rik erfarenhet från de föregående åren. Verksamheten fortsattes ostördt och regelbundet på de olika områden, som sällskapets program omfattade, och man finner fortfarande en stor liffullhet i arbetet på fullföljandet af sällskapets många olika uppgifter. Detta gäller äfven det folkloristiska insamlingsarbetet. I sällskapets «Förhandlingar» från denna tid publiceras numera allt oftare reseberättelser af utsända stipendiater och utlåtanden öfver inlämnade folkloristiska samlingar.

Man finner också från denna tid vittnesbörd om att sällskapet nu hade trampat ut barnskorna och kände sin värdighet växa. Som sådant kan anföras beslutet på årsmötet 1891 att första gången inkalla hedersledamöter af sällskapet. Främst ville man bringa denna hyllning åt vårt lands då lefvande förnämsta skald och skriftställare, statsrådet *Zacharias Topelius,* vidare åt den outtröttlige forskare, som under de första åren af sällskapets verksamhet inlagt så stora förtjänster om detsamma, men numera på grund af bortflyttning till landet hade afgått från sällskapets bestyrelse, statsrådet *Vilhelm Lagus,* samt yttermera åt professorn vid Uppsala universitet *Carl Rupert Nyblom,* som genom sin upplaga af Runebergs dikter och den bifogade lefnadsteckningen öfver skalden lämnat värdefulla bidrag till kännedom om och uppskattningen af Runebergs skaldskap. Samtidigt

inkallades till korresponderande ledamot den förtjänstfulle öfversättaren af Runebergs episka dikter till tyska språket, filosofie doktor *Wolrad Eigenbrodt*.

Ett annat talande vittnesbörd om att sällskapet begynte känna allt fastare mark under fötterna, är att tanken på anskaffandet af egen lokal för sällskapets räkning nu redan första gången uppdök. Idén väcktes först af revisorerna vid årsmötet 1890, kommerserådet Leon. Borgström och folkskoleinspektorn Viktor Öhberg, hvilka i anseende till svårigheten att på lämpligt sätt förvara sällskapets bibliotek och lagerbehållning af tryckalster föreslogo att egen lokal måtte anskaffas för sällskapets räkning. Boklagret hade nämligen tills dato förvarats på universitetets vind, hvarigenom dess begagnande, särskildt vid inventeringar, varit förenadt med den största möjliga obekvämlighet. Frågan öfverlämnades till bestyrelsen, som vid närmare undersökning af möjligheten att realisera detta förslag dock fann, att därmed förenade kostnader icke stodo i rätt förhållande till sällskapets tillgångar. Man ansåg sig därför för sammanträdena böra kvarstanna i den hittills begagnade lokalen i universitetet. För boklagret äfvensom för biblioteket och arkivet, hvilka sistnämnda båda sedan sällskapets stiftelse betydligt vuxit till sitt omfång, erhölls genom välvilligt tillmötesgående af universitetet i laboratoriihuset ett mindre rum. Det var dock klart, att denna tillflyktsort endast var tillfällig och att dess begagnande icke kunde blifva långvarigt.

Frågan inträdde emellertid ännu samma år i ett nytt skede genom ett af general *F. Neovius* på decembermötet väckt förslag om en sammanslutning af de vetenskapliga föreningarna för åvägabringandet af en gemensam byggnad med en större samlingssal och en samfäld bibliotekslokal, äfvensom ett nödigt antal mindre samlingsrum för de skilda

sällskapen. Förslaget hade ursprungligen framställts i den form, att finska vetenskapssocieteten, finska historiska samfundet, sällskapet för Finlands geografi, finsk-ugriska sällskapet och svenska litteratursällskapet skulle taga företaget om hand och representera de egentliga husägarne, medan åt öfriga föreningar rum i byggnaden i mån af behof skulle upplåtas. Af representanter för nämnda sällskap bildades en kommitté, för att uppgöra program för byggnaden, upprätta approximativt kostnadsförslag, söka anskaffa lämplig tomtplats m. m. Det var det första uppslaget till den nuvarande byggnaden för de vetenskapliga sällskapen, där äfven svenska litteratursällskapet fick ett hem för sina penater, men det varade ännu ett tiotal år, innan denna idé kunde realiseras. Sammanträdena höllos fortfarande i universitetet, medan för det alltjämt växande boklagret, arkivet och biblioteket rum anskaffades i Tidnings- och tryckeriaktiebolagets gård, Unionsgatan 20.

Det såg i början af denna period ut som om sällskapets verksamhet skulle komma att utsträckas till ett område, som nog var direkt förutsedt i stadgarna, men som sällskapet hittills icke hade bearbetat, nämligen skolbokslitteraturen. I början af år 1890 inlämnades till bestyrelsen af föreståndarena för tvenne af hufvudstadens större privata läroverk, doktor *A. Ramsay* och fil. kand. *A. Lönnbeck,* ett förslag om utgifvande genom sällskapets försorg af en *svensk läsebok* för elementarläroverkens lägre klasser. Förslaget godkändes också af en öfvervägande pluralitet i styrelsen, som tillsatte en kommission för att redigera den föreslagna läseboken. Vid samma tid då frågan förevar till afgörande inom sällskapet, förbereddes emellertid i pedagogiska kretsar i hufvudstaden en dylik läsebok på annan grundval, än den af säll-

skapet i ärendet nedsatta kommittén hade förordat. Och från dessa kretsar framträdde redan innan det af sällskapet planerade arbetet hunnit utarbetas, en läsebok i två afdelningar, den ena under titeln «Fosterländsk läsebok», den andra under titeln «Saga och historia», båda förnämligast hänförande sig till fäderneslandet och verklighetens värld. Den af sällskapet tillsatta kommissionen, som härigenom blef förekommen, uppdrog icke dess mindre åt magister Lönnbeck att utarbeta en läsebok enligt den af sällskapet godkända planen, gående ut på att framställa hufvuddragen af den finska och nordiska samt af den grekiska och romerska guda- och hjältesagan. Magister Lönnbecks arbete utkom sedermera utan medverkan af kommissionen på enskildt förlag med titeln «Grekiska guda- och hjältesagor för barn». Det var det första och enda initiativ, som sällskapet tagit på läroboksliteraturens område. Däremot ha några af sällskapet utgifna skrifter kommit till användning vid den högre undervisningen vid universitetet.

På hösten 1891 beslöt sällskapet att utvidga området för sina insamlingar genom att till sitt arkiv söka förvärfva äldre i vårt land komponerade tryckta eller handskrifna nothäften. På förslag af magister *Ernst Lagus* riktades nämligen en uppmaning till allmänheten att till sällskapet insända äldre och nyare musikkompositioner, tryckta, litograferade eller handskrifna, för att på detta sätt alstren af den inhemska tondiktningen skulle bevaras för en kommande tids forskning. Protokollen från den närmast följande tiden upplysa också, att sådana musikalier inkommo till sällskapet, men någon större och rikligare samling blef dock icke resultatet af denna vädjan till allmänheten, af detta försök att i sällskapets arkiv bereda en fristad undan förstörelse och glömska åt våra inhemska melodier. Saken synes seder-

mera ha råkat i glömska, och ännu i dag torde det ej finnas någon inrättning i vårt land, som tagit till uppgift att för en kommande tids forskning bevara alstren af den inhemska tondiktningen. Svenska litteratursällskapet har sedermera med större framgång ägnat sig åt uppgiften att i de svenska bygderna insamla folk- och dansmelodier.

Sällskapets publikationsverksamhet fortgick i samma utsträckning och med växande liffullhet. I årsberättelsen den 5 febr. 1893 konstaterades, att sällskapets verksamhet i litterärt afseende varit lifligare än under något föregående år. Och spelade därvid som en viktig faktor rikhaltigheten af det litterära material, hvaröfver sällskapet kunnat förfoga. Detta möjliggjorde äfven tanken på en förändring af programmet för publikationernas utgifvande. Med hänsyn till önskvärdheten att kunna bereda årsmedlemmarne tillgång till ett större antal publikationer än hittills varit fallet, beslöts nämligen på januarimötet 1893 att framdeles inskränka utgifvandet af urkundssamlingar, äldre litterära minnesmärken med mera dylikt och i främsta rummet söka få till stånd populära arbeten af allmännare intresse, ägnade till spridning i vidsträcktare kretsar. Detta mål har sedermera stadigt hållits i sikte af sällskapets styrelse, om det också ej alltid visat sig lätt att kunna åvägabringa sådana för allmän spridning lämpliga populära arbeten.

Det första synliga resultatet af detta beslut var ett af sällskapets ordförande kanslirådet Estlander på februarimötet 1893 väckt förslag att skrida till utgifvandet af en ny serie publikationer, som under den gemensamma titeln «*Finlands svenska vitterhet*» skulle omfatta valda vitterhetsarbeten af våra äldre skalder under Åbo-tiden. Samlingen var afsedd att omfatta tre tidsåldrar: den karolinska tiden, frihetstiden och Gustaf III:s tid samt den Franzénska tids-

åldern och skulle utgöras såväl af kollektivvolymer som af enskilda författares vittra alster. För att samlingen skulle kunna påräkna allmännare intresse borde den åtföljas af biografier och för kollektivvolymerna af orienterade litteraturhistoriska inledningar. Sedan en kommitté utarbetat närmare program för en sådan publikationsserie, godkändes förslaget af bestyrelsen äfvensom de af kommittén föreslagna utgifvarne af de särskilda volymerna. Af denna serie, som begynte utkomma år 1899 och som ännu är oafslutad, ha tills dato fyra volymer utkommit.

En annan redan tidigare omtalad publikationsserie blef äfven under denna period realiserad, nämligen utgifvandet af prästeståndets och bondeståndets protokoll från landtdagen 1809. Vid 1891 års landtdag hade nämligen ständerna beviljat anslag för tryckningen af alla hittills otryckta protokoll och handlingar från landtdagarna före 1885. Man vände sig sedermera till sällskapet med förfrågan huruvida detsamma, som tidigare utgifvit borgareståndets protokoll vid Borgå landtdag, äfven vore villigt att besörja de öfriga ofrälse ståndens protokoll, hvarvid tryckningskostnaderna skulle bestridas med ständernas medel. Härtill biföll sällskapet och sålunda utkommo efter hand först bondeståndets och sedan prästeståndets protokoll vid Borgå landtdag, redigerade efter samma plan som de tidigare utgifna borgareståndets protokoll.

Till det ofvannämnda lyckliga uppsvinget af sällskapets publikationsverksamhet bidrog äfven som en betydande faktor, att rikligare penningemedel stodo sällskapet till buds, alltsedan 1891 års ständer beviljat sällskapet ett bidrag af 10,000 mark ur Längmanska testamentsfonden, det första offentliga understöd, som kommit sällskapet till del. Inclusive detta bidrag beräknades sällskapets tillgångar vid årsmötet

1892 till i rundt tal omkring 170,000 mark, således en ganska betydande tillökning under årens lopp.

Utom understödet åt svenska litteratursällskapet hade 1891 års ständer därjämte ur Längmanska fonden utgifvit två litterära täflingspris, hvartdera å 3,000 mark, att af svenska och finska litteratursällskapen genom utsedda delegerade samfäldt utdelas för litterära arbeten utkomna under åren 1891—1893. Dessa första Längmanska pris utdelades vid årsmötet 1894. Summan utgafs i trenne pris om 1,000 mark hvarje och tillföllo dessa pris *Gustaf von Numers* för skådespelen «Bakom Kuopio» och «Striden vid Tuukkala», *Karl A. Tavaststjerna* för «I förbund med döden», «Hårda tider» och «Unga år» samt *Martin Wegelius* för «Den västerländska musikens historia». Sedermera ha regelbundet vid hvarje ständermöte anslag till litterära pris beviljats ur Längmanska fonden, endast med den skillnad, att de för uppmuntrande af svenskt skriftställeri afsedda utdelats enbart af svenska litteratursällskapet.

Sällskapets eget pris för skönlitterära arbeten utgafs första gången vid årsmötet 1891. Meningarna voro såväl i prisnämnden som i bestyrelsen mycket delade om prisets bortgifvande antingen åt den äldre generationens främste diktare *Z. Topelius* eller åt den unga generationens mest lofvande författare *Karl A. Tavaststjerna,* och vid den slutliga omröstningen var det ordförandens röst, som afgjorde till förmån för den senare. Prisets utdelande gaf ordföranden, kanslirådet Estlander anledning till följande intressanta uttalande om den svenska vitterhetens dåvarande ställning i vårt land:

«Den svenska vitterheten i Finland har genomgått en af dessa brytningsperioder, som förekomma äfven i rikare förhållanden än våra. I jämförelse med föregående årtionden,

då Runeberg och Stenbäck diktade, då Cygnæus talade, Topelius berättade och sjöng, börjar produktiviteten sjunka redan på sextiotalet och har på sjuttiotalet nått djupet af en vågdal, där det ser ut som om den svenska talande vitterheten i landet skulle gå under. Äfven epigonerna från diktens gyllne tidsålder ha tystnat eller utsända blott nya, samlade och tillökade upplagor. Topelius själf, upptagen af akademiska värf, synes egna sin skapelsegåfva endast åt de små och använder sina vinterkvällar till att samla gamla skördar. Det fins år sådana som 1877, 78 och 79, då man bland smärre berättelser af vanlig efemär beskaffenhet finner knappt en diktsamling, som skulle inneburit några löften för framtiden.

Också hörde man då förutsägelser om att tiden nu vore inne, då poesin skulle byta om tungomål i landet; andra tänkte att det var den naturliga afmattningen efter en så utomordentlig blomstringstid, andra åter befarade att det exakta och positiva lynnet hos den tid, som inbrutit, skulle komma diktens källådror att alldeles sina ut. Men med åttiotalet inträder en märkbar stigning, och den som nu öfverblickar alstren från detta årtionde, skall med öfverraskning varsna, huru olika det är de föregående åren ej blott i afseende å skapelselusten, utan ock i afseende å skapelseförmågan. Jämte det att antalet af smärre berättelser och små dikthäften växer, förgår knappt ett år att icke någon samling skulle väcka större uppseende antingen genom framtidslöften som göras eller framtidslöften som hållas.

Men den återskådande blicken mötes af ännu en annan företeelse hos det sista årtiondets produktion. En ny, lifligare och starkare färg ger tillkänna alster af en annan tids strömning, vågade ämnen, bilder och uttryck häntyda på en annan tids åskådningssätt. Dagens nya lösen, att poesins uppgift är verkligheten, den riktiga verkligheten, som skall omsättas af skalden omedelbart, oafsedt om han därvid ledes af några allmänna, sedliga eller religiösa idéer, endast att sinnesintrycken han har af verkligheten återges i bundet eller obundet språk, — denna naturalism och impressionism, som någon tid förkunnats från Seinestranden, har genom Skandinavien hunnit äfven till oss och väckt lif och lust hos de unga. Bland åtskilliga häften af år 1880, som buro den bleka himmelsblå färgen af en efterskörd från poesins förgångna tidsålder, varsnar man tvenne samlingar, de mest betydande af årets produktion, hvilka i ett färgrikare, djärfvare språk tydligen ådagalägga inflytelsen af den gifna lösen.

Men tre år senare framträder en diktsamling, hvilken icke blott till språk utan ock till ton och anda är så modern, att den måste sägas sprungen från en helt annan rot än den, som burit åt oss Runebergs och Topelii diktverk. Och sedan har denna tidsenliga diktkonst med stor lifskraftighet satt sig i besittning af romanen och scenen, såväl som af lyriken, och därunder sökt att utveckla sina inneboende principer. Under senare hälften af årtiondet hafva i det närmaste 40 författare framträdt med större eller mindre arbeten af vitter art, och bland dessa kan flertalet af de mera betydande sägas till innehållet, de flesta till formen vara alster af sin tidsålder. Liksom för att låta oss fatta hela skillnaden mellan det gamla och det nya, har den vördade representanten för den tidsålder som gått, bland dessa jublande toner af en modern naturlust låtit förnimma ljuden från sin fromma, fosterländska lyra och bland bilder af modern pessimism utställt en ny serie af sina idealt tänkta bilder ur vår storhetstid.

Och hvad skall man nu tänka om denna nya tidsålder, som så käckt brutit med den föregående? Att den tillfört poesin en rikedom på nya ämnen, med poetiska stämningar och ett nytt bildspråk, i stället för det som redan höll på att bli utslitet, är omisskänneligt. Det är denna sträfvan efter natursanning vi ha att tacka för att vi upplefvat en så liflig vitter produktion på en tid, hvars exakta tänkande kunde låta oss befara en förlamning af all fantasiverksamhet. I alla fall kunna vi nu ej återvända till det gamla, det har ingen växtkraft mera för de alster, som vår tid vill frambringa. Idéerna äro visserligen eviga, men idealen förgås med den tidsålder, som i dem klädt sin uppfattning af idéerna. Vi måste således framåt, tillropande de unge verklighetsdiktarne att spana oförtröttadt, om de ej bakom den verklighet, som hittills inspirerat dem, kunde finna en inre andligare verklighet, behärskad af sedliga lager, liksom den yttre behärskas af naturens, och tillönskande dem att, när de fått syn på denna, de må kunna omsätta i dikt äfven dessa sina syner med samma lif och kraft, som utmärkt dem hittills. De nya idealen skola då icke låta vänta på sig längre.»

Prisbelöningarna fortgingo därefter år efter år enligt den fastställda ordningen. Men redan efter sex prisutdelningar ansågs inom styrelsen på grund af den hittills vunna

erfarenheten en förnyad pröfning af prisens anordning hafva skäl för sig. Som initiativtagare för förändrade bestämningar uppträdde i styrelsen professor F. Gustafsson, som särskildt framhöll olägenheterna af den bestämda periodiciteten, af prissummans odelbarhet m. m.

Bestyrelsens flertal omfattade förslaget om förändrade stadganden och gjordes till årsmötet 1894 hemställan om att bestämningen om en treårig periodicitet mellan historiska, språkvetenskapliga och skönlitterära arbeten skulle bortfalla, att prisets maximibelopp skulle förblifva 2,000 mk, men att det äfven skulle kunna utgifvas i mindre delar samt att arbeten skulle anmälas till prisbelöning af författarne själfva eller föreslås därtill af någon styrelsemedlem. Styrelsen hade emellertid ej varit enhällig om sitt förslag, en betydande minoritet höll före att frågan vore för tidigt väckt, enär tillräcklig erfarenhet ännu ej kunde anses hafva vunnits rörande det hittills följda förfaringssättet. Denna minoritetens åsikt segrade också vid årsmötet, och skulle förty det hittills följda sättet vid bortgifvandet af sällskapets pris fortfarande iakttagas. Så skedde äfven, men det varade ej länge, innan förslaget om förändrade bestämningar upptogs på nytt i en radikalare form och med bättre framgång.

I den första uppsättningen af sällskapets bestyrelse inträffade redan under denna femårsperiod flere personombyten. I stället för statsrådet Wilh. Lagus, hvilken som professor emeritus afgått från universitetet och bosatt sig på landet, invaldes på årsmötet 1891 hans son magister *Ernst Lagus,* som alltsedan sällskapets stiftelse visat sitt stora intresse för sällskapet och bl. a. tagit initiativet till de folkloristiska insamlingarna samt ofta anlitats af bestyrelsen för afgifvande af utlåtanden om inkomna samlingar af folklore m. m. Vid följande årsmöte 1892 afgick

från bestyrelsen doktor R. A. Renvall och invaldes i hans ställe förste amanuensen vid universitetsbiblioteket *Arvid Hultin*. Vid årsmötet 1894 afgick professor J. G. Frosterus och inträdde i hans ställe doktor *P. Nordmann*. Samtliga de nyvalde medlemmarne tillhöra fortfarande bestyrelsen. Sistnämnda år inträffade yttermera den förändring bland bestyrelsens funktionärer, att till vice ordförande valdes professor *M. G. Schybergson* efter professor A. O. Freudenthal, som ej längre önskade kvarstå på denna plats, som han mottog redan vid sällskapets stiftelse.

Vid årsmötet den 5 februari 1895 afslutade sällskapet det första decenniet af sin verksamhet. I den återblick, som vid detta tillfälle meddelades i årsberättelsen, framhölls att den tillryggalagda banan visserligen var för kort för att kunna betraktas som annat än en början, men dock fullt tillräcklig för att kunna aflägga ett vittnesbörd om arten af de sträfvanden sällskapet efter bästa förmåga sökt främja. Måttet af det intresse och understöd, som kommit sällskapet till del, i synnerhet på dess litterära arbetsfält, hade ej heller varit ringa och därför äfven i sin mån verkat lifvande och uppmuntrande. Material till litterära publikationer hade aldrig saknats och kommit till publikation, så långt sällskapets ekonomiska tillgångar medgifvit detsamma, och då planen till litterära företag uppkastats inom bestyrelsen, hade forskare och vetenskapsmän icke undandragit sällskapet sin medverkan. Vid afslutandet af sällskapets tioåriga verksamhet uppgick antalet utgifna skrifter till 29, således i medeltal tre arbeten på hvarje år. Bland de utgifna skrifterna utgjordes sex af bref- och urkundssamlingar, två af historiska och reseanteckningar från äldre tider, tre af för forskningen afsedda bearbetningar och sammanställningar af historiskt eller litteraturhistoriskt material, sju af

populära historiska forskningsarbeten och tre af språkvetenskapliga arbeten. Härtill kommo åtta delar af sällskapets periodiska publikation «Förhandlingar och Uppsatser». Bland publikationerna påpekades särskildt «Åbo universitets lärdomshistoria», som vid denna tidpunkt hade fortskridit så långt, att fem delar förelågo, behandlande medicinens, juridikens, historiens, filologins och teologins studium vid Åbo akademi, samt de ofrälse ståndens protokoll vid Borgå landtdag, hvaraf numera äfven prästeståndets var i det närmaste färdigt.

Hvad sällskapets medlemsantal angick, utgjorde vid sällskapets grundläggning antalet stiftande medlemmar 230 samt antalet ständiga och årsmedlemmar 1,046. En icke obetydlig kontingent hade dock under tioårsperioden afgått genom döden eller af andra orsaker. Ehuru årligen nya medlemmar tillkommit, hade dessas antal dock icke förmått fylla luckorna, utan utgjorde antalet stiftande medlemmar vid tioårsperiodens utgång 214 och öfriga medlemmar inemot 1,000. Några åtgärder från bestyrelsens sida för att vinna ökadt antal medlemmar synas icke ha ägt rum under det första decenniet af sällskapets verksamhet. Men det varade ej länge, innan sådana blefvo af nöden, såsom skall framgå af det följande.

För öfrigt synes tioårsdagen icke ha firats med någon solennitet utöfver den vanliga vid årsmötena. Det enda märkliga från tioårsmötet är att sällskapet beslöt att till korresponderande ledamöter inkalla arkivarien vid svenska riksarkivet *E. V. Bergman,* amanuensen vid sagda arkiv *Theodor Westrin* samt professorn vid Lunds universitet *Henrik Schück.*

V.

ÅREN 1895—1899: *Förändringar inom bestyrelsen. Estlanders afgång. Anhållan om statsanslag. Anskaffandet af nya medlemmar. Nya publikationer. Förteckning öfver svenska ortnamn. Fänrik Ståls sägners femtioårsjubileum. Runebergsbibliotek. De folkloristiska insamlingarna. Sällskapets prisbelöningar.*

DE NÄRMAST FÖLJANDE ÅREN af sällskapets verksamhet kännetecknas af stora förändringar inom sällskapets styrelse och bland dess funktionärer. Redan i början af år 1895 tillkännagaf sällskapets sekreterare kanslirådet *C. Synnerberg,* som med stor samvetsgrannhet och lifligt intresse skött denna befattning under hela det första decenniet af sällskapets verksamhet, sin önskan att icke vidare blifva omvald till sekreterarereplatsen och vidhöll denna önskan, ehuru han vid valet af funktionärer trots sin afsägelse hade erhållit de flesta rösterna. Till sällskapets sekreterare efter kanslirådet Synnerberg valdes i början af hösten 1895 förste amanuensen vid universitetsbiblioteket *Arvid Hultin,* som sedan dess innehaft sekreterarereplatsen.

Ännu större och betydelsefullare var den förändring, som inträffade två år senare, då sällskapets högt aktade och uppburne första ordförande, kanslirådet *C. G. Estlander* förklarade sig ej längre vilja kvarstå på den post, som han innehaft alltsedan sällskapets stiftelse. Denna afsägelse emottogs med stort beklagande af bestyrelsen och sällskapet, som under C. G. Estlanders tolfåriga verksamhet som ordförande hade lärt att uppskatta hans aldrig svikande intresse för sällskapets angelägenheter och som under denna tid i så rikt mått fått bevittna, hurusom sällskapet i främsta rummet

hade hans rika initiativ samt energiska och oförtröttade ledning att tacka för den stora och erkända framgång, hvarmed sällskapet arbetat under det hittillsvarande skedet af dess verksamhet. Sällskapet gaf sedermera uttryck åt sin tacksamhet och sina känslor för kanslirådet Estlander genom att på årsmötet 1898 tilldela honom den största hedersbevisning, som stod till dess förfogande, nämligen att utse honom till sällskapets hedersordförande.

I ett af de sista bland de många högstämda och tankedigra andraganden, som kanslirådet Estlander vid öppnandet af sällskapets årsmöten riktade till allmänheten, fann han ännu en gång anledning att på ett synnerligt lyckligt och tilltalande sätt framställa sällskapets uppgifter samt den svenska litteraturens och det svenska språkets ställning i följande ord:

Då Svenska Litteratursällskapet instiftades, var det icke någon som helst politisk uppgift, som förelades det. Hvilka följder dess verksamhet möjligen kunde äga åt detta håll, äro dock uppgifterna att tillvarataga källorna för vår svenska litteraturs utvecklingshistoria, att såvidt möjligt bearbeta dem för att upplifva minnet af och kärleken till det förgångna, att befrämja forskningen på det svenska språkets och den svenska folkdiktens områden, uppgifter af litterär och vetenskaplig art, och att uppmuntra vår svenska skönlitteratur genom pris och understöd har till syfte att föröka dess alstringskraft, men kan väl af ingen betecknas som ett politiskt syfte.

Jag framhåller detta icke för att det politiska vore något för sällskapet vådligt eller ovärdigt, utan för att konstatera ett sakförhållande. Tvärtom, det politiska och särskildt den rättsordning, inom hvilken det politiska lifvet rör sig, är ock värnet, inom hvilket den litterära odlingen har skydd och trefnad: fölle det, så kunde man väl ännu en tid bortåt hafva här ett svenskt språk och en svensk litteratur att vårda, men man kunde ock med säkerhet motse en tid då de, ansedda blott som en privat, icke som en offentlig angelägenhet, skulle falla i vanvård, liksom den plantering,

hvars omhägnad förstörts, råkar i lägervall, och ett svenskt litteratursällskap i Finland skulle väl sedan knappast förmå uträtta annat än resa monument öfver det förgångna.

Det politiska lifvets betydelse för litteraturen och språket belyses på ett särdeles sätt af förhållandet i Finland före och efter 1809. Den svenska litteratur, som uppblomstrade i Finland på trettiotalet, hade icke varit möjlig under svenska tiden, ty spirkraften i densamma är en nationalkänsla, som icke fanns, icke varit ens loflig i den svenska provinsen. Ur detta fosterland, som nu blifvit en politisk enhet, hade våra skalder, tänkare och historieskrifvare hämtat sina krafter, det blef ock föremålet för deras kärlek och deras hopp. Visserligen, så länge det politiska lifvet var inskränkt blott till regeringsverksamheten och dess högsta yttringar i och med folkrepresentationen ännu saknades, gjorde det sig ock i litteraturen mera märkbart som en patriotisk stämning än som positiva yrkanden, och dess inflytelse är därför lättare att känna än att uppvisa. Påtagligt är likväl att vår litteraturs stormän, Runeberg såväl som Cygnæus, Snellman och Topelius, icke sugit näring för sina skapelser, såsom Franzén, mest blott ur vår natur, vårt familje- och kulturlif, utan att i grunden af deras ande bor föreställningen om fosterlandet som en enhetlig kulturstat och att deras högsta ingifvelser härflutit ur hoppet om dess utveckling i ljus och frihet, om att dess blomning, sluten än i knopp, skulle mogna ur sitt tvång, om att denna dess framtid skulle beredas genom vår kärlek, liksom i tiden denna kärlek värnat om dess ära och dess bestånd. Det är till stor del denna förhoppningsfullhet, som sprider sådan glans öfver vår litteratur på trettio-, fyratio- och femtiotalen, och det är detta deras intima förhållande till vår nationalkänsla, som berättigar oss att kalla dessa skriftställare *våra* i en fullare mening än vi kunna göra det med Franzén, som stannade kvar på den forna ståndpunkten.

För språket var landets självständighet gentemot Sverige af icke mindre betydelse än för litteraturen, och denna betydelse röjer sig där än påtagligare. Sedan ständerna vid Borgå landtdag anhållit om att svenskan måtte förblifva landets officiella språk, vårdades hon vid ämbets- och rättegångsverken icke mindre än vid universitetet och i skolorna. Senare kom den tid att svenskan äfven i vår litteratur fick en så glänsande utveckling. Att man därunder, på statslifvets område såväl som på det litterära, både medvetet och omedvetet, sträfvade att rätta språkbruket efter den i

Sverige samtidigt fortgående utvecklingen är lika naturligt som att, detta bemödande till trots, en differentiering måste uppstå mellan skriftspråket här och i Sverige. Det är för vårt samhälls- och statsbehof, liksom det är för *våra* tankars och känslors litterära uttryckande svenskan här brukas, och om äfven fördelen att få kurs i Sverige underhåller bemödandet att följa där rådande språkbruk, då det gäller den mera skönlitterära produktionen, finnes detta intresse icke i afseende å det praktiska och dagliga behofvet. Självständigheten i språkligt hänseende är föga mindre än vår självständighet i socialt och politiskt hänseende, där vi ju visserligen ock i många stycken efterliknat den i det forna moderlandet pågående utvecklingen, allt under det vi dock lefvat på egna tillgångar, verkat för egna ändamål. Sina egna fonder har vårt svenska skriftspråk i det bildade talspråket, som ju under normala förhållanden ensamt vore bestämmande för skriftspråket. Och talspråket är det som närmast underligger de kraftiga inflytelser, hvilka framkalla differentiering från det i Sverige brukliga, uti uttal, i gehör i ordens bruk och begagnande. Så säregna som förhållandena äro för det bildade svenska talspråkets utveckling i Finland, särdeles det intima umgänget med finskan å ena och våra bygdemål å andra sidan, kan icke undvikas att ju en småningom tilltagande afvikelse uppkommer äfven i skriftspråket. Det är icke heller på öfverensstämmelse med rikssprâket i Sverige som vikten ligger, utan därpå att vårt språk är bildadt, i och för sig logiskt och rätt, på ett smidigt och korrekt sätt återger vårar tankars och känslors rörelser.

Då vårt svenska språks utbildning har sitt upphof och ändamål i våra egna statliga, samhälls- och bildningsbehof, kan det icke betecknas som en dialekt, åtminstone om man följer den franska filologins vedertagna talesätt, enligt hvilket med dialekt förstås ett bygdemål, som på ett eller annat sätt blifvit skriftspråk, utan att vara rikssprâk. Det är icke ett eller annat af våra bygdemål, utan ett allmänt bildadt talspråk, som här står bakom, och om än svenskan i Finland icke kan kallas ett rikssprâk, efter som Finland själft icke är ett rike, så äger hon dock sin fulla självbestämningsrätt. Tänker man nu att denna hennes ställning som officiellt språk upphörde, att hon ingen uppgift vidare hade att fylla i statslifvet och den högre undervisningen — och tänka det kan man ju alltid i en teoretisk betraktelse som denna — så ginge ock hennes självbestämning om intet, och den utveckling hon sedan möjligen kunde röja, vore den hon mot-

toge från svenska riksspåket. Till detta skulle vår svenska, så länge hon här ännu talades och skrefs, träda i ett fullständigt provinsiellt beroende, på samma gång vår svenska litteratur, beröfvad förhoppningarna om en framtid och de höga impulser därur härflyta, sjönke hållningslös ned bland de från Sverige komna litterära alstren.»

Kanslirådet Estlander har efter sin afsägelse af ordförandeskapet fortfarit att tillhöra sällskapets bestyrelse. Den närmaste följden af hans afgång blef särskilda förändringar bland bestyrelsens funktionärer. Till ordförande valdes sällskapets vice ordförande professor *M. G. Schybergson,* som fortfarande bekläder denna post, samt till vice ordförande professor *F. Gustafsson.* Yttermera förändringar inom bestyrelsen inträffade två år senare vid årsmötet 1899, då professor F. Gustafsson och kanslirådet C. Synnerberg anmälde sin önskan att afgå. I deras ställe invaldes professor *Ivar Heikel* och frih. *R. F. von Willebrand.* Den förstnämnde blef sedermera inom bestyrelsen vald till vice ordförande i stället för professor Gustafsson.

Det var vid en rätt kritisk tidpunkt i sällskapets lif ombytet i den högsta ledningen ägde rum. Sällskapet hade då verkat i tolf år och stod nu inför eventualiteten att förlora en af sina förnämsta inkomstkällor, alldenstund de talrika medlemmar, som vid sällskapets stiftelse förbundo sig att erlägga en årsafgift af tio mark i tolf års tid, då till fullo hade inbetalat sina årsafgifter samt skulle öfvergå till ständiga medlemmar. Hvilken minskning i sällskapets budget nu stod för dörren, framgick redan däraf, att summan af årsmedlemmarnes afgifter då steg till omkring 8,000 mark eller största delen af det belopp, som årligen användts för utgifvandet af sällskapets publikationer. Huru under sådana förhållanden sällskapets ekonomi skulle ordnas, var en fråga, som icke blott ifrigt ventilerades inom bestyrelsen, utan

äfven ansågs vara af den vikt, att hela sällskapets medverkan togs i anspråk för dess lyckliga lösning. Bestyrelsens första åtgärd var att ingå till landets styrelse med en förnyad anhållan om statsanslag, denna gång lydande å 8,000 mark, för att sätta sällskapet i tillfälle att på samma sätt som härintills fortsätta sin verksamhet. Sällskapet lyckades också denna gång vinna gehör för sin ansökan. Genom resolution af den 24 sept. 1896 beviljades sällskapet från 1897 års början ett understöd af 8,000 mark i fem års tid, och var redan härigenom den hotande bristen i sällskapets ekonomi afhjälpt och en orubbad fortsättning af sällskapets verksamhet under de närmaste fem år till fullo säkerställd.

Redan innan detta understöds beviljande var kändt, hade styrelsen med sällskapets medverkan skridit äfven till andra lämpliga åtgärder för betryggandet af sällskapets framtida ekonomi. I februari 1896 beslöt en med af årsmötet utsedda medlemmar förstärkt bestyrelse att utfärda inbjudning till teckning af nya medlemmar och att sätta sällskapets ständiga medlemmar i tillfälle att genom inbetalning af 100 mark öfvergå till stiftare, hvarjämte åt nyinträdande stiftande medlemmar som en extra förmån beviljades rätt att erhålla äfven tidigare utkomna, endast åt stiftare utdelade publikationer, af hvilka exemplar funnos i arkivet. På grund af detta beslut utsände bestyrelsen redan på hösten 1896 teckningslistor till samtliga ombudsmän i landsorten med uppmaning att hvar å sin ort med all kraft verka för anskaffandet af nya medlemmar, hvarjämte i Helsingfors teckningslistor tillställdes ett stort antal personer, på hvilkas intresse för sällskapets sträfvanden man trodde sig kunna räkna. Resultatet af denna vädjan till allmänheten visade, att sällskapet ej förgäfves räknat på dess intresse och understöd. Redan på årsmötet 1897 kunde

bestyrelsen meddela sällskapet att på de utsända listorna hade antecknats 18 stiftande medlemmar, 19 ständiga medlemmar samt 170 årsmedlemmar. Ensamt i hufvudstaden hade 130 årsmedlemmar tillkommit. Teckningen fortgick då ännu, och hade vid följande årsskifte sällskapets medlemsantal ytterligare ökats med 50 stiftande medlemmar, 10 ständiga medlemmar och 160 årsmedlemmar. Tillskottet af nya årsmedlemmar motsvarande väl icke det antal, som vid tolfårsperiodens slut hade öfvergått till ständiga medlemmar, men medlemsantalet växte dock fortfarande år för år, och med tillskottet af statsunderstödet betecknade slutresultatet en afsevärd förbättring af sällskapets finansiella ställning. Äfven visade inkomsterna genom försäljningen af sällskapets skrifter en tendens att småningom stiga. Vid slutet af år 1897 beräknades sällskapets stående fonder till 183,464 mark 26 p:i och två år senare hade de ökats, bland annat genom en testamentarisk disposition af Maria Lindeman, till i det närmaste 200,000 mark. Den hotande ekonomiska krisen blef sålunda i allo lyckligt öfvervunnen, och som ett bevis på bestyrelsens växande förtroende till sällskapets ekonomiska bärvidd kan anföras, att denna på våren 1899 ansåg sig kunna skrida till en förhöjning af författarehonoraren för i sällskapets skriftserie offentliggjorda publikationer i det välbetänkta syftet att sålunda uppmuntra till ett lifligare litterärt författarskap på områdena för sällskapets verksamhet. Genom den beslutna förhöjningen ha författare kunnat påräkna goda honorar för sina arbeten för sällskapets räkning, och denna omständighet har säkert äfven bidragit till den år för år ökade lifaktigheten på det litterära verksamhetsområdet.

Bland arbeten från denna tid, som planerades och utgåfvos af sällskapet, må erinras om en ny samling bref

af Porthan. Tillkomsten af denna publikation föranleddes närmast däraf, att statsrådet Wilh. Lagus, som hade publicerat de af sällskapet tidigare utgifna volymerna af Porthans bref, på hösten 1896 yttermera ställde till sällskapets förfogande en samling af 80 bref af Porthan till särskilda personer i Sverige, flertalet af stort litterärt och kulturhistoriskt intresse. Det lyckades utgifvaren af den nya samlingen, rektor *Ernst Lagus* att betydligt komplettera densamma med bref såväl ur andra sällskaps som enskilda personers ägo, så att den vid sitt utkommande omfattade omkring halfannat hundratal bref af Porthan, samtliga rika på upplysningar om den tid och de förhållanden, hvarunder de sågo dagen. Den nya samlingen blef sålunda ett värdefullt komplement till de tidigare utgifna.

Medan den af sällskapet utgifna stora serien af publikationer under den gemensamma rubriken «Åbo universitets lärdomshistoria» begynte skrida mot slutet, sedan vid sekelskiftet åtta delar af densamma hade utkommit, började vid samma tid med den af ordföranden *M. G. Schybergson* utgifna samlingen af «Jakob Tengströms vittra skrifter» den tidigare beslutna nya publikationsserie, som under den gemensamma titeln «Finlands svenska vitterhet» skulle i skilda volymer omfatta valda vitterhetsalster af våra äldre författare från Åbo tiden jämte lefnadsteckningar och litteraturhistoriska öfversikter. Denna första volym i den nya serien var af intresse icke blott genom den omfattande och på nya upplysningar rika lefnadsteckningen, utan äfven genom meddelandet af nya förut okända vitterhetsalster af Tengström.

En tillfällighet gaf anledning till beslutet om besörjandet af ett nytt större litterärt företag. I härvarande universitetsbibliotek hade nämligen af magister G. Schauman påträffats

ett manuskript till *Pehr Kalms* världsberömda arbete «En resa till norra Amerika», hvilket innehöll en förut okänd fortsättning till det märkliga arbetet. Enär Kalms resa sedan länge icke varit tillgänglig i bokhandeln och tämligen sällsynt, beslöt sällskapet skrida till utgifvande af en fullständig ny upplaga af arbetet, kompletterad med den härstädes funna otryckta fortsättnigen. På grund af arbetets omfattning skulle detsamma fördelas på fyra volymer, af hvilka tvenne tills dato utkommit, utgifna af magister *G. Schauman.* Arbetet har, ehuru ännu ofullbordadt, blifvit uppmärksammadt äfven i Amerika.

Sedan genom sällskapets försorg de tre ofrälse ståndens protokoll vid Borgå landtdag 1809 hade sett dagen, beslöts att komplettera samlingen genom utgifvandet äfven af riddarskapets och adelns protokoll vid nämnda landtdag. Samtliga dessa handlingar ha publicerats af arkivarien, lektor *Elis Lagerblad,* och ha bidrag till tryckningskostnaderna erhållits af ständernas bankfullmäktige.

Af det härstädes i början af år 1896 hållna svenska partimötet, hvaråbland annat frågan om förfinskningen af våra svenska ortnamn var föremål för en liflig diskussion, fick sällskapet mottaga en uppmaning att söka åstadkomma en förteckning öfver svenska ortnamn, hvarigenom dessa skulle fastslås i den form, som vunnit burskap hos den svenska allmänheten och sålunda skyddas och bevaras för förfinskning. Sällskapet åtog sig äfven detta uppdrag samt anförtrodde åt en kommitté, bestående af magistrarna O. F. Hultman och G. Schauman, att skrida till utgifvande af en förteckning öfver svenska ortnamn, hvilken sedermera efter sitt färdigblifvande offentliggjordes i «Förhandlingar och Uppsatser» samt i talrika öfvertryck spriddes till de svenska folkskolorna och folkhögskolorna i landsbygden. Den publi-

cerade ortnamnslistan, som upptog öfver 1,000 namn, gjorde det icke blott möjligt att kontrollera de svenska namnformerna, utan tjänade äfven en annan uppgift, nämligen afhjälpandet af den betydliga vacklan och inkonsekvens, som varit rådande i fråga om de svenska ortnamnens lydelse och skrifsätt.

Vid denna tid begynte äfven frågan om den språkliga differentieringen mellan Finlands svenska och högsvenskan i Sverige att taga styrelsens uppmärksamhet i anspråk. Sällskapet hade som nämndt tidigare proklamerat, att svenskans ställning i Finland icke finge uppfattas som osjälfständig i förhållande till språkutvecklingen i Sverige, och äfven nu uttalades af ordföranden vid årsmötet 1899, att det vore orätt att ogilla all språklig differentiering och lönlöst att motarbeta alla afvikelser från det språkbruk, som i Sveriges hufvudstad anses vara riktigt. Men man afsåg närmast sådana uttryck och språkliga vändningar, som voro främmande för svenskans lynne och på intet vis angåfvo egendomliga föreställningar hos oss. Utom sällskapet hade Svenska landsmålsföreningen redan under en följd af år samlat och upptecknat finlandismer. Hos våra yngre språkforskare synes emellertid den öfvertygelsen begynt göra sig gällande att vårt eget öra, så vandt som det var vid vår egen munart, utgjorde en mycket otillförlitlig pröfvosten för urskiljandet af de idiomatiska säregenheterna i vårt språk. Endast en person med rikssprâket till modersmål ansågs fullt kompetent för en sådan uppgift. I denna öfvertygelse väcktes inom sällskapets bestyrelse förslag af magister *O. F. Hultman,* gående ut att sällskapet skulle anslå ett stipendium för att sätta en forskare i Sverige i tillfälle att studera afvikelserna mellan den finländska svenskan och det svenska rikssprâket. Bestyrelsens flertal var också ense

om förslaget och uppdrog åt förslagsställaren att jämte docenten Pipping, som riktat sina studier åt samma håll, öfverlägga med svenska språkforskare i saken och söka intressera någon bland dem för uppgiften i fråga. Öfverläggningarna ledde dock icke till något resultat, och frågan hvilade tills sällskapet några år senare blef satt i tillfälle att i sina «Förhandlingar och Uppsatser» offentliggöra en af professor *A. O. Freudenthal* på grund af landsmålsföreningens samlingar uppgjord förteckning öfver finlandismer.

Det är klart att sällskapet, som stiftats till åminnelse af Johan Ludvig Runeberg, främst kände sig manadt att framträda, då det år 1898 gällde högtidlighållandet af halfsekelminnet af Fänrik Ståls sägners utkommande. Det förbereddes bl. a. en jubileumsupplaga af det fosterländska diktverket med teckningar af Albert Edelfelt. På därom gjord anhållan af den förlagsfirma (Söderström & C:o), som ombesörjde den illustrerade upplagan, hade sällskapet åtagit sig att fastställa ett korrekt textexemplar af sägnerna samt uppdragit åt en kommitté att utföra detta ansvarsfulla uppdrag, som förutsatte ett jämförande af alla tillgängliga manuskript till sägnerna äfvensom äldre upplagor af desamma samt ett fullständigt upptecknande af varianterna. Det hufvudsakliga af detta arbete utfördes af doktor *Hj. Appelqvist,* som äfven utarbetade det textexemplar af sägnerna, som sedermera följdes i den nya upplagan. Sålunda kunde genom sällskapets medverkan den första korrekta upplagan se dagen på 50-års dagen efter verkets första utgifvande. De af doktor Appelqvist sammanställda varianterna till sägnerna blefvo äfven publicerade i «Förhandlingar och Uppsatser».

På själfva jubileumsdagen hade bestyrelsen sammankallat sällskapet i sin helhet till ett solent möte å universitetet för att öfverlägga om lämpligaste sättet att hugfästa

minnet af sägnernas utkommande. Därvid beslöts enhälligt, att sällskapet skulle låta prägla en medalj till evärdelig hågkomst af halfsekeldagen. Sedan eskisser utarbetats af Albert Edelfelt och modellen utförts af Walter Runeberg, strandade dock som bekant hela planen, i det sällskapets anhållan om tillstånd till medaljens prägling möttes af afslag på högsta ort, där man vid denna tid var mycket ogynnsamt stämd mot alla företag af fosterländsk betydelse i vårt land. Genom ingripande af en utomstående för saken alldeles främmande makt blef sällskapet sålunda hindradt att hedra det största och betydelsefullaste diktverk den svenska litteraturen i vårt land har att uppvisa. Modellerna till den tilltänkta medaljen blefvo sedermera af skulptören förärade till sällskapet och befinna sig nu i dess ägo, för att törhända ännu i en framtid komma till användning.

Äfven i Tyskland förbereddes i anledning af sägnernas jubileum en ny reviderad upplaga af doktor Wolrad Eigenbrodts tyska öfversättning «Fänrich Stahls Erzählungen». För att möjliggöra dess utgifvande beslöt sällskapet att inlösa 500 exemplar af arbetet. Större delen af den inlösta upplagan utdelades gratis åt undertecknarena af den internationella adressen till Tsaren i den finska frågan, enär till sällskapets kännedom hade kommit, att bekantskapen med Runebergs fosterländska diktning varit en af de faktorer, som medverkat till åstadkommande af detta stora sympatibevis för Finland från det bildade Europas sida. Från många håll fick bestyrelsen mottaga vittnesbörd om det varma intresse, hvarmed man i utlandet hade tagit kännedom om Runebergs förnämsta diktverk.

I sällskapets skrifter hade vid denna tid förslag äfven väckts om utgifvande af en ny normalupplaga af J. L. Runebergs samtliga arbeten, enär de förut utgifna upplagorna

såväl här som i Sverige visat sig vara behäftade med väsentliga brister, särskildt talrika och graverande textfel. Äfven detta förslag blef snart förverkligadt genom sällskapet nära stående krafter, i det förläggaren af Runebergs skrifter uppdrog åt sällskapets hedersordförande statsrådet C. G. Estlander att ombesörja en ny normalupplaga af skaldens skrifter. Sällskapat hade väl ingen del i detta företag, men textens normaliserande utfördes dock enligt samma grunder och af samma personer, som redan voro verksamma för fastställande af textexemplaret till Fänrik Ståls sägner. Redan genom denna med kritisk omsorg fastställda text höjde sig normalupplagan framom alla tidigare vare sig här hemma eller i Sverige utgifna upplagor och dess värde ökades yttermera genom den djupgående teckning af Runebergs skaldskap, hvarmed utgifvaren afslutade sitt arbete. Sällskapet visade sitt intresse för saken och sin tacksamhet genom att tilldela utgifvaren det Längmanska priset vid det årsmöte, då hundraårsminnet af Runebergs födelse begicks af sällskapet.

Vid denna tid blef sällskapet äfven i tillfälle att realisera en inom bestyrelsen länge närd plan, nämligen grundläggandet af ett Runebergsbibliotek, hvarigenom blifvande forskare skulle bli i tillfälle att på ett ställe finna uppbevaradt såvidt möjligt allt som hänför sig till skaldens författarskap. Denna tankes förverkligande blef en möjlighet, sedan sällskapet i de vetenskapliga föreningarnas nya hus hade erhållit ett stadigvarande hemvist såväl för sina möten som sina samlingar och ökad trygghet i afseende å samlingarnas skydd. Inflyttningen i det nya huset ägde rum på hösten 1899 och redan följande år vidtogos åtgärder för företagets realiserande, bland annat genom upprop till allmänheten att ihågkomma det nybildade företaget med föräringar.

Enligt programmet för Runebergsbiblioteket var det afsedt att innehålla samtliga editioner af skaldens arbeten på originalspråket, öfversättningar till finska och andra språk af desamma, originalmanuskript till skaldens verk, arbeten och uppsatser på svenska och andra språk om skalden och hans dikter, musikalier, som hänföra sig till desamma, porträtt och andra framställningar i bild af skalden och hans omgifning, m. m. Till föreståndare för biblioteket utsågs rektor Ernst Lagus, som inom bestyrelsen väckte förslaget om dess grundläggande, hvarutom en kommission tillsattes för att jämte föreståndaren handhafva ledningen af denna inrättning. Närmare om Runebergsbiblioteket och dess utveckling kan inhämtas af den berättelse af bibliotekets föreståndare, som läses längre fram i detta arbete.

Runebergsbibliotekets grundläggande föranledde närmast ett afskiljande från arkivet af sådana manuskript, som rätteligen hade sin plats i det nya biblioteket. Arkivet hade för öfrigt under årens lopp betydligt tillväxt, såsom framgår af en af arkivarien år 1897 i elfte häftet af «Förhandlingar och Uppsatser» offentliggjord Förteckning öfver sällskapets manuskriptsamling. Under de första tolf åren hade arkivet förvärfvat rätt talrika såväl historiska handlingar som brefsamlingar, men den största kontingenten utgjordes dock af de folkloristiska samlingarna, som ansenligt tillväxt år för år. Det befanns därför numera vara nödvändigt att erhålla en fullständig öfversikt af allt i landet insamladt folkloristiskt material och att på grund af därpå vunnen erfarenhet skrida till uppgörandet af ett mera metodiskt program för fortsättandet af det folkloristiska insamlingsarbetet. Enligt anställda beräkningar funnos i de samlingar, som ägdes af svenska litteratursällskapet och svenska landsmålsföreningen, äfvensom i den Ranckenska kollektionen i Vasa, vid denna

tid i manuskript icke mindre än omkring 4,000 numror folkvisor och omkring 1,000 numror sagor och sägner. Då sålunda samlingarna af folkvisor och folksagor ansågos vara tämligen fullständiga, beslöt sällskapet att uppdraga åt sina stipendiater att under närmaste framtid i främsta rummet insamla historiska sägner, lokaltraditioner, gåtor och ordstäf, seder och bruk, lekar med och utan sång, dansmelodier, skrock och vidskepelse, barnvisor, barnrim, vagg- och vallvisor, hvarjämte sällskapet äfven borde skrida till upptecknande af ortnamn i de svenska kommunerna i landet. Sällskapets stipendiater erhöllo äfven från denna tid af sakkunniga utarbetade instruktioner, uppgjorda med fästadt afseende å hvad tidigare insamlats å resp. orter. För upptecknings af ortnamn, hvarmed påbörjades år 1899, utarbetades en särskild instruktion. Samma år beslöt sällskapet att årligen tillsätta en permanent funktionerande folkloristisk kommitté för handläggning af samtliga frågor rörande insamlandet af folkloristiskt, etnografiskt och lingvistiskt material. En sådan kommitté funktionerar allt fortfarande, den uppgör årligen förslag till arbetsprogram, utarbetar instruktioner för sällskapets stipendiater, granskar och afgifver utlåtanden öfver inkommet material och bevakar sällskapets intressen på ifrågavarande område.

Vidkommande premieringen af inhemska författares arbeten inträffade ett nytt uppslag, sedan på landtdagens därom gjorda anhållan år 1898 på högsta ort beviljades ett årligt anslag af statsmedel à 5,000 mark för att utdelas såsom premier åt förtjänta skönlitterära författare på svenska eller finska språket, efter det åt landets båda litteratursällskap hvarje gång lämnats tillfälle att därtill uppgöra förslag. Alltsedan dess har sällskapet årligen i samråd med finska litteratursällskapet efter föregången granskning uppgjort

förslag till premiering af i landet utkomna skönlitterära originalarbeten. Den föreskrifna procedyren har dock varit förenad med stora svårigheter, enär oginhet mot de svenskspråkiga författarne som oftast visat sig från de af finska litteratursällskapet utsedde delegerades sida. En annan omständighet, som äfven verkat förlamande på intresset för saken, är att under en lång följd år prisnämndens förslag i regeln icke beaktades af senaten, som oftast hade sin egen som det tyckes färdigbildade mening om hvad slags arbeten borde belönas med statsprisen. Först under de senaste åren ha prisnämndernas förslag blifvit behörigen beaktade.

Sällskapets egen premiering af framstående arbeten inom områdena för dess verksamhet fortgick enligt det gifna programmet, sedan förslaget till förändrade bestämningar, såsom tidigare nämndes, hade blifvit förkastadt vid årsmötet 1894. Efter ytterligare sex års erfarenhet af det hittills följda premieringssättet, begynte åter yrkanden om förändrade bestämningar rörande prisbelöningarna att framträda inom sällskapets krets. Särskilda omständigheter hade tillkommit, som syntes påkalla sådana förändrade bestämningar. Ständerna hade begynt ur Längmanska fonden anslå regelbundet återkommande litterära pris för arbeten af samma slag som dem sällskapet belönade. Då därtill k. senaten, såsom nyss nämndes, begynt utgifva årliga pris för skönlitterära arbeten, förelåg ej för sällskapet någon anledning att vidhålla samma praxis som tillförene. Och då äfven i öfrigt förhållandena syntes mana till större sparsamhet, beslöts på förslag af bestyrelsen på årsmötet 1900, att sällskapets pris för framtiden endast skulle utgifvas hvartannat år, ena gången åt inhemsk författare, som på svenska språket utgifvit förtjänstfulla skönlitterära arbeten, andra gången för forskningsarbeten i Finlands litteratur och historia

eller för forskningsarbeten rörande svenska språket. Den beslutna förändringen afsåg i hufvudsak besparing, själfva grunden för prisbelöningen och prisets storlek förblefvo desamma som förut. Genom sammanslagningen af den historiska och språkvetenskapliga litteraturen till en grupp uppstodo dock snart svårigheter vid prisens bortgifvande, hvilket efter några år åter föranledde reformering af sättet för utdelandet af sällskapets prisbelöningar.

Vid sekelskiftet, då sällskapet hade verkat i femton års tid, hade 43 volymer af sällskapets skrifter utkommit. Med en kollektion af samtliga dessa publikationer var sällskapet representeradt på den stora världsexposition, hvarmed sekelskiftet firades i Paris. För denna sin utställning erhöll sällskapet silfvermedalj. Den utställda kollektionen förärades af sällskapet till nationalbiblioteket i Paris, som anhållit att få införlifva densamma med sina bokförråder. Sällskapets deltagande i världsexpositionen hade sålunda bidragit till att göra det kändt äfven långt utom eget lands gränser.

VI.

ÅREN 1900—1904: *Litterärt uppsving. Talrika nya publikationer. J. L. Runebergs hundraårsjubileum. H. G. Porthans d:o. Ekonomisk kris. Ökning af medlemsantalet. Nya donationer och testamenten. Förändradt program för prisbelöningarna. Två decenniers verksamhet.*

UTMÄRKANDE för sällskapets verksamhet i början af det nya århundradet är ett lifligt uppsving, som gör sig märkbart i synnerhet i en ansenlig höjning af den litterära produktionen, men äfven genom stark ökning af medlems-

antalet och genom flere nya donationer till sällskapet. På det litterära området visade sig en märkbart tilltagande verksamhetsifver inom sällskapets krets. Redan vid årsmötet 1902 meddelades i årsberättelsen, att sällskapets litterära verksamhet under det då afslutade verksamhetsåret hade företett ett glädjande uppsving och att knappt under något föregående år så många arbeten samtidigt varit under tryckning. Icke mindre än nio särskilda publikationer hade då varit under utgifning och sällskapets publikationer hade nu uppnått den betydelsefulla siffran — femtio tomer. Äfven på följande årsmöte anmäldes att sällskapets litterära verksamhet var stadd i en glädjande utveckling och att de utgifna publikationernas antal år för år hade ökats. Och vid årsmötet 1904 framhölls yttermera i årsberättelsen som ett glädjande faktum, att sällskapets litterära alstring då tycktes befinna sig i ett skede af utveckling, hvartill sällskapets verksamhet tills dato ej haft att visa något motstycke. Inalles hade sålunda under det då afslutade verksamhetsåret utkommit 7 volymer, den högsta siffra, som dittills hade uppnåtts, samt 13 särskilda arbeten varit under tryckning. Samtidigt uttalades dock farhågor, som snart besannades, att sällskapets ekonomiska tillgångar icke skulle förslå för en så stor stegring och utveckling af den litterära produktionen.

Sedan vid sekelskiftet den i universitetsbiblioteket länge och väl bevarade s. k. Porthanska kistan hade öppnats och där förvarade brefsamlingar blifvit tillgängliga, beslöt sällskapet att som ett komplement till de förut publicerade brefven af H. G. Porthan äfven utgifva den ganska digra samlingen af Calonii bref till Porthan och lyckades sällskapet äfven för denna samling vinna till utgifvare statsrådet *Wilh. Lagus,* som hade ombesörjt de tidigare kollektionerna af

Porthans bref till Calonius. Arbetet utkom år 1902. På förslag af statsrådet Lagus fattades äfven beslut om att skrida till publikation af öfriga samtidas bref till Porthan, hvilka förvarats i den Porthanska kistan. Till utgifvare af denna samling utsågs rektor Ernst Lagus, men har detta arbete på grund af mellankomna hinder ännu ej sett dagen. De förberedande arbetena ha dock redan vidtagit, bl. a. har ett upprop riktats till allmänheten i Finland och Sverige att till sällskapets förfogande ställa hos enskilda personer befintliga ännu otryckta bref till Porthan.

I den tidigare påbörjade serien «Finlands svenska vitterhet» utkommo nu i rask följd icke mindre än tre volymer, omfattande *Mikael Choræi* Valda dikter med en lefnadsteckning af *Ernst Lagus* (1901), Valda skrifter af *Jakob Frese* med en teckning af hans lefnad och skaldskap af *Arvid Hultin* (1902) samt Den svenska vitterheten i Finland under stormaktstiden 1640—1720; valda vitterhetsarbeten jämte en litteraturhistorisk inledning af *Arvid Hultin* (1904).

Bland litterära arbeten må yttermera nämnas en lefnadsteckning öfver den nyligen bortgångne af sällskapet uppburne och med flere pris belönade skalden Karl A. Tavaststjerna af *Werner Söderhjelm*. Denna endast några år efter diktarens död utgifna utförliga minnesteckning väckte mycken uppmärksamhet och stark efterfrågan. Ehuru arbetet trycktes i en betydligt större upplaga än den vanliga, blef dock hela upplagan inom kort utsåld. En ny upplaga ifrågasattes, men troddes icke komma att bära sig, hvarför saken lämnades därhän.

Ett år senare (1901) utgaf sällskapet ett annat märkligt och betydande biografiskt verk, den af *Juhani Aho* författade lefnadsteckningen öfver August Fredrik Soldan (En

idéernas man), som gaf en på egenhändiga bref och anteckningar byggd lefvande bild af den fint bildade och originelle filosofen. Arbetet var det första af sällskapet utgifna med talrika illustrationer försedda verk.

Det var såsom synes åt offentliggörandet af lefnadsteckningar öfver äldre och nyare märkesmän som sällskapet vid denna tid i hufvudsak ägnade sin verksamhet. Utom de redan nämnda må yttermera framhållas en biografisk studie öfver Åbo professorn, den vittre Torsten Rudeen af *Arvid Hultin* (1902). Vidare må nämnas den omfattande, rikt illustrerade och på nya källforskningar byggda lefnadsteckningen öfver Per Brahe af *Petrus Nordmann* (1904) samt den af professor *Knut Tallqvist* författade populära lefnadsteckningen öfver Georg August Wallin, utgörande inledning till en af sällskapet utgifven samling af hittills icke offentliggjorda bref och dagboksanteckningar af den celebre orientalisten och resenären.

Till den synnerligen lifliga litterära produktionen vid denna tid och till ökandet af raden i sällskapets skrifter offentliggjorda minnesteckningar bidrog yttermera den omständigheten, att i början af det nya århundradet hundraårsminnet af flere af landets mest berömda mäns födelse inföll. För sällskapet var det särskildt af största betydelse, att sekelminnet af dess störste skald J. L. Runebergs födelse nu stod inför dörren. Redan flere år förut upptogs sällskapets uppmärksamhet i hög grad af förberedelser till ett värdigt firande af denna stora minnesdag. Högtidlighållandet af detta minne blef också en af de betydelsefullaste tilldragelserna i sällskapets lif och intager en ensamstående plats i dess historia. Det var i främsta rummet en litterär hyllning af vår store diktarekonungs minne sällskapet ville åstadkomma. Redan på våren 1901 framlades af sällskapets

ordförande förslag om att «en omfattande framställning af Runebergs lif och diktning borde planläggas, hvars författare skulle få löfte om ett så betydande pris, att han skulle kunna ägna sig åt detta arbete såsom sin hufvuduppgift». Dessutom skulle en särskild festpublikation med bidrag af flere författare åstadkommas. Det var realiserandet af dessa båda förslag, som närmast låg sällskapet om hjärtat. Sällskapet hade hoppats att för den stora uppgiften att till hundraårsfesten i lefvande drag åskådliggöra skaldens person och på samma gång framställa såväl den estetiska som den fosterländska betydelsen af hans oförgängliga diktskapelser vinna sällskapets hedersordförande statsrådet C. G. Estlander, hvilken som nämndt redan tidigare i sällskapets skrifter offentliggjort värdefulla bidrag till kännedomen om Runebergs världsåskådning. Men då statsrådet Estlander redan hade utfört ett liknande uppdrag för den under utgifning varande normalupplagan af Runebergs skrifter och på denna grund afsade sig sällskapets anbud, gafs detta värf åt professor *Werner Söderhjelm,* som också tidigare i sällskapets skrifter offentliggjort bidrag till Runebergsforskningen. Till själfva jubileumsdagen utkom första delen af Söderhjelms omfattande och på nyaste källmaterial stödda lefnadsteckning öfver Johan Ludvig Runeberg, hvilken afslutades två år senare med en andra mera omfattande del. Det var den fullständigaste och mest fängslande skildring af vår store skalds lif, som därintills hade utkommit. Sällskapet, som hade fullt skäl att känna sig tillfredsställdt öfver det vackra och framgångsrika sätt, hvarpå professor Söderhjelm utfört denna sällskapets hyllningsgärd till Runebergs minne, tilldelade författaren för det väl utförda värfvet en extra belöning af 5,000 mark, det största pris sällskapet utdelat under sin hittills fullföljda verksamhet.

Denna hyllning var dock ej den enda sällskapet ägnade den store diktarens minne. Till jubileumsdagen utgafs en särskild festpublikation med titel «Till Johan Ludvig Runebergs minne, festskrift den 5 februari 1904», innehållande talrika bidrag om skaldekonungen och hans verk af C. G. Estlander, R. Eucken, L. Dietrichson, F. Gustafsson, E. Wrangel, W. Eigenbrodt, J. Clausen, E. Lagus, V. T. Rosenqvist m. fl. Äfven genom sin yttre utstyrsel ville denna publikation vara en värdig hyllning af den store skald, till hvars åminnelse sällskapet var stiftadt. Också i det till årsmötet 1904 utgifna häftet af «Förhandlingar och Uppsatser» ingingo särskilda bidrag till Runebergsforskningen, hvilka tillkommit genom sällskapets initiativ, bland annat en öfversättning af Runebergs latinska afhandling om den tragiska koren, en teckning af Fredrika Runebergs skaldskap af *R. F. von Willebrand* m. fl.

Hundraårsdagen af Runebergs födelse syntes också sällskapet särskildt ägnad att med en hedersbevisning ihågkomma de män, som tidigare gjort sig förtjänte om Runebergsforskningen. Sällskapet beslöt att till hedersledamöter kalla tvenne åldriga forskare, professor *Gustaf Ljunggren* i Lund och professor *Lorentz Dietrichson* i Kristiania, af hvilka den förre i sina «Studier öfver Runeberg» (1882—83) hade belyst det tidigare skedet af Runebergs skaldeverksamhet, medan professor Dietrichson redan 1864 framträdt med det första skaldeporträttet af Runeberg. Af inhemska män kallades till hedersledamot skaldens son, skulptören *Walter Runeberg,* som icke blott var skaparen af det stora monumentet öfver Runeberg, utan hvars hela konstnärsverksamhet tyckes uppfylld af impulser från hans store faders klassiska diktning. Vid samma tillfälle beslöt sällskapet äfven att till korresponderande ledamöter kalla

tolf utländska lärde, bland hvilka flere också gjort sig kända som intresserade Runebergsforskare.

Själfva jubileumsdagen högtidlighölls af sällskapet såväl med en solenn akt i universitetets solennitetssal, hvarvid föredrag hölls af professor *Werner Söderhjelm* om «J. L. Runebergs betydelse som skald», som därefter med en fest i societetshuset, vid hvilken frih. *R. F. v. Willebrand* höll talet till Runebergs minne. Till båda festerna inflöto talrika hälsningstelegram såväl från utländska litteratur- och skriftställareföreningar som från särskilda korporationer och enskilda personer såväl i in- som utlandet.

Kort efter Runebergsjubileet inträffade en annan märklig sekulardag, hundraårsminnet af Henrik Gabriel Porthans dödsdag, den 16 mars 1904. Äfven denna dag ihågkom sällskapet med en minnesfest i universitetets solennitetssal, hvarvid sällskapets ordförande, professor *M. G. Schybergson* höll ett föredrag öfver ämnet «Porthans minne tecknadt af våra skriftställare». Till åminnelse af denna dag hade sällskapet yttermera beslutit att ombesörja en omfattande lefnadsteckning öfver den frejdade universitetsläraren och fosterlandsvännen samt gifvit detta uppdrag åt sin ordförande, professor M. G. Schybergson. Sällskapets tillgångar voro dock redan så uttömda genom de stora och dyrbara Runebergspublikationerna, att den sistnämnda litterära planen icke kunde omedelbart realiseras. Först sedan ljusare ekonomiska utsikter åter inträdde, kunde sällskapet skrida till utgifvandet af lefnadsteckningen öfver Porthan, hvars förra del utkom år 1908 och senare delen för närvarande är under utgifning. Samma dröjsmål vållades äfven med sällskapets beslut att med anledning af hundraårsminnet af Elias Lönnrots födelse utgifva en upplaga af dennes på svenska skrifna uppsatser och bref. På grund

af bristande tillgångar kunde ej heller detta stora arbete utgifvas förrän år 1908, då förra delen utkom. Den senare delen skall utkomma inom kort. Publikationen i fråga har ombesörjts af doktor *Jenny af Forselles.*

Sedermera har sällskapet på liknande sätt ihågkommit hundraårsminnet af flere andra af våra litterära stormäns födelse. Till hundraårsminnet af Johan Jakob Nervanders födelse offentliggjordes i sällskapets Förhandlingar och Uppsatser en lefnadsteckning öfver Nervander. J. V. Snellmans och Fredrik Cygnæus' hundraårsjubileer högtidlighöllos med särskilda minnesfester. Öfver den förre hölls minnestalet af M. G. Schybergson, öfver den senare af Arvid Hultin.

Det ligger i sakens natur, att en så betydande litterär produktion som den ofvan skildrade i hög grad ansträngde sällskapets finanser. Utgifterna voro i jämn och stark stigning. År 1903 steg redan utgiftsposten för utgifna arbeten till omkring 24,000 mark, men följande år hade summan mer än fördubblats, stigande till omkring 51,000 mark. Sällskapet åtnjöt visserligen fortfarande understöd ur den Längmanska fonden och var sedan 1902 i åtnjutande af ett förhöjdt statsbidrag till ett belopp af 10,000 mark årligen. Det oaktadt och ehuru äfven några af inkomstposterna — i årsafgifter och för sålda skrifter — i någon mån stegrats, öfverstego dock utgifterna betydligt inkomsterna. Sällskapet stod första gången inför ett betydande deficit i sin årliga budget, hvilket vid 1902 års utgång anslogs till 20,699 mark 87 penni. Det tycktes sålunda framstå som en bjudande plikt för sällskapet att söka finna utvägar till förbättrandet och höjandet af sällskapets ekonomiska resurser. Bestyrelsens närmaste beslut blef att bestrida det felande beloppet med medel ur sällskapets fonder och att söka betäcka den år 1904 uppkomna bristen under de närmast följande åren 1905 och 1906 äfven med

risk att under sagda år nödgas betydligt inskränka utgifvandet af nya publikationer.

Något skäl att se framtiden i finansiellt mörker fanns dock icke. En glädjande omständighet, som vittnade om att sällskapet fortfarande i hög grad kunde räkna på allmänhetens understöd i sin fosterländska verksamhet, var den under dessa år allt starkare ökningen af sällskapets medlemskrets. År 1900 steg ökningen endast till 46 och år 1901 till 68 medlemmar. Men redan år 1902 ökades sällskapets medlemsantal med 280 personer. Denna betydliga tillväxt under sagda år föranleddes närmast af en uppmaning, som sällskapet riktat till särskilda personer i hufvudstaden, att inträda som medlemmar i sällskapet. Och äfven i landsorten verkade samtidigt sällskapets talrika ombudsmän med stort nit för att vinna nya medlemmar till sällskapet. Följande år (1903) ökades sällskapets krets med 156 nya medlemmar och år 1904 nådde ökningen den ansenliga siffran af 530 nya medlemmar. Under intet föregående skede alltsedan sällskapets stiftelse och ej heller senare har under ett år så många medlemmar anslutit sig till sällskapets krets. Firandet af Runebergs hundraårsminne var den synliga yttre anledning, som vållade denna stora anslutning till det sällskap, som var stiftadt till Runebergs minne. I rundt tal steg sällskapets medlemskrets då till något öfver 2,300 medlemmar.

En annan glädjande omständighet, som i ännu högre grad vittnade om allmänhetens sympatier och stärkte förtroendet till dess finansiella ställning, var att donationer och testamenten under denna tid i allt större antal begynte komma sällskapet till del.

Genom testamente af den 14 januari 1901 donerade öfverrevisorsänkan *Hedvig Falcken* 10,000 mark till sällskapet med uppdrag att använda årliga räntan till premiering

af någon därom förtjänt publikation uti Finlands litteratur- eller kulturhistoria.

Följande år meddelades att hofrådet *Karl Rosendahl* i Björneborg till sällskapet testamenterat sin kvarlåtenskap till en fond, benämnd «Karl Rosendahls dramatiska honorarium», hvaraf räntorna framdeles, när fonden uppgår till 20,000 mark, skola användas till premiering af inhemska dramatiska originalarbeten såväl på svenska som finska språket.

Genom ett donationsbref af den 15 juni 1902 öfverlät det högre kamratskapet vid finska kadettkåren till sällskapet sina kontanta tillgångar, omkring 5,000 mark, för att i hufvudsak användas för författandet af en historia öfver finska kadettkåren och dess högre kamratskap.

År 1903 donerade förlagsbokhandlaren *Verner Söderström* i Borgå, som sagda år firade sitt kvartsekeljubileum som förläggare, till sällskapet en summa af 3,000 mark, som förvaltas under namn af «Verner Söderströms donationsfond».

I början af år 1905 erhöll sällskapet underrättelse om ett testamente, hvarigenom f. d. lärarinnan vid svenska fruntimmersskolan i Åbo *Anna Augusta Granberg,* utom särskilda i testamentet uppräknade legat, till sällskapet donerat återstoden af sin förmögenhet för att, när den donerade summan vuxit till ett större belopp, af sällskapet användas till prisbelöning af kvinnliga skriftställare. Denna donation liksom äfven den Rosendahlska har ännu ej tillfallit sällskapet, enär de fortfarande äro beroende på utredning.

Ehuru såsom af det ofvansagda framgår de testamenterade eller donerade beloppen ej voro alltför stora och därtill ännu i de flesta fall reserverade för särskildt stipulerade

ändamål, bidrogo de likväl i någon mån att stärka sällskapets ekonomiska ställning och utgjorde talande bevis på växande förtroende från allmänhetens sida.

Flere af de ofvan uppräknade donationerna voro afsedda för prisbelöningar i en eller annan form. Från den Falckenska donationsfonden begynte redan från 1904 årliga pris utdelas åt författare af förtjänta publikationer inom området för Finlands litteratur- och kulturhistoria. Sällskapets egna prisbelöningar fortgingo enligt de i det föregående omtalade förändrade grunder, hvarigenom sällskapets pris endast skulle utgifvas hvartannat år, ena gången för forskningsarbeten rörande Finlands litteratur och historia eller för språkvetenskapliga forskningsarbeten, andra gången för skönlitterära arbeten. Det visade sig emellertid redan, då det historiskt-språkvetenskapliga priset första gången skulle utgifvas (1902), att stora svårigheter vid prisets bortgifvande kunde uppstå, då prisbelöningen omfattade tvenne så olika forskningsområden. I följd däraf väcktes snart åter tanken på förändrade bestämningar rörande utgifvandet af sällskapets pris, och redan i slutet af samma år fäste professor *F. Gustafsson* bestyrelsens uppmärksamhet vid att verkligt betydande arbeten bättre än genom en periodisk täflan skulle komma till sin rätt, om de, efter det de utkommit och hunnit blifva allmännare bedömda, skulle belönas med pris af sällskapet. Ett år senare upptog professor Gustafsson denna idé som ett formligt förslag, hvilket efter att ha vunnit bestyrelsens godkännande, antogs på årsmötet 1904 i den form, att för framtiden af räntan å stiftarnes fond årligen skulle aflägga 1,000 mark till sällskapets prisfond, ur hvilken i mån af tillgång pris kunde till ett belopp af 2,000 mark utgifvas för mera betydande arbeten på de områden, inom hvilka sällskapet äger utöfva och främja litterär verk-

samhet. Förfarandet vid prisens bortgifvande blef äfven ändradt sålunda, att förslag till ett arbetes prisbelönande framdeles borde väckas vid bestyrelsens novembermöte af minst två medlemmar af bestyrelsen, hvilken därefter ägde att utse en prisnämnd för frågans vidare beredning. Bestyrelsen skulle i sista hand afgöra prisfrågan. Egendomligt nog har sedan år 1904, då detta beslut fattades, sällskapets pris ej en enda gång utgifvits, men torde detta i främsta rummet berott på att alla sedan dess utkomna mera framstående arbeten inom de af sällskapet hägnade områden kunnat prisbelönas dels med Längmanska, dels med statsprisen.

Redan ett år innan ofvansagda beslut fattades, hade sällskapet, också på förslag af professor F. Gustafsson, beslutit att framdeles i vidsträcktare mått än härintills använda sällskapets disponibla medel för att genom extra prisbelöningar uppmuntra yngre skönlitterära skriftställare. Närmaste motivet till detta beslut var den af förslagsställaren påpekade omständigheten, att vid statsprisens bortgifvande de unga svenska författarne så ofta hade blifvit orättvist förbigångna. På grund af det fattade beslutet ha tid efter annan extra pris af sällskapet utgifvits åt våra unga skönlitterära författare. Det framhölls också af vice ordföranden professor *F. Gustafsson* i det tal, hvarmed han inledde årsmötet 1903, då extra prisbelöningar enligt det fattade beslutet första gången utgåfvos, att vårt lands svenska vitterhet ingalunda röjde några tecken till aftyning, hellre tvärtom. Det fanns väl då för tillfället efter Tavaststjernas död ingen poet eller berättare, som med allmänt erkänd rätt höjde sitt hufvud öfver alla andras, men våra författare voro dock ej några tomma eftersägare, enhvar af dem var sig själf, enhvar hade sina egna ämnen, sitt temperament, sin stilfärg,

sina företräden. Och äfven under de följande åren har den svenska vitterheten skjutit fortfarande många rika skott och haft att uppvisa alster af stor förtjänst och betydande framsteg i synnerhet på det lyriska området, men i någon mån äfven inom öfriga diktarter.

Inom sällskapets styrelse ägde under ifrågavarande år ingen annan förändring rum, än att vid årsmötet 1903 i stället för professor F. Elfving, som önskat afgå, invaldes docenten *Hugo Pipping,* och när denne ett år senare på grund af bortflyttning från landet anmälde sig förhindrad att kvarstå, i hans ställe utsågs musikdirektor *Martin Wegelius.*

Årsmötet 1905 betecknar en milstolpe i sällskapets verksamhet. Två decennier hade då förflutit sedan sällskapets stiftelse. Med anledning däraf framhölls i den vid mötet upplästa årsberättelsen, att sällskapet icke utan tillfredsställelse kunde blicka tillbaka på sin tjugoåriga verksamhet i den fosterländska odlingens tjänst. Många berättigade kraf hade måhända ej blifvit eller ens kunnat blifva tillbörligt tillgodosedda, det erkändes oförbehållsamt af sällskapets styrelse. Men sällskapet hade lyckats icke blott bibehålla, utan äfven år för år stegra allmänhetens intresse för den stora uppgift, som det eftersträfvat att fullfölja. Sällskapets redan från början stora medlemskrets hade varit stadd i ständig tillväxt och vid tjugoårsperiodens utgång i det närmaste fördubblats. Sällskapets litterära publikationer hade också år för år ökats i antal, omfång och betydenhet samt då redan uppnått en siffra (68 volymer), som torde kunna anses enastående under en så kort verksamhetsperiod. Stora och betydande skatter af sång och saga och allt slags folklore hade under årens lopp samlats i våra svenska bygder. Och icke obetydande summor hade användts för att upp-

muntra den litteratur, som i våra dagar uppvuxit på den gamla bildningsgrunden.

Om arten och omfånget af sällskapets verksamhet under de två första decennierna kan man bilda sig en god föreställning af följande siffror. För sina publikationer hade sällskapet utgifvit omkring 284,000 mark, till prisbelöningar hade användts 35,000 mark och till resestipendier m. m. 25,500 mark. För bestridande af dessa utgifter hade sällskapet haft att tillgå i årsafgifter från dess medlemmar omkring 155,500 mark, i räntor å fonderna 98,500 mark, i statsbidrag 70,000 mark, bidrag ur Längmanska fonden 28,000 mark samt af försålda skrifter omkring 16,000 mark. Den 31 december 1904 utgjorde kapitalbeloppet af sällskapets samtliga fonder 246,626 mark 60 p:i. Fondernas belopp hade sedan sällskapets stiftelse i det närmaste femdubblats.

Med denna utveckling för ögonen kunde sällskapet förtröstansfullt afsluta det andra decenniet af sin verksamhet och känna sig manadt att fortgå i den riktning, som ledt till så goda resultat.

VII.

ÅREN 1905—1909: *Finansiella svårigheter. Anhållan om högre statsunderstöd. Nya publikationer. En svensk släktbok. Finlands svenska folkdiktning. Topeliimonument. Talrika donationer. Svenska kulturfondens förvaltning. Fondernas starka tillväxt.*

DET ÅTERSTÅR ännu att kasta en blick på de senaste fem åren af sällskapets verksamhet. Af det ofvanstående framgår, att de föregående årens öfverproduktion och i synnerhet utgifvandet af de två stora festpublikationerna

till högtidlighållandet af hundraårsminnet af J. L. Runebergs födelse föranledt en finansiell störing, som under de närmast följande åren verkade hämmande på sällskapets verksamhet. Vid årsbudgeternas uppgörande hade sällskapet att räkna med betydande deficit, som tycktes omöjliggöra all utveckling af sällskapets verksamhet, ja till och med sätta hinder i vägen för dess fortsättande i samma utsträckning som härintills. Det framstod därför som en bjudande nödvändighet för sällskapet att antingen i någon mån inskränka sällskapets litterära verksamhet eller också söka skapa nya inkomstkällor, genom hvilkas tillhjälp sällskapets verksamhet skulle kunna fortgå på samma sätt som förut. Med behjärtande af dessa finansiella svårigheter fann sig sällskapet föranlåtet att år 1906 vända sig till kejs. senaten med anhållan om förhöjdt statsunderstöd till ett belopp af 15,000 mark om året. Underbalansen vid detta års slut kalkylerades då till i det närmaste 16,000 mark, och som en behjärtansvärd omständighet framhölls, att af totalsumman af sällskapets utgifter, som då belöpte sig till i det närmaste 418,000 mark, endast fjärde delen eller något öfver 100,000 mark hade bestridts med allmänna medel, medan återstående trefjärdedelar utgjordes af medel, som hopbragts genom enskildes offervillighet. Sällskapets anhållan blef också beviljad, men till ett reduceradt belopp af 12,000 mark om året. Ett statsunderstöd till detta belopp uppbär sällskapet till den 1 januari 1913.

Sällskapet hade emellertid, redan då detta anslag beviljades, genom en förutseende och sparsam förvaltning lyckats afplana den skuld, hvari det häftade. Genom skattmästaren hade uppgjorts en plan till bristens årliga afkortande under förloppet af tre år, och när denna treårsperiod vid 1907 års slut var tilländagången, hade de gjorda beräkningarna i det

närmaste slagit in, ity att af hela bristen då endast kvarstod cirka 2,000 mark. Den ekonomiska krisen var då lyckligt öfvervunnen och från 1908 års början kunde sällskapet åter begynna skrida till utvecklande af en rikare litterär produktion.

Det bör dock observeras, att under de närmast föregående sparsamhetsåren någon större afmattning icke förspörjes i sällskapets litterära verksamhet. Många arbeten fingo visserligen vänta och andra kunde alls icke emottagas på grund af det ekonomiska läget. Men sällskapets skriftserie ökades dock år för år i tämligen normal följd med nya volymer. År 1907 utkommo visserligen endast tre volymer, men under de båda föregående åren utkommo fem volymer, eller således inalles tretton volymer. Att ett så stort antal arbeten kunnat utgifvas, trots de tryckta konjunkturerna i sällskapets ekonomi, är att tillskrifva den lyckliga omständigheten, att enskilda personer med behjärtande af sällskapets ekonomiska trångmål funno sig föranlåtna att bekosta flere af de under denna tid utgifna publikationerna. Så bekostades samtliga delar af de genom doktor *P. Nordmanns* försorg i sällskapets skriftserie utgifna publikationerna «Bidrag till Helsingfors stads historia» af numera aflidne handlanden *K. H. Renlund.* Äfven de af handlanden *Mauritz Hallberg* beskrifna «Minnespenningar öfver enskilda personer födda eller verksamma i Finland» bekostades helt och hållet af utgifvaren.

Bland af sällskapet utgifna större publikationer från denna tid må särskildt nämnas docenten *Herman Vendells* stora ordbok öfver de östsvenska dialekterna, som under dessa år utkom i fyra häften, omfattande inalles 1,215 sid. Det är det största arbete sällskapet hittills utgifvit på den svenska språkvetenskapens område. Det förunnades den

flitige och samvetsgranna språkvetenskapsmannen att kort före sin död slutföra detta betydande och gagneliga verk.

I samma mån sällskapets finansiella ställning förbättrades, begynte gifvetvis nya publikationer att planläggas och redan tidigare beslutna att utgifvas. Så skreds till slutförande af ett sedan flere år tillbaka under utgifning varande arbete «Biografiska undersökningar om Anders Chydenius» af *Georg Schauman,* hvilket länge förberedda och på nya forskningar byggda verk utkom år 1908.

Med anledning af hundraårsminnet af 1808—1809 års krig utgafs ett arbete af doktor *K. Lindén,* om «Läkare och sjukhusförhållandena under 1808 och 1809 års krig i Finland». Bland de senast utgifna publikationerna är *Arvid Mörnes* studie öfver Josef Julius Wecksell.

Det är dock icke så mycket de hittills utgifna som icke fastmera de på senaste tiden planerade arbetena, som förebåda ett nytt lifligt uppsving i sällskapets litterära verksamhet. Sällskapet har bland annat beslutit skrida till utgifvandet af en språkvetenskaplig serie, som under titel «Studier i nordisk filologi» skall utkomma i fria häften och ombesörjas af professor *Hugo Pipping.* Ett första häfte skall redan under innevarande år se dagen.

Genom en särskild öfverenskommelse mellan sällskapet och f. d. finska kadetter är i en nära framtid att emotse en omfattande historik öfver finska kadettkåren och dess högre kamratskap. Till författare af densamma har utsetts frih. *G. A. Gripenberg.*

Sällskapet har under de senaste åren varit lifligt intresseradt för åstadkommandet af en Släktbok öfver ofrälse släkter i landet. Det första uppslaget till en sådan publikation gafs redan på våren 1896, då till sällskapet ingick meddelande om att en person, som önskade vara onämnd, anslagit en

summa af 5,000 mark som bidrag till utgifvande af en svensk släktbok. Flere svårigheter mötte emellertid företagets omedelbara realiserande, framför allt bristen på kompetenta personer hugade att ställa sig i spetsen för företaget. Gång på gång har frågan upptagits på nytt, men alltid strandat på samma hinder. Först under senaste år har sällskapet lyckats vinna de nödiga litterära krafterna för arbetets åvägabringande och om äfven den ekonomiska sidan af saken kan blifva lyckligen löst, torde med visshet kunna motses, att arbetet i en snar framtid kommer i gång.

Det mest omfattande och betydande af sällskapets ännu orealiserade litterära planer är dock beslutet att skrida till utgifvandet af det rikliga folkloristiska material, som för närvarande finnes i sällskapets ägo och som under senaste år erhöll en ansenlig tillökning därigenom att den upplösta landsmålsföreningens stora samlingar förärades till sällskapet. Beslutet om en småningom fortskridande publikation af dessa kolossala samlingar fattades senaste vår. Sällskapet ansåg tiden vara inne, då det hopsamlade folkloristiska materialet borde göras tillgängligt icke blott för forskningen, utan äfven för den stora allmänheten. För att möjliggöra öfverblickandet af det hela har under senaste år en katalog utarbetats öfver de i sällskapets ägo befintliga folkloristiska samlingarna, hvarjämte beslut fattats om arkivets öppenhållande för allmänheten två dagar i veckan. Själfva utgifvandet i tryck af dessa samlingar blir utan tvifvel det största litterära företag, som sällskapet hittills beslutit sig för. Det af folkloristiska kommitténs nuvarande ordförande rektor *Ernst Lagus* väckta och sedermera af kommittén i sin helhet understödda förslaget går ut på arbetets successiva utgifvande i tio delar. På grund af de med förslagets realiserande förbundna stora kostnader måste dock publikationen

utsträckas inom en längre tidrymd. Under senaste år har dock redan fattats beslut om utgifvandet af tvenne volymer, utgörande delarna I och IX i det stora sammelverket, som skall bära den gemensamma titeln «Finlands svenska folkdiktning». Del I, som utgifves af *O. Hackman* och *Anders Allardt,* kommer att innehålla Folksagor och del IX, som utgifves af *Gunnar Landtman* och *J. G. Nikander,* Skrock och vidskepliga bruk, spådomar, tydor, huskurer, högtiders firande m. m. Hela sammelverket står under ledning af folkloristiska kommitténs ordförande, rektor *Ernst Lagus.* En gång färdig skall utan tvifvel denna stora serie komma att intaga ett af de märkligaste rummen bland sällskapets publikationer. Det andliga lifvet i våra svenska bygder skall här framstå i en klar belysning och för den komparativa folkloreforskningen skall den blifva en rik och outtömlig källa, hvarur intressanta och oväntade resultat måhända skola vinnas beträffande den moderna frågan om folksångers och folksagors vandringar och de andliga förbindelserna mellan folken öfver hufvud. Den fasta öfvertygelsen härom har dikterat sällskapets beslut att skrida till utgifvandet af denna stora publikationsserie.

Totalantalet af utgifna publikationer stiger för närvarande till 92 tomer, ett redan i kvantitativt afseende aktningsbjudande resultat af sällskapets verksamhet under det första kvartseklet. De flesta och mera betydande af dessa publikationer ha berörts i det föregående. Många af dem ha väckt uppmärksamhet och tillvunnit sig ett rikt erkännande af samtiden.

Bland samlingen af sällskapets publikationer intaga *Förhandlingar och Uppsatser* såsom årligen utkommande till sällskapets årsmöte en särskild plats. Af denna serie har tills dato utkommit inalles 23 volymer. Det har icke

varit möjligt att i denna kortfattade öfversikt af sällskapets 25-åriga verksamhet beröra de talrika bidrag till vår odlings historia, som ingå i denna samling. I detta afseende kan hänvisas till det register öfver sällskapets «Förhandlingar och Uppsatser», som i den närmaste framtiden kommer att utgifvas af magister *Alexander Boldt*. Icke mindre än ett 80-tal författare ha lämnat bidrag till denna serie. De publicerade uppsatserna stiga till ett antal af omkring 250. Flertalet utgöres af forskningar på historiens eller litteraturhistoriens områden. Därnäst följer den svenska språkforskningen med talrika bidrag, men i serien ingå äfven geografiska och folkloristiska uppsatser, förteckningar å familjeporträtt, ortnamn m. m. Äfven denna series volymer ha under årens lopp alltmera vuxit såväl i omfång som innehållsrikhet.

Bland företag af allmänt intresse, som sällskapet under de senaste åren ställt sig i spetsen för, är att nämna resandet af ett monument öfver sällskapets aflidne hedersledamot, skalden *Zacharias Topelius*. Sällskapet hade tänkt sig att den skald, som genom sina sagor och berättelser gifvit våra barn deras bästa läsning, som i «Fältskärns Berättelser» med fantasins skimrande ljus belyst vår äldre historia och som skapat så många diktskapelser af oförgänglig skönhet, skulle hyllas genom ett nationalmonument i Finlands hufvudstad. På årsmötet 1907 fattades enhälligt beslut om att skrida till förverkligandet af denna tanke. En af sällskapet tillsatt kommitté, hvars ordförande är verkliga statsrådet Th. Rein, har tagit saken om hand och utsändt teckningslistor för insamlande af bidrag för ändamålet, medan samtidigt äfven i Sverige spriddes ett af Selma Lagerlöf författadt upprop till teckning af bidrag. Insamlingen har tills dato inbragt omkring 20,000 mark, och om saken fortfarande

bedrifves nitiskt, torde man ej behöfva misströsta om att kunna realisera planen till den utsatta tidpunkten eller till hundrade årsdagen af Topelius' födelse, som infaller den 14 januari 1918.

Inom sällskapets styrelse ha under de senaste åren följande förändringar ägt rum. I mars 1906 afled musikdirektor *Martin Wegelius,* hvars minne utgör föremål för en särskild teckning i detta arbete. I hans ställe invaldes i styrelsen docenten *Hugo Pipping.* På senaste årsmöte afgick på grund af hög ålder och ohälsa professor *A. O. Freudenthal,* som tillhört sällskapets styrelse alltsedan dess stiftelse och därunder fungerat som vice ordförande under de första tolf åren, sedermera som ordförande i dess folkloristiska kommitté ända till sin afgång. Till hans efterträdare i styrelsen utsågs doktor *O. F. Hultman.* Sällskapet visade sitt erkännande för professor Freudenthals förtjänster om sällskapet, i hvars skrifter han publicerat flere värdefulla bidrag, genom att utse honom till hedersledamot af sällskapet. På samma årsmöte ville sällskapet äfven skänka sitt erkännande för uppoffrande tjänster åt sällskapets vordne sekreterare kanslirådet *C. Synnerberg,* som desslikes kallades till hedersledamot af sällskapet.

Af sällskapets nuvarande styrelsemedlemmar ha icke mindre än fem, nämligen statsrådet *C. G. Estlander,* professor *F. Gustafsson,* statsarkivarien *R. Hausen,* lektor *Elis Lagerblad* och professor *M. G. Schybergson,* tillhört styrelsen alltsedan sällskapets stiftelse och således nu i 25 år verkat i sällskapets tjänst.

Det är en särskild omständighet, som har gjort de senaste åren till märkliga och betydelsefulla i sällskapets historia, nämligen de donationer, som i allt större antal och belopp tillfallit sällskapet och föranledt en stark till-

växt af sällskapets fonder. De vittna om en hängifvenhet för sällskapet hos den stora allmänheten, som gifver stöd för de bästa förhoppningar om sällskapets framtida verksamhet.

På grund af det stora intresse den år 1905 aflidne studeranden *G. E. Ranin* hyst för sällskapets verksamhet, donerade hans arfvingar i februari 1906 5,000 mark till sällskapet.

I april samma år donerade kommerserådet *L. Borgström* likaledes 5,000 mark till sällskapet, af hvilken summa ena hälften var afsedd för utgifvandet af en biografi öfver Martin Wegelius och andra hälften till en lefnadsteckning öfver F. Pacius. Sällskapet hyser förhoppning om att till en början biografin öfver Wegelius i en snar framtid skall kunna utgifvas.

I början af 1908 ingick meddelande om att aflidne kronofogden *B. F. Fröberg* i Borgå i sitt testamente hade ihågkommit sällskapet med en donation af 2,000 mark.

Vid samma tid öfverlämnades till sällskapet af en person, som önskade vara okänd, en summa af 20,000 mark till en fond, hvars inkomster efter donators död skola användas för främjande af forskning i Finlands historia äfvensom för utgifvande af historiska skrifter på svenska språket.

Vid styrelsens aprilmöte 1908 meddelades, att aflidne handlanden *K. H. Renlund,* hvars intresse för sällskapets sträfvanden redan under hans lifstid hade visat sig genom understödande af särskilda publikationer, i sitt testamente ihågkommit sällskapet med en donation af 25,000 mark.

Genom ett donationsbref af den 15 september 1908 öfverlämnade fru *Emy Procopé* till sällskapets disposition 181 aktier i Nordiska banken till ett värde af 72,400 mark, hvaraf räntorna efter gifvarinnans död skola användas till

främjande af svenskspråkigt skriftställeri samt de öfriga uppgifter sällskapet har sig förelagda.

I januari 1909 öfverlämnades till sällskapet en summa af 25,000 mark, hvarmed aflidne kommerserådet *Joh. Wilh. Åkerstedt* i S:t Petersburg ihågkommit sällskapet i sitt efterlämnade testamente.

Vid styrelsens majmöte senaste år meddelades, att ett testamentariskt förordnande till förmån för sällskapet hade inlämnats till sällskapets skattmästare i förseglad konvolut att öppnas vid testators död, men till dess hemlighållas.

Således under de senaste fyra åren icke mindre än åtta donationer till förmån för sällskapet, hvilkas kända belopp representerar en totalsumma af 154,400 mark. Sällskapet har med största tacksamhet mottagit dessa talrika vittnesbörd om växande förtroende och om det varma intresse, hvarmed sällskapets kulturella uppgifter omfattas af den svenska allmänheten i vårt land.

På anhållan af centralstyrelsen för svenska folkpartiet öfvertog sällskapet senaste år den af folkpartiet insamlade svenska kulturfonden, som då steg till ett belopp af 254,716 mark 20 p:i. Fonden skall ägas och förvaltas af sällskapet, som när den vuxit till en miljon, äger att utbetala $^3/_4$ delar af räntorna till svenska folkpartiet för att af detsamma användas för främjandet af den svenska undervisningen och andra allmänna svenska kulturuppgifter i Finland.

För samma ändamål och på samma villkor öfverlämnade godsägaren *C. E. Pehrman* i februari 1908 till sällskapet ett kapital af 100,000 mark.

I september samma år öfverlät fru *Emy Procopé* till svenska kulturfonden depositioner till ett belopp af 60,000 mark samt 200 aktier i Föreningsbanken eller tillsammans 140,000 mark. Räntorna å depositionerna skola med undantag

af ett legat å 2,000 mark öfverlämnas till styrelsen för svenska folkpartiet, hvaremot dividenderna å de donerade aktierna först efter gifvarinnans död komma det uppgifna ändamålet till godo.

Slutligen har i Tavastehus aflidna fröken *Evelina Högdahl* till svenska kulturfonden testamenterat hälften af sin förmögenhet, hvars belopp torde uppgå till omkring 3,000 mark.

Det är som synes stora och betydande fonder, som under de senaste åren kommit sällskapet till del eller ställts under dess förvaltning. För närvarande utgör fondernas antal sexton, hvilkas belopp angifves enligt förhållandet den 31 december 1908:

1) Svenska folkpartiets kulturfond 254,716 mark 20 p:i, 2) Stiftarnes fond 151,765 mark 47 p:i, 3) Emy Procopés kulturfond 140,000 mark, 4) C. E. Pehrmans donationsfond 100,000 mark, 5) V. Höckerts testamentsfond 81,582 mark 09 p:i, 6) Emy Procopés donationsfond 72,400 mark, 7) J. V. Åkerstedts testamentsfond 25,000 mark, 8) Fonden för finsk historieforskning 20,000 mark, 9) Ständiga medlemmars fond 18,900 mark 62 p:i, 10) Hedvig Lovisa Falckens fond 10,000 mark, 11) Finska kadetternas fond 6,044 mark 19 p:i, 12) Leon Borgströms fond 5,512 mark 50 p:i, 13) Maria Lindemans testamentsfond 5,493 mark 33 p:i, 14) G. E. Ranins fond 5,000 mark, 15) Werner Söderströms fond 3,000 mark samt 16) B. F. Fröbergs testamentsfond 2,000 mark.

Då flere af de ofvannämnda fonderna betydligt ökats genom senaste års räntetillskott, torde totalbeloppet af sällskapets fonder inberäknadt de donerade men ännu ej emottagna beloppen kunna anslås till omkring *en miljon* finska mark.

Det är en ensamstående och kolossal utveckling sällskapets ekonomi företer under den nu afslutade 25-års

perioden. Det är visserligen sant, att de största af donationerna icke äro afsedda för sällskapets speciella uppgifter, utan för främjandet af hela det svenska bildningsarbetet i vårt land. Men i stort sedt är ju skillnaden icke så väsentlig mellan sällskapets och det svenska folkpartiets kulturströfvanden, hvarför äfven sällskapet i flere af donationsbrefven betraktats som den naturliga arftagaren af svenska folkpartiets kulturella värf, i händelse detta parti af en eller annan anledning skulle i en framtid upplösas eller upphöra med sin verksamhet i denna riktning. Sällskapet har också med tillfredsställelse begagnat sig af tillfället att genom medlens förvaltning medverka till det stora målets vinnande.

Det är sålunda icke obetydliga resultat sällskapet redan vunnit under det nu afslutade första kvartseklet af dess verksamhet. Med en alltmer tryggad ekonomisk ställning och en fast och varmt intresserad krets af medarbetare kan det för visso med mod och förtröstan gå framtiden till mötes. Sällskapet vågar hoppas att dess höga uppgift att tillvarataga och belysa vår svenska odlings ärorika häfder fortfarande skall samla krafter och väcka mäktiga impulser till fortgående lifskraftigt arbete för den svenska bildningens befrämjande i landet. Och må det en gång med fullt skäl kunna sägas om detta sällskap, att det med allvar och hängifvenhet fyllt sin uppgift och stått som ett mönster i omhuldandet af sitt lands kulturella skatter och minnen.

November 1909.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS BESTYRELSE 1885—1910.

Hedersordförande.

C. G. Estlander 1898—

Ordförande.

C. G. Estlander 1885—1897.
M. G. Schybergson 1897—

Vice ordförande.

A. O. Freudenthal 1885—1894.
M. G. Schybergson 1894—1897.
F. Gustafsson 1897—1899.
Ivar A. Heikel 1899—1902.
F. Gustafsson 1902—

Sekreterare.

M. G. Schybergson 1885.
C. Synnerberg 1885—1895.
Arvid Hultin 1895—

Skattmästare.

Kasten Antell 1885—1889.
Sigfr. Kullhem 1889—

Arkivarie.

Elis Lagerblad 1885—

Öfriga medlemmar.

J. G. Frosterus 1885—1894.
Vilh. Lagus 1885—1891.
F. Elfving 1885—1903.
R. A. Renvall 1885—1892.

Ernst Lagus 1891—
P. Nordmann 1894—
R. F. von Willebrand 1899—
Hugo Pipping 1903—1904, 1907—
Martin Wegelius 1904—1906.
O. F. Hultman 1909—

Sällskapets hedersledamöter.

Z. Topelius 1891 † 1898.
Wilh. Lagus 1891 † 1909.
C. R. Nyblom 1891 † 1908.
J. E. Strömberg 1898 † 1900.
Rudolf Eucken 1900—
Walter Runeberg 1904—
Gustaf Ljunggren 1904 † 1906.
Lorentz Dietrichson 1904—
A. O. Freudenthal 1909—
Carl Synnerberg 1909—

Korresponderande ledamöter.

Wolrad Eigenbrodt 1891—
E. V. Bergman 1895 † 1897.
Henrik Schück 1895—
J. Th. Westrin 1895—
Harald Wieselgren 1904 † 1906.
O. Levertin 1904 † 1906.
K. J. Warburg 1904—
Otto Sylvan 1904—
Ernst Wrangel 1904—
J. A. Lundell 1904—
A. Norén 1904—
Claes Annerstedt 1904—
Aksel Andersson 1904—
L. Bygdén 1904—
Julius Clausen 1904—
Fritz Arnheim 1904—

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS PRISBELÖNINGAR 1885—1910.

Sällskapets eget pris
à 2,000 mark.

1889. K. K. Tigerstedt (Sprengtporten och Kexholms läns historia).
1890. A. O. Freudenthal (Vöråmålet).
1891. Karl A. Tavaststjerna (Barndomsvänner, Dikter i väntan m. fl.).
1892. M. G. Schybergson (Finlands historia).
1893. H. A. Vendell (Pedersöre-Purmo målet).
1894. Jac. Ahrenberg (Stockjunkaren, Familjen på Haapakoski).
1895. Carl v. Bonsdorff (Åbo stads historia).
1896. O. F. Hultman (De östsvenska dialekterna).
1897. Mikael Lybeck (Dikter).
1898. Th. Rein (J. W. Snellman).
1902. Hugo Pipping (Om runinskrifterna på Ardrestenarna m.fl.).
1904. Jacob Tegengren (Dikter).

Långmanska priset.

1894. G. v. Numers 1,000 mark (Bakom Kuopio, Striden vid Tuukkala).
» Karl A. Tavaststjerna 1,000 mark (I förbund med döden, Hårda tider, Unga år).
» M. Wegelius 1,000 mark (Den västerländska musikens historia).
1897. Karl A. Tavaststjerna 2,000 mark (Kvinnoregemente, Dikter).
1900. J. E. Strömborg 2,000 mark (Biografiska anteckningar om J. L. Runeberg).

1904. C. G. Estlander 2,000 mark (Runebergs skaldskap).
1908. Bertel Gripenberg 1,500 mark (Gallergrinden).
» Hjalmar Procopé 1,500 mark (Röda skyar).

Falckenska priset.

(1904 1,000 mark, sedermera 500 mark).

1904. Arvid Hultin (Torsten Rudeen, Jakob Frese).
1905. J. W. Ruuth (Viborgs stads historia).
1906. Eliel Vest (Zachris Topelius).
1907. Arvid Hultin (Finlands litteratur under frihetstiden).
1908. Torsten Hartman (Borgå stads historia).
1909. Georg Schauman (Anders Chydenius).

Extra pris.

1900. Adèle Weman 500 mark (Toner från bygden).
1903. Arvid Mörne 1,000 mark (Dikter).
» J. W. Nylander 500 mark (Sjöfolk).
1904, 1906. Werner Söderhjelm 5,000 mark (J. L. Runeberg).
1907. Hjalmar Procopé 1,000 mark (Mot öknen).
1909. Rafael Lindqvist 1,000 mark (Ur Rysslands sång).

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS I FINLAND EKONOMISKA UTVECKLING UNDER ÅREN 1885—1908.

AF

SIGFR. KULLHEM.

I.

FONDERNA.

SÄLLSKAPETS vid konstituerande möte den 7 maj 1885 antagna och sedermera den 11 därpå följande juni vederbörligen fastställda stadgar, hvilka fortfarande äro i gällande kraft, innehålla följande bestämmelser rörande förvaltningen af sällskapets penningemedel, nämligen

i § 2:

«Medlem af sällskapet är enhvar, som på anmälan blifvit därtill kallad och förbinder sig att till sällskapets fonder erlägga afgift såsom nedan säges:

a) 200 mark eller därutöfver betalas af sällskapets *stiftande* medlemmar;

b) 100 mark en gång för alla, eller 10 mark årligen i tolf års tid betalas af sällskapets *öfriga* medlemmar.

Den som till fullo erlagt något af dessa afgiftsbelopp, är därefter utan vidare afgift *beständig* medlem af sällskapet»,

samt i § 5:

«Af sällskapets stiftande medlemmars afgifter bildas en grundfond, som placeras i säkra värdepapper och hvaraf räntorna årligen disponeras på sätt sällskapet vid årsmötet bestämmer.

Donerade och testamenterade medel förvaltas i noggrann öfverensstämmelse med därvid gifna föreskrifter.»

Beträffande afgifterna af sällskapets stiftande medlemmar beslöt sedermera årsmötet den 5 februari 1886, att i enlighet med stadgarna däraf skulle bildas en stående fond — den s. k. *stiftarnes fond* — hvaraf endast räntan finge efter bestyrelsens pröfning utgifvas såsom prisbelöningar för dels skönlitterära arbeten, dels vetenskapliga forskningsarbeten inom området för sällskapets verksamhet. Det belopp, som af dessa räntemedel disponerats på ofvan angifvet sätt, har under tidernas lopp växlat, men enligt beslut af årsmötet den 5 februari 1904 har denna fråga för framtiden ordnats så, att af räntan å stiftarnes fond 1,000 mark årligen aflägges till en s. k. *prisfond,* ur hvilken i mån af tillgång pris kunna utgifvas. Återstoden af fondens räntemedel har därefter årligen lagts till dess kapital.

Vidkommande öfriga insamlade medel beslöt bestyrelsen den 11 november 1886 i enlighet med funktionärernas förslag: 1:o att de engång för alla inbetalda medlemsafgifterna, hvilka då utgjorde c:a 10,000 mark, tills vidare skulle betraktas såsom en stående fond — *ständiga medlemmars fond* — hvaraf endast räntan vid förefallande behof kunde användas; och 2:o att de löpande utgifterna skulle bestridas med de inflytande *årsafgifterna,* uppgående till omkring 8,200 mark.

Förenämnda tvenne fonders belopp utgjorde vid 1887 års utgång, sedan de tecknade afgifterna hunnit inkasseras:

Stiftarnes fond	Fmk	57,618: 76
Ständiga medlemmars fond	»	13,760: —
eller in summa	Fmk	71,378: 76

Dessa sällskapets så att säga ursprungliga fonder hafva genom tillkomsten af nya medlemmar — stiftarnes fond därjämte genom att en del af räntan lagts till kapitalet — ökats så att desamma vid 1908 års utgång stego till följande belopp, nämligen:

Stiftarnes fond till	Fmk	151,765: 47
Ständiga medlemmars fond till	»	18,906: 62
eller tillsammans till	Fmk	170,672: 09

Förutom dessa fonder har sällskapet genom donationer och testamenten blifvit af för sällskapets syften intresserade personer ihågkommet med särskilda belopp, hvilka i enlighet med bestämmelserna i gåfvobrefven och sällskapets stadgar bokförts och förvaltats som särskilda fonder. Det närmare rörande fondernas ändamål och förvaltning framgår ur de i bifogade bilaga tryckta donations- och testamentsurkunderna, hvarför jag här inskränker mig till ett uppräknande af desamma med angifvande af deras belopp den 31 december 1908, för såvidt desamma vid sagda tidpunkt blifvit till sällskapet inlevererade.

a) *Fonder, hvilkas afkastning nu redan kan af sällskapet för dess syften disponeras:*

Victor Höckerts testamentsfond	Fmk	81,582: 09	
Maria Lindemans d:o	»	5,493: 33	
Hedvig Lovisa Falckens d:o .	»	10,000: —	
Verner Söderströms donationsfond	»	3,000: —	
G. E. Ranins fond	»	5,000: —	105,075: 42

b) *Fonder, hvilkas afkastning t. v. uppbäres af donatorerna:*

Fonden för finsk historieforskning	Fmk	20,000: —	
Emy Procopés donationsfond	»	72,400: —	92,400: —

c) *Fonder, hvilkas afkastning t. v. skall fonderas:*

Finska kadetternas fond	Fmk	6,044: 19	
Leon. Borgströms fond	»	5,512: 50	
Emy Procopés kulturfond (en del af afkastningen uppbäres t. v. af donatrix). .	»	140,000: —	
C. E. Pehrmans donationsfond	»	100,000: —	
Svenska Folkpartiets kulturfond	»	254,716: 20	506,272: 89
			Fmk 703,748: 31

Under 1909 har dessutom inlevererats

å Joh. Wilh. Åkerstedts testamentsfond . .		Fmk	25,000: —
» B. F. Fröbergs	d:o . .	»	2,000: —
» Anna Augusta Granbergs	d:o . .	»	4,404: —
		Fmk	31,404: —

Fonderna voro vid slutet af december 1909 placerade i

Obligationer för	Fmk	165,330: —
Skuldsedlar »	»	135,000: —
Aktier »	»	172,120: —
Bankdepositioner för	»	466,126: 20
Summa	Fmk	938,576: 20

II.

SÄLLSKAPETS EKONOMISKA VERKSAMHET I OCH FÖR FULLGÖRANDET AF DESS UPPGIFTER.

Af det föregående framgår att sällskapet under de första åren af sin verksamhet arbetade med i yttersta grad inskränkta tillgångar. Förutom räntan å ständiga medlemmars fond, representerande ett belopp af några hundratal mark, voro dess inkomster i hufvudsak begränsade till de inflytande årsafgifterna, eller in summa till ett belopp af 8 à 9 tusen mark. Ett i sanning högst anspråkslöst belopp. Att under sådant förhållande dess publicistiska verksamhet icke kunde vara synnerligen omfattande, var ju självfallet. Först från och med 1889, sedan den Höckertska donationen tillfallit sällskapet, spåras en lifligare verksamhet inom hela området af sällskapets uppgifter. Icke allenast ränteinkomsten ökades, utan äfven de inflytande årsafgifterna stegrades genom tillkomsten af nya medlemmar, ja, sällskapet kunde redan då tillgodoräkna sig en icke alldeles obetydlig inkomst från försäljningen af sina publikationer. Nämnda år utgaf sällskapet för första gången sitt litterära pris samt utvidgade området för sin verksamhet genom utgifvandet af litterära

understöd och resestipendier för insamling af folkloristiska bidrag.

Denna stegring i sällskapets verksamhet har å andra sidan återverkat på allmänhetens intresse, så att medlemsantalet ständigt ökats och inkomsten från försäljningen af sällskapets publikationer småningom kommit att utgöra en betydande post i budgeten.

Slutligen bör annoteras att landets ständer sedan 1892 ur Längmanska fondens räntemedel tilldelat sällskapet bidrag till olika belopp, samt att Kejserliga Senaten genom resolutioner af den 24 september 1896, den 3 september 1902 och den 6 november 1907 af statsmedel utanordnat årliga bidrag till sällskapet, utgörande för åren 1897—1901 8,000 mark för år, för 1902—1907 10,000 mark årligen samt från och med 1908 12,000 mark att utgå årligen under fem år.

Rörande detaljerna af sällskapets ekonomiska verksamhet hänvisas till efterföljande tablåer.

Tablå

öfver Svenska Litteratursällskapets i Finland förnämsta inkomstkällor åren 1885—1908.

År	Årsafgifter Fmk	Inkomst för försålda publikationer Fmk	Statsbidrag Fmk	Bidrag ur Längmanska testaments-fonden Fmk	Räntor, dividender, agio etc. Saldo Fmk
1885	8,280: —	—	—	—	—
1886	8,160: —	—	—	—	253: 46
1887	8,880: —	—	—	—	775: 08
1888	9,030: —	—	—	—	61: 22
1889	10,440: —	1,510: 92	—	—	5,106: 78
1890	8,010: —	109: 47	—	—	4,420: 33
1891	7,950: —	76: 23	—	—	8,433: 91

År	Årsafgifter Fmk	Inkomst för försålda publikationer Fmk	Statsbidrag Fmk	Bidrag ur Längmanska testaments-fonden Fmk	Räntor, dividender, agio etc. Saldo Fmk
1892	8,050: —	207: 53	—	3,333: 33	6,719: 13
1893	7,530: —	197: 67	—	3,333: 33	6,767: 15
1894	7,900: —	187: 45	—	6,333: 34	6,571: 01
1895	7,580: —	3,095: 17	—	1,333: 33	6,573: 11
1896	7,520: —	678: 91	—	1,333: 34	6,119: 13
1897	5,150: —	301: 99	8,000: —	3,333: 33	6,222: 45
1898	5,410: —	378: 91	8,000: —	1,000: —	6,472: 19
1899	5,285: —	732: 79	8,000: —	1,000: —	4,534: 02
1900	5,575: —	484: 60	8,000: —	3,000: —	4,684: —
1901	6,055: —	2,353: 07	8,000: —	500: —	5,123: 56
1902	6,660: —	964: 85	10,000: —	500: —	6,837: 72
1903	8,665: —	958: 03	10,000: —	500: —	5,121: 69
1904	13,315: 10	3,552: 32	10,000: —	2,500: —	4,439: 20
1905	13,700: —	12,062: 26	10,000: —	500: —	4,133: 29
1906	13,445: —	2,158: 92	10,000: —	500: —	4,795: 10
1907	13,800: —	7,592: 03	10,000: —	500: —	5,716: 25
1908	14,700: —	1,550: 36	12,000: —	3,500: —	6,476: 33

Tablå

öfver Svenska Litteratursällskapets i Finland hufvudsakligaste utgifter åren 1885—1908.

År	Prisbelöningar Fmk	Kostnader för utgifna publikationer Fmk	Resestipendier, litterära understöd etc. Fmk	Förvaltnings- o. distributions-kostnader Fmk
1885	—	1,308: 25	—	1,025: 78
1886	—	12,349: 35	—	1,218: —
1887	—	7,118: 75	—	2,072: 23
1888	—	6,960: 28	—	3,217: 66
1889	2,000: —	6,676: 99	1,050: —	1,456: 63
1890	2,000: —	13,962: 40	920: —	2,116: 36

År	Prisbelöningar Fmk	Kostnader för utgifna publikationer Fmk	Resestipendier, litterära understöd etc. Fmk	Förvaltnings- o. distributionskostnader Fmk
1891	2,000: —	10,509: 19	1,556: —	2,585: 64
1892	2,000: —	10,181: 06	1,036: —	2,489: 60
1893	2,000: —	7,469: 92	2,220: —	2,577: 82
1894	5,000: —	11,902: 92	2,010: —	2,538: 57
1895	2,000: —	14,063: 96	1,300: —	2,680: 26
1896	2,000: —	8,626: 15	1,070: —	2,244: 55
1897	4,000: —	8,091: 24	800: —	2,504: 92
1898	2,000: —	13,263: 66	625: —	2,752: 68
1899	—	16,746: 29	1,175: —	3,195: 57
1900	2,000: —	12,927: 92	1,700: —	1,893: 89
1901	—	22,889: 88	1,226: 50	2,480: 68
1902	2,000: —	23,158: 27	1,513: 69	2,260: 76
1903	1,500: —	24,184: 67	2,208: 80	2,463: 45
1904	5,000: —	50,798: 71	1,097: 37	4,765: 67
1905	500: —	24,084: 08	1,411: 29	3,242: 05
1906	3,000: —	24,350: 48	1,777: 97	3,121: 56
1907	1,500: —	16,325: 94	953: 30	3,555: 19
1908	3,500: —	37,941: 83	1,220: 67	4,998: 72

För att åskådliggöra det ekonomiska resultatet af sällskapets hela verksamhet intages här sällskapets generalbokslut för åren 1885—1908:

Utgifter.

Prisbelöningar	Fmk	44,000: —
Utgifna publikationer	»	385,892: 19
Resestipendier, litterära understöd, Runebergsbiblioteket m. m.	»	26,871: 59
Förvaltnings- och distributionskostnader	»	63,458: 24
Summa	Fmk	520,222: 02

Inkomster.

Årsafgifter	Fmk	211,090: 10
Försålda publikationer	»	39,153: 48
Intressen, dividender, agio etc., saldo	»	122,237: 59
Statsbidrag	»	112,000: —
Bidrag ur Längmanska fonden	»	33,000: —
Utgifterna öfverstiga inkomsterna med	»	2,740: 85
	Summa Fmk	520,222: 02

Bilansen för den 31 december 1908 utgjorde:

Tillgångar.

Obligationer	Fmk	167,530: —	
Skuldsedlar	»	135,000: —	
Aktier	»	172,120: —	
Bankdepositioner & sparkasse-räkning	»	409,076: 20	883,726: 20
Diverse förskotter	»	—	353: 77
Utestående medlemsafgifter	»	—	1,920: —
Upplupna räntor	»	—	3,964: 71
Löpande räkning	»	2,599: —	
Kassa	»	2,426: 79	5,025: 79
Tillgångarna understiga skulderna med	»	—	2,740: 85
			Fmk 897,731: 32

Skulder.

Stiftarnes fond	Fmk	151,765: 47	
Ständiga medlemmars fond	»	18,906: 62	170,672: 09
Victor Höckerts testamentsfond	»	81,582: 09	
Maria Lindemans d:o	»	5,493: 33	
Hedvig Lovisa Falckens d:o	»	10,500: —	
Verner Söderströms donationsfond	»	3,000: —	
G. E. Ranins fond	»	5,000: —	
Finska kadetternas fond	»	6,044: 19	
Leon Borgströms donationsfond	»	5,512: 50	
Fonden för finsk historieforskning	»	20,000: —	
Emy Procopés donationsfond	»	72,400: —	
C. E. Pehrmans donationsfond	»	100,000: —	
Emy Procopés kulturfond	»	140,000: —	
Svenska Folkpartiets d:o	»	254,716: 20	704,248: 31
Prisfonden	»	4,000: —	
Fonden för Runebergsbiblioteket	»	841: 34	
Fonden för Z. Topolii monumentet i H:fors	»	9,169: 18	14,010: 52
Bidraget ur Längmanska fonden, oanvändt	»	5,000: —	
I förskott inbetalade afgifter för kommande år	»	240: —	
Olikviderade räkningar för 1908	»	3,560: 40	8,800: 40
		Fmk	897,731: 32

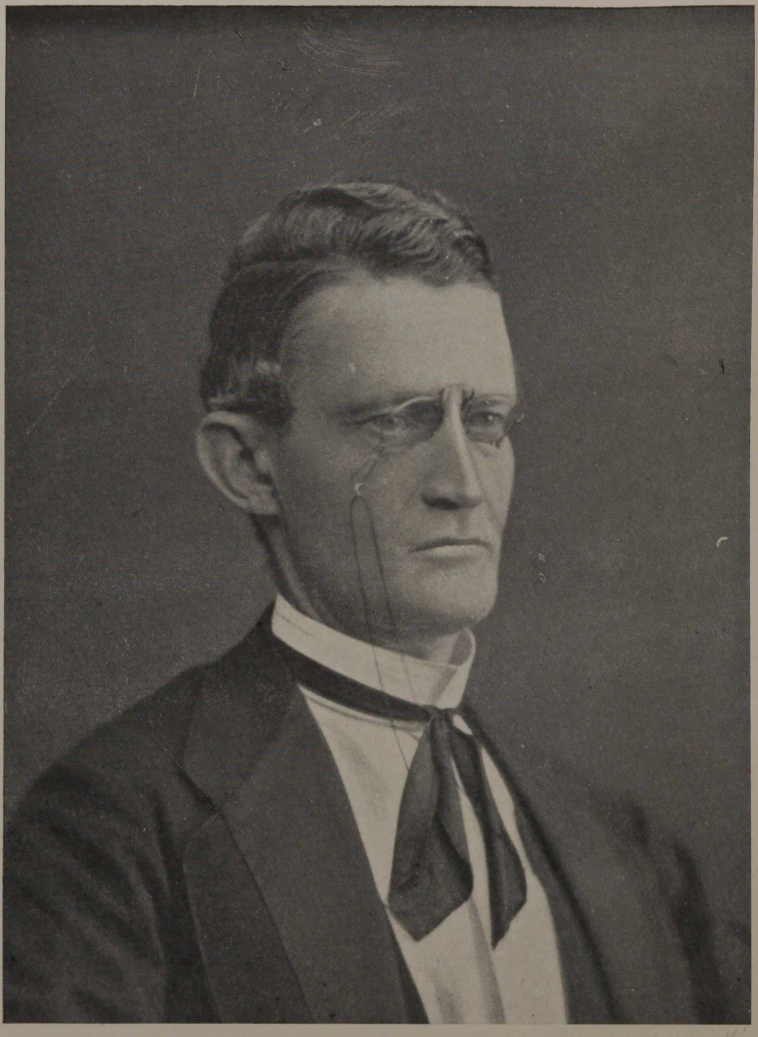

VICTOR HÖCKERT

URKUNDER RÖRANDE SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS I FINLAND TESTAMENTERADE OCH DONERADE FONDER 1885—1909.

Victor Höckerts testamentsfond.

Testamente.

Min yttersta vilja är att min efterlemnade förmögenhet skall tillfalla Svenska Literatursällskapet i Helsingfors, som bör förränta kapitalet samt endast använda afkomsten deraf.

Lifligt intresserad af svenskt språk och svensk bildning i detta land, som af nämnde egodelar haft så stort gagn, är det min önskan att de disponibla tillgångarne användas till åstadkommande af litterära alster, omfattande de bästa rigtningarne inom nämnda bildning, bland hvars många höga mål jag särskildt uppskattar utvecklingen af landets konstitutionela statsskick.

Sällskapet emottager testamentet med skyldighet att

1) Årligen utbetala ettusenfemhundra (1,500) mark åt min syster Rosalie Stjerncreutz under hennes återstående lifstid; och utgifves beloppet i qvartaler; samt

2) att månadtligen tillhandahålla min förra uppasserska Carolina Werman 25 mark till hennes död.

Till realiserande af boet, för hvilket sysslande jag anslår 1,000 mark jemte godtgörelse åt biträden, utser jag i främsta rummet Kanslirådet Carl Gustaf Borg och i andra Lektorn Carl Lille. Skulle hinder uppstå för dessa bestämmer Sällskapet för ändamålet lämplig person.

Min syster eller min kusin Generaldirektören H. Höckert ega förstöra alla bref och dylika handlingar af privat natur.

Skrifvet med redan darrande hand den 13 Augusti 1887.

Victor Höckert.

Att Herr Ombudsmannen Victor Höckert, vid sundt förstånd och af fri vilja, förklarat inneliggande skriftliga afhandling innehålla hans yttersta vilja, sådant intyga undertecknade för detta ändamål tillkallade och på en gång närvarande vittnen.

Helsingfors den 14 Augusti 1887.

C. Lille.
Lektor.
(Sigill).

Valentin Gummerus.
Senatskanslist.
(Sigill).

Maria Lovisa Lindemans testamentsfond.

Transsumt.

Undertecknade äkta makar hafva öfverenskommmit och beslutit, såsom vi ock härigenom förklara vår yttersta vilja vara, att den oss tillhöriga egendom, som efter bägges vår död befinnes uti vårt gemensamma bo, skall då till nedannämnda inrättningar och personer öfverlämnas enligt följande fördelning och bestämmelser, nämligen

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Förestående bestämmelser får den efterlefvande med full eganderätt antingen förinta eller ock med dem vidtaga de förändringar, som af en eller annan orsak då kunna befinnas ändamålsenligare samt för öfrigt härmed göra och låta efter eget godtfinnande.

Till mera visso varder detta testamente i nedantecknade vittnens närvaro med våra namns egenhändiga underskrifter och sigill bekräftadt.

Åbo den 9 april 1875.

Maria Lovisa Lindeman.
(Sigill).

Carl Lindeman.
(Sigill).

Att herr apotekaren Carl Lindeman och dess fru Maria Lovisa Lindeman, vid fullkomligt redig sinnesförfattning, denna dag för undertecknade tillkallade och på en gång närvarande

vittnen förklarat förestående dokument, hvars innehåll vi icke känna, och hvilket de i vår närvaro egenhändigt underskrifvit, innehålla deras yttersta vilja, sådant få vi härmedels intyga:

Åbo som ofvan.

Anders Liljefors.
Kollega, fil. mag.
(Sigill).

Carl Johan Ottelin.
Sekreterare vid Länelandtmäterikontoret.
(Sigill).

Begagnande mig af den rättighet, jag eger, att uti det af min aflidne man apotekaren Carl Lindeman i lifstiden och mig den 9 april 1875 gemensamt upprättade och den 6 maj 1876 hos denna stads Rådstufvurätt i förvar inlämnade testamente vidtaga de förändringar mig för godt synes, har jag, med bibehållande af alla öfriga uti sagda testamente gjorda förordningar, velat beträffande de uti nedannämda punkter af testamentet gjorda dispositioner härigenom förklara min yttersta vilja vara:

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Såsom nya donationer till merberörda testamente af den 9 april 1875 förordnar jag härmedelst, att efter min död utbetala:

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Till Svenska Literatursällskapet i Finland donerar jag femtusen (5,000) mark.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Till mera visshet har jag detta, efter moget öfvervägande och af fri vilja upprättade testamente egenhändigt undertecknat, samt med sigill försedt, uti vittnens närvaro, hvilket skedde i Åbo den 2 november 1895.

Maria Lindeman
(Sigill).

Att enkefru apotekerskan Maria Lindeman uti vår samtidiga närvaro, med sundt och fullt förstånd samt af fri vilja ej allenast förklarat förestående förordnande, hvars innehåll är

oss okändt, utgöra ändring af särskilda punkter jämte tillägg uti det af henne och hennes aflidna man apotekaren Carl Lindeman i lifstiden den 9 april 1875 gemensamt upprättade testamente samt innefatta, tillika med nyssnämda testamente, hennes yttersta vilja, utan ock egenhändigt underskrifvit sagda skriftliga förordnanden, intyga:

Åbo, som ofvan.

F. Bruun. Hofrättsassessor. Axel G. Keihänen. Kapellan i Åbo. A. B. Nyström. Sjökapten.

Att enkefru apotekerskan Maria Lindeman uti vår samtidiga närvaro med sundt och fullt förstånd samt af fri vilja ej allenast förklarat förestående förordnande, hvars innehåll är oss okändt, utgöra ändring af särskilda punkter jämte tillägg uti det af henne och hennes aflidna man apotekaren Carl Lindeman i lifstiden den 9 april 1875 gemensamt upprättade testamente samt innefatta, tillika med nyssnämda testamente, hennes yttersta vilja, utan ock egenhändigt underskrifvit sagda skriftliga förordnande, intyga:

Åbo, den 3 november 1895.

F. Bruun. Hofrättsassessor. Leon Gestrin. Handlande. Bankdirektör.

Transsumtets riktighet bestyrka:

Gustaf Arrhenius. Gust. Ad. Sviberg.

Karl Rosendahls Dramatiska honorarium.

Afskrift.

Testamente.

Då undertecknad har lemnat detta jordiska lif, så är det i stund som är hans uttryckliga önskan och vilja att hans efterlemnade förmögenhet, vare sig i löst eller fast, så länge skall förräntas å *Föreningsbanken i Björneborg,* till dess kapitalet åtminstone stiger till 20,000: — *(tjugutusen)* mark eller derut-

öfver, för att i sinom tid utgifvas till nedanstående donerade ändamål.

Om hushållerskan *Erika Eufrosyne Ilvan* vid testators död ännu är i hans tjenst, så eger hon rätt, endast i så fall att hon förblifver *ogift,* årligen uppbära under sin lifstid 500 *(femhundra)* finska mark, i motsatt fall tillägges sagde ränta genast till kapitalet, för att fortsättningsvis förräntas. Efter hennes frånfälle bildas af det orubbade kapitalet en fond under namn af «*Karl Rosendahls Dramatiska honorarium*», för att hvarje år den 17:de Februari, testators födelsedag, skiftesvis tilldelas en inhemsk i Finland bosatt dramatisk författare eller författarinna, för den förtjenstfullaste dramatiska originalprodukt, oberoende af aktantalet, åtminstone (1,000) *Ettusen f. m.*, årligen, alternerande mellan svenska och finska språket.

Skulle i en aflägsen framtid endast ettdera af dessa språk blifva det ensamt gällande för dramatisk produktion, så utdelas naturligtvis då honorariet åt den i språkligt afseende gällande å scenen utförbara produktion.

Endast i Finland födda och bosatta personer kunna täfla om priset, för att det fosterländska ändamålet endast därigenom kan befrämjas. Skulle årligen icke räntan såsom honorarium kunna utdelas, så sammanslås den med kapitalet, för att följande år såsom ett tillökadt pris utgifvas eller också såsom honorarium för tvenne produkter af mindre omfång, alltefter granskarnes åsigt.

Såsom prisdomare för den dramatiska produktionen väljes en estetisk jury af (3) *tre* kompetenta personer inom landets båda literatursällskap, skilda för de båda språken.

Åt *Svenska literatursällskapet* öfverlämnas slutligen af executor medlens förvaltning. Executor testamenti eger årligen att uppbära af räntan $^3/_4$ *(treqvart)* procent så länge kapitalet deponeras å Föreningsbanken och gifva åt hushållerskan hennes beskärda del.

En enkel begrafning och en ohuggen gråsten med testators namn jämte födelse och dödsår, omgifven af granar, uppställes å grafven. En dylik ombestyres äfven åt testators syster, begrafven å Tammerfors nya kyrkogård. För öfrigt inga andra

afdragningar, förutom de, i testamentet åtföljande, kodicillen upptagna, få förekomma. Till executor testamenti anhålles att Magistraten utser Notarius publicus eller någon annan dertill fullkomligt tillförlitlig person, när så möjligen under årens lopp erfordras. Testamentet förvaras hos Magistraten, som eger rätt att kontrollera dess riktiga verkställande. Allt ofvanstående är testators yttersta vilja och göres härmedelst alla andras arfsanspråk, om sådana skulle förekomma, fullkomligt ogiltiga.

Björneborg, den 27:de September 1898.

Karl Rosendahl.
Hofråd.
(Sigill).

Att testator Karl Rosendahl egenhändigt, af fri vilja och vid sundt och fullt förnuft undertecknat omstående testamente och förklarat detta vara hans yttersta vilja, intyga. Ort och tid förutskrifna.

H. Majander	Bernh. Sundblom	Otto Saxén
Telegrafmekaniker	Apotekare	Kontrollör
A. Caján	C. O. Lindgren	Emil Helenius
Telegrafist	Handlande	Apotekare

Ofvanstående bestämningar ändras såtillvida att hushållerskan Ilvan eger rätt att sålänge hon lefver uppbära räntan årligen å 20,000 mark i stället för 10,000 mark.

Björneborg, den 26 Februari 1902.

Karl Rosendahl.

Bestämningen af den 26 Februari 1902 har Hofrådet K. Rosendahl gjort vid fulla själskrafter hvilket intygas.

Björneborg, den 26 Februari 1902.

F. Liljeblad Hilda Arksell

Afskriftens riktighet bestyrka:

Karl Dahlstedt P. Stenqvist

Björneborg 16 Mars 1902.

Till Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Utsedd att utreda boet efter härstädes den 6 sistlidne Mars aflidne f. d. telegraftjenstemannen Karl Rosendahl, som för dramatiska författare donerat 20,000 mark, hvaraf räntan i sinom tid skulle utdelas af landets båda litteratursällskap, har jag härmed äran öfversända afskrift af testamentet med förfrågan huruvida sällskapet är villigt att mottaga detta uppdrag. I sådant fall torde sällskapet tillsända mig fullmakt att bevaka testamentet vid härvarande rådstufvurätt. Om Sällskapet icke uttryckligen önskar sådant, har jag ej ärnat taga årsproklama, emedan den aflidne bestämt försäkrat att han icke har några för mig okända fordringsegare.

På samma gång tillåter jag mig fråga om jag till sällskapet får öfversända en del manuskript af den aflidne, beträffande hvilka han icke uttryckt någon som helst önskan.

Emotseende Sällskapets svar tecknar

med största högaktning

Bernh. Sundblom

Hedvig Falckens testamentsfond.

Afskrift.

Undertecknad förklarar härmed min yttersta vilja och testamente vara att vid mitt dödliga frånfälle med min kvarlåtenskap skall förfaras på följande sätt:

1:o) Tiotusen (10,000) mark skall tillfalla Svenska Litteratursällskapet att af detsamma förvaltas såsom en stående fond, hvaraf årliga räntan skall användas till premiering af någon därom förtjänt publikation uti Finlands litteratur- eller kulturhistoria med rätt för sällskapet att för något år innehålla räntan för att därmed öka premiebeloppet för det följande året.

2:o) Tiotusen (10,000) mark skall tillfalla Juridiska Föreningen i Finland eller i händelse af dess upplösning Kejserliga Alexanders Universitetet i Helsingfors att förvaltas såsom en fond, hvaraf årliga räntan skall användas för främjande af svenskspråkig skriftställareverksamhet i juridiska eller nationalekonomiska ämnen.

3:o) Tiotusen (10,000) mark skall tillfalla föreningen «Svenska Folkskolans Vänner» att af densamma förvaltas såsom en fond, hvaraf räntan skall användas för främjande af svenskspråkig folkbildning.

4:o) Femtusen (5,000) mark skall tillfalla Helsingfors stad att förvaltas såsom en fond, hvaraf räntan skall användas såsom belöning åt därom förtjänta elever i svenskspråkiga folkskolor i staden. Och förknippas härmed skyldigheten för staden att i öfligt skick underhålla min jämte min aflidne man Revisorn Frans Falckens graf.

Till verkställare af detta testamente förordnar jag Vicehäradshöfdingen Alarik Hernberg, som för uppdraget eger tillgodogöra sig af kvarlåtenskapen öfverst skäligt arvode.

Helsingfors, den 14 januari 1901.

Hedvig Falcken.

Undertecknade härtill kallade och samtidigt närvarande vittnen bekräfta härmed att testatrix för oss nu förklarat vid sundt och fullt förstånd samt af fri vilja ofvanstående testamente, hvars innehåll likväl icke är oss närmare kändt, innefatta hennes yttersta vilja och testamente angående hennes kvarlåtenskap.

Helsingfors, den 14 januari 1901.

W. O. Gottlund.
Revisor.

Werner Lindbohm.
Revisor.

Såsom tillägg till mitt testamente af den 14 januari detta år förordnar jag härmedelst såsom min yttersta vilja och testamente att, sedan kostnaderna för min begrafning och verkställandet af testamentet jämte andra utgifter betalts, så skall näst

efter de tidigare gjorda dispositionerna högst femtusen mark tillfalla fröknarna Bertha Hernberg och Dagmar von Schantz till upprätthållande af deras barnhem uti Vichtis socken.

Helsingfors, den 19 oktober 1901.

Hedvig Falcken
H. F.

Att revisorskan Hedvig Falcken för oss nu härtill kallade vid fullt och sundt förstånd och frivilligt förklarat ofvanstående testamente, efter det detsamma i vår närvaro upplästs, innefatta hennes yttersta vilja och testamente samt att hon därefter fogat sina initialer under hennes, på anmodan, af vicehäradshöfdingen Hernberg tecknade namn få vi på en gång närvarande vittnen härmedelst bekräfta. Som ofvan.

Augusta Lagerbohm. Miina Niemelä.

Afskriftens enlighet med originalet besanna:

Alarik Hernberg. Tyyne Melanen.

Anna Augusta Granbergs testamentsfond.

Transsumt.

Härmed förklarar jag min yttersta vilja och mitt testamente vara att med min kvarlåtenskap efter min död skall förfaras på följande sätt:

1:o. — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

11:o. Skulle, sedan alla utgifter äro gjorda, något öfverskott af penningar i boet finnas, böra dessa penningar lämnas till Svenska Litteratursällskapet i Helsingfors, för att i framtiden, då genom räntans läggande till kapitalet densamma stigit så, att Svenska Litteratursällskapet anser denna ränta möjlig att utdelas som pris — hvilket pris städse bör tilldelas endast kvinnlig författarinna.

12:o. Skulle af en eller annan orsak den testamenterade egendomen icke förslå till alla ofvanstående utbetalningar, skola omförmälda penningedispositioner till fullo utbetalas i den ordning desamma äro här uppräknade så att en föregående summa skall vara till fullo erlagd förrän den påföljande summan utgifves.

Åbo den 2 April 1901.

Anna Augusta Granberg
f. d. lärarinna i franska språket vid svenska fruntimmersskolan i Åbo.
(Sigill).

Att Lärarinnan Anna Augusta Granberg för oss på en gång närvarande och därför tillkallade vittnen förklarat ofvanstående förordnanden utgöra hennes yttersta vilja och testamente samt att hon af fri vilja och vid redig sinnesförfattning egenhändigt underskrifvit testamentet och därunder lagt sitt sigill, intyga:

Åbo såsom ofvan.

E. Bruno Lundenius
f. d. kronolänsman.

Alfred Meurman
Hofrättsextrafiskal.

Alfred Holmström
vice häradshöfding.

Transsumtets riktighet intyga:

Axel P. Spoof
stadsläkare.

Antti Mikkola
jurisutr. kandid.

Fonden för „Elisabeth Blomqvists minne".

Afskrift.

Härmed öfverlämnas till Svenska Fruntimmersskolan i Helsingfors och dess Fortbildningsläroverk en af f. d. elever till fröken Elisabeth Blomqvist hopbragt fond, stor Fmk fyratusen (4,000) hvilken under benämningen «Elisabeth Blomqvists minne» bör förvaltas af Pedagogiska Direktionen, som äger att i samråd med skolans lärarekollegium årligen, den 17 februari, utdela räntan såsom studieunderstöd åt någon framstående, medellös, till lutherska trosbekännelsen hörande elev, antingen vid Fruntimmersskolan eller Fortbildningsläroverket.

Skulle dessa läroverks språk eller hufvudsakliga program i framtiden förändras, öfverflyttas förvaltningen af denna fond till Svenska Litteratursällskapet i Finland, som då äger använda räntorna i liknande syfte.

Helsingfors den 17 Februari 1902.

Å forna elevers vägnar:

Maikki Friberg. *Anna Nordman.*
Hilda Malmlund. *Aina von Schoultz.*
Aina Gordie. *Aina Göhle.*

Afskriftens riktighet intyga:

Alma Langhoff. Emmy Lagerbohm.

Finska kadetternas fond.

Donationsbref.

Finska Kadettkårens Högre Kamratskap gör veterligt, att det efter moget öfvervägande enhälligt beslutit öfverlåta åt Svenska Litteratursällskapet i Finland sina kontanta tillgångar, jämte de papper och föremål, som utgöra dess arkiv, och öfver-

låter det härmed genom detta öppna donationsbref desamma åt ofvannämda sällskap på följande villkor:

Stadgar för «Finska kadetternas fond».

§ 1. Ändamålet med «Finska kadetternas fond» är i främsta rummet att utgöra ett honorar om minst 3,000 (tretusen) Fmk för författandet af Finska Kadettkårens och dess Högre Kamratskaps historia samt tillika betäcka kostnaderna för arbetets utgifvande i tryck.

§ 2. Fonden öfverlämnas åt Svenska Litteratursällskapet i Finland för att af detsamma i ofvannämdt syfte förvaltas och tillkommer det Svenska Litteratursällskapet att efter granskning af de inlämnade arbetena tilldöma det bästa ifrågavarande honorar, hvarvid afseende bör fästas vid framställningen af Kadettkårens betydelse för landet och den andel det Högre Kamratskapet haft däri.

§ 3. Svenska Litteratursällskapet äger att genast efter mottagandet af fonden genom annonser i landets mest spridda tidningar utlysa täflan. Skulle inom förloppet af 5 (fem) år intet arbete inlämnats, äger sällskapet att efter hvarje femårsperiod utlysa ny täflan.

§ 4. Fonden bör efter det den mottagits af Svenska Litteratursällskapets kassör insättas på sparkasseräkning.

§ 5. I händelse intet arbete inom förloppet af 15 (femton) år blifvit inlämnadt till Sällskapet och för prisbelöning godkändt, tillfaller fonden Svenska Litteratursällskapet för att af detsamma efter förgodtfinnande användas.

Stadgar för Finska kadetternas arkiv.

§ 1. Finska kadetternas arkiv, bestående af det Högre Kamratskapets lagböcker, tidningar och diverse afhandlingar samt fotografier, öfverlämnas af det Högre Kamratskapet till Svenska Litteratursällskapet för att af detsamma förvaras.

§ 2. Under en tidrymd af 40 (fyratio) år, räknadt från och med öfverlämningsdagen, äga endast f. d. medlemmar af det

Högre Kamratskapet tillträde till arkivet. Efter utgången af denna tidsperiod står arkivet öppet äfven för utomstående personer.

Anm. De i arkivet förvarade fotografikorten äro dock genast från och med arkivets öfverlämnande till Sällskapet tillgängliga för allmänheten.

Finska Kadettkåren, Fredrikshamn den 15 juni 1902.

Dess Högre Kamratskap.

H. Ingelberg.
Ordförande.

W. Wiik.
Vice ordförande.

J. Lönnroth. *N. Wegge.* *Georg Palin.*
G. Neovius. *A. Almqvist.* *L. Lessig.*
W. Appelgrén. *Gunnar Björk.* *Leo Schwanck.*
H. Humble. *Osk. Wilkman.* *Hugo Nyholm.*
Paul Aminoff. *W. Neovius.* *Bruno Krook.*
William Spåre. *A. Enckell.* *G. Alfthan.*
P. Streng. *Walter Krook.* *G. A. Finne.*
R. Lindell. *Walter Bergström.*

Underskrifternas riktighet bevittna:

Torsten Kurtén.
Stabskapten.

Hj. Sucksdorff.
Stabskapten.

Till Svenska Litteratursällskapet.

Jämte det närslutna protokoll biläggas för att införlifvas med f. d. Högre Kamratskapets vid Finska Kadettkåren arkiv, får jag vördsammast anhålla, det Svenska Litteratursällskapet ville, om så befinnes möjligt, omedelbart disponera de redan influtna medlen af f. d. Högre Kamratskapets kassa enligt de i donationsbrefvet af den 15 Juni 1902 angifna grunderna. Den revisionskommission, som numera handhar kassan, förbinder sig att inom utgången af instundande år inlämna redovisning öfver de ännu utestående medlen och att tillställa Svenska Litteratursällskapet donationsbrefvet af nämnda datum, ifyldt med den

slutsumma Sällskapet då skall hafva emottagit i kontanta tillgångar, hvarvid det i Sällskapets vård befintliga dubblikatet af detsamma möjligen kunde öfverföras till Högre Kamratskapets arkiv.

Helsingfors den 12 oktober 1905.

Å revisionskommissionens vägnar:

T. Kurtén.

Till Svenska Litteratursällskapet i Helsingfors.

På anmodan får jag meddela, att vid det möte af f. d. finske kadetter, hvarvid beslutet fattades, att till Svenska Litteratursällskapet öfverlämna det Högre Kamratskapets kassa, för att ur dessa medel prisbelöna det bästa historiska arbete om Finska Kadettkåren och dess högre kamratskap, det enligt min uppfattning allmänt antogs, att detta arbete skulle affattas på svenska språket och att anhållan om att sätta i verkställighet mötets beslut och öfvertaga förvaltningen af kassan på denna grund gjordes just hos Svenska Litteratursällskapet.

Helsingfors, den 21 december 1905.

Högaktningsfullt

T. Kurtén.

Werner Söderströms donationsfond.

Svenska Litteratursällskapet i Finland.

På denna dag, då jag kan se tillbaka på flydda 25 år i arbetet för den inhemska literaturens spridande, tager jag mig friheten att öfversända till det ärade Sällskapet en anspråkslös gåfva af tre aktier (à 1,000 mk) i förlagsaktiebolaget Söderström & C:o.

Då nämnda bolag har till sin uppgift att arbeta för landets svenskspråkiga literatur, hvars intressen ligga Sällskapet varmt

MARIA LOVISA LINDEMAN

ANNA AUGUSTA GRANBERG

GUSTAF E. RANIN

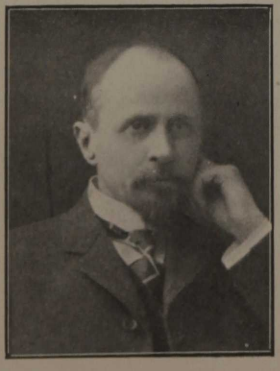

WERNER SÖDERSTRÖM

B. F. FRÖBERG

om hjertat, hoppas jag att Sällskapet såsom aktionär i bolaget skall stödja det i dess verksamhet.

Måtte bolaget kunna befordra den goda och ädla literaturens tillväxt och spridning och sålunda på sitt sätt verka för vårt folks sanna upplysning.

Gifve Gud härtill sin välsignelse!

Borgå den 18 december 1903.

Werner Söderström.

K. H. Renlunds testamentsfond.

Transsumt.

Testamente.

Jag Karl Herman Renlund förklarar härmedels min yttersta vilja vara att, sedan jag aflidit, med min efterlämnade kvarlåtenskap skall förfaras på sätt här nedan bestämmes.

1:o. — — — — — — — — — — — — — — — —

15:o. Till Svenska Litteratursällskapet i Finland tjugufemtusen (25,000) mark.

Af ofvannämnda legat utbetalas de under punkterna 3, 4, 5 och 6 upptagna främst så snart därför erforderliga medel influtit samt de under öfriga punkter omförmälda efter testamentsexekutorernas bedömande, då nödiga medel härför äro disponibla.

Till testamentsexekutorer utser jag borgmästaren Elias Öhman, handlandena Hjalmar Schildt och Mauritz Hallberg och äga de att för sagda sysslande enhvar från boet uppbära femtusen (5,000) mark.

Till yttermera visso har jag detta testamente i nedantecknade, därför tillkallade vittnens närvaro egenhändigt underskrifvit.

Helsingfors, den 2 maj 1905.

K. H. Renlund.

Att herr Karl Herman Renlund, hvilken vi personligen känna, för oss på en gång närvarande och för ändamålet tillkallade vittnen, vid sundt och fullt förstånd och af fri vilja förklarat omstående testamente, hvars innehåll är oss obekant, innefatta hans yttersta vilja, samt att han detsamma i vår närvaro egenhändigt underskrifvit, varder härmed intygadt.

Helsingfors, den 2 maj 1905.

John Lundström. Walfrid Levelius.

Transsumtets enlighet med originalet intyga:

Karin Berggren. Ellen Cederqvist.

G. E. Ranins fond.

Till Svenska Litteratursällskapet i Finland.

För att hedra minnet af en nära släkting, studeranden G. E. Ranin, som aflidit den 21 Maj 1905, och då kändt är, att den aflidne hyste ett stort intresse för Sällskapets värksamhet, donera delägarena i firman Gust. Raninin Perilliset i Kuopio åt Sällskapet femtusen (5,000) mark att användas på sådant sätt som Sällskapet för godt finner.

Meddelandet om detta redan tidigare fattade beslut har fördröjts genom min svågers, handlanden P. E. Ranins sjukdom och nyligen inträffade död.

Härjämte har jag äran öfversända en på professor M. G. Schybergson ställd anvisning på det ifrågavarande beloppet och får jag vördsamt anhålla om att kvitto däråa benäget måtte ofvannämnda firma tillställas.

Kuopio, 1906 Februari 12.

Ernst Biese.

Leon. Borgströms donationsfond.

Bestyrelsen för Svenska Litteratursällskapet.

Härmed tillåter jag mig vördsamt meddela, att jag vore villig att till Sällskapet under instundande juni månad donera femtusen (5,000) mark, af hvilken summa hälften skulle anslås till utgifningen af en utförlig biografi öfver Martin Wegelius och andra hälften till Pacii lefnadsteckning. Den förra kunde lämpligen utgifvas 1907 och den senare 1909, då 100 år förflutit sedan F. Pacii födelse. Emotseende benäget svar om sällskapet önskar emottaga donationen för dessa ändamål, har äran teckna

med utmärkt högaktning

Leon. Borgström.

Helsingfors den 30 april 1906.

Fonden för finsk historieforskning.

Helsingfors den 3 februari 1908.

Till Bestyrelsen för Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Af en person, som önskar vara okänd, har till Sällskapet såsom gåfva öfverlämnats ett belopp af Fmk 20,000: — i särskilda värdepapper.

Vid donationen äro följande villkor fästa:

1:o. «Svenska Litteratursällskapet i Finland äger på sätt det finner med sin fördel mest förenligt omplacera ofvannämnda kapitaltillgång, men skall därå, så länge donator lefver, till denna utgifvas fem (5) procents ränta räknadt från den 1 januari 1908, hvilken betalas med hälften, eller femhundra (500) finska mark, den 10 juni och 10 december hvarje år».

2:o. «Det sålunda till Litteratursällskapet öfverlämnade kapitalbeloppet bör förvaltas såsom särskild fond, hvars in-

komster, så vidt de ej åtgå till förenämnda räntebetalning, af Sällskapet få fritt användas för främjande af forskning i Finlands historia äfvensom för utgifvande af historiska skrifter på svenska språket».

Då emellertid emottagandet af denna donation innebär ekonomiska förpliktelser från Sällskapets sida, får jag härmed äran anhålla att Bestyrelsen vid nästinstundande ordinarie möte ville uttala sig om, huruvida Sällskapet vill emottaga donationen med tyåtföljande förpliktelser. Personen i fråga har redan uppnått 62 års ålder.

Högaktningsfullt

Sigfr. Kullhem.

C. E. Pehrmans donationsfond.

Donationsbref.

Till en svensk kulturfond, att ägas och förvaltas af Svenska Litteratursällskapet i Finland, förärar jag härmedelst ett kapital, stort Etthundratusen (100,000) finska mark, samt öfverlåter i sådant afseende å Svenska Litteratursällskapet en mig tillhörig, i Dickursby gård uti Helsinge socken intecknad skuldsedel lydande å sagda belopp. Detta kapital skall i all framtid bibehållas såsom en stående fond, afsedd för befrämjandet af svenska undervisnings- och andra allmänna svenska kulturuppgifter i Finland.

Räntan å medlen bör årligen utbetalas till Styrelsen för Svenska Folkpartiet för att af bemälda styrelse användas för det angifna ändamålet, men skulle Svenska Folkpartiet upplösas ankommer det å Svenska Litteratursällskapet att i enlighet med förestående bestämningar själf disponera räntorna å det donerade kapitalet.

Helsingfors den 17 februari 1908.

C. E. Pehrman.

Godsägaren herr C. E. Pehrmans egenhändiga namnunderskrift bestyrka:

Alfr. W. Nyman.
Justitierådman.

Tor Wickström.
Vicehäradshöfding.

Joh. Wilh. Åkerstedts testamentsfond.

Transsumt.

Min yttersta vilja är att af de tillgångar jag vid min död efterlemnar, nedannämda belopp skola utbetalas:

1:o. Tjugofem tusen (25,000) finska mark till Svenska Litteratursällskapet i Finland att efter förgodtfinnande användas för Svenska kulturens befrämjande;

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

S:t Petersburg den 15/28 Mars 1908.

Joh. Wilh. Åkerstedt
Kommerseråd.

Såsom för ändamålet tillkallade och på engång närvarande vittnen, intyga undertecknade att Kommerserådet Johan Wilhelm Åkerstedt med sundt och fullt förstånd samt af fri vilja själf skrifvit och underskrifvit förestående testamente samt för oss förklarat detsamma utgöra hans yttersta vilja; bekräfta:

Emil Sandman
Kontorist.

Alex. Vasiljeff
Kontorist.

Transsumtets riktighet bestyrka:

Selma Rundqvist

Berta Jäderholm

Emy Procopés donationsfond.

Till främjande af svenskspråkigt skriftställeri samt de öfriga uppgifter Svenska Litteratursällskapet i Finland förelagt sig anhåller jag om att få till bestyrelsens för nämnda sällskap disposition öfverlämna etthundraåttioen (181) stycken aktier uti Nordiska Aktiebanken för Handel och Industri, hvilka aktier för närvarande jämlikt depositionsbeviset N:o 64 af den 5 augusti 1904 äro deponerade uti samma banks Helsingfors kontor. Jämte det jag åt bestyrelsen för Svenska Litteratursällskapet lämnar full frihet att efter min död disponera öfver donationen för ofvan antydda ändamål vill jag som ett önskemål uttala att kapitalet så vida annat icke anses oundgängligen nödvändigt måtte bibehållas orubbadt. De å donationen under min lifstid utfallande dividenderna förbehåller jag mig personligen, hvaremot all afkomst skall efter min död oafkortadt komma det afsedda ändamålet till godo.

Slutligen önskar jag att aktierna under min lifstid på samma sätt som hittills måtte förvaras i enlighet med bestämningarna uti nämnda depositionsbevis.

Helsingfors den 15 september 1908.

Emy Procopé.

Bevittna:

Ossian Procopé.
Vicehäradshöfding.

Sandra Laurell.

Emy Procopés kulturfond.

På det varmaste intresserad af den svenska odlingen i Finland vill jag härmedels till Svenska Kulturfonden, som förvaltas af Svenska Litteratursällskapet i Finland förära tvenne af Privatbankens i Helsingfors Aktiebolag denna dag utfärdade depositionsbevis å respektive fyratiotusen (40,000) och tjugo-

tusen (20,000) mark samt tvåhundra (200) aktier uti Föreningsbanken i Finland jämte å dessa utfallande dubbleringsaktier, hvilka aktier under N:o 68 äro i samma banks tresorafdelning deponerade.

Denna donation skall till sitt kapital i all framtid bibehållas oförminskad till befrämjande af svenska undervisnings- och andra allmänna kulturella uppgifter i Finland.

Af de utfallande räntorna å depositionerna bör årligen tvåtusen (2,000) mark utbetalas till min brorson arkitekten Ture Hellström, så länge han lefver, medan återstoden bör lämnas till styrelsen för Svenska Folkpartiet att användas för ofvanantydda ändamål. Dividenderna å de donerade aktierna, som jag hoppas skola under min lifstid hållas deponerade på samma sätt som hittills, förbehåller jag mig rätt att lyfta så länge jag lefver, hvaremot alla inkomster af donationen efter min död skola oafkortade användas till det bestämda ändamålet.

Skulle Svenska Folkpartiet upplösas, ankommer det å Svenska Litteratursällskapet att i enlighet med förestående bestämningar själf disponera räntorna och öfriga årliga inkomster af donationen.

Helsingfors den 15 september 1908.

Emy Procopé.

Bevittna:

Ossian Procopé.
Vicehäradshöfding.

Sandra Laurell.

Svenska Folkpartiets kulturfond.

Till Svenska Litteratursällskapet gifves och öfverlåtes härmed *tvåhundrafemtiofyratusensjuhundrasexton (254,716) finska mark och tjugo (20) penni,* insamlade genom Svenska Folkpartiet, för att, jämte öfriga för sådant ändamål donerade medel, af Sällskapet ägas och förvaltas såsom en

Svensk Kulturfond

för främjandet af den svenska undervisningen och andra allmänna svenska kulturuppgifter i Finland på följande villkor:

1:o. Räntorna å fonden skola årligen läggas till kapitalet intill dess kulturfondens sammanlagda behållning stigit till en miljon (1,000,000) mark. Därefter böra tre fjärdedelar af räntorna årligen utbetalas till Centralstyrelsen för Svenska Folkpartiet att af densamma användas i ofvan angifvet syfte, medan den återstående fjärdedelen fortsättningsvis ökar fondens kapitalbelopp.

2:o. Skulle Svenska Folkpartiet upplösas skall kulturfondens afkastning enligt Svenska Litteratursällskapets bestämmande användas för de med fonden afsedda ändamål.

3:o. För bestridande af de med fondens förvaltning förenade utgifter eger Svenska Litteratursällskapet beräkna en årlig godtgörelse, motsvarande en half ($^1/_2$) procent af fondens kapitalbelopp, hvilken godtgörelse från årsinkomsten öfverst afdrages.

Helsingfors den 30 december 1908.

Å Svenska Folkpartiets Centralstyrelses vägnar:

Axel Lille.
Ordförande.

K. von Alfthan.
Sekreterare.

A. Wallensköld.
Skattmästare.

Evelina Högdahls testamentsfond.

Afskrift.

Härmed förklarar jag min yttersta vilja och testamente vara att, sedan jag med döden afgått, skall af min efterlämnade förmögenhet allt bearbetadt silfver, samtliga böcker, utsydda arbeten, prydnadsföremål och gångkläder tillfalla Fröken Fanny Brunström, äfvensom min guldked Fröken Ebba Lindström, hvar-

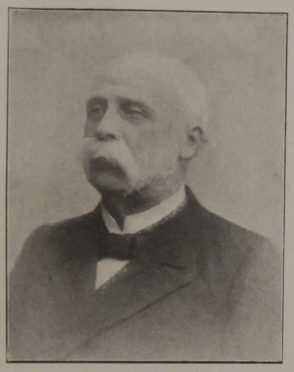

L. BORGSTRÖM

K. H. RENLUND

EMY PROCOPÉ

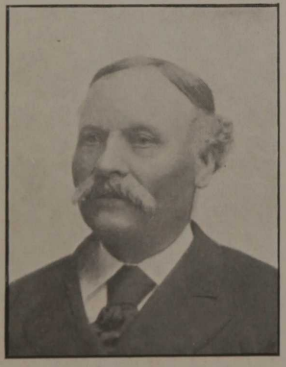

C. E. PEHRMAN

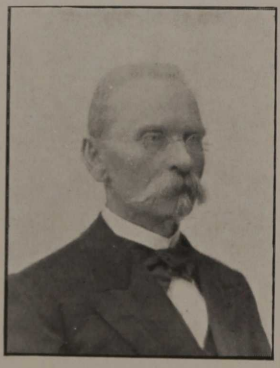

J. W. ÅKERSTEDT

emot af hela min öfriga kvarlåtenskap tillfaller hälften Svenska Kulturfonden, en fjärdedel Sjömansmissionen att fritt användas till befrämjande af dessas ändamål samt en fjärdedel Maksmo församling till dess sjukhjälps- eller fattigkassa, antingen en sådan i förening eller endera af dessa där redan finnes eller framdeles anlägges, hvaraf räntan skall användas till understöd företrädesvis åt Tottesunds egendoms underhafvande. Detta mitt testamente har jag egenhändigt undertecknat samt behörigen bevittna låtit.

Tavastehus den 18 juni 1908.

Evelina Högdahl.

Att Fröken Evelina Högdahl vid sundt och fullt förstånd samt af fri vilja förklarat ofvanstående utgöra hennes yttersta vilja och testamente samt det egenhändigt underskrifvit intyga undertecknade på en gång närvarande och därtill anmodade vittnen. Tavastehus som ofvan.

Alexander Sevón
fil. kand.

Wilhelmina Hedberg
postexpeditör.

Afskriftens riktighet bestyrker:

Tavastehus Rådhus, den 30 januari 1909.

Ex officio
V. A. Lindberg.
Not. publ.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS MANUSKRIPTSAMLING

AF

ELIS LAGERBLAD.

EN HUFVUDUPPGIFT för Svenska litteratursällskapets verksamhet anges i första momentet af § 1 i sällskapets stadgar vara «att samla vittnesbörden om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland, sådana som icke offentliggjorda eller sällsyntare litterära alster, svensk folksång och saga, upplysningar om äldre litterära föreningar och företag, historiska handlingar, biografiska underrättelser, bref af litterärt och kulturhistoriskt intresse». Det gällde således för sällskapet att upprätta ett arkiv för uppbevarande af dylika dokument, och knappt hade organisationen af sällskapet genomförts, innan talrika anmälningar om gåfvor till arkivet ingingo från vidt skilda håll. Under de första åren af sällskapets verksamhet förgick nästan intet bestyrelsemöte utan att sådana gåfvor med tacksamhet mottogos.

De inlämnade dokumenten fördelade sig redan från början med afseende å innehållet hufvudsakligen i de grupper,

som i stadgarna förutsetts, men under tidernas lopp hafva särskildt de folkloristiska samlingarna blifvit de mest omfattande och rikhaltiga. Detta beror väsentligen därpå, att sällskapet på ett synnerligen verksamt sätt bidragit till dessa samlingars ökande, i det att en särskild permanent kommitté ordnat och ledt insamlingarna, hvarjämte årligen utdelats stipendier och understöd af olika slag för detta arbetes främjande. Enär sålunda samlingarna af folklore bilda en vid och stor grupp för sig, hafva de afskilts från arkivets öfriga samlingar, hvarför ock framställningen om den folkloristiska afdelningen intages i en annan uppsats.

Då vid sekelskiftet Svenska litteratursällskapet kunde realisera den redan tidigare framkastade idén om att bilda ett Runebergsbibliotek, hvilket i sig kunde uppsamla allt, som i ord och bild erinrade om den store skald, till hvars åminnelse sällskapet var stiftadt, öfverfördes från arkivet till detta bibliotek en mängd värdefulla manuskript. Äfven dessa förbigås här, emedan de tillhöra den på annat ställe införda berättelsen om Runebergsbiblioteket och dess verksamhet.

I det följande kommer således att lämnas en kortfattad redogörelse för uppkomsten, utvecklingen och det hufvudsakliga innehållet af den återstående delen af arkivets manuskriptsamling, hvilken inrymmes under rubrikerna «historiska handlingar», «brefsamlingar», «vittra och vetenskapliga skrifter», «reseskildringar» och «diverse».

Redan på de styrelsemöten, som höllos under hösten 1885, samma år som sällskapet stiftades, inlämnades genom herr Alex. Aminoff från Pekkala egendom i Ruovesi flere historiska handlingar af värde. Som n:o 1 i förteckningen öfver arkivets manuskriptsamling upptages ett ganska stort häfte, innehållande anteckningar och reflexioner rörande kriget 1808—1809, Borgå landtdag och tronföljdsfrågan i

Sverige 1810. Ehuru anteckningarna efter all sannolikhet äro gjorda af en gammal militär, major Berndt Henrik Aminoff, och en person som själf tagit del i landtdagen 1809, äro de faktiska upplysningar, som han meddelar från kriget och landtdagen högst sparsamma, medan största utrymmet är ägnadt åt känslosamma reflexioner och exklamationer, såsom tidens sed var. Dessa anteckningar hafva blifvit tryckta i Förhandlingar och Uppsatser 2 af professor J. G. Frosterus. I motsats till dessa allmänt hållna betraktelser lämnas i flere under n:o 2 intagna Generalfördelnings-order, omfattande tiden från september 1808 till januari 1809, en mängd små detaljer rörande kriget. Upplysande om tillståndet vid den svenskfinska hären är t. ex. den uppgift, som gifves den 20 september genom C. Adlercreutz, att, «sedan bataljonerna så sammansmält, att få af dem utgöra mer än 200 man, sådana bataljoner, som ej öfverstiga 250 man, komma att sammanslås och de indragna bataljonernas tross afsändas till krigskommissariatets disposition i Pyhäjoki». Till 1808 års krigshistoria höra ock förteckningar öfver Björneborgs regementes officerare samt öfver det manskap, som vid krigets början var inmönstradt vid Ruovesi kompani af samma regemente.

Kriget 1788—1790 får en belysning, om också uteslutande af ekonomisk art, i landshöfdingen Karl Adolf Möllersvärds efterlämnade papper, hvilka förärats till sällskapet af godsägaren N. O. Nordenskiöld på Frugård i Mäntsälä. De innehålla för det mesta aflönings-, rekvisitions- och likvidationslistor. Äfven de tio bref af den sedermera så sorgligt ryktbara generalen, grefve Mauritz Klingspor, som finnas i samlingen, angå endast intendenturen och tala om brist på trosshästar och om deras anskaffande. Betecknande för tiden är ett af Gustaf III egenhändigt undertecknadt bref af den 30 juni 1789 med försäkran till majoren, friherre

R. G. Wrede att få njuta inkomsten af Stora Abborfors och af Pyttis prostgård, emedan fienden bränt Anjala gård.

Till kulturhistoriens område hör en mindre samling räkenskaper, förda under åren 1799—1818 inom «Musikaliska sällskapet» i Åbo, en gåfva af statsrådet W. Lagus.

Utom ofvannämnda originalhandlingar hörde till första årets skörd en af statsrådet A. Moberg tagen vacker afskrift af det vidlyftiga manuskriptet till «Historico-Politiska Anteckningar, till minnes författade af Henrik Adlercreutz», omfattande åren 1743—1796, hvilket arbete är fullständigt tryckt i 8:de tomen af sällskapets skrifter. Härtill komma i afskrift följande mindre handlingar: «Karl XI:s syn», i flere exemplar, «Tal af hofpredikanten J. P. Dahlberg den 10 augusti 1788», «Relation öfver slaget vid Hogland», «Sång till prins Carl» samt von Döbelns bekanta afskedstal till finska armén, de flesta utgifna i tryck.

På denna lofvande början följde under år 1886 en icke mindre lofvande fortsättning af arkivets tillväxt, i det att till de förut inregistrerade 12 numren kommo icke mindre än 20 nya nummer. De flesta af dem äro visserligen afskrifter, men då de för det mesta äro gjorda efter tidigare otryckta manuskript, hafva de sitt stora värde. Därtill komma några betydande samlingar originalskrifter, i synnerhet värdefulla bref från 1700- och 1800-talen.

Bland de historiska handlingarna finnes ett aktstycke i afskrift rörande de lån, som Finlands förnämsta adelsmän och några andra personer försträckt konung Johan III, bestående dels i värdeföremål, dels i mynt af olika slag. Det intressanta aktstycket har förärats till sällskapet af en dess vän och gynnare i Sverige, arkivarien Th. Westrin.

Längst tillbaka i tiden gå af de krigshistoriska skrifterna tvenne dagböcker, förda af Henrik Christersson Spåre till

Falkenberg och dennes son Henrik Johan Spåre, hvilka deltogo i Karl XII:s fälttåg i Ryssland och blefvo fångna i slaget vid Pultava. Dessa i hög grad intressanta dagboksfragment äro genom professor C. von Bonsdorff publicerade i Förhandlingar och Uppsatser 3 jämte en redogörelse för de bägge krigarnes växlingsrika lif. Originalen såväl till dagböckerna som till några andra handlingar från Stora ofredens tid samt till ett par brefsamlingar, hänförande sig till 1808 års krig, hade af herr Alfons Spåre från Valkila egendom i Birkkala socken insändts till sällskapets begagnande, och hafva afskrifter af dem tagits. Brefven äro samtliga adresserade till kapten Carl Gustaf Spåre, en yngre son till den nämnda Henrik Johan Spåre. De flesta äro skrifna af den bekante öfverste G. Fahlander och daterade Toivala från juni till september 1808, men innehålla endast undantagsvis några meddelanden om kriget. Detsamma kan tyvärr äfven sägas om de öfriga, af löjtnant G. A. Tavaststjerna, bataljonspredikanten C. I. Frosterus m. fl. till Spåre skrifna brefven, hvilka mer sysselsätta sig med rykten och hörsägner än med verkliga fakta.

I en större, af fröken E. C. Conradi förärad samling originala bref, ämbetsskrifvelser m. m. till öfverstelöjtnant G. W. Conradi, som var chef för Vasa regemente, beröres också kriget 1808. De äro undertecknade af bland andra Adlercreutz, Sandels och Klingspor. I ett den 30 april, således kort efter segrarna vid Siikajoki och Revolaks, dateradt bref inslår Adlercreutz en förhoppningsfull och skämtsam ton. Men redan den 8 juli har han nedstämt tonen och i brefven af den 12 och 17 oktober talas om oerhördt arbete både dag och natt, om mångdubblade bekymmer. Dock fritar han hären från all skuld till olyckorna och utbrister: «Jag vill se någon armé, som gjort mer än denna!»

Af intresse äro några memorial, från landshöfdingen Olof Wibelius i Kuopio insända till regeringen. Ännu den 22 februari 1808 säger han, att man allmänt trodde, det ryssarnas trupprörelser afsågo att skydda Sverige mot England. Också voro inga förberedelser till försvar vidtagna: gevär, krut och kulor saknades, officerare likaså. I ett memorial af den 29 juni från Idensalmi, dit han nödgats fly för fiendernas särskildt mot honom riktade förföljelser, skildrar han i bjärta färger deras våldsamma framfart. Han hade förlorat allt hvad han ägde, och sin utestående lön kunde han för länets fattigdom icke uppbära. Dock talade han ännu i ett bref den 29 september med resignation om «hopp och förtröstan — tid och tålamod». Och han tillägger: «Är det Guds behag, slutas allt väl, och i annat fall, hvem kan spjärna mot ödet».

Ytterligare höra till krigshistorien den kände anjalamannen öfverste J. H. Hästeskos papper, bland dem en brefväxling mellan denne och öfverste Hastfehr, samt en af Hästeskos maka Beata von Morian inlämnad böneskrift, på hvilken finnes antecknadt: «1790 den 13 augusti afgjordt af H. K. M. i Werele läger». Originalen till dessa handlingar förvaras å Mälkylä gård i Bjärnå, och afskrifter af dem hade tagits och förärats till arkivet af vicehäradshöfding C. F. Vendell. — Kriget i Savolaks år 1788 belyses dessutom af några situationskartor från trakten af Nyslott, vackert graverade af O. C. von Fieandt. På kartorna finnas kortfattade men tydliga beskrifningar öfver några å de afbildade orterna inträffade krigshändelser. De äro en gåfva af godsägaren C. F. A. Charpentier å Hyvikkälä gård i Hauho.

Sociala förhållanden beröras i flere rätt betydande samlingar af bref och handlingar. Sådana äro några häradsrättsprotokoll från Pudasjärvi och Ijo socknars ting i början af 1700-talet samt en af förstnämnda sockens allmoge år 1717

insänd klagoskrift i anledning af militärens framfart. Dessa originalhandlingar äro en gåfva af numera aflidne stadsläkaren i Uleåborg P. A. Bäckvall. — Till senare hälften af 1700-talet höra landshöfdingens i Nylands och Tavastehus län, Anders de Bruces efterlämnade papper, bland hvilka finnas några tiotal ämbetsbref från konungens generaladjutant friherre C. Sparre och statssekreteraren Elis Schröderheim, en försvarsskrift rörande de Bruces verksamhet som landshöfding, ett koncept från 1788 rörande självständighetsplanerna m. m., insända från Johannisbergs gård i Tusby af godsägaren O. Nordenskiöld.

Synnerligen betydande är ock en samling af icke mindre än 170 bref, som under senare hälften af förra seklet skrifvits till rektor R. W. Ahrenberg i Viborg, hvars son arkitekten och skriftställaren J. Ahrenberg öfverlämnat dem som gåfva till sällskapet. Deras stora värde ligger däri, att de innehålla uttalanden i dagens frågor af mer än tjugu personer med litterärt och medborgerligt anseende, bland dem historieskrifvaren professor Anders Fryxell och hans dotter Eva Fryxell, riksarkivarien J. J. Nordström, Fredrika Runeberg, senatorerna J. P. Palmén och V. Furuhjelm, professorerna N. A. Gyldén, J. W. Snellman, F. W. Pipping, F. L. Schauman, M. Akiander m. fl.

Såsom kuriosa kunna vidare nämnas ett frimurarbref samt några kopparstick af J. Gillberg, hvaribland ett efter teckning af A. Ehrensvärd.

Af de 10 nummer, hvarmed manuskriptsamlingen ökades under år 1887, tillhör den ena hälften kulturhistorien, den andra hälften krigshistorien. Inom den förra gruppen bör främst nämnas en vidlyftig dagbok i två digra häften, innehållande reseskildringar från en långvarig studieresa i Tyskland och Frankrike, företagen af bröderna C. J. och

J. M. af Tengström. Dagboken är förd af den senare, sedermera professor i zoologi och botanik vid universitetet i Helsingfors, och förärad till sällskapet af hans son, provinsialläkaren J. M. J. af Tengström i Lojo. Noggranna anteckningar finnas så godt som för hvarje dag alltifrån den 11 augusti 1817, då resan till Stockholm anträddes, ända till den 26 november 1819, då anteckningarna upphöra efter återkomsten till Kumla prästgård, där två år tidigare på utresan julen tillbragtes i professor F. M. Franzéns familj. Dagboken ger ett godt intryck af det allvar, den vetgirighet och grundlighet, hvarmed dess författare ville tillgodogöra sig allt, som stod till buds att inhämta. I universitetsstäderna dröjdes längre tid för vetenskapliga studier och knytande af bekantskap med framstående lärare inom de naturvetenskapliga och medicinska disciplinerna. I konstens centra besöktes teatrar, konserter och konstgallerier, hvilka skildras med varmt intresse. Äfven från själfva resan finnas lifliga beskrifningar, såsom då färden gick på kuskbocken af en postvagn genom Sachsiska Schweiz eller på en tarflig ångbåt utför Donau från Regensburg till Wien.

Synnerligen karaktäristisk för tiden är en «Afskeds Epiloque på Sveaborg den 18 maj 1807» i anledning af teaterdirektörens, öfverstens grefve Cronstedts bortresa. Scenen föreställer en park med utsikt öfver Gustafsvärd och personerna äro Homér, en poet, Cephale, hans fru, Apelles, Caezar, Zenobie, Therpsicore, Sapho, Uranie, deras barn, samt Astrild och Lyckans gudinna. Texten är skrifven på rimmad jambisk vers, mest alexandriner.

Om en afdelning af Timmermansorden på Sveaborg och i Helsingfors lämnas upplysningar i ett par protokoll, daterade den 21 och 30 april 1808, samt några bref under åren 1817 och 1820. I protokollen bestämdes, huru med

ordens egendom och kassa skulle förfaras, då fästningens öfverlämnande snart förestod. De två sistnämnda manuskripten äro också gåfvor af sällskapets hedersledamot statsrådet W. Lagus.

De krigshistoriska handlingarna utgöras af originala tjänsteförteckningar med noggranna biografiska data angående några officerare, bland andra öfverstarne G. von Hertzen och A. Christiernin, från 1820-talet, samt afskrifter af trenne order, utfärdade af general J. A. Sandels till kapten Malm i maj och juli 1808 äfvensom af ett bref från öfverstelöjtnant G. A. Tigerstedt, berörande slagen vid Porrassalmi och Pirttimäki år 1778. Dessa handlingar förärades till arkivet af dåvarande kaptenerna G. A. Jernström i Fredrikshamn och E. S. Tigerstedt i S:t Michel. Dessutom förvaras i arkivet originalet till «Dag Bok förd under 1808 års Fälttåg af AGW:n vW:stein», d. v. s. majoren A. G. Weissmann von Weissenstein, samt äldre afskrifter af handlingar rörande Anjala förbundet, hvilka tidigare äro utgifna i tryck.

Under år 1888 riktades arkivets manuskriptsamling med 7 och 1889 med icke mindre än 15 nummer. Bland dessa äro emellertid flere mindre betydande och några endast gamla afskrifter af handlingar, som redan äro tryckta. De förbigås därför här. Stort autografiskt värde har emellertid en af skalden Z. Topelius med egen hand gjord afskrift af hans dramatiska dikt «Ingen ros utan törne», på hvars omslagsblad han utom titeln tecknat: «Förärad af författaren åt Pauline Dammert». Det är en dotter till denna Pauline Dammert, friherrinnan Anna af Schultén, som förärat manuskriptet till sällskapet.

Af originalmanuskript böra några särskildt nämnas. Ett större foliohäfte, funnet bland kammarrådet E. Tulindbergs papper och möjligen skrifvet af honom själf, bär öfver-

skriften: «Kort Berättelse om Östra Sverige eller Finland med Österbotten jemte några allmänna medel till hushållningens förbättrande därsammastädes». Efter att hafva bevisat att de förnämsta brister, som hindrade landets förkofran voro: brist på folk, brist på kunskap, brist på säkerhet och brist på rörelse, framställer författaren en mängd utvägar för dessa bristers afhjälpande. Arbetet är utmärkt genom ett ledigt och klart språk och tyckes erbjuda mycket af intresse. Med denna afhandling äro hopsydda tvenne häften, skrifna med andra stilar, också de af nationalekonomiskt innehåll men ofullständiga. Det ena har till öfverskrift «Fiskerie Societets Associationens i Nyland regler», det andra, som saknar både början och slut, handlar om Finlands uppmätning och kartläggning samt om det ekonomiska tillståndet i landet. Också en samling af 16 bref, mellan åren 1786 och 1794 adresserade till kammarrådet Tulindberg, rör sig hufvudsakligen om ekonomiska frågor. Dessa intressanta originalmanuskript hafva förärats till arkivet af fröken H. Simelius i Helsingfors.

Synnerligen värdefull är en större samling originalbref, skrifna under åren 1813—1839 af A. I. Arwidsson till professor E. A. Crohns, hvars dotter fröken Ida Crohns skänkt dem till sällskapet. Denna brefsamling har af professorerna Estlander och Heinricius blifvit begagnad vid teckningen af Arwidssons lif i n:o 8 och 22 af Förhandlingar och Uppsatser. Brefven äro sedermera i de väsentligaste delar af den senare aftryckta i den under utgifning varande tom 23 af nämnda skrifter.

Uteslutande till den biografiska litteraturen hör ett antal officiella dokument rörande biskop J. Gadolin, inlämnade af biskopens sondotters son professor J. G. Frosterus. Af vetenskapligt innehåll är en handskrifven bok, på hvars

titelblad står: «Annotationer öfver Jurisprudentia Criminalis, samlade under Herr Professoren och Riddaren Math. Calonii publica föreläsningar» af Jacob Meinander 1813. Boken omfattar 263 med prydlig stil tätt skrifna sidor och är försedd med en utförlig förteckning öfver innehållet. Den är en gåfva af numera aflidne generalen L. Meinander.

Af krigshistoriska handskrifter finnas endast ett tiotal bref och ett par generalorder till kapten C. G. Spåre, afskrifna från den förut nämnda å Vakila gård i Birkkala förvarade manuskriptsamlingen. De äro daterade 1788—1790 och 1808 samt innehålla några uppgifter rörande krigen.

Ända hittills hade samlingar af folklore blott sällan yppat sig, men från åren 1890 och 1891 framträdde de i allt större mängd och med allt rikare innehåll. Egendomligt nog ser det ut, som om detta starka uppsving på det folkloristiska området skulle hafva förkväft lifaktigheten på det historiska gebitet. Ty under de bägge åren ökades den därtill hörande manuskriptsamlingen med endast 5 nummer, alla af ringa betydelse, och bland dessa icke mer än ett, som består af originaldokument. Det är ett häfte med påskrift «Ordres Journal för tredje Compagniet af Kongl. Österbottens Fält Bataillon år 1809». De flesta order äro undertecknade C. A. von Essen, G. Edelstam och J. A. Sandels samt omfatta tiden från slutet af augusti till början af oktober. För det mesta handla de om detaljer vid vakthållningen och provianteringen. I en brigadorder den 16 sept. uppmanas «de finska officerare, som efter fredsslutet åstunda att i Sverige kvarstanna, därom anmäla för att så vidt möjligt på svenska regementen erhålla placering». Manuskriptet förärades till sällskapet af rådman K. Svanljung i Vasa. De fyra öfriga numren utgöras af afskrifter af ett bref från H. G. Porthan till expeditionssekreteraren C. F. Fredenheim, dateradt den

18 november 1783 och innehållande akademiska interiörer med trakasserier och gräl i ett befordringsärende, vidare några politiska nidvisor och pamfletter från år 1791, ett besynnerligt skarpt bref i mycket gammal afskrift från Johan III till Ivan den grymme i Ryssland, dateradt den 18 april 1573, samt slutligen några handlingar, afskrifna ur domkyrkoarkivet i Kuopio och berörande kyrkliga förhållanden under åren 1760—1788.

År 1892 var skörden åter rikare såväl kvantitativt som i all synnerhet kvalitativt. Då fick sällskapet genom fabrikör A. Wecksell mottaga den utomordentligt dyrbara gåfvan af skalden Josef Julius Wecksells litterära kvarlåtenskap, bestående af manuskripten till såväl tryckta som ännu otryckta dikter. Denna samling har sedan kompletterats genom smärre dikter, som från olika håll inlämnats som gåfvor till arkivet. En sådan erhölls redan samma år.

Öfriga under året inkomna handskrifter voro: tre originalbref från J. W. Snellman till dåvarande universitetsadjunkten B. E. Malmström i Uppsala, afskrifter ur «Erik Flemings Jordebok» och af prokuratorn Mathias Calonius' testamente, dateradt den 5 november 1812, ett bref från assessorn i Åbo hofrätt Michael Wexionius, adlad Gyldenstolpe, samt några innehållsrika bref med reseskildringar af öfverarkitekten Nestor Tallgren. Snellmans bref äro en gåfva af riksarkivarien C. G. Malmström i Sverige. De hafva blifvit in extenso aftryckta i statsrådet T. Reins biografi öfver Snellman och äro skrifna den 2 och 27 februari samt 19 april 1849. Som bekant handla de om Snellmans sträfvanden att erhålla en filosofisk professur i Sverige. Samma tanke uttalade han emellertid redan i ett till rektor Ahrenberg den 15 juli 1843 skrifvet bref, däri han önskar att professuren i praktisk filosofi vid universitetet i Lund måtte ånyo anslås

ledig, tilläggande: «I alla händelser är mitt beslut fast att, så snart mina affärer det tillåta, packa in och söka andra penater». Brefvet från Wexonius-Gyldenstolpe, en gåfva af friherre C. J. Carpelan, är skrifvet till majoren Christer Larsson Carpelan den 10 maj 1670. Det rör enskilda angelägenheter, men har, då det synes vara original, autografiskt värde. Öfverarkitekten Tallgrens reseskildringar äro hämtade från tvenne särskilda långvariga utrikesresor, hvilka anträddes åren 1857 och 1870 till Tyskland, Italien och Frankrike. I en liflig brefstil skildrar han i främsta rummet arkitektoniska konstverk men också andra konstnärliga företeelser, som han varit i tillfälle att studera. Brefven förärades till sällskapet af Tallgrens ungdomsvän, skalden Emil von Qvanten.

Det följande året 1893 har att uppvisa endast en gåfva till arkivet, men den utgöres af en synnerligen intressant samling originalbref från riksarkivarien J. J. Nordström till professor B. O. Lille, hvars son jurisdoktor Axel Lille donerat dem till sällskapet. Brefven äro alla daterade Stockholm och omfatta en tid af 22 år från 1852—1874. Många af dem äro mycket långa och innehållet så omväxlande och rikt, att det icke låter sig i korthet här antydas.

Under 1894 antecknades blott 4 nummer, af hvilka tre äro skäligen obetydliga och därför kunna förbigås, medan rörande det fjärde, som utgör en större samling handlingar af skönlitterärt, biografiskt, ekonomiskt och militäriskt innehåll, hänvisas till en uppsats af C. G. Estlander i Förhandlingar och Uppsatser 10 under rubriken «Ur Wetterhoffska pappren». Det betydande manuskriptet är en gåfva af fröknarna Rosina och Fredrika Wetterhoff.

Obetydlig var manuskriptsamlingens tillväxt äfven 1895. Visserligen inkom då en icke ringa, men tämligen värdelös

samling bref, skrifna af okänd hand åren 1790—1810 och uteslutande berörande enskilda angelägenheter. I en liten latinsk dikt «Honores per obliquum» ironiseras öfver mindre hederliga vägar till befordran. Värdefullt är däremot originalmanuskriptet till Wilhelmina Nordströms dikter, icke minst därför att däri ingå ändringar gjorda med blyerts af J. L. Runebergs egen hand. Endast få af dikterna beröras af dessa ändringar, hvilka i de flesta fall inskränka sig till några enstaka ord, men i den långa dikten «Sarentos herre» förekommer en omdiktning af tre hela strofer. Manuskriptet är en gåfva af författarinnan själf.

År 1896 fick sällskapet från statsrådet A. Mobergs sterbhus mottaga flere handskrifna böcker och stora samlingar af anteckningar. Sådana äro professor F. M. Franzéns föreläsningar i etiken och «Annotationer, gjorda vid Eloquentiae och Poëseos Professoren Herr Magister H. G. Porthans Privata Föreläsningar År 1793 öfver Prosten Herr P. Brunmarks Elementa Jurisprudentiae Naturalis och skrefne af M. Sylvén». Det förra arbetet utgör två band i kvart format om 495 utomordentligt tätt skrifna sidor. På insidan af pärmen finnes antecknadt att afskriften är gjord af studenten, sedermera borgmästaren i Raumo Carl Grönholm, som bodde hos Franzén. Det senare utgör 190 med fin och vacker stil skrifna sidor och hänför sig till den praktiska filosofin, som ju icke hörde till Porthans professur. Märklig är en stor bunt anteckningar angående matematikens historia, hvilken del af Åbo universitets lärdomshistoria i sällskapets skrifter statsrådet Moberg hade åtagit sig att författa. Dessutom äro af hans hand gjorda talrika annotationer och förslag till ändringar i själfva texten till 1868 års psalmbok. Bland de Mobergska pappren fanns vidare en samling poesier, några bref m. m. mest afskrifter, som tillhört prosten

C. G. Lundenius i Kumlinge. Utom nämnda 5 nummer tillkommo under året ytterligare 5, hvilkas värde dock minskas däraf, att de alla bestå af äldre eller yngre afskrifter af handlingar, delvis tryckta. Detta förhållande anges uttryckligen på omslaget till ett häfte med «Skrifter upplästa i en samling studerande vid Uppsala akademi» äfvensom å en större samling aktstycken från Odensaari gård, där påskriften lyder: «Samling af de åtskilliga Ströskrifter, som dels i Manuscript dels såsom tryckte circulerade innom Riket och vid Armeen i Finland under kriget med Ryssland Åhr 1788». — Dessa handlingar hafva förärats till sällskapet af friherre Tor Carpelan. Af de vidlyftiga resebref, som doktor I. Ilmoni, sedermera medicineprofessor vid Helsingfors universitet, skref under sin treåriga utrikesresa åren 1828—1830, äro sju stycken publicerade af doktor J. O. I. Rancken i Vasa lycei program, men af tre otryckta bref har arkivet fått mottaga afskrifter gjorda af fröken Alfhild von Schantz å Perno gård i Reso socken, där originalen förvaras. De äro daterade Berlin den 8 oktober 1828, Milano den 29 augusti 1829 och Heidelberg den 29 januari 1830. Slutligen hafva till arkivet inlämnats afskrifterna till de bref från H. G. Porthan till hans samtida, som ingå i tom XXXVIII af sällskapets skrifter.

Af de 5 nummer, som inkommo till arkivet år 1897, utgöra icke mindre än fyra betydande brefsamlingar, däraf två från A. I. Arwidsson och två från M. Choraeus. Den ena samlingen af Arwidssons bref består af 25 stycken, skrifna mellan åren 1815 och 1822 till ungdomsvännen juriskandidaten J. J. Pippingsköld, och i sina väsentliga delar tryckta tillsammans med Arwidssons bref till Crohns i Förhandlingar och uppsatser 23. Originalbrefven förvaras liksom Ilmonis till samma person adresserade resebref hos familjen

von Schantz å Perno gård, och omsorgsfulla afskrifter af dem äro tagna och förärade till sällskapets arkiv af fröken Alfhild von Schantz. Arwidssons andra brefsamling innehåller 6 stycken originalbref, skrifna från Stockholm åren 1839—1843 till dåvarande magistern, sedermera fältprosten Claes Collan i Parikkala, som skänkt dem till arkivet. De innehålla hufvudsakligen litterära meddelanden och bedömanden af nyss utkommen litteratur. Märkliga äro de i ett cyniskt språk framförda skarpa omdömena icke blott om «Det går an» utan om «Törnrosens bok» och Almqvists hela skriftställareverksamhet.

Brefven från skalden Choraeus bestå i främsta rummet af en samling af några och trettio originalbref till bröderna Nils och Lars Mathesius, den förre pedagog och kapellan i Nykarleby, den senare kapellan i Jakobstad. Dessa bref äro daterade Åbo, Runsala, Jockis, Tervik och Carlberg mellan åren 1799 och 1805, samt innehålla en mängd upplysningar om de litterära företeelserna äfvensom om skaldens egna planer och arbeten. Denna brefsamling är en gåfva af professor Ernst Bonsdorff i Helsingfors. Den andra samlingen af Choraeus' bref ingår bland en mängd afskrifter af hufvudsakligen hans egna men också af några andra författares, såsom Tengströms, Rutströms m. fl:s originalhandskrifter. Dessa afskrifter, som tillhört skalden G. Lagus' litterära kvarlåtenskap, hafva af hans änka donerats till sällskapets arkiv. Alla de nämnda skrifterna af Choraeus hafva begagnats af rektor E. Lagus vid utgifningen af tomerna XLVIII och LVII samt äro tryckta i den senare tomen. — Det femte numret för år 1897 är en af doktor R. Lagerborg tagen afskrift af tvenne otryckta på franska af anjalamannen K. H. Klick skrifna uppsatser, hvartill originalen förvaras i friherre C. A. von Kothens privatarkiv. De innehålla en

framställning om självständighetsplanerna och om förhållandena i Finland 1788 samt en protest mot den allmänna opinionen i hemlandet.

De manuskript, som inlämnades till arkivet under de tre åren 1898, 1899 och 1900 erbjuda jämförelsevis litet af intresse för den svenska litteraturen hos oss. Vid en af samlingarna är visserligen F. M. Franzéns namn fäst, men den består nästan uteslutande af predikningar och tal på finska samt några lapska verser. Denna samling har förärats till sällskapet af baron V. M. von Born. — Från sällskapet «Musis», en litterär ungdomsförening i Åbo, synbarligen en efterbildning af det af Atterbom och några andra ynglingar i Uppsala få år tidigare stiftade sällskapet «Musis Amici», finnes ett antal protokoll, dagtecknade den 14 november 1813 till den 1 april 1815. Vid föreningens möten höllos tal samt granskades och bedömdes med röster och vitsord liksom skolkrior till föreningen inlämnade vittra alster på vers och prosa, af hvilka liksom af talen ett tiotal prof äro bilagda. Det hela förefaller skäligen puerilt. Manuskriptet inlämnades till arkivet af folkhögskoleföreståndaren U. Stadius. — Af biografiskt värde äro åtskilliga officiella originaldokument rörande den bekanta professorn Pehr Adrian Gadd. Bland dem må nämnas fullmakten att vara salpetersjuderiinspektör i Åbo och Björneborgs län år 1753 och «Provincial Schäfer» i samma län 1756. Den förra fullmakten är utfärdad af Kongl. krigskollegiet, den senare af Kongl. kommersekollegiet och hvardera undertecknad af resp. kollegiers ledamöter. Däremot har konung Adolf Fredrik med sin egenhändiga namnteckning försett fullmakterna å «Oeconomiae Directeurs caractere och rang» år 1756, å extraordinarie professuren i kemi, fysik och ekonomi 1758 samt å den första ordinarie professuren i kemi vid Åbo akademi år 1761.

Slutligen erhöll den mångbetrodda mannen fullmakt att vara akademins bibliotekarie, utfärdad år 1763 af dåvarande kanslern grefve Claes Ekeblad. Äfven för några andra personer utfärdade fullmakter finnas bland dessa dokument. De äro en gåfva af skolföreståndarinnan G. Frietsch i Åbo. Den största under de tre åren i arkivet intagna manuskriptsamlingen var emellertid den, som af pastor A. Reinholms stärbhus förärats till sällskapet. Där finnas anteckningar rörande ätterna Fleming, Creutz, Stålarm m. fl., men då de synbarligen äro gjorda vid läsningen af tryckta historiska arbeten, kan dem icke tillmätas något högre värde. På samma sätt hafva också vid hopbringandet af öfriga skrifter i den vidlyftiga samlingen uteslutande sekundära källor blifvit anlitade.

Af de 4 nummer, som 1901 införlifvades med arkivets manuskriptsamling, äro två särskildt värda omnämnande och främst ett af statsrådet W. Lagus skänkt stort folioband med afskrifter af omkring 100 stycken bref, skrifna af dåvarande Åboprofessorerna Johan Bilmark och Jakob Tengström. Bilmarks bref bära åratalen 1759—1787. De flesta äro adresserade till biskopen i Åbo, sedermera ärkebiskopen i Uppsala C. F. Mennander och den kände bibliotekarien C. Gjörwell vid kungliga biblioteket i Stockholm, ett mindretal till landshöfdingen friherre D. Tilas och den berömda historiska samlaren Gahm Persson. J. Tengströms bref äro alla skrifna till Gjörwell. Hela den rika brefsamlingen har öfvervägande litterärt och bibliografiskt innehåll, något som man redan af de korresponderandes namn kan sluta till. — Egentligen blott autografiskt värde hafva tvenne af skalden Emil von Qvanten med egen hand skrifna diktcykler «En Midsommarsaga» och «En Alhambrasaga», hvilka finnas tryckta i diktsamlingen «Fyra julsagor», som utkom år 1900.

Manuskripten äro förärade af fröken A. Baeckman i Helsingfors. — Icke utan intresse äro äfven ett par andra autografer, bestående af en skrifvelse, egenhändigt undertecknad af G. C. von Döbeln och daterad Helsingfors den 30 december 1807 samt ett med egen hand skrifvet och undertecknadt bref från generalen, grefve Mauritz Klingspor, dateradt Stockholm den 5 juli 1808. De äro inlämnade till arkivet af kommunalrådet A. Landén.

År 1902 tillfördes åter arkivets manuskriptsamling en större mängd värdefulla handskrifter med omväxlande innehåll. Af de 9 nummer, som matrikeln för året upptager, beröra fyra vitterheten och konsten, tre samhällslifvet, två genealogin och ett krigshistorien. Inom den första gruppen finnes en samling af åtta dramatiska arbeten och ett häfte lyriska dikter, alla författade af telegraftjänstemannen, hofrådet Karl Rosendahl i Björneborg. De flesta teaterpjäserna höra till lustspelets område. Fem af dem uppgifvas vara inhemskt original, medan tre äro lokaliserade bearbetningar. Dialogen är för det mesta skrifven på prosa med inflätade sångstycken, men en af pjäserna, benämnd opera i 2 akter, är hel och hållen diktad på rimmad vers med växlande meter. Denna dramatiska alstring framträder utan alla anspråk, men vittnar om varmt intresse för den sceniska konsten och en vaken blick för dess kraf. — Den dramatiska konsten beröres också i en mängd små biljetter på franska till «Directeuren för Kongl. Spectaklerne», kanslirådet A. N. Edelcrantz, undertecknade af konung Gustaf III, prinsessan Hedvig Elisabet Charlotta, hertig Fredrik Adolf, konung Gustaf IV Adolf, konung Carl XIII, Ulla Düben och madame de Staël. I denna franska brefsamling finnas dessutom tvenne bref, det ena dateradt Frankfurt am Main den 18 januari 1771 och egenhändigt skrifvet af dåvarande kronprinsen

Gustaf till hans fader konung Adolf Fredrik, det andra från drottning Lovisa Ulrika till hennes son konung Gustaf III, bärande utanskriften: «Au Roi Monsieur mon Fils». Brefven hafva insändts af fröken G. Frietsch från Åbo. — Ett vemodigt minne väcker ett litet gulnadt blad, på hvilket skalden Wecksell med egen hand nedskrifvit tre korta strofer, öfver hvilka står: «Till Augusta, på den 21 födelsedagen». Nedtill har han tecknat sin kända signatur —s—l och datum den 7 mars 1859. Den lilla dikten var tillägnad Augusta Höijer och lämnades som gåfva till arkivet af hennes son, ingeniör V. Andström. — Af ringa intresse är däremot en äldre afskrift af Claes F. Horns dikt «Stunder i mitt fängelse», föregången af ett bref med tillägnan till skalden grefve J. G. Oxenstjerna, ty såväl dikten som brefvet äro tryckta i ett af Horn själf utgifvet häfte «Små Skaldestycken».

Åter hafva vi att anteckna flere intressanta bref från riksarkivarien J. J. Nordström. De äro på 1860-talet skrifna till dåvarande senatorn, sedermera hofrättspresidenten Viktor Furuhjelm, hvars son, protokollssekreteraren E. Furuhjelm, skänkt dem till arkivet. Brefven behandla som vanligt viktiga frågor för dagen, men röra sig hufvudsakligen om de försök, som vid denna tid gjordes att återbörda Nordström åt fäderneslandet genom att bereda honom plats i landets styrelse. I sammanhang härmed kan nämnas en vacker afskrift af det «Förslag till Landtdagsordning för Storfurstendömet Finland», som på uppdrag från vårt land uppgjorts af riksarkivarien Nordström och i hufvudsak blef lagdt till grund för 1869 års landtdagsordning. — Vårt samhällsskick beröres äfven i en egendomlig skrift, som i original förärats till arkivet af doktor O. Moberg och bär öfverskriften: «Tanckar om Finlands formerande till en lycklig Nation under Ryskt Beskydd. Dedicerade till Hans

Excellence G. M. Armfelt.» Såväl underskrift som datum saknas tyvärr, men skriften uppges vara författad af öfversten C. L. Lode, som deltagit i krigen 1790 och 1808 samt efter det senare krigets slut tagit afsked år 1810 och bosatt sig på sin egendom Harjula invid Kuopio, där han dog 1816. Författaren uttalar sitt bekymmer öfver att Finlands adel inom kortare tid än den polska komme att förfalla, då den af brödbekymmer fäst vid skrifbordet alldeles saknade de höga patriotiska mål, för hvilka den tidigare lefvat och stridt. Han föreslår därpå, att indelningsverket skulle upphäfvas och 17 värfvade regementen uppsättas, men dessutom borde «allt mankön i landet vara enrolleradt och i krigstjänst öfvadt ifrån 18 till 45 års ålder», hvilket ju i själfva verket innebär en värneplikt i fullkomligt modern mening. Märkvärdigt framsynt och frisinnad visar sig den gamla krigaren också i sin yrkan på riksdag i Finland, hvilken till en början (således framdeles oftare) borde sammanträda hvart tredje år och «till vinnande af tiden och undvikande af jalusi och kabaler skulle alla fyra ståndén arbeta ihop», med andra ord en veritabel «enkammare». Hvilken stor betydelse författaren tillskref detta enkammarsystem, framgår af slutorden: «Förmodligen hade Sverige undvikit sina olyckor, om denna enighet varit införd i dess riksdagsordning».

Genom bankkassören C. J. Kyntzell i Vasa förärades af numera aflidne rådmannen C. Rahms arfvingar åt sällskapet ett vidlyftigt och vackert renskrifvet manuskript med öfverskrift: «Genealogiska anteckningar öfver Rahmska och befryndade släkter, af Carl Rahm». Arbetet omfattar släkterna Rahm, Genberg, Chydenius, Kyntzell, Falander, Roos, Lithén, Kjemmer och Sneckendahl. Med ospard möda och aldrig slocknande intresse har författaren under en omfattande korrespondens med personer icke blott i Finland utan äfven

i Sverige och Ryssland år efter år hopletat materialet till sitt stora arbete. — Det andra numret genealogiska handlingar består af genealogiska tabeller öfver släkterna Clewberg, Gadd, Limnell m. fl.

Till de många tidigare inlämnade historiska handlingar, som beröra kriget 1788—1790, ansluter sig värdigt en dagbok, som det synes i original, förd af kaptenen vid lifdragonerna Anders Johan Prytz, hvars sonson, lagman L. K. Prytz, förärat den till sällskapet. Ehuru tillhörande rytteriet var kapten Prytz med om sjökampanjen år 1790, som lifligt skildras af honom. Anteckningar äro gjorda för hvarje dag från den 14 maj till den 4 juni samt 3—12 juli nämnda år. I de för öfrigt kortfattade dagboksanteckningarna gör författaren undantag för det s. k. «Viborgska gatloppet» den 3 juli och slaget vid Svensksund den 9 juli, hvilka beskrifvas med angifvande af en mängd detaljer. Till dagboken äro bilagda förteckningar öfver förlusterna den 3 juli samt öfver tagna fartyg uti och efter bataljen den 9 juli.

Om det varma intresse och de betydande ekonomiska uppoffringar, som enskilda personer i vår hufvudstad ägnade den sceniska konstens uppkomst och utveckling, får man en angenäm erinran, då man bläddrar i tvenne stora manuskriptsamlingar, som år 1903 intogos i arkivet, det ena genom köp, det andra liksom allt det öfriga såsom frivillig gåfva. Den förra innehåller «Anteckningar af N. Kiseleff öfver stiftandet af den permanenta svenska scenen i Helsingfors den 18 maj 1867» äfvensom en synnerligen vidlyftig «Statistik öfver Nya Svenska Permanenta Teatern i Helsingfors 1867—1900, sammanställd af Emelie Degerholm» och innehållande noggranna detaljer om teaterns repertoar, personal, ekonomi m. m. Detta omfattande material till teaterns historia i vårt land har i bearbetad form senare utgifvits i tryck af

fröken Degerholm. Af denna statistik framgår emellertid att den svenska sceniska konstens adepter hos oss så godt som uteslutande kommit från det gamla moderlandet i väster. Försök gjordes därför att åstadkomma en inhemsk svensk scen i Finland och i sådan afsikt bildades «Dramatiska föreningen», som var i verksamhet mellan åren 1892 och 1896, hvarpå den efterträddes af «Understödsföreningen för svenska inhemska teatern», hvilken fortsatte arbetet med något utvidgadt program till år 1903, då den upplöstes. På föreningens sista sammanträde beslöts, att dess protokoll, årsberättelser samt andra handlingar och böcker skulle öfverlämnas till Svenska litteratursällskapets arkiv.

Utgifvaren af M. Choraeus' dikter, rektor E. Lagus, hade till arkivet förärat afskrifter af 26 dikter och 5 prosauppsatser, hvilka af olika orsaker icke ansetts lämpliga att tryckas men i alla fall kunde erbjuda litteraturforskaren något af intresse.

För 1903 förtjäna ännu nämnas trenne originalbref från F. M. Franzén till ärkebiskop Tengström, skrifna åren 1818, 1821 och 1823. De äro starkt makulerade och bläcket i hög grad utplånadt, så att de äro synnerligen svårlästa. Gifvaren, statsrådet W. Lagus, har emellertid försett dem med afskrifter af allt, som varit möjligt att dechiffrera. Brefven innehålla hufvudsakligen uttryck af personliga känslor och tankar, bland annat uttalanden om förändringarna i Franzéns verkningskrets och lefnadsförhållanden.

Manuskriptsamlingen riktades under åren 1904 och 1905 med 10 nummer, bland dem den största brefsamling sällskapet fått mottaga, innehållande icke mindre än 366 bref. De äro nästan alla skrifna af grefve Carl Gustaf Mannerheim till sedermera professorn och bibliotekarien Alexander Blomqvist, hvars arfvingar förärade den rika samlingen till sällskapet. Den flitiga korrespondensen varade

med endast ett ringa afbrott i 28 år eller från 1820 till 1848, då den afbröts genom professor Blomqvists död. På 1820-talet voro de flesta bref daterade S:t Petersburg, där Mannerheim tjänstgjorde vid den s. k. «kommittén för finska ärenden», sedermera ministerstatssekretariatet. I början af 1830-talet var Mannerheim landshöfding i Vasa och från 1834 i Viborgs län samt efter 1839 president i Viborgs hofrätt, hvarför brefven under nära två decennier voro dagtecknade å dessa orter. Om också brefväxlingen mellan de betydande männen till en god del berör intima personliga förhållanden, så måste den självfallet också innehålla mycket af stort allmänt intresse. Utom de af grefve Carl Mannerheim skrifna brefven ingå i samlingen några från dennes far, mor och bröder samt statsrådet L. G. von Haartman till professor Blomqvist adresserade bref.

Till den allra sista tiden hör en af arkitekten J. Ahrenberg till arkivet inlämnad samling bref, skrifna af en mängd personer i Finland och Sverige, innehållande upplysningar och meddelanden till det biografiska verket «Fänrik Ståls män» och sålunda delvis berörande historiska frågor. — Ända tillbaka till 1500-talet gå däremot tvenne af arkivarien Westrin i afskrift ur riksarkivet i Stockholm till sällskapet insända bref från lagman Axel Eriksson Bjelke till konungens sekreterare Rasmus Ludvigsson samt till amiralen och fältmarskalken Klas Kristersson Horn. — Ytterligare äro att anteckna såsom gåfva af statsrådet Lagus 16 stycken bref från Mathias Calonius till C. Gjörwell, handlande hufvudsakligen om vetenskaplig litteratur.

För eventuellt begagnande hade speditören vid Öfverstyrelsen för väg- och vattenbyggnaderna A. Roos insändt några originalmanuskript, författade af hans far prosten och kyrkoherden i Lappfjärd C. J. Roos. De utgjordes af en

ganska utförlig etnografisk-geografisk skildring från Österbotten med titeln «Underrättelser om kapellet Replot», en lefnadsteckning öfver författarens far kapellanen i Kristinestad Johan Henrik Roos samt några genealogiska upplysningar om släkterna Roos och Venman. Afskrifter af dessa manuskript hafva tagits och förvaras i arkivet. — Icke utan aktuellt intresse är en till sällskapet förärad afskrift af en af dåvarande prokuratorn M. Calonius år 1816 författad «Pro memoria om dödsstraffet».

Poesin representeras af ett par små originaldikter af A. I. Arwidsson och en afskrift af franska kupletter, afsjungna till baron G. M. Sprengtportens ära vid en festmåltid hos prefekten i Paris år 1800. Den ena af Arwidssons dikter är skrifven kort efter hans förvisning från Finland, och han uttalar sorgsna tankar i anledning af förlusten af fädernesland och alla kära där. Dikten är utan öfverskrift, men författaren vänder sig tydligen till sina närmaste anhöriga, bland dem en broder, referendariesekreteraren Sten Sture Arwidsson, hos hvars efterkommande den bevarats. En af dem, fru Olivia Bjugg i Pärnå, har förärat den till sällskapet. Den andra dikten är tillägnad en ungdomsvän, universitetsadjunkten i Åbo, sedermera domprosten i Borgå C. G. Nykopp, hvars afkomlingar inlämnat den till arkivet.

Äfven under åren 1906 och 1907 har inalles ett tiotal manuskript införts i arkivets matrikel. Den värdefullaste gåfvan under det förra året bilda fyra af kronofogden G. Envald i Kajana insända bref från landshöfding O. Wibelius och några aktstycken rörande 1808 års krig. De innehålla i detalj gående föreskrifter om leveranser för de ryska truppernas räkning, hvaraf framgår att stora svårigheter voro förknippade med att åstadkomma en någorlunda rättvis fördelning af utlagorna, något som skalden särskildt betonar

i sin vackra dikt om den ädle landshöfdingen. — Därnäst förtjäna nämnas trenne autografer af stort intresse, nämligen det af skalden Z. Topelius' egenhändigt skrifna manuskriptet till «Vasa gymnasisters sång» eller «Vasa marsch», såsom dikten vid publiceringen i «Nya Blad» kallades, hvilket han själf sände till dåvarande ordföranden i Vasa gymnasisters konvent R. V. Blomstedt. Jämte originalet till sången mottog arkivet tvenne originalbref från skalden till Blomstedt rörande sången, daterade den 28 mars och 1 maj 1864. Dessa bref äro in extenso aftryckta i Topeliusbiografin af Eliel Vest, hvilken också donerat dem till sällskapet.

För 1907 äro flere betydande manuskript att anteckna. Af statsrådet Estlander förärades till arkivet tre originalbref från skalden F. M. Franzén till hans ungdomsvän och mentor I. E. Estlander, af åren 1789, 1793 och 1807, samt tvenne digra häften anteckningar, gjorda under professor Franzéns föreläsningar i filosofins historia och öfver moralen af magister J. B. Estlander år 1802, hvartdera omfattande mer än 100 tätt skrifna kvartsidor. Vidare ingingo i gåfvan tvenne manuskript erinrande om H. G. Porthan, det ena en prydlig afskrift af Porthans bekanta «Utkast till undervisning för informatorer, rörande deras skyldighet och kloka förhållande», det andra ett häfte kortfattade anteckningar på latin efter Porthans föreläsningar i poetik med öfverskriften «Pauca de Aestetica in genere». Sistnämnda anteckningar äro gjorda af J. J. Estlander, sedermera filosofie och teologie doktor, prost och kyrkoherde i Lappfjärd.

Ett betydande utfördt memoarverk, det enda i sitt slag uti manuskriptsamlingen, mottog arkivet såsom gåfva af fröken Irene Aspelund i Tammerfors. Dessa memoarer äro upptecknade af numera aflidne prosten C. E. Aspelund i Mäntsälä och omfatta en stor del af det nittonde seklet. Då

författaren mycket rörde sig i litterära och konstnärliga, i synnerhet musikaliska kretsar, kunna många detaljer till belysande af tidens lif och åskådningssätt hämtas ur det intressanta arbetet. Det utgör en stor foliovolym om 442 sidor, försedd med en noggrann innehållsförteckning samt med en inledning och efterskrift af gifvarinnan, som i dem ägnar sin fars minne en pietetsfull hyllning.

De två sista åren hafva varit föga gifvande för arkivet. Visserligen har manuskriptsamlingen ökats med ett icke ringa antal aktstycken, men de äro så godt som utan undantag afskrifter af handlingar, hvilka förvaras i offentliga arkiv. De äro samlade af den flitige arkivforskaren professor K. G. Leinberg och efter hans frånfälle af professorskan H. Leinberg förärade till sällskapet. Bland de talrika, i afseende å innehållet mycket växlande aktstyckena må några särskildt omtalas. Som en fortsättning på professor Leinbergs oförtrutna forskningsarbete i ordenssällskapens historia, hvaraf flere resultat tidigare publicerats i sällskapets skrifter, föreligga här nya samlingar af handlingar, tjänande att belysa trenne ordenssällskaps verksamhet, i synnerhet så vidt den berör Finland. Till och med finnes bland pappren en färdigskrifven inledande historik till monografier öfver två ordnar, hvilka också sträckte sin verksamhet till vårt land. De voro «S:t Helenae» eller «Det heliga Försoningskorsets orden», som uppges vara stiftad af hertig Carl af Södermanland år 1783, samt «Caldinu orden», hvars filial i Finland hette «Månens Caldinu». Förteckningarna öfver de finländska medlemmarna i dessa ordnar upptaga för den förra 180 och för den senare 150 namn. För den tredje eller «Fri-Byggare-orden», vanligen kallad «Sällskapet F. B.», finnes icke någon historik men väl en stor mängd handlingar.

Af öfriga skrifter kunna nämnas trenne bref från skalden

Esaias Tegnér till musikdirektören Bernhard Crusell, som bekant vår landsman, angående musiken till «Frithiofs saga», samt några biografiska anteckningar rörande riksarkivarien J. J. Nordström med upplysningar bland annat om hans vägran att 1849 inträda som medlem i Svenska akademin i ledigheten efter F. M. Franzén. — Det mest betydande manuskriptet i hela samlingen torde emellertid vara: «Utdrag ur Ämbetsmanna Lexicon, Författadt 1789 af Friherre Johan Adam Rehbinder, Lagman. Del I 1719—1789 och Del II 1790—1806».

Ytterligare har arkivet som gåfvor mottagit af statsrådet Estlander en prydlig afskrift af den kända nidskriften «Hertig Carls Slachtare-Bänk», af fröken Charlotte af Tengström några juridiska handlingar rörande ärkebiskop Jakob Tengström, bland dem ett inbördes testamente mellan honom och hans maka Anne Christine Caloander af den 25 februari 1825 samt ett efter ärkebiskopen upprättadt boupptecknings-instrument den 26 mars 1833 och ett arfskiftesinstrument den 27 juli 1833, äfvensom af speditören A. Roos en mindre samling bref, skrifna till dåvarande kapellanen C. J. Roos samt innehållande uttryck för personliga känslor och redogörelser för enskilda förhållanden af ringa allmänt intresse.

I ofvanstående korta öfverblick af de till Svenska litteratursällskapet under det förflutna kvartseklet inlämnade manuskripten hafva endast undantagsvis sådana omtalats, som från början varit afsedda för offentliggörande i sällskapets skrifter. Också hafva manuskripten till dessa publikationer för det mesta stannat i respektive författares eller utgifvares ägo, sedan tryckningen slutförts.

I närvarande stund omfattar arkivets manuskriptsamling 150 nummer, för hvilka sällskapet har att tacka intresset och offervilligheten hos ett femtiotal donatorer. Denna samling

är ju rätt betydande, men den kunde otvifvelaktigt i icke ringa grad ökas, ty talrika privatarkiv, spridda i städerna och på gamla herrgårdar i olika delar af landet, innehålla helt säkert många värdefulla dokument, tjänande att belysa våra fäders och förfäders lif under gångna århundraden. I synnerhet bilda bref och andra handlingar från hela den tid, då en periodisk press antingen fullkomligt saknades eller ännu låg i sin linda, ovärderliga källor för historieforskningen. Lyckligt vore därför, om sådana i större utsträckning än hittills i original öfverlämnades till Svenska litteratursällskapets arkiv för att antingen stanna i dess ägo eller för ägarens räkning hållas i dess säkra förvar eller ock blott till dess begagnande öfverlåtas, så att afskrifter kunde tagas, hvilka i sin mån skulle tjäna forskningen, ifall, såsom tyvärr mer än ofta händer, själfva originalen blifva lågornas rof. Det är att hoppas att alla de, som äga dylika dokument och hysa sympati för Svenska litteratursällskapet och dess fosterländska sträfvanden, skola med beredvillighet lämna sina bidrag till arkivets ytterligare förkofran, därvid följande det vackra föredömet af dem, som varit med om att lägga grunden.

RUNEBERGSBIBLIOTEKET, DESS UPPKOMST OCH UTVECKLING

AV

ERNST LAGUS.

I MARS månad år 1891 erbjöd sig Svenska litteratursällskapets nyss utnämnde korresponderande ledamot doktor W. Eigenbrodt att «för ett blivande Runebergsmuseum» överlämna i hans ego befintliga tyska översättningar av Runebergs arbeten. I anledning av herr Eigenbrodts anbud beslöt bestyrelsen att med tacksamhet emottaga de skrifter, som den bekante Runebergsöversättaren lovat skänka åt sällskapet, samt bevara dem i arkivet, tills ett ifrågasatt Runebergsmuseum möjligtvis kunde komma till stånd. Tanken på en sådan samling fick emellertid ligga till sig flere år, men upptogs och utvecklades något närmare i en av författaren till dessa rader utarbetad liten uppsats: Något om editionerna av Runebergs skrifter, intagen i Svenska litteratursällskapets Förhandlingar och uppsatser, 10 (1897). Det påmintes där om att sällskapet då redan egde i sitt arkiv flere originalmanuskript av skalden, donerade af skilda personer,

vilka manuskript jämte ovannämnda översättningar utgjorde ett slags stomme till ett blivande Runebergsmuseum, vars inrättande syntes ligga helt inom området för sällskapets verksamhet. Det hördes snart, att idén vann genklang inom bestyrelsen; men så länge sällskapet icke hade någon egen samlingslokal, erbjödo sig flere svårigheter i och för planens realiserande. Då sällskapet hösten 1899 erhöll ett hemvist i de vetenskapliga föreningarnas nya hus och sålunda på sätt och vis kommit under eget tak, föreslogs omsider på bestyrelsens sammanträde den 16 november sistnämnda år, att sällskapet skulle skrida till förverkligande av ifrågavarande plan. Förslaget godkändes enhälligt, och på nästföljande sammanträde utsågos medlemmar i en kommitté, som fick i uppdrag att inkomma till bestyrelsen med detaljerat program för det planerade museet. Den 19 februari 1900 var kommittén färdig med sitt betänkande, som var av följande lydelse:

På bestyrelsens sammanträde den 21 december 1899 utsedde till medlemmar i en kommitté, som egde vidtaga nödiga åtgärder i och för realiserandet av ett väckt förslag angående inrättandet av ett Runebergsmuseum, samt inkomma med betänkande i saken, ha vi äran anföra följande:

1) Vad inrättningens *namn* vidkommer, så synes benämningen «Runebergs-bibliotek» av vissa orsaker lämpligare än «Runebergs-museum». Namnet museum kunde hos allmänheten väcka föreställningen, att man ville till inrättningen samla även möbel, husgeråd och dylikt — något som icke synes vara att förorda. Den föreslagna inrättningen borde därför enligt kommitterades åsikt kallas *Svenska litteratursällskapets Runebergsbibliotek.*

2) Till Runebergsbiblioteket borde anskaffas samtliga editioner av skaldens arbeten på originalspråket; översättningar till finska och andra språk av dem; originalmanuskript till skaldens

arbeten, för så vitt sådana kunna överkommas; arbeten och uppsatser på svenska och andra språk om skalden och hans dikter; musikalier som hänföra sig till desamma; porträtter och andra framställningar i bild av skalden, hans hem, omgivning, umgänge och arbeten; reproduktioner av konstverk framställande skalden, och överhuvudtaget allt sådant, som kan bidraga till belysandet av Johan Ludvig Runebergs person och diktning.

3) Angående *ledningen* av Runebergsbiblioteket anse kommitterade, att sällskapets bestyrelse borde tillsätta en föreståndare, som närmast handhar vården av detsamma, ombestyr katalogiseringen av bibliotekets egendom och ser till, att biblioteket i sinom tid hålles tillgängligt för intresserade. Föreståndaren borde vara ordförande i bibliotekskommittén, vilken inberäknat honom borde bestå av tre utav bestyrelsen valda personer. Denna kommitté borde till bestyrelsens ordinarie januari-möte avlämna rapport om inrättningens bestånd och tillväxt under föregående kalenderår; revision av de penningemedel, som kommittén omhänderhaft, borde verkställas av sällskapets på årsdagen valda revisorer. Val av bibliotekskommittén borde ske på bestyrelsens februari-möte.

4) Runebergsbiblioteket borde bli en inrättning oberoende av sällskapets arkiv, och borde samtliga Runebergs-manuskript, editioner av skaldens verk m. m., vilka för närvarande ingå i arkivet, avskiljas därifrån och överföras till Runebergsbiblioteket.

5) Biblioteket borde inrymmas i det rum, där Svenska litteratursällskapets bestyrelse brukar hålla sina sammanträden.

6) I och för stundande utgifter föreslå kommitterade, att bestyrelsen åt den blivande bibliotekskommittén, vilken borde utses på nästa sammanträde, ville ställa till förfogande en summa av 500 mark.

Betänkandet godkändes och har allt sen Runebergsbibliotekets tillkomst gällt som instruktion för detsamma. Angående punkt 5 uttalade bestyrelsen visserligen, att den icke förfogar över lokalerna i de vetenskapliga föreningarnas hus; men icke desto mindre har biblioteket hela tiden varit

inrymt i samma rum, där litteratursällskapets övriga samlingar uppbevaras och där bestyrelsen sammanträder till sina möten.

Efter det på sistnämnda bestyrelsemöte undertecknad valts till föreståndare för det blivande Runebergsbiblioteket samt till övriga medlemmar i bibliotekskommittén lektor E. Lagerblad och artisten Th. Waenerberg — samma personer, som uppgjort förslaget till instruktion —, vidtog organisationsarbetet omedelbart. I början av april månad införde kommittén i flere huvudstadstidningar ett så lydande upprop:

Sedan Svenska litteratursällskapet beslutit att inrätta ett Runebergsbibliotek, som komme att inrymma alla slags litterära alster, belysande J. L. Runebergs liv och diktning, konstverk och avbildningar av sådana samt musikkompositioner, hänförande sig till den store skaldens dikter, tager sig den av litteratursällskapet tillsatta kommittén för Runebergsbiblioteket friheten att vända sig till ärade landsmän med en förbindlig anhållan, att biblioteket måtte bli ihågkommet med gåvor och nödiga upplysningar, vilka kunna vara detsamma till nytta. Och fästa vi uppmärksamheten vid att biblioteket är avsett att inrymma samtliga editioner av skaldens skrifter på originalspråket, översättningar av dem till finska och utländska tungomål, arbeten och uppsatser om skalden och hans verk, originalmanuskript till skaldens arbeten — för så vitt sådana kunna överkommas — brev och andra skrivelser av hans hand och till honom, musikalier — tryckta och otryckta —, alla slags framställningar i bild av skalden, hans verk, anhöriga, umgängesvänner, orter där han vistats o. s. v., samt överhuvudtaget allt likartat, som för Runebergsforskningen kan erbjuda något av intresse. Även ett inlösande emot ersättning kan komma i fråga av medel, som litteratursällskapet ställt till bibliotekskommitténs förfogande. Runebergsbiblioteket kommer att inrymmas i de vetenskapliga föreningarnas nya hus, således på ett ställe, där samlingarna synas vara i säkert förvar. För influtna gåvor och överhuvud

allt, som kan förvärvas för bibliotekets räkning, kommer redogörelse att i sinom tid meddelas inför allmänheten. Alla slags närmare upplysningar lämnas med största beredvillighet av undertecknade.

Helsingfors i mars 1900.

(Namn och adresser).

Uppropet hade åsyftad verkan, och biblioteket hade glädjen att snart emottaga åtskilliga delvis rätt värdefulla gåvor av bokförläggare och andra personer från eget land och även utlandet. Det antecknas med stor tacksamhet, att under de tio år som Runebergsbiblioteket snart har existerat, icke mindre än 101 skilda personer eller korporationer, bland dem 12 från orter utom Finland, ihågkommit detsamma med gåvor. Uppräknade i alfabetisk ordning äro donatorerna följande:

Akademiska bokhandeln, herr O. Andersson, lektor Hj. Appelqvist, professor E. Aspelin, forstmästar T. J. Blomqvist, fröken A. Bohnhoff, kommerserådet C. Borenius (Viborg), ingeniör C. Carstens (Åbo), studeranden A. B. Cederberg, artisten Albert Edelfelt, studeranden Edgren, kommerserådet G. W. Edlund, doktor W. Eigenbrodt (Jena), musikförlaget Elkan & Schildknecht (Stockholm), musikförlaget Fazer & Westerlund (senare K. G. Fazer), Finska konstföreningen, doktor F. Flodin, magister K. Flodin, fröken Forsman, lektor A. Furuhjelm, musikern E. Furuhjelm, musikförlaget C. Gehrman (Stockholm), herr Vlad. Gordlevsky (Moskva), doktor O. Grotenfelt (Borgå), professor F. Gustafsson, magister W. Hagelstam, statsrådet M. Hallberg, herr V. Hedman (Tavastehus), professor I. A. Heikel, förlagsaktiebolaget Helios, musikförlaget Abr. Hirsch (Stockholm; 67 procents rabatt på inköpta musikalier), bokförläggaren K. E. Holm, doktor A. Hultin, fröken J. Humble (Jakobstad), doktor R. Hunziker (Winterthur), fru Ingelius (Åbo), lektor F. V. Illberg (Nykarleby), musikförlaget C. Johnns (Stockholm), doktorinnan

O. Juslin, fröken Anna Krook, fru A. Kiseleffs sterbhus, doktor V. E. Knape, lektor E. Lagerblad, rektorskan B. Lagus, rektor E. Lagus, statsrådinnan M. Lagus, fröken Viktorina Lagus, statsrådet W. Lagus, fröken Alma Langhoff, professor K. G. Leinberg, fröken Mathilde v. Leinburg (München), amanuensen Hj. Lenning, myntdirektören J. C. Lihr, doktor A. Lille, herr C. Ph. Lindfors (Sulkava), musikförläggaren Axel E. Lindgren, musikdirektören Gabr. Linsén (Borgå), fröken Hulda Lundelin (Viborg), musikförläggaren Abr. Lundqvist (Stockholm), fröken J. W. Lundström, en grupp «Medborgare och medborgarinnor», rektor E. Meinander, magister K. K. Meinander, fröken A. Nordman, doktor P. Nordmann, fotografen D. Nyblin, förlagsaktiebolaget Otava, kantor O. Pahlman (Åbo), pastor V. Palmroth, häradshövding Knut Polon (Kuopio), fröken B. Quist, redaktionerna för Finsk tidskrift, Hufvudstadsbladet, Höjskolebladet (Köpenhamn), och Pedagogiska föreningens tidskrift, rektor V. T. Rosenqvist, professor G. G. Rosenqvist, skulptören Walter Runeberg, litteratören Birger Schöldström (Stockholm), redaktör T. Sevonius, orgelnisten Emil Sjögren (Stockholm), fröken Fanny Smedslund (Jakobstad), fröken Ida Strömborg (Borgå), Svenska folkskolans vänner, professor W. Söderhjelm, förlagsaktiebolaget Söderström & C:o, konsul G. L. Söderström (Borgå), bokförläggaren W. Söderström (Borgå), lektor K. J. V. Unonius, Vasa svenska lyceister, musikförläggaren K. F. Wasenius, professor V. Vasenius, hovrådinnan L. Weckström, direktor M. Wegelius, fröken Helena Westermarck, lektor K. E. Wichmann (Nykarleby), baron R. F. v. Willebrand, apotekerskan Aina Willhelms, professor E. Wrangel (Lund), intendenten Th. Waenerberg, hovrättsrådet K. G. Åkesson (Wasa).

Härtill komma ytterligare följande 7 personer, som före Runebergsbibliotekets tillkomst hade ihågkommit Svenska litteratursällskapet med gåvor, vilka sedermera överförts till Runebergsbiblioteket: magister P. N. Crohns, professor R. Eucken (Jena), doktorinnan Mimmi Lagus, borgmästar Ch. Nylander (Gamlakarleby), friherrinnan M. Rotkirch (Stens-

böle), prostinnan M. Sirén och doktor J. M. af Tengström (Lojo). Hela antalet personer, till vilka Runebergsbiblioteket står i tacksamhetsskuld för gåvor, uppgår sålunda till 108.

Emellertid har biblioteket kompletterats även genom uppköp, för medel som mot årlig redovisningsskyldighet ställts till dess disposition. Främst ha dessa köp gjorts hos bok- och musikhandlare samt antikvariat i eget land och Sverige; men även av enskilda personer har ett och annat av intresse stått att inlösas. En redogörelse för bibliotekets värdefullaste egendom skall väl i denna återblick vara på sin plats, varför en sådan meddelas här nedan.

Originalmanuskript av J. L. Runeberg eger biblioteket flere, bland vilka främst böra nämnas dem till poemerna Adlercreutz, Kan ej och Nadeschda ävensom hans latinska gradualskrivning «Ignoscito sæpe aliis, numquam tibi», hittills icke tryckt. Vidare ett ganska stort antal brev: till fröken E. Björksten (en förseglad samling, som enligt adressatens förordnande får öppnas först 1940), professor I. Ilmoni, statsrådet W. Lagus, skalden J. G. Leistenius, professor B. O. Lille, professor A. J. D. Wackerbarth i Uppsala och Vasa gymnasii-ungdom. Även har biblioteket i sin ego en liten del av första konceptet till Kung Fjalar och har löfte om att i sinom tid erhålla manuskriptet till Runebergs skolpojksdikt Vargen. Måhända skola ännu andra Runebergska manuskript tillfalla sällskapet, som ju är «stiftat till J. L. Runebergs minne». I alla fall borde brev ännu kunna uppbringas, ty sådana finnas helt visst mångenstädes i vårt land.

I bibliotekets arbetsprogram ingår naturligtvis även anskaffandet av samtliga *upplagor på originalspråken* — svenska och latin — av Runebergs alla arbeten, och ett ansenligt antal sådana finnas där ju redan. Förfullstän-

digandet av samlingen har visat sig vara svårare än utomstående kunna förmoda, varför ock betydande luckor ännu äro att fyllas. Men när en tryckt katalog över bibliotekets egendom i en framtid utkommit, kompletterad med en särskild avdelning för desiderata, skall den intresserade allmänheten helt visst draga försorg om, att ingen enda upplaga av vår nationalskalds arbeten skall saknas i Runebergsbibliotekets boksamling.

Även samlingen av *översättningar till andra språk* av Runebergs arbeten innehåller stora luckor, om den ock redan måste anses vara ganska betydande. Tills vidare har det lyckats anskaffa översättningar till följande språk: danska, engelska, finska, franska, grekiska, holländska, italienska, latin, norska, nygrekiska, nyisländska, ryska och tyska. Några språk äro mycket svagt företrädda, andra, främst danska, finska och tyska, rätt väl.

Bland *manuskript av andra personer* än skalden själv finnas några av stort värde, främst vidlyftiga utdrag ur avlidne lektor J. E. Strömborgs dagböcker, inemot trettio skilda häften, kärleksfullt utskrivna av den avlidnes dotter fröken Ida Strömborg, som även donerat dem till biblioteket, ävensom några originalbrev av Fredrika Runeberg. Vidare amanuensen Hj. Lennings rätt omfattande förteckning över på flere utländska språk utkomna översättningar av dikter av Runeberg; doktor O. Grotenfelts katalog över Runebergska brevsamlingarna i Borgå, jämte utdrag ur innehållet; samme författares förteckning över Runebergs handskrifter i Borgå, jämte avskrift av opublicerade dikter, samt kopior av en större samling brev från Runeberg och hans hustru till bokhandlaren Abr. Bohlin i Örebro och andra personer i Sverige, vilka brev i original förvaras i Kongl. biblioteket i Stockholm. Även kunna omnämnas originalmanuskriptet

till Eigenbrodts tyska översättning av Runebergs episka dikter, inalles 25 häften, en gåva av översättaren.

Kollektionen av *musikkompositioner,* hänförande sig till Runebergs diktning, är rätt ansenlig. En väsentlig del av densamma anskaffades år 1903 av musikern Erik Furuhjelm, som med understöd av sällskapet en tid vistades i Sverige för att där uppspåra i nämnda land tryckta kompositioner. Genom tillmötesgående av flere bland Sveriges förnämsta musikförläggare kunde herr Furuhjelm återvända med ett stort antal i synnerhet sånger vid piano, inom vilken samling även funnos talrika för hand avskrivna kompositioner, som Runebergsbiblioteket tills vidare icke lyckats överkomma i originala upplagor. Inalles eger biblioteket musikkompositioner hänförande sig till 129 skilda dikter av Runeberg, av 130 kompositörer eller arrangörer från eget och främmande land, bland vilka kompositörer skalden själv är en. Till åtskilliga dikter föreligga kompositioner av flere — ända till 12 — skilda kompositörer. Olika kompositioner finnas till ett antal av ungefär 325, av vilka åtskilliga föreligga i flere arrangemanger och i olika upplagor, så att totalsumman av bibliotekets musiknumror uppgår till 453. Flere av dem äro numera mycket rara. Någon närmelsevis så rikhaltig kollektion finnes helt visst icke i någon annan institution. För noternas uppbevarande har Runebergsbiblioteket anskaffat ett s. k. kosmosskåp, som tillåter ett praktiskt ordnande av dess musikalier under en ganska lång tid framåt.

Följer så att nämna några ord om den avdelning, som innehåller *arbeten och uppsatser om J. L. Runeberg och hans diktning.*

Runebergslitteraturen är väl redan utomordentligt rikhaltig, om ock t. v. icke möjlig att i sin helhet överblickas. Även om man frånser det som på detta område publicerats

i dagspressen, återstå så många Runebergsstudier av olika slag i bok- och broskyrform, i litterära sammelverk, tidskrifter, kalendrar etc., både i skaldens eget land och i andra länder, att det måste åtgå långa tider och kräva mycken möda, innan ens det allra viktigaste kan sammanbringas. Den intresserade skall nog finna åtskilligt av värde inom Runebergsbibliotekets kollektion av detta slags litteratur, ehuru ju stora luckor ännu förefinnas, luckor som snart borde fyllas. Ty det säger sig självt, att för varje år som går svårigheterna bli allt större att överkomma i synnerhet äldre Runebergiana, i vilket syfte ett ideligt studerande av antikvariska boklådors kataloger är oundvikligt. Ett och varje av vad hittills insamlats är väl nog bagatellartat och f. n. utan någon större betydelse för Runebergsforskningen. Men i en samling sådan som denna synes man böra taga allt vad överkommas kan, så att en eftervärld skall kunna få en riktig uppfattning om utvecklingen av Runebergsstudiet och, med ledning av bibliotekets kataloger, möjlighet att leta sig fram inom litteraturen på detta område. För närvarande eger Runebergsbiblioteket c. 260 större och mindre arbeten om skalden och hans verk av 142 skilda författare. Häri medräknas då icke en större kollektion tidningar från Sverige med flere eller färre, delvis nog så värdefulla, artiklar i anledning av Runebergsjubileet 1904, icke heller en samling utklipp ur tidningar från eget land och Sverige, gjorda under de år, som Runebergsbiblioteket existerat, ej heller diverse annat plockgods. Bland de 260 numrorna ingå även par tiotal värderikare recensioner gällande arbeten av och om nationalskalden, några dikter till hans ära och även arbeten, som endast i förbigående, utan att egentligen gälla Runeberg, handla om honom eller hans verk. Av de 142 författarne äro 32 från Sverige, 7 från

Danmark, 7 från Tyskland, 2 från Frankrike, 2 från Tyskland, 1 från resp. England, Holland och Norge. Summa 53 författare från andra länder än Finland. — Om man undantager vissa uttalanden av O. P. Sturzen-Becker, vittnande om en sällsam oförmåga att fatta den Runebergska diktningens innersta väsende, och B. v. Beskows obetänksamma och väl ofta ångrade paskill av 1833, bära de flesta andra hittills överkomna uttalanden om den store skalden vittne om beundran och förståelse och kärlek, sådan som kommit få dödliga till del. Dock bör även påminnas om den av Öresundsposten började och även i andra svenska tidningar fortsatta polemiken från vårvintern 1909 om Fänrik Ståls sägner som ett «militarismens ogräs», en «dålig ersättning för Nick Carterlitteraturen», för vilka skolungdomen bör skyddas — en polemik som Runebergsbiblioteket, trots upprepade försök, endast delvis lyckats överkomma — och även om några filiströsa jeremiader från eget land, att icke tala om vissa inskränkta uttalanden i ultrafinsk anda. Dessa sistnämnda utgöra måhända förebud för en annalkande storm, som skall söka nedriva ett av de starkaste stöd dem vi här hos oss kunna lita uppå: den Runebergska diktningen och skönhetsvärlden.

En särskild avdelning i biblioteket omfattar dikter och skrifter *av och om* den store skaldens ädla maka, *Fredrika Runeberg*. Det säger sig självt, att denna avdelning städse kommer att vara ganska begränsad till nummertalet; vad där redan finnes — på svenska, finska, engelska — möjliggör en överblick över vad hon författade och huru hon hittills blivit uppskattad som författarinna, maka och moder. Denna avdelning kompletteras i väsentlig grad av de Strömborgska dagboksanteckningarna, varom ovanföre nämndes några ord.

Slutligen är att nämna den grupp, som i realkatalogen

kallas *diverse*. Där ingå åtskilliga kuriosa, t. ex. «Konstapel Batongs sägner», en samling parodier från 1860-talet på flere av Fänrik Ståls sägner av pseudonymen «Ham Selv» (J. G. Schultz); en samling menyer, musikprogram, entrébiljetter, tillfällighetstryck etc. vid diverse Runebergsfester; Fänrik Ståls sägner i skuggspel (från 1882); en kartong innehållande 61 tacksägelseskrivelser från utländska undertecknare av den stora adressen, vilka 1899 erhöllo som gåva Eigenbrodts tyska översättning av Fänrik Ståls sägner — en i många avseenden intressant kollektion — och åtskilligt annat, som på sätt eller annat hänför sig till Runeberg och hans verk, utan att lämpligen kunna inrymmas i någon av de förstnämnda 7 avdelningarna. —

Över alla hittills omtalade Runebergiana — de höra till serien A — ha upprättats två kataloger: en ackvisitionskatalog i bokform, med uppgift på författaretitlar, tryckningsår, donatorer och annat som till en sådan katalog hörer, och en realkatalog, anordnad sen 1905 enligt lappsystemet och indelad i 8 avdelningar, vissa med talrika underavdelningar. Med ledning av dessa skall det, när biblioteket i en snar framtid får bekvämare skåp och hyllor än hittills, bli möjligt att utan svårighet få tag i allt vad det inrymmer. Ackvisitionskatalogen omfattade den 31 december 1909 747 numror, realkatalogen åter 1,137 lappar. Tabellerna I och II i slutet av denna uppsats lämna upplysning om den årliga tillväxten av serien A enligt både ackvisitions- och realkatalogerna.

Enligt instruktionen skall Runebergsbiblioteket samla även porträtter och andra framställningar i bild av skalden, hans hem, omgivning och umgänge samt illustrationer till hans arbeten. Alla föremål av detta slag höra till bibliotekets serie B och äro katalogiserade skilt för sig. I lappkatalogen

äro de fördelade på sex avdelningar, såsom framgår av följande korta redogörelse:

Avdelning 1 omfattar byster, statyetter, medaljer och medaljonger, föreställande J. L. Runeberg. T. v. äro i denna avdelning endast 5 konstnärer representerade: A. L. Rönnblom, W. Runeberg, C. Sjöstrand, A. Tavaststjerna och Frid. Weurlander. De viktigaste pjeserna här äro W. Runebergs byster från 1861 och 1888, Sjöstrands båda porträttbyster — samtliga i gips —, originalmodellen i vax till den av W. Runeberg 1904 modellerade jubileumsmedaljen, en medaljong i gips efter vaxmodellen till den 1898 planerade Fänrik-Stålsmedaljen, som av politiska orsaker icke kunde komma till utförande — även den modellerad av skaldens son — varjämte jubileumsmedaljen i brons och silver naturligtvis även ingår i denna avdelning, vars nummertal uppgår till 13.

Avdelning 2 omfattar silhuetter och porträtter av skalden i olja, fotografi, olika slags stick och gravyrer, träsnitt och litografiska samt kemigrafiska reproduktioner i en eller flere färger. Slutmålet, fullständighet, kan väl aldrig uppnås; men samlingen är i alla fall redan ganska omfattande, f. n. bestående av 188 katalogiserade och par tiotal ännu icke bestämda och i katalogerna införda numror. T. v. äro dessa porträtter ordnade i 35 grupper enligt uppställningen i Meinanders uppsats «Porträtt av Johan Ludvig Runeberg» (Svenska litteratursällskapets Festskrift 1904), försåvitt denna kunnat i praktiken följas. Bestämmandet av talrika porträtt har visat sig vara rätt vanskligt, varför även arbetet med denna avdelning varit särdeles tidsödande. Detta sistnämnda har nog delvis berott på den anordning, som man hittills nödgats följa för uppbevarandet av Runebergsbibliotekets samtliga bilder utan ram: i ett fåtal digra kartonger, varigenom tillträdet till de skilda grupperna och bilderna under

senare år varit betydligt försvårat. Då för närvarande ett skåp, täckande en hel vägg i Runebergsbiblioteket, med sinnrika lådor för bilderna utföres för bibliotekets räkning — ritningarna till detsamma äro uppgjorda av arkitekten Nils Wasastjerna —, kan man hoppas att i en snar framtid examinationsarbetet, såsom det kunde kallas, skall kunna ske något lättare än hittills. — Bland bilderna i denna serie äro några ganska rara och dyrbara, om ock originalernas antal naturligtvis är rätt litet. Här finnas några grupper, som icke omtalas av Meinander i hans nämnda uppsats, men å andra sidan saknas representanter för icke så få andra, ehuru hopp förefinnes, att de flesta av dem med tiden skola bli representerade i denna specialsamling. I en framtid skola nationalskaldens drag med ledning av bilderna i Runebergsbiblioteket kunna återgivas sådana de tedde sig från 1827, då det första kända silhuettporträttet klipptes av d. v. mamsell Fredrika Tengström, ända till 1875, då den åldrige barden för sista gången fotograferades av sonen Fredrik. Åtskilliga fantasibilder, delvis kuriösa, delvis rätt lyckade, finnas ju även och kunna också de ha ett visst intresse. — Rätt lyckade och även ur porträttlikhetens synpunkt värdefulla äro flere penntecknings och småtavlor av Knutson, föreställande Runeberg i olika situationer på jakt ute i naturens sköte.

Avdelning 3 innehåller vyer av landskap och byggnader, där Runeberg vistades eller bodde någon längre tid, och av de tills vidare fyra monument, som upprestes till minne av skalden. Samlingen omfattar 64 numror och inrymmer bilder från hans olika bostäder i Borgå — exteriörer och interiörer — hans gravfärd, gravvård, olika partier från Borgå och Kroksnäs — bland andra en oljetavla av M. v. Wright: Vy från Kroksnäs i månsken —, från Runebergs stuga invid Jakob-

stad, Westmans mors vindskammare, statyerna i Borgå, Jakobstad och Helsingfors m. m. dylikt. Åtskilliga av dessa bilder äro vypostkort, de flesta väl gjorda utomlands, flere dock i eget land, och varierade på olika sätt.

Avdelning 4 med sina 21 numror avser att bilda stomme till en kollektion, där dragen skola uppbevaras av de personer, som stodo skalden nära: hans föräldrar, hustru och söner, hans intimaste vänner och bekanta. Bland de i biblioteket förefintliga bilderna, hörande till denna grupp, kunna här nämnas en av D. Nyblin utförd mästerlig förstoring av ett porträtt föreställande Fredrika Runeberg, vidare W. Runebergs ypperliga byst återgivande E. J. Stömborgs drag, C. Backmans bild i blyerts, överlägset utförd av C. P. Mazér, Marcus Larsons porträtt i olja samt Fr. Pacii gipsmedaljong. Det vore ju önskvärt, att också denna kollektion skulle kunna ökas, något som kan ske företrädesvis genom välvilliga gåvor.

Avdelning 5 inrymmer illustrationer till dikter av Runeberg och kompletterar de illustrerade upplagorna av hans skrifter, vilka ju ha sin plats i Serien A, avdelning 2[1]). Flertalet numror i denna samling utgöres av reproduktioner — bl. a. talrika vypostkort — av enskilda bilder i vissa av de illustrerade upplagorna, men också fristående illustrationer förekomma: de bekanta Staafska tavlorna till Fänrik Ståls sägner, reproduktioner i träsnitt eller annat manér av konstverk av R. V. Ekman, Helene Schjerfbeck, M. E. Winge och andra. Ifrågavarande avdelning är dock ganska anspråkslös: den innehåller endast 21 numror.

[1]) I Runebergsbiblioteket förefintliga illustrerade upplagor äro följande: Fänrik Ståls sägner på svenska, danska, finska och tyska med illustrationer av Edelfelt, på svenska av Malmström; Graven i Perho på svenska med illustrationer av Malmström, på finska med teckningar av Helena Schjerfbeck; Hanna på svenska, illustrerad av Ahrenberg; Idyll och epigram på svenska, illustrerad av Hanna Frosterus; Julkvällen på svenska och på finska, illustrerad av Edelfelt, d:o av

Ännu mindre är *avdelning 6,* som innehåller diverse. Det värderikaste i denna avdelning utgöres av metallstamparna till jubileumsmedaljen, vilka överlämnats till Runebergsbiblioteket med rättighet för detsamma att på vissa villkor ytterligare reproducera detta W. Runebergs mästerverk. Det mesta av återstoden kan sammanfattas under benämningen museipjeser. Vi finna där originalplåten och klischén till Mazérs nyligen för första gången reproducerade blyertsteckning föreställande Runeberg vid 33 års ålder; originalerna till omslagsvignetter från 1904 av Armas Lindgren och Alb. Edelfelt; oljemålning föreställande Solennitetssalens dekorering under universitetets sorgefest i anledning av Runebergs död; autografiska reproduktioner av par skrivelser från skalden; Runebergsmedaljen i kakao och Runebergskarameller från 1904, brevpappret Runeberg, glas- och bleckvaror med Runebergs porträtt inetsat ävensom andra smärre kuriosa. Efter hundra år skall man kanske betrakta också sådant med intresse.

Såsom av det ovanstående framgår, innehåller Runebergsbiblioteket redan en mängd olika slags föremål, vilka alla på sitt sätt belysa den store skaldens liv och diktning och utgöra vittnesbörd om hans betydelse för fosterlandet och kulturen. Det vore mycket glädjande, om vännerna av honom och litteratursällskapet ville genom gåvor och upplysningar befrämja bibliotekets verksamhet. Naturligt är, att sällskapets medel icke i högre grad kunna tagas i anspråk för detta ändamål, varför gåvor, vilka ju i de flesta

---

Hjortzberg, på svenska; Kung Fjalar på svenska, illustrerad av Edelfelt; Älgskyttarne på svenska, med illustrationer av Sparre, d:o av Hallström; varförutom jubileumsupplagan, tryckt i Sverige, av Runebergs samlade skrifter innehåller illustrationer av Edelfelt, Hallström, Hjortzberg och Malmström.

fall icke äro förenade med några direkta utgifter, äro desto mera välkomna. Med glädje kan i denna redogörelse konstateras, att Runebergsbiblioteket i själva verket icke varit någon börda, som övermåttan tärt på litteratursällskapets medel. Såsom av tabellen IV här nedan framgår, ha utgifterna för Runebergsbiblioteket under de snart 10 år som det existerat stigit till inalles 3,103 mark. Men av dem har sällskapet av egna tillgångar behövt försträcka icke fulla 963 mark, återstoden har gäldats med till biblioteket donerade medel: år 1902 av doktor W. Eigenbrodt 86 mark 31 penni och 1904 av medborgare och medborgarinnor i Helsingfors 2,053 mark 90 penni. Till förklaring av «omkostnaders konto» i tabellen må nämnas, att till denna post hänförts utgifter för samtliga möbel och rekvisita, vilka inköpts för bibliotekets räkning, bl. a. det tidigare omtalade kosmosskåpet, järnskrin för de dyrbarare manuskripten, flere kolonner för bysterna, tavelramar, kartonger för uppbevarandet av planscherna, realkatalogen med lappar och skrin, inbindning samt häftning av böcker och noter, kopiering, mest i Sverige, av brev och musikalier, kontorsböcker, skrivbordsutensilier, postporto m. m., såsom närmare framgår av bibliotekskommitténs årsberättelser, tryckta i Förhandlingar och uppsatser.

För allmänheten har biblioteket t. v. icke varit öppet på bestämda tider; men för forskare har det på anhållan hållits tillgängligt, och nu och då ha upplysningar angående en eller annan fråga sänts även åt personer i Sverige, då förfrågningar i detta syfte gjorts hos bibliotekets föreståndare.

I syfte att belysa och komplettera ovanstående redogörelse för Runebergsbibliotekets första decennium ha utarbetats i det föregående omtalade tabeller, vilka följa här nedan.

Tabell I: Runebergsbibliotekets tillväxt enligt ackvisitionskatalogerna över serierna A och B.

	Serien A Antalet numror	*Serien B* Antalet numror
31 XII 1900	112	23
» 1901	166	26
» 1902	192	104
» 1903	385	111
» 1904	461	145
» 1905	558	154
» 1906	602	178
» 1907	625	246
» 1908	675	273
» 1909	747	282[1])

Tabell II: Runebergsbibliotekets tillväxt enligt real- (= lapp-) katalogen över serien A.

	Antalet numror i de skilda avdelningarna							Numror in summa
31 XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
1900	8	61		4	23	16		—	112
1901	8	88		8	30	32		—	166
1902	9	104		10	31	38		—	192
1903	11	118		15	178	63		—	385
1904	12	147		19	172[2])	108		4	461
1905	12	130	91	27	331	225	10	10	836
1906	14	136	92	29	343	248	12	12	886
1907	14	138	103	30	352	258	12	13	920
1908	14	161	118	31	356	287	13	16	996
1909	14	163	137	33	453	303	16	18	1,137

[1]) Faktiskt några tiotal flere, ehuru katalogiseringen måst anstå tills vidare.
[2]) Denna skenbara inadvertens beror på att några dubletter avfördes 1904.

Tabell III: Runebergsbibliotekets tillväxt enligt real- (= lapp-) katalogen över serien B.

31 XII	Antalet numror i de skilda avdelningarna I	II	III	IV	V	VI	Numror in summa
1900	—	—	—	—	—	—	23
1901	—	—	—	—	—	—	26
1902	—	—	—	—	—	—	104
1903	—	—	—	—	—	—	111
1904	—	—	—	—	—	—	145
1905	10	112	38	12	12	4	188
1906	11	122	41	14	12	9	209
1907	12	169	54	16	17	11	279
1908	12	184	63	18	21	16	314
1909	12	188	64	21	21	17	323[1])

Tabell IV: Utgifterna för Runebergsbiblioteket.

År	Litterära alsters konto Fmk	Konstverks konto Fmk	Omkostnaders konto Fmk	Summa
1900	15: 75	41: —	198: 90	255: 65
1901	67: 10	100: 75	3: —	170: 85
1902	85: 75	370: 45	82: 49	538: 69
1903	172: 67	10: —	1: 13	183: 80
1904	85: 15	63: —	43: 72	191: 87
1905	306: 87	249: 90	105: 72	662: 49
1906	267: 59	19: 30	41: 08	327: 97
1907	27: 75	125: 50	70: 05	223: 30
1908	175: 81	40: 80	154: 06	370: 67
1909	89: 02	74: 70	14: 07	177: 79
Summa	1,293: 46	1,095: 40	714: 22	3,103: 08

[1]) Se noten till tabell I.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS FOLKLORISTISKA SAMLINGAR

AV

ERNST LAGUS.

REDAN länge innan Svenska litteratursällskapet stiftades, hade svensk folkdiktning upptecknats i våra bygder och även i tryck framlagts inför offentligheten. Jag har förut, i broskyren «Du folklore suédois en Finlande», 1891, och i uppsatsen «Svensk folklorestik och dialektforskning i Finland» — Svenska litteratursällskapets Förhandlingar och uppsatser 6, 1892 — redogjort för vad som på detta område publicerats intill sistnämnda år[1]). Hänvisande till nämnda redogörelser, vill jag här inledningsvis endast uppdraga konturerna av det folkloristiska samlingsarbetet före litteratursällskapets stiftelse, för så vitt det gäller svensk folklore från Finland.

[1]) Någon likartad översikt finnes icke för tiden efter 1891; men det vore en god sak, om yngre krafter ville fortsätta min förteckning, vars 127 numror även kunna ökas åtminstone med en eller annan, som jag numera känner till. Då uppsatser av denna art ofta äro att sökas i tidningar och andra efemära publikationer, äro sådana förteckningar mycket nyttiga för forskare och andra för saken intresserade personer.

I sin «Beskrifning öfver Åland» publicerade läkaren Fr. W. Radloff redan 1795 ett kapitel om allmogens levnadssätt, lynne och språk — den första uppsats, som något litet tangerar folkloristiska förhållanden hänförande sig till Finlands svenska befolkning. Halvannat decennium senare blev ju inom fosforistiska och götiska kretsar i Sverige intresset för det folkegna, närmast sagor, sägner och visor, mycket livligt, varom närmast Afzelii arbeten bära vittne, och det räckte icke länge, innan detta intresse skulle bära vackra frukter även i Finland: jag tänker närmast på Topelii den äldres finska runo- och vissamlingar 1822—1831. Den folkdiktning, som levde bland den svenska befolkningen i vårt land, måste emellertid ännu ganska länge vänta på sin tid. Det är känt att Topelius, innan han beslöt sig för att ge ut sina samlingar i enbart finsk dräkt, hade vänt sig till A. I. Arwidsson i syfte att vinna honom för ett samarbete i och för publicerandet av runorna jämte svensk översättning. Orsaken till att samarbetet icke kom till stånd var påtagligen Arwidssons bortflyttning från landet: brist på intresse för folkdiktningen var det icke, ty Arwidsson hade ju själv varit ivrig både som samlare och översättare av finska runor. Men detta ungdomsintresse skulle han icke övergiva, trots emigrationen, ehuru de nya förhållandena ledde honom över till *svensk* folklore. I tredje delen av hans «Svenska fornsånger» — en svensk pandang till Topelii «Suomen kansan vanhoja runoja» — offentliggjorde Arwidsson ett ansenligt antal svenska sånglekar, barnvisor och annan folkpoesi från Finland. Denna del av det stora arbetet kom ut först 1842 och är av grundläggande natur för den svenska folklorestiken i Finland, främst därför att uppmärksamheten härigenom fästes vid att svenskspråkig folkdiktning fortlevde icke endast i Sverige, utan även på östra sidan om Bottniska viken,

något som dittills var okänt för de flesta. Emellertid var det folkloristiska intresset ännu länge riktat nästan uteslutande på den finska folkandans frambringelser — icke underligt, då decenniers förarbeten resulterat i framträdandet av Kalevala (1835) och Kanteletar (1840), de finska ordspråken (1842) samt gåtorna (1844), senare sagorna och sägnerna (1852—1866), redigerade av E. Rudbeck. Anmärkningsvärt är emellertid, att 1848 i den svenskspråkiga tidningen Ilmarinen i Wasa ingick ett — av J. O. I. Rancken författat — upprop «Till fosterlandsvänner», däri allmänheten manades att insamla ord, visor, gåtor, danser med mera dylikt bland Finlands svenska allmoge. Hade denna uppmaning burit frukt omedelbart, så skulle säkert mångt och mycket av värde för folklorestiken kunnat räddas av det, som nu ohjälpligen gått förlorat. Men dels blev väl uppropet känt av ganska få, dels hade intresset för den svenska allmogen, dess förhållanden och möjligheter då ännu icke vaknat hos överklassen. Rancken säger själv 1874, att hans upprop, vartill han påverkades av Arwidssons Fornsånger, förklingade spårlöst. Och ännu 1860, då Fr. Cygnæus sände ut sin originella men idérika broskyr «Ett vågadt projekt», talar han om, «att de, vilka hava det skrivna ordet i sin makt, borde göra åtminstone någonting för den del av Finlands befolkning, som hittills blivit av dem behandlad såsom befunne den sig utom civilisationens allmänna lag», han talar om «likgiltigheten för undersökningar, som speciellt skulle rört den svenska talande befolkningens i Finland förhållanden», om den köld varmed «finsk-svenskarne» lämnats åsido, «liksom de hade varit endast snyltgäster och snakabisar», och han antyder t. o. m., märk väl, att undersökningar av deras dialekter borde påbörjas, likasom han med en viss värme talar om den «finskt-svenska skärgårdspoesin» vid

sydfinska kusten och säger sig ha bekant, «att samlingar blivit gjorda av folkdikter, som ännu i dag på vår sida av Bottenvikens stränder hålla sig vid liv». Det över dessa «havsblomster» vilande mörkret hoppas han att i sinom tid skall förskingras. Det lider intet tvivel, att denna broskyr väckte mången till medvetande av överklassens plikter också gentemot landets svenska underklass, och på den nyländska studentkretsen verkade den som en trumpetstöt. Samma år utkom första häftet av «Album utgifvet af Nyländningar», där A. O. Freudenthal i uppsatsen «Om den svenska kolonin i Nyland» uttalar, att «ett omsorgsfullt samlande av sägner och folksånger bland den svenska allmogen samt ett samvetsgrant prövande och sammanställande av de nyländska munarterna med de i andra svenska landskap rådande» borde påbörjas. Denna uppsats och flere följande av samme författare, närmast rörande namnskicket i våra svenska bygder, likasom väl även V. L. Cajanders uppsats «Nyländska folksägner» med däri intagna från folkets mun upptecknade sagor och traditioner (Nyl. album IV, 1868) verkade eggande på flere nylänningar och förmådde mången av dem att under ferierna bege sig ut i bygderna för att där göra folkloristiska uppteckningar. De första av Nyländska avdelningen utsända folkloristiska stipendiaterna voro numera rådman A. Nyberg och senator Th. Wegelius, vilka vardera år 1870 vandrade omkring i östra Nyland och inhöstade vackra samlingar folkvisor. Flere unga akademici vandrade sedermera i deras spår och hopbragte ansenliga samlingar, ur vilka först utdrag regelbundet meddelades i Nyländska avdelningens album, när sådana utsändes från trycket, och sedermera i väsentlig grad lämnade material till sammelverket Nyland, som redigerades 1884—1900 av A. Allardt, E. Lagus, S. Perklén, H. Vendell och G. A. Åberg.

Före nylänningarna hade dock Rancken i Vasa under egna vandringar i bygderna och genom att intressera andra personer för saken börjat praktiskt realisera sitt program från 1848, och det var antagligen något rykte om de sålunda åstadkomna samlingarna, som kommit till Cygnæi öron. Först 1874 lät Rancken emellertid, genom en då publicerad «Förteckning öfver Folksånger, Melodier, Sagor och Äfventyr från det svenska Österbotten» utomstående veta, att han egde ansenliga samlingar svensk folklore, det mesta hopbragt av fil. kand. J. E. Wefvar, själv utgången ur allmogens led. Omsider började även smärre insamlingar göras bland sydvästra Finlands svenskar, varom L. W. Fagerlunds «Anteckningar om Korpo och Houtskärs socknar» från 1878 bära vittnesbörd. Och från och med 1874 verkade den av Freudenthal stiftade Svenska landsmålsföreningen vid universitetet direkte även på det folkloristiska området, ehuru dess närmaste uppgift var att «samla och ordna allt som kan bidraga till en noggrann kännedom om de svenska allmogemålen i Finland», således av lingvistisk art. Med tiden samlades i dess arkiv ett ansenligt antal upptecknings av olika slags folkdiktning från den svenska landsbygden i Finland — samlingar som delvis ännu vänta på publicering.

Det framgår redan av ovanstående redogörelse, att ju före Svenska litteratursällskapets tillkomst åtskilligt tillgjorts för att undan förgätenhet från våra svenska bygder rädda sådant, som man med en i England år 1846 lancerad och numera internationell term kallat folklore, «läran om folket». Emellertid måste resultatet av detta insamlingsarbete bli rätt blygsamt i förhållande till det finska, vilket leddes och bekostades av Finska litteratursällskapet, rikt doterat och disponerande över talrika för saken varmt intresserade vetenskapliga och litterära förmågor. Allt från det finska litteratur-

sällskapets stiftelse 1831 hade det utgjort centralhärden för ett utomordentligt omfattande och mångsidigt arbete i syfte att samla finskspråkig folklore både från Finland och från Ryssland. Det är naturligt, att så länge på svenskt håll icke fanns en motsvarande institution, insamlingsarbetet i de svenska landsdelarna icke kunde bedrivas med ens relativt taget samma framgång: absolut taget måste ju de finska folkloristiska samlingarna städse förbli ofantligt mycket ansenligare, då språkområdet var tiotals gånger större och den finska befolkningen överhuvudtaget befann sig på en primitivare ståndpunkt än den svenska. Man har svårt att förstå, att det icke tidigare än 1885 klarnade för ledarne, att tillkomsten av ett svenskt litteratursällskap var en livsfråga för den svenska kulturen i vårt land icke minst därför, att endast ett sådant sällskap kunde med framgång leda insamlingen av de skatter av germanisk-svensk folkdiktning, som ännu förefunnos hos vår svenska allmoge.

Jag har förutskickat denna konturteckning, för att Svenska litteratursällskapets verksamhet på det folkloristiska området må te sig sådant det varit: en länk i utvecklingens kedja, ett utslag av en fosterländsk rörelse, vars rötter sträcka sig flere decennier tillbaka i tiden. Det hade enligt min mening varit tidsenligt, om det nya sällskapets stadgar mer energiskt än fallet blev hade framhållit det folkloristiska arbetets betydelse för sällskapet. Nu nämna stadgarna endast, att till «vittnesbörden om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland», vilka sällskapet skall samla, höra bland mycket annat även «svensk folksång och saga» — detta har säkert med full rätt tolkats såsom gällande svensk folklore i ordets vidsträcktaste betydelse —; men utvecklingens gång har varit den, att detta arbete numera blivit ett betydande

moment i sällskapets verksamhet. Tills vidare har ju det företrädesvis varit av förberedande art och gått ut på sammanbringande av folkloristiskt material från alla trakter i Finland, där svensk lantbefolkning bygger och bor. Men även på annat sätt har sällskapet befordrat folklorestiken, bl. a. genom att tilldela understöd åt Nyländska avdelningen i och för utgivandet av Nyland II, IV och V, samt åt Svenska landsmålsföreningen för Finländska bidrag till svensk språk- och folklivsforskning, och offentliggörandet av samlingarna är redan ett beslutet framtidsmål, krävande såväl mycket arbete som ansenliga kostnader. Ett vetenskapligt bearbetande av materialet, i syfte att gagna den jämförande folklivsforskningen, skall väl också i en framtid befordras av vårt sällskap.

Om ock antalet av dem, som för litteratursällskapets räkning arbetat på det folkloristiska området, såsom framgår av det följande, varit ganska stort, måste dock påpekas, att fleres insatser icke varit av någon nämnvärd betydelse och att åtskilliga icke motsvarat de förhoppningar, som sällskapet genom icke obetydliga understöd haft rätt att ställa på dem. Hade alla samlare varit besjälade av denna heliga eld, som allena kan utföra storverk, så skulle vi nu befinna oss mycket längre än fallet är. Och vidare. Jag kan i detta sammanhang icke utan vemod påminna om att flere av dem, som ivrigare än andra och med de bästa förutsättningar egnat sig åt folkloristisk verksamhet, vilkas livsmål just varit arbete på detta område och av vilka även litteratursällskapet helt visst med tiden skulle ha haft mycket gagn, att de gått till det tysta i början av sin verksamhet. Främst nämner jag bland dem S. Perklén († 1898) och G. A. Åberg († 1888), vilkas förtidiga bortgång livligt måste beklagas. Andra folklorister, vilkas verksamhet avbrutits för tidigt, kunde ännu nämnas; men då de icke direkte arbetat i litteratursällskapets tjänst, förbigår jag dem här.

Alldenstund jag i min inlaga till bestyrelsen vid dess möte den 19 november 1908 rätt detaljerat redogjort för gången av det folkloristiska arbetet inom sällskapet allt från dess första tider, vill jag här, hänvisande intresserade till nämnda inlaga, uppehålla mig endast vid de väsentligaste momenten av vårt samlingsarbete, för att omsider mera i detalj uppvisa dess resultat.

Den direkta påstöten till ett ordnat insamlande av svensk folklore erhöll sällskapet genom den skrivelse, som bestyrelsen fick mottaga den 17 maj 1887. I den uttalades åsikten, att initiativet till och ansvaret för insamlandet av vårt lands svenska folkdiktning numera tillkom Svenska litteratursällskapet, och väcktes följande förslag:

1) Sällskapet borde genom annonser i tidningar eller på annat lämpligt sätt uppmana allmänheten att uppteckna samt till sällskapet insända all slags svensk folkdiktning i vårt land, med och utan melodier, såsom kämpavisor och romanser, kärleksvisor, skämtsamma sånger, sånglekar med noggranna beskrivningar, vallåtar och -kväden, barnvisor och barnrim, ramsor, räkningar, vaggvisor, dansmelodier samt beskrivningar på skilda danser, o. s. v., och borde sällskapet förbinda sig att, om så önskas, för de insända bidragen utbetala mindre honorar.

2) Sällskapet borde redan instundande sommar utsända en eller flere stipendiater i bygderna, främst till västra Finland, för att insamla, uppteckna och sedermera till sällskapet inlämna all slags svensk folkdiktning, närmare specificerad i det ovanstående.

Även borde sällskapet, enligt skrivelsen, så snart som möjligt vidtaga åtgärder för insamlandet av folksagor och sägner, ordspråk och gåtor, uttryck, talesätt och allt sådant, som på ett eller annat sätt är av vikt för belysandet av vår svenska allmoges andliga liv.

Det närmaste motivet till moment 1) i förslaget var den omständigheten, att bestyrelsen i sitt cirkulär till ombuds-

männen den 26 september 1885 — den enda gången som ett likartat cirkulär torde ha utfärdats — hade uppmanat dessa att tillvarataga «möjligen tillgängliga handlingar, brevsamlingar och andra äldre handskrifter, vilkas utgivande kunde vara egnat att främja sällskapets syften», men icke nämnt något om folkloristiska alster; och till moment 2) bestyrelsens beslut på närmast föregående aprilmöte att hos Styrelsen anhålla om ett årligt statsanslag av 5,000 mark, motiverande detta bl. a. därmed, att «sällskapet sett sig alldeles urståndsatt att tillgodose en viktig sida av dess i programmet angivna verksamhet, nämligen utdelande av understöd för insamling av folkvisor, sagor m. m.».

Förra momentet av förslaget bar omedelbart frukt. Det beslöts nämligen, att annons skulle införas i tidningarna i det syfte, som förslaget gick ut uppå: dock kunde icke något direkt löfte givas om honorar för de eventuellt insända samlingarna. Beträffande andra punkten kunde däremot icke något beslut nu fattas, enär sällskapet ansågs sakna medel för förslagets genomförande i denna del (dess tillgångar utgjorde nämligen i början av året endast c. 67,500 mark). Men redan på oktobermötet samma år beslöt bestyrelsen emellertid utse en kommitté för uppgörande av program till ett ordnat insamlande av folkdiktning, och då denna kommitté på decembermötet var färdig med sitt betänkande, beslöts icke blott att trycka detta i Förhandlingar och uppsatser och att i övertryck distribuera det till åtskilliga svenska föreningar i landet, utan även att i mån av de insända samlingarnas värde för dem utgiva mindre belöningar i böcker eller penningar. Den sistnämnda utgiften ansåg man sig kunna gå i land med väl främst på grund därav, att bestyrelsen par månader tidigare fått del av Victor Höckerts testamente, som ju öppnade perspektiv till nya möjligheter. — Faktiskt var således nu ett nytt område för

litteratursällskapets verksamhet, det folkloristiska, inaugurerat, och smärre samlingar insändes efter hand till bestyrelsen, bärande vittne om att intresse för detta slags arbete förefanns ute i bygderna, blott det kunde röna medhåll från sällskapets sida.

Det första stipendiet utdelade bestyrelsen i maj 1888 åt fil. kand. I. Smeds, som förklarat sig önska besöka Vittisbofjärd och de svenska bygderna i norra delen av Åbo och Björneborgs län för att där idka dialektforskning och insamla alster av folkdiktning. Detta understöd var visserligen alldeles tillfälligt, men faktiskt den första länken i en serie, som sen dess ej varit avbruten ett enda år. Redan följande år anslog bestyrelsen sålunda 600 mark till tre stipendier åt unga akademici, som förklarat sig önska i Västra Finland och Österbotten insamla folklore och idka dialektforskning — två studieområden, som då ännu ansågos kunna beträdas samtidigt — och därpåföljande år, 1890, vidtog den praxis, att under vårterminens förlopp infördes i dagspressen annonser om att ett visst antal folkloristiska stipendier voro lediga att ansökas av hugade personer, bland vilka bestyrelsen sedan utsåg dem, som ansågos vara de lämpligaste. Antalet stipendiater under de skilda åren har något varierat, men vanligtvis ha 3 eller 4 personer årligen varit enligt uppdrag av sällskapet sysselsatta med uppteckning av olika slags folkdiktning och av ortnamn, ett forskningsområde, som ju står nära det folkloristiska och rönt understöd av sällskapet från och med 1899, då den första instruktionen för ortnamn-stipendiaterna utarbetades av professor Freudenthal. Från 1897 har genomforskandet av de skilda landskapen bedrivits i så måtto mera metodiskt än förr, att bestyrelsen varje år på därom gjort förslag bestämt, vilka socknar under året skulle beresas och vad för slags

folklore på de skilda orterna skulle efterletas. Programmet har i varje särskilt fall uppgjorts av 1893—1899 tillfälligtvis anmodade kommitterade och sen 1900 av ett på januarimötet valt kontinuerligt fungerande arbetsutskott, benämnt folkloristiska kommittén, vars instruktion fastställdes i december 1899. Denna kommitté har hittills haft att förbereda samtliga frågor rörande de folkloristiska, etnografiska och lingvistiska insamlingarna samt att till bestyrelsen inkomma med förslag angående arbetsprogram för året, stipendiers lediganslående och villkoren för deras bortgivande m. m. Från och med 1901 har denna kommitté i de flesta fall även avgivit utlåtande om de till sällskapet inkomna samlingarna, ett arbete, som dittills i regeln vid varje särskilt tillfälle uppdragits åt någon enskild person. Som ett resultat bland många av kommitténs verksamhet bör här påpekas, att över sällskapets folkloristiska samlingar utarbetats de tre kataloger, vilka i detta nu föreligga så gott som alldeles färdiga och lämna möjlighet till den fullständigaste överblick över samlingarnas innehåll. Utan att ingå på vidlyftigheter angående denna katalog-trilogi, vill jag nämna, att den första är en ackvisitionskatalog, den andra en s. k. landskapskatalog — dessa båda, påbörjade redan 1901, i bredfolioform — och den tredje en realkatalog enligt det amerikanska lappsystemet. Med ledning av landskapskatalogen skall jag i slutet av uppsatsen lämna en redogörelse för vårt folkloristiska arkivs nuvarande bestånd. —

Här ovan nämndes ock de etnografiska insamlingarna. Dessa gå icke ut på hopbringande av några museiföremål: deras art och syftemål framgår av följande historik.

I april 1893 emottog litteratursällskapets bestyrelse en skrivelse från Svenska landsmålsföreningens s. k. etnogra-

fiska kommitté, som börjat samla material till en blivande svensk etnografisk ordbok för Finland. För att kunna nå detta mål, hade kommittén beslutit, i likhet med den finska föreningen Muurahaiset, utarbeta och söka till tryck befordra en serie program för etnografiska berättelser, hänförande sig envar till ett visst område av allmogens sysselsättningar hemma och ute och innehållande alla benämningar, jämte tillhörande beskrivningar, på samtliga de föremål, som därvidlag bruka komma till användning, och namnen på dessa föremåls olika delar. Dessa program skulle sedan, jämte tillhöriga cirkulär, sändas till intresserade personer i bygderna med uppmaning att med ledning av dem utarbeta sammanhängande skildringar av de i desamma uppgivna ämnena, upptagande samtliga till saken hörande etnografiska benämningar i ljudtrogen uppteckning. Tills vidare hade kommittén utarbetat ett program, hänförande sig till fisket, och anhöll nu av litteratursällskapet om ett understöd till bekostande av dess tryckning och distribution samt för utdelande av prisbelöningar för de bästa eventuellt inflytande redogörelserna.

Bestyrelsen beviljade det begärda understödet, och företaget sattes förty i gång av landsmålsföreningens etnografiska kommitté. Ehuru resultatet av denna första enquête icke blev synnerligen stort, i det endast några få skildringar rörande fisket insänts, beslöt etnografiska kommittén fortsätta sin verksamhet, utarbetade sin plan mera i detalj och erhöll på gjord anhållan i april 1894 av litteratursällskapets bestyrelse löfte om ett årligt bidrag under tre år framåt för bekostande av de program, som under dessa år komme att av kommittén utarbetas, och för de insända skildringarnas premiering. Trots detta löfte om bidrag upplöste sig tyvärr landsmålsföreningens etnografiska kommitté snart, och det

påbegynta arbetet avstannade. Men tretton år senare, våren 1907, återupptogs planen av folkloristiska kommittén, och omsider utlovades i litteratursällskapets namn något större pris än förut för de bästa och utförligaste redogörelser för fisket, 1907 i den åländska och 1908 i den nyländska skärgården. Jag måste dock konstatera, att detta arbete t. v. icke tagit fart; men är det meningen att snart börja bedriva det med större iver och enligt en som man hoppas mera praktisk metod. —

På grund av den av mig i november 1908 till bestyrelsen inlämnade skrivelsen[1]), varöver Folkloristiska kommittén i mars 1909 avgav ett tillstyrkande betänkande[2]), jämte det statsrådet Estlander samt professorerna Freudenthal och Krohn, senare även professor Lundell i Uppsala, godhetsfullt däröver avgivit värdefulla utlåtanden, beslöts att numera icke genom annonser i tidningarna folkloristiska stipendier skulle anslås ledig att ansökas, utan att kompletterandet av samlingarna för framtiden skulle ske genom kompetenta fackmän, vilka vidtalats i syfte att leta efter folklore av noga uppgivet slag inom ett visst arronderat område. Härigenom skall för framtiden, hoppas man, antalet samlingar, som bära en mindre önsklig dilettantisk prägel, förminskas och redan av upptecknarne kritik utövas gentemot det sig erbjudande materialet, inom vilket det verkligt folkegna allt mera börjat uppblandas med smak- och värdelösa litterära efterbildningar, de där skjuta upp likt svampar ur jorden. Även skola hädanefter i regeln endast personer med nödiga lingvistiska och historiska förkunskaper utsändas

[1]) Tryckt i Förhandlingar och uppsatser 22.
[2]) Se Förhandlingar och uppsatser 23.

som stipendiater i och för upptecknandet av ortnamn — ett materialsamlande, som fortsättningsvis kommer att bedrivas parallellt med det på förslag av professor Pipping i gång satta utarbetandet av förteckningar över i gamla handlingar förekommande inhemska svenska ortnamn, såsom ett underlag av annan art för framtida ortnamnsforskningar. Likaså beslöts att omsider söka åtminstone som lån förvärva de s. k. Ranckenska folkloristiska samlingarna från Vasa svenska lyceum — något som länge varit fråga om — på det att överblicken över allt vad som på detta område finnes insamlat skulle underlättas och kompletteringsarbetet kunna anordnas fullt rationellt. Det är lyckligt för vårt arbete, att underhandlingarna med vederbörande lett till slutligt resultat: som känt befinna sig dessa rätt vidlyftiga samlingar sedan hösten 1909 i litteratursällskapets arkiv. Förutom den preliminära förteckning över deras innehåll, vilken medföljde samlingarna, komma deras skilda numror att inregistreras även i det folkloristiska arkivets kataloger — i lappkatalogen på lappar med från de övriga avvikande färg — så att även när lånet i framtiden återställts kollektionens innehåll finnes noga förtecknat även här nere i centralarkivet. — I samband härmed bör nämnas, att den tredje mera betydande samlingen av svensk folklore och dialektforskning, som förefunnits i vårt land, nämligen Svenska landsmålsföreningens, i april 1908 donerats till litteratursällskapet och numera utgör en integrerande del av vårt folkloristiska arkiv, vilket sålunda innehåller det allra mesta, som på dessa områden finnes insamlat hos oss.

Det viktigaste förslaget i nämnda skrivelse av november 1908 var det, att sällskapet skulle skrida till utgivande i tryck av sina folkloristiska samlingar, «Finlands svenska folkdiktning», under förberedelsetiden ytterligare komplet-

terade i nödiga stycken. Också detta förslag vann kommitterades och bestyrelsens understöd, och redan pågår med iver ett omfattande förarbete i och för utgivandet av två av de beslutna 10 delarna: del I, innehållande folksagor, ävensom del IX, innehållande skrock och vidskepliga bruk, spådomar, m. m. d., samt seder och bruk, närmast högtiders och festers firande. Sysselsatta med del I äro doktorerna A. Allardt och O. Hackman, med del IX doktor G. Landtman och magister G. Nikander. Till ledare för arbetet har bestyrelsen utsett mig, som även numera, biträdd av en amanuens, handhar vården av det folkloristiska arkivet och skall dirigera arbetet i och för samlingarnas kompletterande.

När i en framtid detta stora verk, som enligt min tro kommer att bli av fosterländsk betydelse, bragts till ett lyckligt slut, skall det helt visst lämna åt vetenskapen ett forskningsmaterial av ansenligt värde och verka eggande på den svenska nationaliteten i landet, vilken i detsamma skall finna så att säga en spegelbild av sig själv. Dess utgivande kommer nog att kräva ansenliga kostnader, vadan man måtte hoppas, att Lantdagen eller Styrelsen i sinom tid skall bevilja därtill nödiga anslag, och även en ganska lång tid. Men både ledarens och redaktörernas lösen måste vara *festina lente;* ty utan mycken omtänksamhet och grundlig sakkännedom kan planen förvanskas och fel begås, som efteråt bli svåra att reparera. Entusiasm och kritik böra vid dess utgivande gå hand i hand. —

Som medarbetare i «Finlands svenska folkdiktning» kunna alla de personer anses, vilka på ett eller annat sätt riktat de samlingar, som sovrade och ordnade skola fylla de skilda volymerna. Här nedan lämnas förteckningar över

dem. Till först en alfabetiskt ordnad lista över *sällskapets samtliga stipendiater* till och med 1909, med uppgift om vilka år deras stipendiatresor företagits:

V. Allardt 1890.
O. Andersson 1902, 1903, 1903—04, 1904, 1905, 1906(—1907).
Th. Bertell 1906.
K. A. Björksten 1890.
J. A. Björkström 1894.
K. O. Danielson 1899.
Hugo Ekholm 1902, 1904, 1907 (—1908), 1909.
Karl Ekman 1890, 1891, 1892.
H. Fagersten 1900.
E. Finne 1899.
John Finnäs 1893, 1894.
M. Forss 1897.
P. A. Fredriksson 1906.
O. Hannus 1900.
Edv. Hedman 1908, 1909.
Erik Holmberg 1909(—1910).
Aug. Jakobsson 1895.
K. F. Juselius 1896.
Pr. Karlsson 1901.
W. Karsten 1896, 1897.
J. Klockars 1889.
K. H. Knuts 1900.
Edith Lindblom 1902.
J. A. Nygren 1892.
Selim Perklén 1891, 1895.
Th. af Reeth 1891.
O. W. F. Sjöberg 1897, 1898.
R. J. Sjöblom 1894.
I. Smeds 1888.
W. Solstrand 1907, 1909.
T. Stjernschantz 1901.
H. Ståhl 1889.
J. A. Strandberg 1895, 1896.
H. Sundblad 1907.
F. Sundman 1899, 1900, 1901.
A. Takolander 1898, 1899.
M. Thors 1890, 1891, 1892, 1893.
J. Thurman 1889.
J. Torckell 1893, 1895.
H. Törnqvist 1903.
J. E. Weikar 1903.
V. E. V. Wessman 1902, 1904, 1905, 1906, 1909.
K. V. Åkerblom 1906.

Summa 43 stipendiater, som gjort 71 skilda resor (några av dessa delade i två perioder).

Så en förteckning över *personer, som till sällskapet, utan att vara dess stipendiater, insänt folkloristiska samlingar*

av olika slag, med uppgift på antalet samlingar, som envar av dem inlämnat.

And. Allardt 1.
V. Allardt 1.
O. Andersson 1.
Anna Bengelsdorff 1.
J. A. Björkström 2.
Ida Blomqvist 1.
C. Carstens 1.
J. Dahlbo 1.
V. Fagerström 1.
A. O. Freudenthal 2.
G. A. Helsingius 1.
K. Ideman 1.
Aug. Jakobsson 3.
R. Lemberg 1.
W. Meinander 1.
A. Neovius 1.
E. Norrback 1.
P. E. Ohls 1.
Okänd 1.
K. P. Pettersson 11.
H. R. A. Sjöberg 6.
O. R. Sjöberg 10.
O. W. F. Sjöberg 3.
R. J. Sjöblom 1.
V. Sjöblom 1.
I. Smeds 2.
E. Snellman 1.
P. Stade 1.
U. Stadius 1.
A. Takolander 2.
J. Thurman 2.
J. E. Wefvar 2.
V. E. V. Wessman 1.
K. Westerlund 1.
M. Åkerlund 1.
H. Öller 1.
Fr. Österblom 1.
Österbottniska studenter 1.

Alltså 38 personer, som inlämnat 72 samlingar. Inalles ha 71 skilda personer direkte varit sysselsatta med åstadkommandet av de 141 samlingar, som sällskapet för närvarande eger[1]). Samtliga kostnader för dessa ha vid utgången av 1909 uppgått till ungefär 22,600 mark.

Dessa samlingar innehålla folklore av olika slag från nedannämnda 85 kommuner i Finland, samt dessutom från några i Estland och Liffland, nämligen:

i Nyland: Borgå, Bromarv, Degerby, Ekenäs, Esbo,

[1]) Jag har medräknat 3 samlingar, som, ehuru nästan färdigt redigerade, icke ännu inlämnats; men jag har *icke* medräknat Svenska landsmålsföreningens donation eller de Ranckenska samlingarna.

Helsinge, Ingå, Karis, Kyrkslätt, Lappträsk, Liljendal, Lojo, Mörskom, Pojo, Pyttis, Pärnå, Sibbo, Sjundeå, Snappertuna, Strömfors, Svartå, Tenala och Tusby (= 23);

i Västra Finland: Brändö, Dragsfjärd, Eckerö, Finby, Finström, Föglö, Geta, Hammarland, Hitis, Houtskär, Iniö, Jomala, Kimito, Korpo, Kumlinge, Kökar, Lemland, Lumparland, Mariehamn, Nagu, Norrmark, Pargas, Sagu, Saltvik, Sastmola, Sottunga, Sund, Vittisbofjärd, Västanfjärd, Vårdö (= 30);

i Österbotten: Bergö, Esse, Gamlakarleby, Jakobstad, Jeppo, Kaskö, Korsnäs, Kristinestad, Kronoby, Kvevlaks, Lappfjärd, Larsmo, Malaks, Maxmo, Munsala, Mustasaari, Nedervetil, Nykarleby, Närpes, Oravais, Pedersö, Petalaks, Purmo, Pörtom, Replot, Sideby, Solv, Sundom, Terijärvi, Vasa, Vörå och Övermark (= 32).

I följande tabell nämner jag med ledning av landskapskatalogen *antalet numror,* alla varianter medräknade, *från de skilda landskapen* (icke från de skilda socknarna). Även observeras där det vi ega insamlat från Estland och Liffland, likaså det från svenska Finland i allmänhet (utan uppgift om från vilket landskap det härstammar), och sist och slutligen generell uppgift om «diverse» folklore, stående utom de vanliga kategorierna, från skilda orter, delvis finska. Överhuvudtaget äro sifferuppgifterna noga kontrollerade, men somliga ha kunnat anges endast approximativt. Här påpekas i förbigående, att de skilda kategorierna ingalunda alltid äro så noga arronderade, att icke övergångsformer, vilka lika väl kunde föras till en som till en annan grupp, skulle finnas. Det blir utgivarnes sak att i sista hand avgöra, till vilken grupp eller vilka grupper sådant material skall föras. Härom kunna åsikterna ofta vara delade.

Benämning på de skilda kategorierna	Nyland	Västra Finland	Österbotten	Uppgivet landskap	Från skilda orter	Summa	Estland och Liffland	Summa summarum
Sagor och «paschaser»	421	450	277	2	—	1,150	50	1,200
Sägner och traditioner	1,065	467	245	14	—	1,791	3	1,794
Anekdoter	10	38	19	—	—	67	—	67
Gåtor	1,711	769	600	—	—	3,080	70	3,150
Ordspråk, talesätt	9,645	2,568	1,288	—	—	13,501	39	13,540
Ord	10,403	25,162	80	—	—	35,645	425	36,070
Folkvisor med och utan melodi	382	1,372	2,541	—	—	4,295	162	4,457
Sånglekar d:o d:o	1,642	539	447	—	—	2,628	—	2,628
Dansmelodier	505	567	1,109	—	—	2,181	86	2,267
Barnvisor, ramsor, räkningar etc.	405	202	343	—	—	950	—	950
Minnesverser	3	496	284	—	—	783	—	783
Lekar utan sång	390	230	204	—	—	824	—	824
Skrock och vidskepelse	1,196	1,330	1,018	1	—	3,545	47	3,592
Seder och bruk[1])	—	63	52	—	—	115	—	115
Huskurer, «omlagningar»	29	19	199	—	—	247	—	247
Spådomar, tydor	8	190	43	—	—	241	—	241
Brevavskrifter	—	28	—	—	—	28	—	28
Bomärken	68	180	c. 450	—	—	698	116	c. 814
Ortnamn	9,045	c. 14,011	5,837	107	—	c. 29,000	—	c. 29,000
Grammatikaliska undersökningar	7	1	—	—	—	8	—	8
Växt- och djurnamn	52	65	—	—	—	117	—	117
Naturljud	—	22	1	—	—	23	—	23
Öknamn	615	8	375	—	—	998	—	998
Diverse	—	—	—	—	1,198	1,198	—	1,198
Summa	37,602	48,777	15,412	124	1,198	103,113	998	104,111

[1]) Åtskilliga af dessa numror utgöras av längre sammanhängande framställningar.

Omfånget av *Landsmålsföreningens donation* framgår av nedanstående tabell, vars siffror äro delvis approximativa. Detta material är redan till stor del utnyttjat i sammelverket Nyland, ordkollektionerna helt och hållet av Vendell i hans stora av litteratursällskapet utgivna Ordbok över de östsvenska dialekterna. Den detaljerade katalogiseringen av detsamma är först nyligen påbörjad. Donationen kommer att därunder successivt organiskt införlifvas med sällskapets egna samlingar, dock så, att vad den innehåller och av vilka olika personer materialet är sammanbragt med lätthet skall kunna konstateras. Den vida vägnar största delen av donationen utgöres, såsom synes, av ord, upptecknade dels på lappar, vilka numera ordnats i ett trettiotal kartonger, dels i häften, dels i s. k. «långkatekeser», alfabetiska förteckningar med nödiga mellanrum till fortsatt ifyllning, ursprungligen, 1877, med stor möda uppgjorda av G. A. Åberg, senare, år 1883, vida spatiösare omskrivna av O. F. Hultman och kompletterade av flere andra.

	Från Finland	Från Estland, Liffland och Gammal Svenskby
Sagor	265	29
Sägner och traditioner	32	3
Gåtor	254	64
Ordspråk, talesätt	856	15
Ord	oräknade: minimum 30,000	c. 6,300
Folkvisor med och utan melodi	150	57
Sånglekar d:o d:o		
Barnvisor, ramsor etc.	47	—
Skrock och vidskepelse	89 [1]	8
Seder och bruk	7 [2]	—
Bomärken	c. 200	—
Ortnamn	c. 1,200	—
Diverse	8	—
Avhandlingar i lingvistik och ortnamnsforskning	22	—

[1]) Bland dem flere uppsatser. — [2]) Uppsatser.

De *Ranckenska samlingarna,* samtliga härstammande från Österbotten, innehålla huvudsakligen:

Sagor	587
Visor och sånglekar	1,333
Skrock och vidskepelse	70[1])
Seder och bruk	70[1])

Innehållet i dem finnes vad visorna och sagorna vidkommer noga specifierat i Ranckens två tryckta «Förteckningar» av 1874 och 1890. Av sagorna har folkloristiska arkivet senaste höst tillöst sig noggranna kopior, gjorda i Uppsala under professor Lundells inseende. En del av sagomaterialet är tryckt i «Svenska landsmål och svenskt folkliv» 1905, häftet 86.

Det handskriftliga materialet av folkloristisk art, som Svenska litteratursällskapet sålunda för närvarande disponerar över, torde vara ansenligt större än någon kollektion i Sverige. Nedanstående sluttabell lämnar en generell, så vitt möjligt exakt uppgift om dess nuvarande bestånd. — Det är att observera, att det *tryckta* folkloristiska material, som även skall utnyttjas vid redigeringen av «Finlands svenska folkdiktning», också det är ganska ansenligt och endast delvis stöder sig på de handskrivna samlingar, för vilka jag i det föregående redogjort.

[1]) Approximativ siffra. Bestående till stor del av längre och kortare uppsatser, dem lektor Rancken under en lång följd av år hade elever — hemma från landsbygden — på de högsta klasserna i Vasa lyceum att författa.

Sluttabell:

Generell, delvis approximativ uppgift angående det handskriftliga folkloristiska materialets nuvarande bestånd i Svenska litteratursällskapets arkiv.

	Från Finland	Från Ryssland	Summa
Sagor	2,002	79	2,081
Sägner och traditioner	1,823	6	1,829
Anekdoter	67	—	67
Gåtor	3,334	134	3,468
Ordspråk och talesätt	14,357	54	14,411
Ord	c. 65,600	c. 6,725	c. 72,325
Folkvisor med och utan melodi Sånglekar d:o d:o	8,406	219	8,625
Dansmelodier	2,181	86	2,267
Barnvisor, ramsor, räkningar etc.	997	—	997
Minnesverser	783	—	783
Lekar utan sång	824	—	824
Skrock och vidskepelse	3,704[1])	55	3,759
Seder och bruk	192[1])	—	192
Huskurer, omlagningar	247	—	247
Spådomar, tydor	241	—	241
Brevavskrifter	28	—	28
Bomärken	898	116	1,014
Ortnamn	30,200	—	30,200
Avhandlingar i lingvistik och ortnamnsforskning	30	—	30
Växt- och djurnamn	117	—	117
Naturljud	23	—	23
Öknamn	998	—	998
Diverse	1,206	—	1,206
Summa	138,258	7,474	145,732

[1]) Bland dem flere uppsater.

II

MINNESTECKNINGAR

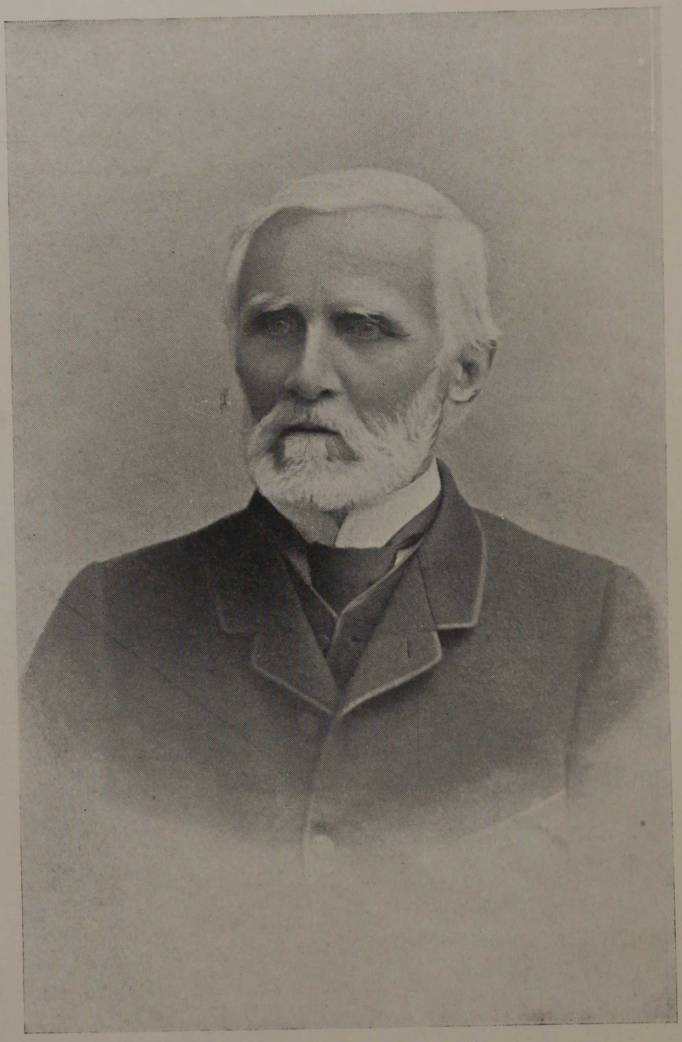

W. Lagues.

WILHELM LAGUS

AF

C. SYNNERBERG.

DET LIGGER I SAKENS NATUR, att en minnesteckning öfver en af de mest nitiska vetenskapsmän och universitetslärare, som vårt land haft att uppvisa, måste, då den icke gör anspråk på att vara en uttömmande biografi, till öfvervägande del blifva af litterär och vetenskaplig art. En ovanligt lång lefnad har utgjort en fortgående bekräftelse af de ord, Wilhelm Lagus vid trettiotre års ålder yttrade om sig själf[1]): «Med handen på hjärtat kan jag säga, det sedan den tidiga stund, då mitt lif helgades vetenskapernas tjänst, ännu intet lockande liksom intet hårdt ögonblick gjort mig till affälling från deras höga bud». Kring denna forskareid sluter sig ramen af en fyrtioårig verksamhet vid universitetet, hvarefter honom förunnades att ännu i 23 år njuta ett väl-

[1]) I besvärsskriften rörande förslaget till besättande af orient. professuren (1854), till hvilken innehållsrika skrift äfven i det följande citat hänföra sig, då annan källa icke uppgifves.

förtjänt *otium sapientis;* men att detta icke tillbragtes i dådlös hvila, därom bära Svenska Litteratursällskapets skrifter ett vältaligt vittnesbörd.

Teckningens förnämsta källor blifva sålunda den hädangångnes skrifter, hvilka den har att redogöra för och i någon mån värdesätta. Men för de yttre konturernas skull och för att gifva framställningen fastare fogar erfordras äfven annat, som icke är lika lätt tillgängligt. Jag bör därför tacksamt omnämna, att rektor Ernst Lagus med tillmötesgående beredvillighet ur sin faders efterlämnade rika samlingar ställt till mitt förfogande värdefullt både tryckt och handskriftligt material samt därjämte tillhandagått mig med muntliga upplysningar.

Jacob Johan Wilhelm Lagus föddes i Åbo den 5 maj 1821. Föräldrarne voro den för sina forskningar i våra häfder berömligt kände professorn i allmän lagfarenhet, från 1852 i civil lagfarenhet och romersk rätt Wilhelm Gabriel Lagus och Hedvig Maria af Tengström, dotter till ärkebiskopen Jacob Tengström. Sonens undervisning besörjdes i hemmet genom informatorer, såsom den tiden brukligt var. Denna undervisning synes i allmänhet ha varit tämligen ojämn och planlös, men lämnade i stället den vetgirige gossen god tid att tillfredsställa sin lust för läsning på egen hand. Betecknande är i sådant afseende en liten episod, som han sedermera i sina Hågkomster berättat. Af en händelse hade åttaåringen kommit öfver ett gammalt exemplar af Gedikes latinska läsebok. Reglerna i Strelings grammatik hade redan inpluggats utantill, men med latinsk text hade ingen annan bekantskap gjorts än den grammatikens regler erbjödo. Det skänkte gossen stort nöje att med ledning af läsebokens ordförteckning på egen hand taga reda på de korta enskilda

satserna och längre fram på de små fablerna. Denna händelse tillmäter han själf på gamla dagar en viss betydelse för sina framtida studier.

Viktig för Wilhelms både andliga och fysiska utveckling var den tid, då Georg August Wallin var informator i familjen. Wallin, som för vårterminen 1835 af en ganska obetydlig orsak relegerats från universitetet, begaf sig ut på resor i landet och tog med sig sin discipel. Vänner och anförvanter till Wallin besöktes, i Åbo uppehöll man sig en tid och hamnade slutligen på Åland, Wallins hembygd, där våren och sommaren tillbragtes på Haga kungsgård. Här fick han af hjärtans lust öfverlämna sig åt sin smak för studier på egen hand; det ingick nämligen i Wallins metod att med honom ofta genomgå längre pensa, men blott i få ämnen växelvis, och att tillika repetera det föregående. Lång förberedelsetid gafs, till och med ett par dagar i gången. Den förnämsta uppmärksamheten ägnades latinet, grekiskan och historien. Ekelunds lärobok i gamla historien lästes med förtjusning och kompletterades genom läsning ur Beckers världshistoria. Efter återkomsten till hemmet lästes under hösten 1835 endast latin och grekiska. I slutet af året lämnade Wallin sin plats för att bereda sig till kandidatexamen.

Under påföljande år var Wilhelm helt och hållet hänvisad till egna studier, emedan husets informator sysselsatte sig blott med de yngre syskonen. Studierna bedrefvos flitigt, men utan planmässighet, i sådant som låg både inom och utom den egentliga lärokursen. Excerpt gjordes ur Lindfors' Handbok i romerska antikviteterna och Beckers världshistoria, den svenska upplagan af Buttmanns grekiska grammatik studerades o. s. v. På hösten åtog sig Wallin åter att hemma hos sig följa med och kontrollera ynglingens läsning, hvarvid såsom förut långa förhörspensa gåfvos. Så-

som prof på de ämnen, med hvilka denne företrädesvis sysselsatte sig, kan anföras, att hos Wallin raskt genomgingos Cornelius Nepos och Sallustius fullständigt, Caesar partiellt, Vergilius 5 à 6 böcker, Xenophons Anabasis 3 böcker samt Heinrichs tyska krestomati, Homeros på försök något litet. Under detta år upptäcktes tillfälligtvis svagheten i de matematiska disciplinerna och försök gjordes, allt på egen hand, att reparera bristerna.

Sålunda synes det ha fortgått till början af år 1837, då föräldrarne, som fått ögonen öppna för sonens oordnade, om ock trägna studier, beslöto att sända honom till Borgå gymnasium. Wilhelm, som redan ansåg sig nära studentexamen, fogade sig i beslutet motvilligt och under lifliga protester. De två år han tillbragte i gymnasiet, som utmärkte sig genom hvarken god undervisning eller god disciplin, utan tvärtom ansågs i dessa afseenden för ganska förfallet, blefvo dock, som det tyckes mest genom kamratlifvets olika inflytelser, af stor betydelse för hans utbildning, mindre på kunskapernas än karaktärens vägnar.

I april skedde inträdet i gymnasiets nedre klass efter ett mycket kort och lätt förhör. Till en början erfor han mycken vantrefnad och sände idkeligen till hemmet klagovisor och böner om befrielse. Kamratlifvet med sin återstod af pennalism och råa seder kunde icke verka annat än frånstötande på en yngling från ett högt bildadt hem och van att röra sig inom de bästa sällskapskretsar. Af undervisningen var icke mycket att inhämta äfven af den orsak, att han i de viktigaste ämnena redan läst vida utöfver klasskurserna. «För öfrigt sökte jag», berättar han i Hågkomsterna, «ehuru af naturen sällskaplig, inga bekantskaper, utan fasthellre undvek sådana. Hela min värld, föräldrar, syskon, vänner, bekanta, var i Helsingfors, och dit stod min längtan.»

— «Bäst trifdes jag i min lilla vindskupa. Alltid uppstigen understtidigt om morgnarna, undangjorde jag raskt läxorna för dagen för att sedan få läsa för mig själf.» Härvid kom han sig äfven för att taga itu med Homeros, som alls icke lästes på gymnasiet. «Ty sedan jag hittat på», berättar han vidare, «att i grammatiken anmärkningarna om den s. k. episka dialekten, hvilka vanligen öfverhoppades, spredo ett förunderligt klart ljus öfver de annars oigenkännliga ordformerna, förtjustes jag oemotståndligt att ord efter ord, vers efter vers småningom kunna arbeta mig fram». Därjämte gjordes flitigt anteckningar och excerpt, «hvilka lågo i blodet». Här ser man den blifvande forskaren och vetenskapsmannen *in nuce*. «Ihärdigare har jag aldrig studerat än i min lilla gymnasistkammare», kunde han i sin sena ålderdom säga. Tillfälle till öfning i latinet saknades icke på gymnasiet; hvarannan vecka skrefs en latinsk kria och snart började han skrifva latinska bref till sin fader, ur hvilka han meddelat åtskilligt. Man ser af dem, huru språkfärdigheten med tiden mer och mer växer. Också hade Runeberg, hvars timmar han fann i högsta grad lärorika, från början af maj 1837 tillträdt lektoratet i latin. Med honom var den unge gymnasisten ända sedan Runebergs vistelse i morfaderns hus nära bekant, och han hade redan i Helsingfors, där Runeberg undervisade i privatlyceet, längtat att få åtnjuta hans undervisning. Med öppet förtroende närmade han sig honom, som genom sitt giftermål äfven var i skyldskap med familjen Lagus, men sedan han hos Runeberg icke funnit det deltagande han väntat för sina klagomål öfver andan och däraf följande otrefnad i gymnasiet, drog han sig tillbaka äfven från honom. Vid slutet af terminen uppflyttades Wilhelm till den tvååriga öfre klassen.

I föga förbättrad sinnesstämning tillbragtes följande höst-

termin. Hemstudierna drefvos med fortsatt ifver och allt större framgång, sedan under en månads enskild undervisning hos Runeberg goda råd och regler för dem erhållits. Med Runeberg genomgicks Aeneidens 9:de bok med 30 à 40 verser i timmen, medan på gymnasiet medhunnos endast 10. Om den dåvarande sinnesstämningen säges i Hågkomsterna: «Jag saknade, där jag var, hvad en liflig och känslig yngling vid min dåvarande lefnadsålder så innerligt behöfver: en i grunden liksinnad, men lugnare jämnåring att i allt förtro sig åt. Att jag icke lyckats finna någon sådan vän var min egen skuld, ty jag sökte ingen, och om jag söktes, var mitt temperament så repulsivt att icke tåla ens de minsta fel och svagheter hos mig vidröras, minst då jag själf i tysthet insåg dem. Jag stod och kände mig stå ensam.»

En förändring inträffade dock snart. Från vårterminen 1838 kom Wilhelm att sammanbo med tvenne bröder Pesonius, med hvilka han inom kort lärde sig sympatisera. Han kom nu under inflytande af kamratlifvets bättre sidor, så att han icke blott, såsom förut, motvilligt och tvunget fogade sig i kamratandans fordringar, utan äfven kände sig helt uppgå i densamma. Utan tvifvel erhöll han under hela sin gymnasisttid en hälsosam öfning i självbehärskning: en växande samhörighetskänsla lärde ynglingen att lägga band på sitt häftiga och hetlefrade lynne samt att kufva en alltför stor självkänsla. Denna viktiga utdaning af karaktären betecknar han själf som sin «egentliga brytningsperiod, såvidt den försiggick vid gymnasiet».

I slutet af vårterminen 1839 valedicerades gymnasiet och studentexamen aflades med heder (32 röster) den 17 juni s. å., hvarefter han inskrefs i Savo-Karelska afdelningen, där hans fader var inspektor. Med sitt sällskapliga lynne och såsom ifrig dansör deltog han helt visst med lust och

glädje i de sällskapsnöjen, som stodo till buds, men torde, liksom under gymnasist-tiden, undvikit kamratkretsar, med hvilka han icke fullt sympatiserade. Redan som barn hade han i sin morfaders hus, där familjen efter Åbo brand särskilda gånger vistades längre tid, erhållit lektioner i violinspelning och uppöfvade fortfarande denna talang utan att dock allvarligare ägna sig däråt. Han hade sin gifna plats såväl i studenternas sångkör som i den akademiska orkestern, «men alltid med tyst förnimmelse af att tiden kunnat bättre användas»[1]). Studierna fingo nog lejonparten af den unge studentens håg och tid. En brinnande vetgirighet och redan tidigare förvärfvad öfning att studera självständigt läto dem ske med framgång, framgången alstrade tillfredsställelse och tillfredsställelsen sporrade till fortsatta ansträngningar. Främst var det språkstudierna, som bedrefvos med ifver. Från gymnasist-tiden medförde han goda grunder i grekiskan och latinet; i synnerhet i det senare språket var han ganska långt avancerad. Dessa språk voro också de enda, som allvarligare studerades i läroverket, där af moderna språk endast ryskan, men hvarken tyska eller franska förekom. I tyskan hade han dock, såsom vi sett, redan under privatist-tiden öfvat sig. Äfven åt orientaliska språk ägnade han som student uppmärksamhet och åhörde under två terminer föreläsningar i arabiska och hebreiska språken samt tog i dem privatkollegier. I en senare tid (1854) kunde han med skäl tala om den inre kallelse, som redan i hans tidigaste läroår, i skolkammaren, i gymnasiet, vid universitetet drog honom med oemotståndlig tjusningskraft till sysselsättning med språk, deras grammatik och litteratur. Härtill anslöto sig studier i allmän och litteraturhistoria samt estetik, hvilka

[1]) Hågkomsterna p. 70. — Han blef musikalisk stipendiat 1843.

två sistnämnda ämnen då sammanfattades under benämningen «lärdomshistoria». Om de många till den tidens filosofie kandidatexamen hörande ämnena vinnlade han sig med den framgång, att han i nämnda examen, som aflades den 23 maj 1844, erhöll laudatur i sju ämnen (inalles 29 röster) och epitetet «dignissimus». Vid promotionen den 21 därpå följande juni innehade han andra hedersrummet.

Till kandidatexamen hörde ett förberedande prof «pro exercitio», som i allmänhet var af ganska formell natur och bestod däri, att den blifvande kandidaten i egenskap af «respondens» med sitt namn figurerade på titelbladet till en af någon akademisk lärare författad dissertation, hvilken det ålåg honom att till en mindre del bekosta. Däraf bruket att i små partiklar utgifva akademiska arbeten, och det kan icke nekas, att i detta bruk låg ett välkommet medel att befordra och underlätta lärarnes vetenskapliga produktion. Respondentens åliggande bestod för öfrigt i att vid ventilationen referera opponentens anmärkningar för att sålunda gifva auktor tid att öfvertänka svaret. I äldre tider utgåfvos sådana dissertationer i respondentens namn, ehuru författade af «praeses», så att det ofta är svårt att afgöra hvem som är den rätta författaren. Detta bruk afskaffades genom de nya statuterna af 1852. För sitt exercitie-prof hade Lagus — något som på den tiden var sällsynt — utgifvit en af honom själf på latin författad afhandling om rim i den grekiska och latinska poesin, hvilken afhandling vittnar icke blott om sin författares beläsenhet, utan äfven om den ungdomliga hänförelse, hvarmed han omfattat de klassiska studierna[1]).

[1]) I sådant afseende förtjäna följande ord anföras: *Neque vidi quidquam aut audivi Virgilianis carminibus magnificentius, Horatianis politius, Ovidianis suavius. Sed in veterum admiratione consistere non licet; aliud in animo habemus.* Afhandlingen, hvars titel är *De homoeoteleutis, quae vocantur*, obser-

Dissertationen ventilerades den 22 mars 1843 under praesidium af d. v. adjunkten Nils Abr. Gyldén inför ett talrikt auditorium. Ordinarie opponenter voro magistrarne A. E. Arppe och Wilh. Pesonius, en af vännerna från Borgå-tiden. Akten förhöjdes mycket däraf, att två professorer, Geitlin och Sjöström, uppträdde extra. Auktor stod på sig tappert, och professorerna «rymde fältet»[1]).

Då det nu för den unge magistern måste blifva fråga om att välja ett specialstudium, hvarmed han kunde bereda sig en framtid vid universitetet — målet att blifva «läskarl» hade redan i tidiga år föresväfvat honom — bestämde han sig utan tvekan för den klassiska forntidens och särskildt grekiska språkets och litteraturens studium, häri uppmuntrad äfven af sin faders råd och bifall[2]). Inom nämnda litteratur var det främst Plutarchos, som gjordes till föremål för ingående studier och undersökningar. I denne författares historiska skrifter hade han funnit ett gifvande och tacksamt fält för nya iakttagelser.

Plutarchos, som lefde i senare hälften af första och början af andra århundradet e. Kr. (46—120), hade utvecklat en flitig skriftställareverksamhet, företrädesvis på det historiska och filosofiska gebitet, så att antalet af hans skrifter räknades till mer än 200. En betydlig del af dem har bevarats till eftervärlden. Såväl i forntiden som i nyare tiden

---

verades i Baehr's Röm. Litt.-Geschichte II[3] p. 681 och angafs hafva uppvisat, att rimslut hos latinska skalder ofta voro afsiktliga, icke blott tillfälliga, såsom man förut ansett. Att bevisa detta var också afhandlingens egentliga syftemål.

[1]) Enligt anteckning i auktors handexemplar.

[2]) Han säger till honom i dedikationen af sitt docent-specimen: *Tu optimis ornatus artibus me ad Tui imitationem excitasti. Tuis mirabilis Antiquitatis amoribus me imbuisti. Fecisti, ut his litteris vitam meam consecrarem.*

har i synnerhet en bemärkt plats intagits af parallell-biografierna öfver berömda greker och romare. Ej mindre än 50 sådana ha kommit till vår tid, och af dessa äro 46 ordnade parvis, i det att två och två personer, en grek och en romare, behandlas bredvid hvarandra med tillägg för flertalet af en sammanfattande jämförelse. Plutarchos tillbragte hela sin lefnad på sin hemort, den lilla boeotiska staden Chaeronea, men gjorde ett par längre besök i Rom; först sent lärde han sig latinska språket. Det är utan vidare klart, att det måste erbjuda stort intresse och i historiskt afseende vara af stor vikt att utröna, hvilka källor han begagnade för sina romerska biografier. Man kan visserligen anse konstateradt, att hans kännedom af latinet var bristfällig, och han medger själf, att han icke vågade uttala ett eget omdöme i litterära frågor. Också säger han, att på den ort, där han vistades och skref sina arbeten, tillgången till källskrifter var inskränkt. Emellertid ägde han icke blott en stor och omfattande beläsenhet i sitt fäderneslands litteratur, utan äfven en ganska aktningsvärd kännedom af den romerska. Och då han har för vana att sällan uttala egna omdömen och åsikter, utan mest inskränker sig till att anföra hvad andra författare sagt, så måste de i hans skrifter bevarade fakta, som icke återfinnas hos de till oss komna författarne, erhålla desto större betydelse äfven då källorna icke uttryckligen citeras. Vid undersökningen rörande dessa är visserligen stor försiktighet af nöden, emedan de individuella dragen hos de skildrade personerna helst ställas i förgrunden och Plutarchos sålunda egentligen icke är att betrakta som historieskrifvare, utan fastmer som karaktärstecknare med utpräglad moralisk tendens. Men i allmänhet är det klart, att ju säkrare man kan uppvisa, att han återgått till urkällorna, desto större måste hans historiska tillförlitlighet blifva.

Ehuru det torde få anses som allmänt bekant, förtjänar likväl påpekas, att undersökningar rörande de källor, en författare begagnat eller åtminstone rönt inflytande af, alltid hållits för vetenskapligt berättigade och till och med nödvändiga såsom ägnade att sprida ljus öfver hans ställning inom litteraturen och lämna bidrag till hans karaktäristik. I fråga om en historisk författare är dock tillförlitligheten en faktor, som härvid främst bör tagas med i räkningen och särskildt undersökas. Lagus hade en synnerligen hög tanke om sin auktors opartiskhet och sanningskärlek, och därutinnan torde icke heller god vilja kunna frånkännas Plutarchos, om också hans känslofulla skaplynne och förkärlek för karaktäristiska yttranden och anekdoter ibland synas göra intrång på objektiviteten. För romarnes politiska storhet och den nationalanda, som skapat den, hyste han beundran, ehuru han tillskref lyckan stor andel däri, och med det betydelsefulla i deras världshistoriska mission var han fullt på det klara[1]). Men han hade icke varit grek, om icke känslan af det öfverlägsna i den grekiska andens manifestationer i någon mån influerat på hans åskådningssätt.

Den första frukten af ofvannämnda Plutarchos-studier var dissertationen om Plutarchos' Cicero-biografi[2]). Lagus, som mellan biografins författare och dess föremål finner stor kongenialitet[3]), är öfvertygad att Plutarchos läst

---

[1]) R. Volkmann, Leben, Schriften und Philosophie des Plutarch (Berlin, 1869) I p. 44 ff.

[2]) *Plutarchus vitae Ciceronis scriptor;* 1:sta häftet ventilerades den 15 dec. 1846.

[3]) Denna andliga frändskap *(consensus et quasi affinitas)* karaktäriseras med följande ord p. 20: *Idem ambobus patriae amor, eadem vetustatis admiratio, idem honesti sensus, eadem iudicii lenitas atque moderatio, eadem cognitionis et scientiae cupiditas, eadem exemplorum copia, eadem ingenii ubertas.* Den i det följande vidare utförda jämförelsen är beaktansvärd.

många af Ciceros skrifter och ganska flitigt begagnat dem såsom källor, oaktadt arbeten om dennes lif, som han kunnat kompilera, stodo till buds. Från de förstnämnda har han icke blott hämtat det faktiska innehållet, utan äfven bildat sig ett omdöme om Ciceros personlighet. För att bevisa detta genomgås en stor mängd ställen äfven i andra biografier af Plutarchos, hvilka kunna anses härröra af direkt bekantskap med Ciceros skrifter. Den lärdom och beläsenhet, som härvid ådagalägges, ger intrycket att det hithörande materialet är fullständigt uttömdt, hvilka än konklusionerna må blifva; öppet medgifves svårigheten af dylika undersökningar och den betänksamma försiktighet de erfordra. Rätt öfvertygande verkar den utförliga och skarpsinniga deduktionen af det förhållande, hvari Ciceros på grekiska utgifna, numera förlorade relation om sitt konsulat, stått till Plutarchos' skildring af denna så händelserika tidpunkt i Ciceros lefnad. Och då denne genom sin vän Atticus vidtog åtgärd om skriftens allmännare spridning i Grekland, var den troligen där ännu på Plutarchos' tid lätt tillgänglig. Icke fullt så lyckadt förefaller försöket att tillämpa en likartad bevisföring på Ciceros äfvenledes förlorade äreminne öfver Cato d. y. (Cato Uticensis). Undersökningen har här gått en omväg, i det att de ställen i Plutarchos' biografi öfver samme Cato, hvilka kunna antagas härleda sig från nämnda ciceronianska skrift, först behandlas och slutsatser häraf dragas rörande skriftens innehåll och därpå grundade användning i Cicero-biografin[1]).

[1]) Lagus fäste själf stor vikt vid dessa undersökningar, om hvilka han säger: *erit igitur in horum approbatione fructus laboris mei maximus* (p. 71). I en senare dissertation (Varro-diss.) har han närmare preciserat detta sålunda, att härigenom fragment af romerska författare, som dölja sig hos Plutarchos, kunde uppdagas.

Lagus var icke ensam om sin åsikt, men ingen hade före honom så ingående uppställt och pröfvat grunderna för densamma. Utan kännedom om det af honom framlagda bevismaterialet rörande Cicero som direkt källa för Plutarchos antogo andra utan vidare detta såsom gifvet[1]). Men sedermera gjorde sig en annan uppfattning gällande, i det man antog den af Ciceros frigifne, den lärde Tiro författade lefvernesbeskrifningen som ifrågavarande biografis förnämsta, om också icke enda källa[2]). Äfven denna åsikt hade tidigare, men utan försök till bevis, framkastats som förmodan (i synnerhet som Tiro ett par gånger citeras af Plutarchos) och var icke heller för Lagus obekant. Troligen hade han haft för afsikt att i slutet af dissertationen framlägga sin åsikt härom tillika med redogörelsen för andra författare, af hvilkas skrifter Plutarchos begagnat sig. Men arbetet afstannade med 6:te partikeln (pp. 125—140), som ventilerades den 19 febr. 1848.

Den nästa fråga rörande Plutarchos' romerska källor, som Lagus behandlade, hade till uppgift att utreda det bruk, Plutarchos i sin skrift om ovanligare sedvänjor hos romarne gjort af den berömda polyhistorn Varros[3]) förlorade, men i forntiden mycket använda och citerade arbeten på den romerska fornkunskapens område *(Antiquitates)*. Plutarchos uppställer i nämnda skrift frågor rörande upphofvet och förklaringen till en mängd ovanligare och delvis sällsamma sociala och religiösa bruk hos romarne, hvilka frågor kort

---

[1]) Jfr t. ex. B. Büchsenschütz i inledningen till hans edition af Demosthenes' och Ciceros biografier (Berlin 1857) p. 8.

[2]) H. Peter, Die Quellen Plutarchs in den Biographien der Römer (Halle 1865) p. 129; denne förf. säger sig känna Lagus' Cicero-diss. «nur dem Titel nach». Jfr Teuffel-Schwabe, Gesch. d. röm. Litt.[4] p. 350 (1882).

[3]) Afhandlingen ventilerades den 15 juni 1847 och har titeln *Plutarchus Varronis studiosus* (32 pp.).

och bestämdt besvaras dels med dels utan anförande af några källor och i tvifvelaktiga fall endast sällan underkastas pröfning eller göras till föremål för uttalande af en egen mening. Nu är fallet, att Varros omfattande forskningar utgöra den grund, på hvilken i antiken alla senare författare byggt, vare sig att de citera honom eller icke. Man kan därför redan a priori taga för gifvet, att Plutarchos' uppgifter till större delen härleda sig från honom. Men däraf följer ingalunda, att han själf anlitat Varros skrifter, hvilket icke minst beror på de gamles sätt att citera. Däri voro de icke synnerligen nogräknade. Ett citat kan lika väl betyda, att de själfva rådfrågat den citerade auktorn, som att de hämtat citatet från någon annan. Sålunda kan icke ens den omständigheten, att Plutarchos i ett eller annat fall säger sig vara af annan mening än Varro, tillmätas synnerlig betydelse. Något tvifvel, att dennes voluminösa arbeten direkt begagnats af Plutarchos, synes Lagus icke hafva hyst, men huru man än må bedöma resultatet af hans undersökning, tillkommer honom onekligen förtjänsten att ha varit den förste, som upptagit denna icke oviktiga fråga till speciell behandling samt förtjänstfullt diskuterat de hithörande ställena. Författare, som senare ägnat uppmärksamhet åt ämnet, hafva, utan att känna sin föregångares arbete, omfattat samma antagande. I senaste tid har dock en afvikande mening låtit förnimma sig[1]).

---

[1]) G. Thilo, en sedermera ganska bemärkt filolog, upptog frågan i sin doktors-diss. (Bonn 1853) och förfäktar med angifvande af samma ställen samma åsikt som Lagus, hvars afhandling var honom endast till titeln bekant. Thilo följes af senare förff. (Peter, anf. arb. p. 150, Christ, Gesch. d. griech. Litt. o. a.). Schwegler, Röm. Gesch. I² 121 (1867), citerar Lagus, men yttrar sig reserverad ang. Varro. Thilos biograf S. Brandt (Biogr. Jahrb. f. Altertumskunde 1894 p. 117) uttalar den mening, att knappast någon numera torde antaga direkt lån ifrån Varro.

Redan till början af följande år var Lagus färdig med en ny Plutarchos-studie, som denna gång hade till föremål biografin öfver Cato d. ä.[1]). Man kan med allt skäl säga, att denna afhandling, som är indelad i kapitel efter Catos särskilda arbeten, utmärker sig genom öfverskådlig klarhet, oaktadt den stora till användning komna lärda apparaten och mängden af minutiösa detaljfrågor. Samma stränga och målmedvetna metod som i de två föregående afhandlingarna, med hvilka den delar egenskapen att till största delen röra sig kring förlorade romerska källskrifter, gör sig äfven här gällande.

Lagus utgår från förutsättningen, att Plutarchos tagit kännedom om Catos skrifter och begagnat dem i första hand. Heeren, hans förnämsta föregångare, hade uttalat samma mening utan att närmare bevisa den. Genom sina uttömmande detaljundersökningar har Lagus äfven i detta fall bearbetat ett nytt gebit, inom hvilket dock i följd af sakens egen natur ett vidsträckt bruk af sannolikhetsslut måste komma till användning. Den gamle Catos arbeten hafva nämligen, såsom antyddes, gått förlorade med undantag af ett enda, boken om landtbruket, från hvilken ringa utbyte kunde vinnas. Hvad Plutarchos hämtat från hvart och ett af dem uppvisas på grund såväl af inre skäl, som någon gång äfven med ledning af citat hos romerska författare. Dessa förmodanden kunna vara riktiga och i själfva deras innebörd ligger ingenting, som gör dem osannolika. Äfven äro de upplysande med afseende å såväl Plutarchos' sätt att bearbeta och sammanställa sitt material, hvarifrån han än må hafva hämtat det, som det sannolika innehållet i Catos skrifter.

---

[1]) *Plutarchus vitae Catonis Censorii scriptor* (107 pp.), ventilerad den 26 jan. 1848.

Af den märklige mannen erhåller man en fullständig karaktärsbild, i synnerhet om man gör sig mödan att med själfva biografin jämföra alla de många drag ur hans enskilda och offentliga lif, som i dissertationen beröras och belysas. Liksom i alla tider dylika urkraftiga naturer, var också den gamle romaren, något som för resten låg i nationallynnet, begåfvad med en rikt flödande humoristisk ådra, en egenskap, som han visste uppskatta äfven hos andra. Han utgaf därför en samling tänkvärda och sinnrika yttranden, och Lagus förmodar, att han däri intagit äfven egna vitsiga infall. Dessa voro utan tvifvel samlade och utgifna, ty Plutarchos gör af dem ett vidsträckt bruk och anmärker om ett par, att de voro af grekiskt ursprung och härledde sig det ena från Themistokles, det andra från Peisistratos. Med hänsyn till Catos vana att säga rent ut hvad han tänkte och icke heller spara på eget beröm, ett naturbarn som han var, kan man ju anse det tänkbart, att han offentliggjort sina infall och vitser, och i sådant fall har Plutarchos haft en utmärkt källa för det florilegium han uppdukar, på ett ställe genom två hela kapitel. Men å andra sidan måste det betviflas, då troligare är, att dylika samlingar först efter Catos död blifvit gjorda med ledning dels af traditionen dels af hans efterlämnade arbeten. Att däri, enligt hvad Plutarchos berättar, ingått yttranden af grekiskt ursprung var ju en ödets ironi. Först på äldre dagar hade den inbitne romaren sett sig föranlåten att grundligare studera den grekiska litteraturen, ehuru han öppet uttalade sitt förakt för grekisk bildning. Han synes dock ej för egen del ha följt det råd han gaf andra, att blott ögna i, icke grundligt studera *(inspicere non perdiscere)* grekiska skrifter.

Man har i en senare tid anmärkt, att den ålderdomliga stilen och språket hade beredt Plutarchos, som icke var fullt

hemmastadd i latinet, alltför stora svårigheter för att han skulle ha gifvit sig mödan att genomgå Catos digra arbeten och ur dem utvälja hvad som för hans ändamål var af nöden[1]). Det kan också ifrågasättas, huruvida de på hans tid voro allmännare tillgängliga, då redan på Ciceros tid, ungefär hundra år efter Catos död, dennes skrifter voro föga kända och lästa samt tämligen sällsynta. Kanske är det äfven i följd häraf, som de, oaktadt sitt stora historiska värde, gått så fullständigt förlorade, med undantag af den praktiskt användbara boken om landtbruket. Under den arkaiserande stilriktningen kring medlet af andra århundradet kommo de väl åter till heders, men då var det antagligen, liksom äfven under följande tider, blott ett mindretal lärda och skriftställare, som ägnade dem uppmärksamhet.

I dissertationens sista tredjedel behandlas öfriga källor: Polybios, Livius, Cicero och Cornelius Nepos. Också med afseende å dem rör sig undersökningen hufvudsakligen med sannolikhetsslut. Ty de tre förstnämnda citeras visserligen af Plutarchos, men enhvar af dem blott en gång, och de delar af Polybios, i hvilka fråga varit om Cato, äro förlorade, om de ock i någon mån ersättas genom bibehållna fragment och af Livius, som ofta nära anslutit sig till honom. Af Ciceros skrifter är det företrädesvis dialogen om ålderdomen, i hvilken den gamle Cato införes såsom deltagare i samtalet, som här kommer i betraktande. Utom dessa tre källförfattare, angående hvilka äfven andra forskare instämma, har Lagus upptagit Nepos. Dennes utförliga biografi öfver Cato har gått förlorad, men det ytterst knapphändiga sammandraget i hans bekanta lefnadsteckningar lämnar dock någon ledning

---

[1]) H. Nissen, Kritische Untersuch. (Berlin 1863) p. 292. — H. Peter, anf. arb. p. 90.

för förmodanden om det, som Plutarchos kan anses hafva hämtat från honom. För öfrigt antages här och hvar en okänd författare såsom källa.

Åt Cato-dissertationen bör, enligt min mening, första rummet tillerkännas bland Lagus' Plutarchos-studier. Ifall den blifvit allmännare känd[1]), hade den, äfven om de förfäktade åsikterna icke i allo lyckats göra sig gällande, likväl utgjort ett förarbete af stort värde, som kunnat gifva upphof åt nya undersökningar och sprida mycket ljus öfver ämnet.

I medlet af samma år, och medan Cicero-dissertationen ännu var oafslutad, påbörjades en ny serie, behandlande Plutarchos' förhållande till den romerska historieskrifvaren Livius[2]). I inledningen lämnas en kort öfversikt öfver den romerska historiens kritiska behandling från slutet af 1600-talet, då tvifvel angående den traditionella, på sagor och legender stödda uppfattningen från antikens tid först började göra sig hörda, till den snillrike Niebuhrs uppträdande i början af förra århundradet. Efter de impulser Niebuhr gifvit blefvo de antika författarne, såväl greker som romare, föremål för undersökningar, hvilka hade till uppgift att komma deras arbetssätt och källor på spåren samt i och med detsamma utröna deras tillförlitlighet och betydelse för historieforskningen. I medlet af förra århundradet återstodo ännu rika skördar att göra på detta område. I synnerhet påkallade de grekiska författare, som behandlat romarnes historia, i förenämndt afseende uppmärksamhet, dels emedan de nog mycket skattat åt det retoriska och poetiska elementet, dels

---

[1]) I den mig tillgängliga litteraturen har jag ej påträffat något omnämnande.

[2]) *Plutarchus Livii studiosus;* part. I o. II ventilerades d. 7 och III o. IV d. 14 juni 1848 (tills. 32 pp.).

emedan de saknat nödig kännedom om romarnes politiska och sociala institutioner, för hvilka också det grekiska språket saknade adekvata uttryck. I likhet med Plutarchos ha de väl i allmänhet icke heller fullt behärskat latinska språket. De romerska författare, som en senare tids grekiska historieskrifvare flitigt studerat voro, säger Lagus, därmed på visst sätt motiverande valet af sina ämnen, i synnerhet Cato d. ä., Varro, Cicero och Livius. Och då han förut behandlat Plutarchos' förhållande till de tre förstnämnda, ärnade han nu ägna en undersökning åt det sätt, hvarpå företrädesvis Plutarchos, men äfven andra greker gjort sig Livius' stora historiska verk till godo. Då enligt hans mening knappast någon annan grekisk historiker studerat Livius så grundligt som Plutarchos[1]), var hans afsikt att icke inskränka undersökningen blott till dennes historiska skrifter, utan utsträcka densamma till hans öfriga arbeten, i hvilka spår af Livius kunna upptäckas. Dissertationen var sålunda ganska stort anlagd, och det är att beklaga, att den afstannade med de två första arken.

Det förtjänar särskildt betonas, att Lagus med riktig historisk blick valt de mest betydande romerska skriftställare, som han ansåg Plutarchos i synnerhet hafva anlitat, till föremål för sina forskningar rörande dennes källor. Man skönjer redan häri de egenskaper, som kännetecknа historieforskaren. I den klassiska filologin såg han utan tvifvel främst en historisk vetenskap, hvilken har till uppgift att gifva en åskådlig bild af antikens hela lif och i fråga om beröringen mellan antikens båda folk, greker och romare, uppvisa idéernas öfvergång från det ena folket till det andra samt dessas

[1]) Att Plutarchos ofta rådfrågat Livius, äfven då han icke uttryckligen citerar honom som källa, därom äro alla ense.

ömsesidiga samverkan i den antika civilisationens slutliga utdaning. I dessa afseenden erbjuda ännu hans filologiska skrifter mycket lärorikt. Föregångare saknade han visserligen icke helt och hållet; men så grundliga och uttömmande undersökningar i de upptagna ämnena hade förut icke sett dagen. De gifva, såsom i det föregående antydts, alltigenom intrycket af självständigt och metodiskt arbete, som aldrig förlorar sig i enskildheter, utan tvärtom, med ständigt bevarad blick för det hela, öfverlägset behärskar detaljerna. De hade helt visst på sitt område fått sig anvisad en banbrytande plats, ifall de utkommit t. ex. vid ett tyskt universitet.

Wilhelm Lagus hade icke framgång på den akademiska befordringsbanan. Utnämnd docent i grekiska litteraturen den 23 dec. 1846 på grund af Cicero-dissertationens första häfte[1]), aflade han filosofie licentiatexamen den 22 maj 1847 och dokumenterade sig med Varro-dissertationen för erhållande af doktors-graden vid den promotion, som ägde rum den 22 juni s. å. Han hade de högsta vitsorden af alla licentiater (3 laudatur och epitetet «dignissimus»), men ställdes i andra rummet (ultimus), medan E. af Brunér, som var något äldre till åren (f. 1816) och redan 1840 blifvit docent, erhöll det första.

Genom N. A. Gyldéns befordran 1847 till professor i grekiska litteraturen hade adjunkturen i de båda klassiska språken blifvit ledig. För att erhålla denna plats och sålunda vinna fast fot vid universitetet ansträngde Lagus alla sina krafter och utgaf inom bestämd tid sin i det föregående

[1]) Han förordnades 1848 att jämte af Brunér handleda de studerandes latinska skriföfningar, men erhöll först 1853 docentarvode.

refererade Cato-dissertation. Det var en svår missräkning, att han erhöll endast andra förslagsrummet; det första gafs åt medsökanden Brunér, hufvudsakligen på grund af större tjänstemeriter. Ex officio opponenten Gyldén gör i sitt utlåtande till fakulteten Lagus full rättvisa: undersökningen är af vikt för bedömandet af Plutarchos' ifrågavarande skrift samt dess historiska trovärdighet, och det förtjänstfulla i densamma stegras ännu däraf, att en så beskaffad specialundersökning förut icke blifvit gjord; dess författare har ådagalagt utmärkt flit och grundlighet, vidsträckt beläsenhet och en särdeles förmåga att anställa lärda forskningar inom det historisk-filologiska gebitet. Vid omröstningen i konsistoriet säger Gyldén, att de båda för den ifrågakomna tjänsten utgifna afhandlingarna äro af ett så olikartadt innehåll, att ett bestämmande af deras relativa värde är «ytterst svårt». Af 13 närvarande ledamöter tillerkände endast tre (Arppe, Nervander och Geitlin) Lagus första rummet. Utgången synes ha varit på förhand gifven, ty Nervander, som yttrade sig bland de första och uttalade sitt ogillande af seden att i dylika fall fästa afgörande vikt vid tjänstemeriter, säger sig vilja gifva ett förtjänt erkännande åt Lagus' flit, arbetsförmåga och vetenskapliga kapacitet, ehuru han väl vet, att hans votum icke kommer att inverka på sakens slutliga utgång. — I sin besvärsskrift till kansler anför Lagus, att ett par oegentligheter i formellt afseende blifvit vid ärendets behandling af konsistoriet begångna[1]), att medsökanden icke

[1]) Dessa formfel gendrifver konsistoriet i sin afgifna förklaring. De skulle ha bestått däri, att konsistoriet icke haft rättighet, att meddela Brunér förlängd speciminationstid i följd af hans fars död, i synnerhet som det gällde annan mans rätt och ansökningen därom gjorts sentida, äfvensom vidare, att besvärandens far, d. v. rektor, W. G. Lagus yttrat sig till förmån för medsökanden. Huru med sistnämnda omständighet förhöll sig må för kuriositetens skull här anföras. I protokollet $^{9}/_{2}$ 1848 heter det, att ärendet upptogs till behandling, sedan rektor upp-

dokumenterat sig i grekiskan och att hans afhandling, som han öfver hufvud strängt bedömer, icke var ett självständigt forskningsarbete[1]). Resultatet blef dock, att Brunér utnämndes till tjänsten. En ringa kompensation var, att det ena af understöden för unga litteratörer samma år tilldelades Lagus.

Snart förestod åter en ny tvekamp med den förre, lycklige medtäflaren. Efter J. G. Linséns den 16 nov. 1848 timade frånfälle gällde det att besätta professuren i vältalighet och skaldekonst, eller, såsom den efter 1852 benämndes, professuren i romerska litteraturen. Lagus grep sig an med ett nytt ämne och blef därmed färdig inom utsatt tid. Man kunde tycka att, ifall han beslutit sig för att fullborda Liviusdissertationen, densamma bort utgöra ett fullt vederhäftigt specimen, men enligt den tidens fordringar måste i regeln ett särskildt specimen för hvarje akademisk lärarebefattning af sökanden presteras, hvarför en förut, om också blott till en mindre del, utgifven och ventilerad afhandling förmodligen icke kunde för ändamålet godkännas. Det ämne, som han nu upptog till behandling, rörde sig kring det latinska språkets utbredning i romerska rikets provinser[2]). Härmed var ett alldeles nytt uppslag gifvet, ty en sammanfattande framställning af det viktiga och intressanta ämnet

---

stigit och afträdt. Men efter omröstningens slut ingår däri följande passus: «Herr Rektor Professorn Lagus, som nu inkom, förenade sig till alla delar uti Philosophiska Fakultetens omdöme om Doctor af Brunérs för Adjuncturen utgifna Disputation, förklarade honom för competent och uppförde honom på förslag till sagda Adjunctur». Detta skedde med stöd af ett kungl. bref af d. 4 sept. 1739. Samma procedur iakttogs vid upprättandet af förslag till eloquentie-professuren.

[1]) Däri behandlas en fråga ur romerska mytologin. Afhandlingens titel är *De Penatibus Laviniensibus ac Iove Indigite.*

[2]) *Studia latina provincialium* (75 pp.) såsom den korta och expressiva latinska titeln lyder. Afhandlingen ventilerades d. 26 sept. 1849. Den tiden gafs icke så lång speciminations-tid, som sedermera blef fallet.

fanns icke förut. Endast spridda bidrag, visserligen erbjudande värdefullt källmaterial, stodo hos äldre forskare till buds[1]). Det är utan vidare klart, att ett ämne af en så stor omfattning icke kunde uttömmande behandlas inom den trånga ramen af ett akademiskt specimen, och författaren har inskränkt sig till att gifva en kulturhistorisk skiss, en bild i allmänna drag af den romerska civilisationens utbredande från och med de skilda ländernas och områdenas införlifvande med riket till folkvandringarnas period. Utvecklingen af provinsernas politiska organisation och den inre administrationen kunde, så viktiga de än voro för utbredningen af det härskande folkets språk, endast antydningsvis beröras; uppmärksamheten riktas hufvudsakligen, såsom äfven den latinska titeln antyder, på den litterära bildningen och de bidrag, som från provinserna tillflöto litteraturen. Arbetets sista tredjedel upptages af en synnerligen upplysande skildring af de äldre kulturbärarnes, grekernas, förhållande till romarnes språk och litteratur.

Yttrandena föllo i konsistoriet, då förslaget upprättades, ovanligt korta och kärfva. Det enda längre utlåtande, som i frågan afgafs, var ex officio opponenten Gyldéns, däri nyss berörda afhandlings vetenskapliga värde i berömmande ordalag vitsordas. Äfven denna gång gingo tjänstemeriterna och en längre lärareverksamhet, hvilka voro de hufvudsakliga motiv, som till medsökandens förmån anfördes, med seger ur täflingen. Tvenne professorer, Lille och Geitlin, ställde Lagus i första rummet. Den förre yttrar i sitt votum, att Lagus ägde en lyckligare förmåga att behandla latinska

[1]) Först 32 år därefter utkom ett arbete med samma syfte af Alex. Budinszky, Die Ausbreitung der lateinischen Sprache über Italien und die Provinzen des römischen Reiches (Berlin 1881, 267 pp.). I förordet säger förf. sig vara den förste, som utarbetat en dylik öfversikt.

språket, och däri hade han onekligen rätt, när hänsyn tages till klarheten och lättfattligheten[1]). Lagus hade i sina föregående arbeten visat en tydlig sträfvan till klassisk korrekthet; hans latinska stil tyngdes måhända i början af sökta uttryck och ordställningar samt invecklade perioder, men vinner, ju längre författarskapet på latin fortskrider, allt mer i tydlighet och precision. I dessa afseenden lämnar språket i *Studia latina* knappast något öfrigt att önska.

Under samma år, som han specimenerade för eloquentieprofessuren, fann han tid att därjämte utgifva en disputationsserie, behandlande Den klassiska forntidens ställning till medeltiden, hvilken utkom under året 1849 i 14 partiklar (224 pp.). Begagnandet af svenska språket häntyder på ett populariserande syfte. Självständiga undersökningar och därpå grundade nya åsikter kunde icke heller inrymmas inom en öfversiktlig behandling af det rika och, såsom han själf säger, «i hela sin vidd oöfverskådliga ämnet» och lågo icke heller i arbetets plan. Dess författare öser ur en mångsidig beläsenhets samlade skatter hvad som syntes honom vara de viktigaste och mest iögonenfallande punkterna. Början göres med en framställning af de äldsta kristnas förhållande till den antika kulturen, i synnerhet antikens litteratur; därefter fullföljes skildringen endast med hänsyn till litteraturen och konsten, sedan sidoblickar kastats på andra områden, inom hvilka ett tydligt antikt inflytande röjer sig. Framställningen hade hunnit till den vändpunkt, där redan några strålar af renässansens morgongryning kunde skönjas, då med den intressanta redogörelsen för åsikterna om nygrekernas härstamning och det nygrekiska

[1]) Ang. Brunérs specimen se I. A. Heikel, Filologins studium vid Åbo universitet p. 302 (Skrifter utgifna af Sv. Litt. sällsk. XXVI, 1894).

språkets uppkomst arbetet afstannade och förblef äfven det en torso. Det var skada. Fulländadt hade det jämte *Studia latina* bildat grundlinjerna till en kulturhistoria med uppgift att framvisa den antika bildningens civilisatoriska betydelse. Och af historiska synpunkter bestämmes, såsom ofvanför påpekats, Lagus' hela uppfattning af antiken, hvilken, enligt hans egna ord uti ifrågavarande arbete, var «en genom sig själf berättigad, af alla enskilda tycken oberoende andlig makt — —, som genom det innerligaste samband var förenad med alla följande åldrar och såsom en organisk och i det hela lefvande del ständigt försvarar sin plats och sitt anseende».

Förebilder för filologiska undersökningar erbjöd visserligen, sedan arbetet med dem engång var upptaget, den klassiska filologin i Tyskland, hvilken då redan slagit in på den sakliga och nyktert kritiska forskningsmetod, som den allt vidare med så stor framgång fasthållit och utvecklat. Men under sin studietid vid universitetet hade Lagus knappast erhållit några impulser i sådan riktning; möjligen kan man säga, att historiskt sinne och historiskt åskådningssätt voro ett släktarf, men visst är, att den unge forskaren, sedan han valt sig ett eget forskningsområde, med öppen blick och målmedveten sträfvan vandrade sina egna stigar.

Orsaken, hvarför icke alla af hans vetenskapliga arbeten blefvo fullbordade, låg säkert i yttre, tillfälliga omständigheter, i synnerhet som materialet till fortsättningarna redan var samladt och delvis bearbetadt. Mest bidrog väl därtill utarbetandet af afhandlingen för erhållande af eloquentieprofessuren och sedan den långvariga studieresan.

Det intensiva arbete och den rika samt tillika så grundliga produktion, som omfattar tiden från magister-promotionen 1844 till slutet af 1849, äro ägnade att väcka förvåning,

äfven i fråga om en så energisk personlighet, och kan icke förklaras annorlunda än att han genast från början af sina Plutarchos-studier varit på det klara med målet och samtidigt förberedt och samlat material för alla dissertationerna rörande denne auktor. Antagligen hade han också underhållit den redan i tidigare år förvärfvade vanan att vid studierna göra anteckningar och excerpt. Under nämnda tid var han äfven ända från slutet af 1844 sysselsatt vid universitetsbiblioteket i egenskap af e. o. amanuens, från hvilken befattning han afgick 1854.

Till ofvan skildrade motgångar kom ännu, att, sedan Lagus i början af 1851 såsom ensam sökande uppförts på förslag till den efter Brunér lediga adjunkturen i grekiska och latin, denna befattning snart därefter indrogs. På dessa motgångar, hvilka lätt kunnat verka nedstämmande och alstra missmod hos en mindre spänstig och entusiastisk natur, följde snart en vändning, ägnad att stärka arbetslusten och lifva hågen för nya forskningar. I juli 1850 tilldelades honom af universitetets kansler ett understöd af 1,000 rubel till företagande af en vetenskaplig resa, följande år tillkom en gratifikation af 500 rubel och i början af 1852 Alexandersstipendiet för två år (1,927 rubel); i medlet af 1853, medan resan ännu varade, erhölls docentarvode och i slutet af samma år en förnyad gratifikation af 500 rubel. Han var sålunda i ekonomiskt afseende någorlunda tryggad under den långa resan, som kom att utsträckas till fyra år. Den anträddes sommaren 1850 och kosan ställdes till södra Ryssland; såsom resans ändamål uppger han själf dels arkeologiska forskningar dels klassiska och orientaliska språkstudier. Han slog sig ned i Odessa, där han dröjde två år och därifrån längre

och kortare utflykter företogos i det sydryska stäpplandet och till Krim. Företrädesvis var det lämningarna af de forngrekiska kolonier, «hvilka som en blomsterkrans sirade stränderna af Svarta hafvet»[1]), som undersöktes och studerades, men därjämte bedrefvos äfven andra studier och forskningar.

Under sina utflykter kom han ofta att färdas i de trakter, genom hvilka Karl XII flydde efter slaget vid Poltava. Sedan intresset engång blifvit väckt för den olycklige hjältekonungens irrfärd, hvars väg han var i tillfälle att följa från stränderna af Bug ända till Bender, ägnades uppmärksamhet åt alla kvarblifna spår däraf; lämningarna af de befästa lägren undersöktes, de sparsamma orttraditionerna upptecknades o. s. v. «Fråga trängde sig vid fråga», säger han härom, «och i det jag sökte deras lösning, samlade sig ett material, en hop anteckningar, hvilka som främlingar lågo bland mina öfriga papper. När jag meddelade detta min far, hvars anseende i den nordiska häfdaforskningen är kändt och erkändt, ej blott ogillade han icke den utvikning jag gjort från mina egentliga studier, utan tillsände mig äfven flere viktiga bidrag och upplysningar.» Sålunda uppstod den afhandling om Karl XII i södra Ryssland, eller egentligen om konungens flykt från Poltava till Bender, hvilken affattad på ryska språket inlämnades till historisk-arkeologiska sällskapet i Odessa, hvari han kallats till medlem 1851, och publicerades i sällskapets tidskrift 1853[2]). Enligt hvad författaren i lifstiden själf yttrat, innehöll afhandlingen åtskilligt nytt, som andra sedermera tillgodogjort sig utan att angifva källan.

De nämnda arkeologiska forskningarna och i samband med dem stående geografiska och etnologiska studier syftade

---

[1]) Bref från Odessa, publicerade i Finlands allm. tidn. 1851.

[2]) Ofvanstående citat är hämtadt från det bevarade svenska konceptet.

tvifvelsutan ytterst på förverkligandet af en framtidsidé: ett vetenskapligt verk om de gamles Scythien, för hvilket fyra digra volymer med excerpt och anteckningar finnas bevarade bland den bortgångnes efterlämnade papper. Angående denna sin plan har Lagus aldrig yttrat sig annorlunda än genom obestämda häntydningar, som först efter hans död blifvit klara, och få torde de vara, som utom hans närmaste haft någon kännedom härom. Huru hans håg riktades åt detta håll förklaras måhända till någon del däraf, att han ansåg Scythiens urinvånare hafva utgjorts af ett turanskt folk, från hvilket de nuvarande finska stammarne utgått. Ett litet brottstycke af dessa studier är väl föredraget på Finska Vetenskapssocietetens årsdag 1862: «Reseminnen från Krim och St. Georgskloster», hvari uppvisas, att den tauriska Artemis var identisk med den feniciska Astarte, och att fenicer långt före grekerna bosatt sig på Krims kuster. Han anser sig äfven ha uppdagat platsen för den tauriska Artemis' blodiga offerkult, vid hvilken ankommande främlingar offrades åt gudinnan, och hvilken, som bekant, gifvit Euripides ämnet till hans tragedi Iphigeneia i Tauris. Troligen med tanke på det planlagda stora verket säger han i nämnda föredrag: «Det blir den speciellare forskningen och äfven mina bemödanden förbehållet att uppdaga allt flere hithörande data».

Från Odessa begaf han sig i medlet af 1852 öfver Konstantinopel till Athen, där uppehållet äfvenledes blef långvarigt, eller ett helt år. Under vistelsen därstädes gjorde han sig fullt förtrogen med nygrekiska språket och sysselsatte sig sannolikt äfven med orientaliska språkstudier. Att han i Syd-Ryssland och på Krim, under beröring med turkar och tatarer, äfven stiftade bekantskap med deras språk, hvilka väl voro nödvändiga för forskningarna rörande Scythien, är

naturligt. Våren 1853 (mars, april) användes en liten del af det samlade materialet till en afhandling «Om de i södra Ryssland bosatta greker», hvilken först affattad på svenska i ett koncept, som ännu finnes i behåll, och omedelbart därefter af författaren öfversatt till nygrekiska, publicerades uti en i Athen utkommande tidskrift. Ett exemplar däraf erhöll han tillfälle att personligen öfverlämna till konung Otto. Den forngrekiska bosättningen kring Svarta hafvets norra och nordvästra kuster, som redan på Herodotos' tid antagit stor utsträckning, går tillbaka till 7:de årh. f. Kr. Utgående från de äldsta källorna, Herodotos och Strabo, lämnar Lagus i raska drag en skildring af de helleniska kolonisternas växlande öden ända till nyaste tid, då de efter turkarnes fördrifvande från dessa trakter af ryska regeringen behandlades med mycken hänsyn.

Under vistelsen i Athen nåddes han af underrättelsen om G. A. Wallins oförmodade frånfälle d. 23 okt. 1852, hvarigenom professuren i orientaliska språk (arabiska, persiska och turkiska) blef ledig. Efter många uppmaningar från hemlandet beslöt han att förbereda sig för densamma, dock nästan motvilligt och med mycken tvekan. Det kändes tungt att kasta ungdomsidealen öfver bord och lämna de studier, åt hvilka hela hans lif hittills ägnats. Men nödvändigheten att för sig och sin familj — han hade 1850 gift sig och åtföljdes under hela resan af sin unga fru — bereda en säkrare bärgning medgaf intet annat val. Såsom redan antydts, var han ingalunda obekant med Orienten och dess språk. Upplysande är i sådant afseende följande yttrande: «Redan under min vistelse i Odessa», säger han, «under de flerfaldiga resor jag gjort i södra Ryssland på hela dess utsträckning från Anapa till Donaumynningarna och särskildt på Krim, hvarest jag ej blott i det ännu fullkomligt muhammedanska

Bachtschisarai, men äfven under gästande i tatariska byar och familjer genom omedelbar beröring lärt mig känna rent orientaliska seder, karaktärsdrag, religiösa och husliga bruk, intressanta etnografiska inflytelser, har jag emottagit intryck och lärdomar, hvilka väl billigtvis böra anses hafva gifvit stadga och självständighet åt mina hithörande forskningar». Äfven under sysselsättningen med nygrekiskan hade anledning gifvits att ägna uppmärksamhet åt arabiska och persiska språken, från hvilka, som bekant, förstnämnda idiom hämtat en stor mängd lånord. I arabiskan var han icke alldeles oförberedd, i det han såväl i kandidat- som i licentiatexamen däri hade vitsord. För den skull behöfde han icke heller göra sig alltför stor brådska att lämna Athen, där han gaf sig tid att syssla med andra litterära arbeten. Möjligt är att det långa dröjsmålet hade sin orsak i fortfarande tvekan rörande det viktiga steg han stod i begrepp att taga, måhända också i familjeförhållanden, emedan en späd i Odessa född dotter insjuknade och afled i Athen.

Sistnämnda stad lämnade Lagus i medlet af juli 1853 och begaf sig öfver Triest och Venedig till Wien, dit han anlände den 20 sept. Han beslöt att där tillbringa någon tid för att i det på litterära skatter rika kejs. hofbiblioteket se sig om efter material till ett vetenskapligt arbete[1]). Han valde till specimen för orientaliska professuren ett kortare turkiskt manuskript, förut icke utgifvet, men väl begagnadt af den berömde orientalisten Hammer-Purgstall och därtill ytterst rart. Det kopierades och trycktes på statstryckeriet i

[1]) Härom säger han utan bestämd hänsyftning på orient. professuren: «*materiam mihi quaerendam censui eiusmodi, quae neque a consilio itineris mei abhorreret et copia sua ac gravitate probari posset, quae eadem digna esset arte neque tamen excederet scientiam meam rerum, quarum studia nuper demum revocavissem*».

Wien samt försågs med öfversättning och kommentar på latin. Innehållet är historiskt och består af excerpt, gjorda af en Seïd Locman, hofpoet hos sultan Murad III (1574—1595), ur ett äldre, förloradt arbete af okänd författare. Enligt hvad Lagus uppger, var det af vikt för historieforskningen såsom erbjudande bidrag till seldsjukernas otillräckligt kända och föga bearbetade historia. Hvad som i synnerhet tilldrog sig hans intresse var, att däri ingick en berättelse om en turkisk koloni, som i 13:de årh. grundlagts vid Donaus mynning och därifrån öfverflyttats till Krim — första gången turkarne fattade fast fot i Europa. Som man kan finna, tangerade också detta de ofvannämnda scythiska forskningarna[1]). — Betecknande för den tidens censurförhållanden är, att svårigheter mötte vid den turkiska textens hemsändning; den hade bort censureras, och därtill hade naturligtvis åtgått en rundlig tid. Ingen tid var emellertid att förlora. Lagus hade återvändt i början af april 1854 och hans specimen skulle ventileras den 20 maj. Svårigheterna häfdes slutligen genom intyg från universitetet, att den turkiska skriften utgifvits i vetenskapligt syfte och för att tjäna som lärdomsprof. Sålunda blef allt färdigt till den utsatta dagen[2]).

Protokollen vid ärendets behandling såväl i fakulteten som i konsistoriet äro intressanta och upplysande för dåvarande universitetsförhållanden, men någon synnerligen uppbygglig lektyr erbjuda de icke: långa och ordrika andraganden, klyftiga deduktioner för att bevisa en förutfattad mening, föga sakligt innehåll. Ex officio opponenten, förre

---

[1]) Med anledning häraf säges: *Nec fieri potuit, quin ille locus studium meum excitaret, quum rebus vetustis Russiae meridianae, ubi multum peregrinatus sum, novam lucem afferat.*

[2]) Afhandlingens titel är: *Seïd Locmani ex libro Turcico, qui Oghuzname inscribitur, excerpta primus edidit, Latine vertit, explicavit* etc. (52 + 15 pp.).

professorn i orientalisk litteratur G. Geitlin, dåmera professor i biblisk exegetik, tillhörde teologiska fakulteten och var, såsom enda sakkunnige, adjungerad historisk-filologiska fakulteten till biträde. Geitlin hade i sitt utlåtande gifvit Lagus företräde framför medsökanden H. A. Kellgren, som sedan 1849 var docent i sanskritspråket och litteraturen. I fakulteten föreslog Fr. Cygnaeus i ett långt och ganska sofistiskt andragande, som i hufvudsak ej är annat än en kritik af ex officio opponentens utlåtande, att yttrande skulle inhämtas af «opartisk och fullkomligt kompetent auktoritet», samt nämnde i sådant afseende Vetenskapsakademin i Petersburg. Häri instämde fakulteten, som tillika förklarade sig icke kunna tillerkänna Lagus' specimen det företräde Geitlin tillagt detsamma. Detta förtröt med rätta Geitlin högeligen, och när ärendet kom under behandling i konsistoriet, gaf han sin förtrytelse luft i ett skarpt andragande, däri han ytterligare motiverade sin åsikt om Kellgrens underlägsenhet och för öfrigt försvarade sig emot Cygnaeus. Sedan denne afgifvit ett hetsigt och ytterst hänsynslöst svar, skred konsistoriet omedelbart till afgörandet utan att fästa något afseende vid fakultetens förslag. Resultatet blef, att sökandenas kompetens godkändes af nio ledamöter och underkändes af sex, hvilka ansågo såväl Lagus som Kellgren till den ansökta professuren inkompetenta. Vid ett följande sammanträde, hvarvid två ledamöter, som deltagit i den förra omröstningen, voro frånvarande, erhöll Kellgren nio och Lagus fyra röster[1]) till första förslagsrummet. Därmed kunde själfva utnämningsfrågan anses vara på förhand afgjord.

Det kan icke nekas, att sedan pluraliteten beslutit att icke fästa afseende vid den enda till buds stående fack-

[1]) Af Granfelt, Nordmann, Geitlin och af Schultén.

mannens yttrande rörande sökandenas relativa skicklighet, situationen var ganska kinkig. Hvardera sökanden hade inom ganska kort tid förberedt sig för tjänsten (något som likväl, enligt hvad här ofvan påpekats, icke kan obetingadt anses gälla Lagus) och därunder författat och utgifvit sina specimina, hvilka voro deras enda lärdomsprof i de orientaliska språken. Efter dem måste således det inbördes företrädet liksom kompetensen i allmänhet bedömas. Denna omständighet var väl det tyngst vägande skälet för dem som underkände kompetensen; de åter, som godkände densamma, kunde äfven stödja sig på berömmande intyg af utländska fackmän, som både Lagus och Kellgren bifogat sina ansökningar. I fråga om det ömsesidiga företrädet uttalades visserligen de amplaste loford om bådas flit och arbetsförmåga, men till förmån för Kellgren framhöllos kraftigt hans sanskrit-studier, medan Lagus' föregående arbeten af de flesta alldeles förbigingos eller affärdades med förklaringen, att de i föreliggande fall voro utan all betydelse. För öfrigt tog man, allt under erkännande af egen oförmåga att sakligt bedöma frågan, sin tillflykt till ganska sökta skäl och förmenanden. Den af Lagus utgifna turkiska texten ansågs, såsom varande af historiskt innehåll, mindre lämplig för ändamålet än Kellgrens specimen, som behandlade affix-pronomen i arabiskan, persiskan och turkiskan. Förtjänsten att ha varit den förste, som utgifvit nämnda text, fann man, då den var förut känd och begagnad, fullt uppvägas däraf, att medsökanden till sin afhandling fogat en förut tryckt, men af honom reviderad och kritiskt behandlad arabisk text af grammatikaliskt innehåll. Ty för den ifrågavarande professuren, sade man (i synn. Cygnaeus och Brunér), behöfdes en grammatiker och lingvist; mindre väl passade därtill en filolog som riktat sina forskningar hufvudsakligen åt det

litteraturhistoriska hållet. «Syftningen till ren lingvistik» (Brunér) hos Kellgren ansågs därför som en synnerlig rekommendation, liksom också, att han ådagalagt kännedom af och grammatikaliska studier i samtliga språk, öfver hvilka det ålåg professorn i orientalisk litteratur att föreläsa. Någon uppmärksamhet ägnades icke åt hvad Geitlin intygat, att nämligen Lagus' specimen ovillkorligen förutsatte kännedom af arabiska och persiska språken samt tillika ådagalade vidsträckt bekantskap med källorna för Orientens historia.

Som af det anförda synes, höll man strängt på grammatiken. Med afseende härå torde icke böra förbigås ett litet mellanfall vid disputationsakten, som väckte ett visst uppseende och sedan i konsistoriet upprepade gånger åberopades emot Lagus. Han hade nämligen låtit undfalla sig några ringaktande ord om *nugae grammaticorum,* åt hvilka en professor i orientaliska språk, enligt hans mening, icke borde ägna uppmärksamhet. Yttrandet förstods och tolkades så, att han uttalat sitt förakt för «grammatikaliska detaljundersökningar» och såsom professor icke ville befatta sig med sådana. I sin besvärsskrift förklarar Lagus, att han med nämnda uttryck afsett «grammatikaliska spetsfundigheter» och syftat på de orientaliska grammatikernas utsväfvande teorier och minutiösa distinktioner, till hvilka de låtit förleda sig af österländingens «yppiga fantasi och vaga logik». Med anledning af det upprättade förslaget hade han nämligen till kansler ingifvit en lång besvärsskrift, däri han på sakliga grunder och med mycken hofsamhet bemöter sina motståndares argument. Af allt synes framgå, att han icke var en persona grata hos flertalet konsistoriales; orsaken härtill undandrager sig allt bedömande, vare sig att den hör till den tidens akademiska interiörer eller blott är att söka

i personliga sympatier och antipatier. Kellgren utnämndes till tjänsten den 11 okt. 1854.

Sedan han träffats af den svåra motgången att åter blifva förbigången, tycktes alla utsikter vid universitetet tillsvidare stängda. Han hade den 22 mars 1854 uppförts i andra rummet på förslag till vicebibliotekarietjänsten, men befarande, att detta kunde inverka hinderligt på hans företrädande till den samtidigt lediga professuren, hade han anhållit att från nämnda förslag blifva afförd. Såsom innehafvande andra rummet torde han också här haft föga utsikt till framgång. Under denna brydsamma tid lär han hafva hyst en kanske blott flyktig tanke på att lämna universitetet och söka sin utkomst på skollärarebanan. Det ekonomiska läget förbättrades dock något, när han den 5 dec. 1854 hugnades med en årlig gratifikation af 300 rubel tills erhållande af lön å stat. Därjämte erhöll han professorstitel.

Efter tvenne års förlopp blef orientaliska professuren oförmodadt ledig genom Kellgrens frånfälle den 26 sept. 1856. Numera stod vägen öppen för Lagus att omsider intaga en ordinarie lärareplats vid universitetet, och den 7 febr. 1857 utnämndes han till professor i orientalisk litteratur. Han var ännu i sin bästa ålder, 36 år, och stod på höjden af arbetskraft och vetenskapligt intresse. Med hänförelse och nylifvadt mod grep han sig an med sitt nya värf, ehuru det, såsom han yttrar i sitt inträdesföredrag[1]), innebar «offret af en ungdomsböjelse, en ungdomsfröjd». En omfattande beläsenhet inom den vetenskap, hvars målsman han nu skulle blifva, och den upphöjda blick, hvarmed han öfverskådade

[1]) «Om de orientaliska studiernas betydelse», infördt i Litteraturbladet 1857.

densamma, framlysa klart ur nämnda föredrag, hvari utvecklas huru de orientaliska studierna omfatta trenne gebit, det indiska, semitiska och muhammedanska. Vidare belyses de muhammedanska språkens förhållande till hvarandra; turkiskan vore i hög grad beroende af de två andra, så att man knappast kunde läsa en rad däraf utan att stöta på arabiska och persiska lånord. Den historiska synpunkten betonas eftertryckligt; utan ett allsidigt inträngande i respektive nationers anda och utveckling, skulle språkforskningen, såsom erfarenheten visat, lätt gå vilse. Äfven framhålles det semitiska och arabiska inflytandet på den europeiska civilisationen.

Med sin naturs hela seghet och energi fördjupade sig Lagus nu i de orientaliska studierna, hvilka han ännu långt efteråt och sedan han redan en längre tid innehaft annan lärarebefattning vid universitetet benämnde «sköna och betydelsefulla» [1]). Den förnämsta frukten häraf, hans stora verk Lärokurs i arabiska språket, som utkom i fyra delar mellan åren 1869—1878, må väl kallas en vetenskaplig bragd, då man besinnar, att ämnet var för utgifvaren, när han tog ihop med arbetet, jämförelsevis nytt. Framgången blef obestridlig; kännare hafva gifvit hans arabiska lärokurs utmärkta loford och betecknat den såsom ett viktigt hjälpmedel vid undervisningen. De två första delarne, som innehålla Arabisk och allmän semitisk språkhistoria samt Arabisk grammatik (utkomna 1869) anmäldes [2]), omedelbart efter det de utkommit, af den berömda orientalisten C. J. Tornberg, professor i Lund. Denne konstaterar, att de fyllde ett kännbart behof vid under-

---

[1]) Petter Forskåls lefverne (1877) p. 6.

[2]) I Nordisk Tidskrift för politik, ekonomi och litteratur utg. af G. K. Hamilton, Lund, 1869.

visningen samt att författaren fäst uppmärksamhet vid allt hvad nyaste forskningar kunnat erbjuda, däribland äfven den komparativa filologin. «Det är ock», säger han, «genom upptagandet af en stor mängd resultater från detta håll, som hr Lagus gifvit åt sin lärokurs ett högt värde äfven för andra än lärjungen. Vetenskapsmannen skall ej utan glädje genomläsa det utförliga arbetet, uti hvilket egna forskningar, särdeles i syntaxen, hafva ledt till flere nya kombinationer, och lärjungen måste genom bokens begagnande lifvas till kärlek för det sköna språk, som ännu med rätta utgör ökensonens stolthet och med fullt skäl anses för jordens rikaste språk.»[1]) Instämmande med Tornberg angående de två första delarne afgaf den mångsidige språkforskaren H. Almkvist, docent och sedermera professor i semitiska språk i Uppsala, i en utförlig anmälan[2]) ett icke mindre fördelaktigt omdöme om de två följande delarne Arabisk krestomati (1874) och Arabisk ordbok (1878). Efter att ha anmärkt, att grammatiken, emedan den var skrifven på svenska, troligen därför icke rönt den uppmärksamhet den förtjänade, berömmer Almkvist krestomatin för god urskillning vid valet af läsestycken samt säger, att den i afseende å rikhaltighet och omväxling lämnar i förhållande till sitt omfång föga öfrigt att önska. Vidare framhålles, att författaren i ordboken lyckats på ett sätt, som bevisar hans sällsynt grundliga och förtroliga bekantskap med arabiska språket i alla dess finaste vändningar. Dock har, enligt recensentens mening, författaren

---

[1]) Den i grammatiken förekommande transkriptionen af arabiska ord, hvilken af Tornberg klandras såsom använd i alltför stor utsträckning, torde väl i någon mån haft sin orsak i bristen på brukbara arabiska typer. Denna transkription är utförd enligt ett af Lagus modifieradt system. Se härom uppsatsen «Om transkription af orientaliska alfabet, särskildt det arabiska» i Vet. societ:ns Öfversikt VII.

[2]) I Finsk Tidskrift 1879, b. VII, där äfven Lagus' genmäle ingår.

där gifvit alltför stor plats åt det komparativt-lingvistiska elementet. (Således för mycket just af det, hvars afsaknad 1854 ansågs göra Lagus mindre kvalificerad för orientaliska professuren.) Sistnämnda anmärkning jämte några andra principfrågor, rörande hvilka han var af olika mening med sin recensent, gaf Lagus anledning till ett längre genmäle.

Det förstås af sig själft, att en icke obetydlig del af den undervisning, som följde med ifrågavarande professur, måste omfatta de dithörande språkens elementer. Äfven åt denna sida ägnade Lagus ospard möda, och hans lärjungar prisa enstämmigt den grundlighet och pedagogiska takt, hvarmed den ingalunda lätta uppgiften löstes. Att också lärarens lifliga och raska undervisningssätt mycket bidrog att höja intresset var naturligt[1]).

I nära samband med hans öfriga studier kan den uppmärksamhet anses hafva stått, som Lagus ägnade kilskriftsforskningen. Företrädesvis var det väl undersökningarna rörande Syd-Rysslands äldsta historia, som ledde honom därtill, men också ett patriotiskt syfte var härmed förknippadt. Framstående specialister hade kommit till det resultat, att bakom den mellersta inskriften på de trespråkiga kilskrifturkunderna dolde sig ett turanskt språk, hvilket man kallade scythiska och ansåg hafva talats af ett finsk-tatariskt folk, som omkr. 3,000 år före den kristna tideräkningen i länderna kring Eufrat och Tigris intagit en härskande ställning. I detta folk, som sedan utbredt sig kring stränderna af Svarta hafvet (Scythien), skulle man hafva att söka de n. v. finska stammarnes urfäder (jfr ofvan s. 28). Lagus redogjorde för den dåvarande forskningens

[1]) Det örtjänar omnämnas, att bland hans efterlämnade papper finnes ett fullständigt manuskript till en nypersisk grammatik.

ståndpunkt i ett föredrag: «Kilskriften och finnarne»[1]) och följde sedan uppmärksamt frågans vidare utveckling[2]). På hans uppmaning begaf sig en ung orientalist, Karl Fredrik Eneberg, till Orienten för att studera kilskrifterna, sedan han förberedt sig i Paris och London. Hans tid blef dock icke lång; kort efter ankomsten till Orienten afled han i Mosul 1876. Lagus har ägnat honom varma minnesord i slutet af sin skrift «Petter Forskåls lefverne», om hvilken mera här nedan.

Sedan N. A. Gyldén i början af 1866 erhållit afsked som emeritus, öfvergick Lagus till professuren i grekiska litteraturen. Efter en lång omväg hade han således ändtligen blifvit främste målsman vid universitetet för den vetenskap, åt hvilken han ägnat sin ungdoms varma håg och sin mannaålders bästa tid. Men till någon större produktion på dess område kom han sig icke mera[3]); hans studier hade riktats åt andra håll. Under de tolf första åren var han sysselsatt med sin arabiska lärokurs, hvars tryckning i följd af såväl den svåra skriften, i hvilken sättare särskildt måste inöfvas, som den stora mängden af citat, i synnerhet i 2:dra och 4:de delarne, fortskred mycket långsamt. En rekreation efter detta ytterst mödosamma och ansträngande arbete kan den publikation, som utkom i fyra häften 1877—1879, anses hafva varit. Däri hade Lagus under den gemensamma titeln Strödda blad sammanfört ett antal delvis äldre afhandlingar

---

[1]) Tryckt i Litteraturbladet 1861.

[2]) Vetenskapssocietetens Öfversikt V, VI, XV, XVIII. På gränsen till detta område står äfven föredraget på Societetens årsdag 1865 om «Iliaden och Assyrien» (Öfvers. VII).

[3]) Programmet till 1869-års promotion, då Lagus var promotor, innehåller en afhandling om «Forngrekernas fosterlandskänsla I», hvilket ämne det var hans afsikt att vid annat tillfälle återupptaga och slutföra.

i olika ämnen, «nytt och gammalt i historiska och humanistiska ämnen», såsom undertiteln lyder[1]). Den i första häftet ingående biografin öfver Petter Forskål, tecknad såsom «tänkare, naturkännare och orientalist», är delvis ett resultat af nya forskningar. Forskål tillhörde en gammal finländsk släkt och föddes 1732 i Helsingfors, där hans fader var kyrkoherde, studerade i Uppsala under Linnés ledning samt äfven någon tid i Göttingen; blef ekonomie-docens i Uppsala och deltog slutligen i en af danska regeringen 1761 utsänd vetenskaplig expedition till Arabien (Jemen), där han 1763 afled i staden Jerîm. Genom sina naturvetenskapliga arbeten, hvilka efter hans död utgåfvos, har Forskål vunnit europeiskt rykte. I lifstiden hade han väckt mycken uppmärksamhet genom en dissertation, utgifven i Göttingen, mot den då allrådande Wolfska filosofin, och i Sverige drog han öfver sig ytterst stränga censuråtgärder genom en skrift om medborgerlig frihet. Forskål-biografin jämte de i Strödda blad ingående uppsatserna rörande Porthan äro de första större förelöparne till de sedermera så omfattande forskningarna på den inhemska litteratur- och kulturhistoriens område. Dessa «strödda blad» äro väl redan bortsopade ur allmänhetens hågkomst och uppsökas knappast af andra än en eller annan forskare, som i dem finner notiser rörande vår kulturhistoria. De förtjäna dock att ännu uppmärksammas och läsas.

Från docent-tiden finner man i föreläsningskatalogerna, jämte den vanliga tolkningen af grekiska auktorer, äfven kurser intimerade öfver inverkan af främmande språk på

---

[1]) Samtliga häftens innehåll är följande: I. Petter Forskåls lefverne. II. Några ord om skulpturen i patriotismens tjenst. — Hvad man gjort för Porthans minne. III. Åbo Litteraturtidnings undergång. — Porthan och tryckpressen. — Framåtskridandets lag. IV. Runebergs jämförelse af Euripides' och Senecas Medea. Text med öfversättning.

grekiskan från äldre till nyare tider, grekiska språkets historia, Euripides' tragedi Iphigeneia i Tauris med särskildt afseende å Göthes behandling af samma ämne, Platos dialog Gästabudet med undervisning i språk- och textkritik, Herodotos' 4:de bok med historisk och geografisk analys m. m. Såsom professor inskränkte sig Lagus att, enligt det vanliga bruket, hvarje termin föreläsa öfver en poetisk och en prosaisk författare, äfvensom att privatim behandla Homeros och grekisk grammatik. Vid de offentliga föreläsningarna iakttogs stor omväxling, så att under tiden mellan tvenne promotioner i allmänhet medhanns hvad som fordrades för högsta vitsordet i kandidatexamen. Sålunda hade en åhörare, som under några terminer flitigt följt med professorns föreläsningar, sitt laudatur färdigt. Vid kännedomen af Homeros fästes, såsom naturligt var, mycken vikt. Föreläsningarna framfördes med stor liflighet och värma; stundom, när ämnet därtill gaf anledning, återkom föredragaren icke utan rörelse till sina reseminnen från Athen och Salamis. På en elegant öfversättning lades mindre vikt, tolkningen var i möjligaste mån ordagrann och afsåg i främsta rummet att leda åhörarne till en klar uppfattning af innehållet[1]). Man kan godt förstå detta; med riktig pedagogisk blick ville Lagus, att hans åhörare skulle försänka sig i originalet, hålla fast vid detta och icke känna sig bundna af en elegant och fint utarbetad öfversättnings detaljer. Den verbala öfversättningen skulle bana väg till en friare och självständigare[2]). Däremot ansåg han icke nödigt, att studenterna skulle erhålla tillfälle till praktiska öfningar i klassisk filologi under lärarnes inseende och ledning. Redan

---

[1]) Se M. G. Schybergsons minnesteckning i Finsk Tidskrifts maj-häfte 1909, p. 340.

[2]) Möjligen hade han häruti Runeberg till förebild, se Hågkomsterna p. 210.

tidigare (1862) hade han i konsistoriet häftigt motsatt sig Gyldéns välmenta och fullt tidsenliga förslag om inrättandet af ett filologiskt seminarium vid universitetet. Om också Gyldéns förslag var tilltaget i nog stor skala, i synnerhet då det gällde ett första försök[1]), har man svårt att förklara den ställning Lagus intog i frågan annorlunda än genom bristande bekantskap med dessa inrättningar, deras arbetssätt och den erfarenhet, som vunnits om dem i andra länder, särskildt Tyskland. Såsom professor i grekiskan åtnöjde han sig fortfarande med de af gammalt brukliga repetitions- och examinationskollegierna.

I egenskap af prorektor 1875—1878 var Lagus t. f. rektor under ordinarie rektors tjänstledighet 1875—1876 samt handhade själf rektorsämbetet under de två triennierna 1878—1884. Det akademiska rektoratet var för honom icke blott en mekaniskt administrativ funktion, utan fastmer, kunde man säga, en hjärteangelägenhet, i hvilken han inlade hela sin af så mycken entusiasm mäktiga viljekraft, därvid aldrig förlorande ur sikte universitetets, enligt hans egen ofta uttalade mening, främst åt det ideala riktade uppgift. «Universitetet utgör», sade han[2]), «såsom det så ofta kallas, landets hjärta, men blott såtillvida och därigenom, att dess eget hjärta är vetenskapen, det vetenskapliga arbetet, det vetenskapliga studiet, forskandet, finnandet, meddelandet». Utan denna «lifskälla» skulle blott återstå ett «välinrättadt läxläsnings- och examensinstitut, ett själlöst maskineri». I detta ideala, med oförtydbar värma och hänförelse ofta framburna åskådningssätt låg väl främst nyckeln till den aktning och tillgifvenhet, som från alla håll kom Lagus till del såsom universitetets

[1]) Se I. A. Heikel anf. arb. p. 300.
[2]) I inskriptionstalet $^{15}/_{9}$ 1881.

styresman. Man kunde härom säga med hans egna ord: «hvad som går från hjärtat, det går till hjärtat»[1]).

Man må dock ej tro, att den praktiska sidan förbisågs eller underskattades. Tvärtom såg han däri den oundgängliga grundvalen för den ideala uppgiftens lösning och framgång. I sina inskriptionstal redogjorde han för vidtagna förbättringar i universitetets organisation och ekonomi, fröjdade sig öfver att nya läraretjänster inrättats och att gamla, som länge stått lediga, kunnat besättas, att anslagen ökats och större remonter, som befordrat trefnaden och bekvämligheten, verkställts, m. m. En universitets-rektors ställning karaktäriseras med följande ord[2]): «Rektorsbefattningen vid universitetet är en funktion, alldeles säregen och utan någon motsvarighet i samhället för öfrigt. Ur dess synpunkt fattar man lätt, hvarför universitetet bildligt blifvit kalladt en stat i staten. Jag vet inga förekommanden, från de mest seriösa till de alldagligaste, från de högsta vetenskapliga till de minsta ekonomiska och praktiska frågor, hvilka icke kunna falla inom kretsen af detta ämbetes omsorger.»

Äfven förhållandet till den studerande ungdomen togs på fullt allvar i enlighet med den i ett inskriptions-tal[3]) citerade § 60 i statuterna: «Rektor vårde sig på det sorgfälligaste om de studerande och vake såväl öfver deras sedlighet och uppförande som deras vetenskapliga bildning och framsteg». Med afseende å de förra lär det ej kunna sägas, att Lagus, när afvikelser från god ordning inträffade, någonsin visat efterlåtenhet och slapphet; hans vana var att handla

---

[1]) Ur finska högskolans kanslersbok p. 18. Samma tanke i programmet till minnesfesten öfver Elias Lönnrot p. 8.

[2]) Sist anf. inskr. tal.

[3]) $^{19}/_{1}$ 1881.

raskt och energiskt, och detta imponerade icke så litet på ungdomen. Å andra sidan visste han nogsamt, när den «paternella befogenhet», hvartill han på grund af nämnda paragraf ansåg sig berättigad, kunde och borde användas. Studenternas flit och arbetsamhet synes han, såvidt det var möjligt med ledning af yttre omständigheter, såsom examina o. d., hafva följt med den största uppmärksamhet. Han hade också såsom inspektor för Viborgska afdelningen 1868—1881 haft tillfälle att under en längre tid träda i omedelbar beröring med studenter. I sina tal vitsordade han ofta deras flit, mest i berömmande ordalag, och gaf dem goda råd i fråga om studierna. Framför allt lades i detta afseende grundlighet ungdomen på hjärtat; en sträng förkastelsedom uttalades öfver «den s. k. populära vetenskapen», hvars syfte visserligen vore i grunden godt och ädelt, men som dock ej hade något värde, där den ej uppbures af grundlig och ödmjuk forskning. En kursorisk beläsenhet kunde ej skilja mellan sken och verklighet, mellan kontrovers och resultat[1]). Hvad som härmed åsyftades, framgår af följande yttrande vid ett annat tillfälle[2]): «Den vetenskapliga undervisningens kärnpunkt ligger icke i föredrag af vissa på hårsmån utmätta pensa, vissa examensläxor. Läxan är blott skalet, höljet. Kunskapsmåttets omfång må göras trängre eller vidare, så beror dock dess bildande kraft på uppfattningens klarhet, enhetliga sammanhållning och lyftning, dess värde på innehållets förarbetning till en makt, en öfvertygelse, en frukt för lifvet. Korteligen, och såsom de gamle sagt, *non scholae sed vitae discimus.*» Just häri låg den uppfostrande betydelse, Lagus tillerkände universitetet äfven i fråga om

[1]) Talet vid rektors-ombytet $^{15}/_{9}$ 1884.
[2]) Inskr. talet $^{18}/_{1}$ 1882.

vetenskapens förhållande till det sociala och politiska lifvet, med afseende hvarå i samma tal tänkvärda ord yttras. Till den anförda klassiska sentensen återkom han i flere tal, när han i varma och högstämda ordalag manande och varnande påminde ungdomen om dess förpliktelser mot universitetet, mot fäderneslandet och anhöriga. Framsagda, såsom talarens vana var, med kläm och eftertryck, torde hans ord ej ha förfelat att göra intryck. Ohörda förklingade dock, som vi veta, hans maningar till endräktig sammanslutning. Äfven för studenternas ekonomi intresserade han sig och varnade för lyx och öfverflöd i lefnadssätt samt däraf härflytande skuldsättning. I sistnämndt afseende tog han statistiska siffror, delvis rätt skrämmande, till hjälp, liksom han de senare rektorats-åren gärna rörde sig med sådana. — Afgjord vän af studie- och lärofrihet och öfvertygad om studentkorporationernas välgörande inflytande, hade han jämte öfriga afdelnings-inspektorer redan 1876 tagit initiativ till återupplifvande af de allmänna studentmötena, hvilka 1871 ersatts med en inom afdelningarna vald delegation. Fyra år därefter hade han tillfredsställelsen att kunna tillkännagifva de allmänna studentmötenas öfverhetliga legaliserande[1]).

Med sina kolleger stod Lagus städse på vänskaplig fot; såsom ordförande i konsistoriet, i ekonomie-divisionen och vid andra tillfällen förstod han att så leda ordet och jämka mellan de olika meningarna, att ett godt samförstånd ernåddes. «Den sanna sämjan, kollegiernas styrka och ära ligga icke däruti, att alla i allt hysa samma mening, utan i aktningen för hvarandras öfvertygelser och, i följd däraf, för sålunda framgångna gemensamma beslut», säges i talet vid rektoratets nedläggande.

---

[1]) Inskript. talet $^{19}/_{1}$ 1880.

Till de märkliga akademiska festligheter, som firades under den tid Lagus stod i spetsen för universitetet, ägde han i denna egenskap att utfärda inbjudningsskrifter. Dessa förtjäna att särskildt omnämnas, såsom ägande ett värde utöfver stundens. Den första högtidligheten inträffade då Lagus var t. f. rektor, den 27 april 1876, och var en sorgefest med anledning af universitetets högtförtjänte biträdande kansler, ministerstatssekreteraren Alex. Armfelts dödliga frånfälle i början af samma år. Till inbjudningsskriften är bifogad en längre afhandling med titel «Några blad ur finska högskolans kanslersbok». Hämtad ur officiella, icke förut sammanställda källor, äger afhandlingen historiskt värde. Tiderymden från 1809 till 1842, då Armfelt tillträdde sina höga befattningar, behandlas utförligt; där framställningen går mera in i enskildheter, lämnar den intressanta bidrag till karaktäristiken af tidsförhållanden och personligheter. Under det ordinarie rektoratet aflöste den ena högtidligheten den andra. Den 2 mars 1880 firades kejsar Alexander II:s 25-års regeringsjubileum, hvilket gaf anledning att i den typografiskt ovanligt prydliga inbjudningsskriften kasta «en blick på Finlands utveckling 1855—1880». Följande år hade glädjen förbytts till sorg: den ädle furstens lif hade våldsamt förkortats; såväl i programmet som i det vid festen den 29 april 1881 hållna talet gaf rektor ett värdigt uttryck åt universitetets och hela landets sorg[1]). Åt J. V. Snellmans minne ägnade universitetet den 24 nov. 1882 en fest, till hvilken Lagus gaf en, om än kort och summarisk, likväl mycket upplysande karaktäristik af Snellmans åsikter i Läran om staten samt deras grundläggande betydelse för riktningen af hans senare verksamhet. Följde så glädje-

[1]) Med anl. af Nikolai I:s död höll Lagus ett minnestal på latin 1855.

och lyckönskningsfesten den 17 okt. 1883 med anledning af kejsar Alexander III:s och hans höga gemåls kröning; i programmet meddelas en resumé af de åtgärder, genom hvilka universitetets utveckling främjats under den tid, kejsaren såsom tronföljare varit dess kansler. Till den sista af ifrågavarande högtidligheter, minnesfesten öfver Elias Lönnrot den 13 maj 1884, lämnas en klar och sakrik framställning af den äldre finska språk- och historieforskningens öden.

Under sitt rektorat upprätthöll Lagus själf särskilda terminer föreläsningar och examina vid sin egen professur samt tidtals äfven vid den orientaliska. Hans rastlösa forskningsarbete hvilade icke heller, men hade numera afgjordt vändt sig till den inhemska litteratur- och kulturhistorien. Från dessa områden förekomma redan tidigare i Vetenskapssocietetens publikationer meddelanden och uppsatser af hans hand[1]). Det första större arbetet var en biografi öfver Erik Laxman, en man som på sin tid med beröm omnämndes inom flere brancher af naturforskningen, men hvars namn var föga, om ens alls kändt i vårt land utom möjligen af en eller annan specialist på naturalhistoriens område. Rörande hans lefnad, resor och forskningar funnos att tillgå endast

[1]) I Bidragen ingå: h. 17 (1871) Granskning af originalkonceptet till Jesper Mattsson Kruus' förteckning öfver finska adelns gods. — Förteckning öfver anonyma författare i äldre årg. af Åbo tidning; h. 24 (1875). Fört. öfver författarne i Allm. litteraturtidning utg. i Åbo 1803. Till sin faders stora verk Undersökningar rörande den finska adelns gods och ätter har han författat det synkronistiska registret samt till tryckning redigerat och utgifvit densammes Anteckningar om finska lagöfversättningar (Bidragen h. 6 1863). Några kortare meddelanden från ifrågavarande område återfinnas i Öfversikten IX, XII, XV, XVI. — I Acta ingå de af honom författade minnestalen öfver F. W. Pipping 1868 t. IX, G. Geitlin och E. J. W. af Brunér 1872 t. X, J. J. Nordström 1875 t. XI, hvilket sistnämnda tal publicerades omarbetadt och tillökt, så att det utgör en fullständig lefnadsteckning.

knapphändiga och i allmänhet föga pålitliga, stundom hvarandra motsägande uppgifter. Hvad som först länkat Lagus' uppmärksamhet på Laxman är icke bekant; själf berättar han ingenting därom, utan säger endast, att han vid sina forskningar varit «ledd af det deltagande, man alltid hyser för en välförtjänt och frejdad landsman». Laxman var nämligen född i Nyslott 1737, besökte Borgå gymnasium och blef student i Åbo samt prästvigdes i Petersburg, förrättade adjunkttjänst någonstädes på landet, men begaf sig snart till Petersburg för att söka sig en bättre utkomst. Därefter lefde han hela sin tid i Ryssland och Sibirien, först såsom präst och lärare, men öfvergaf snart denna verksamhet för att helt och hållet ägna sig åt naturforskning. Sitt samlarenit kunde han redan under sin vistelse i Sibirien såsom evangelisk-luthersk präst för de i grufdistrikten bosatta, vidt spridda tyskarne tillfredsställa genom de vidsträckta resor han måste företaga. Redan 1770 blef han ledamot af Vetenskapsakademin i Petersburg och tillika professor i ekonomi och kemi med fast aflöning och fri bostad. Tio år därefter förflyttades han åter till Sibirien, där han 1784 anställdes såsom mineralogisk resande vid kejserliga kabinettet, troligen med uppgift att öfvervaka kronans mineralfyndigheter och efterforska nya. I det senare afseendet hade han utmärkt framgång. Under sina många resor i Sibirien, där han nu förblef bofast i Irkutsk ända till sin död 1796, upptäckte han nya, dittills okända naturföremål och anlade stora zoologiska, botaniska och mineralogiska samlingar. Äfven ägnade han uppmärksamhet åt praktiska näringar, såsom bergsbruk, skogsvård, glastillverkning, salpetersjuderi, samt angaf och delvis tillämpade rationellare metoder vid deras bedrifvande. Hans meteorologiska observationer anses värdefulla. En del af sina fynd och experimentella rön har han monografiskt

beskrifvit, men utöfvade icke någon större vetenskaplig skriftställareverksamhet. Med den tidens förnämsta naturforskare stod han i liflig brefväxling och försåg dem frikostigt med nya naturalster eller uppgifter om sådana. I gengäld omnämnde de honom med mycken utmärkelse i sina arbeten.

Lagus använde flere år på den mest intensiva och minutiösa forskning rörande Laxmans öden, hvarvid han i synnerhet från Petersburg erhöll värderika bidrag. Resultatet blef en ståtlig volym omfattande 331 sidor text och 146 sidor noter jämte register[1]). Såsom karaktäristiska både för biografins föremål och dess författare må här ur inledningen följande ord anföras: «Skall läsaren hålla mig räkning för den nya bekantskap, jag ärnar föreställa honom? Jag tror det visst, hvad mannen själf vidgår; ty för att förskottsvis säga något om honom, tyckes han mig sådan, att enhvar gärna bör utvidga sin människokännedom med en blick på denna alltigenom självständiga karaktär, denna liksom ur verkligheten brutna personlighet. Verkligen har han pröfvat och uträttat alltför mycket, beträdt alltför nya stigar, afslöjat alltför många förut okända föremål och sanningar i naturen, inbärgat till museer och samlingar alltför rika skördar, räckt åt tidens ypperste, från Linné till Pallas, en alltför hjälpsam hand, jämväl på sin egen befordringsväg mött alltför ovanliga skiften, ändtligen bodde i hans väsende en alltför kärnfrisk, flärdfri och energisk, men tillika stilla och ödmjuk ande, att icke lära och föredöme af honom stode att inhämta.»

Fyra år därefter, eller samma år Lagus nedlade rektoratet, utgaf han ett annat forskningsarbete, som i egentligare mening än det förenämnda rör sig kring inhemska personer

[1]) Ingår i Vetenskapssocietetens Bidrag häft. 34, 1880. Öfversatt till ryska utgafs arbetet af Vet. akad. i Petersburg 1890.

och förhållanden och äfvenledes är, enligt författarens egen utsago, en frukt af ganska utsträckta källstudier. I Skalden Johan Henrik Kellgrens finska lefnadsminnen gifves vida mer än hvad titeln synes utlofva. Kellgrens finska lefnadsminnen i egentlig mening omfatta endast en tid af nio år (1768—1777), eller från den tid han inskrefs vid Åbo akademi, tills han öfverreste till Sverige för att icke mer återvända. Lagus utsträcker skildringen af skaldens lefnadsöden och författareverksamhet ända till hans död 1795, hvarvid relationerna till Åbo och landsmännen i Sverige, hvad de finska minnena vidkommer, utgöra det sammanhållande bandet. För öfrigt är arbetet rikt på längre episoder, stående i närmare eller fjärmare samband med hufvudpersonen. De bilder från det litterära lifvet i Åbo och från de litterära och publicistiska kretsarne i Stockholm, hvilka utgöra teckningens bakgrund, äro enligt författarens vana utförda i lifliga färger och rika på detaljer. Att läsaren erhåller vida mer än han af bokens titel kunnat vänta är ju icke att klandra, i synnerhet som intresset ständigt hålles vaket. Att längre dröja vid det märkliga arbetet torde icke vara nödigt, då väl förutsättas kan, att det är allmännare kändt.

Under en lång följd af år (1863—1892) var Lagus prefekt för universitetets mynt- och medaljkabinett, åt hvilket han ägnade nitisk och omsorgsfull vård. Därunder samlade han materialet till en utförlig historik öfver inrättningen, hvilken historik erhållit en bredare bas och ett vidare intresse därigenom, att den tillika berör uppkomsten och utvecklingen af den inhemska arkeologins studium äfvensom åtgärderna för fornfyndens och fornminnenas tillvaratagande och fredande [1]). Vid orientalist-kongressen i Petersburg 1876

[1]) Arbetet, som har till titel «Numismatiska anteckningar I», är tryckt i Vet. societ:ns Bidrag, näml. förra stycket (106 pp.) i h. 43 (1886) och senare stycket

föranstaltade han en ganska mycket uppmärksammad utställning af i Finland funna såväl rarare kufiska mynt som andra orientaliska fornsaker och höll med anledning häraf ett orienterande föredrag, som, affattadt på latin[1]), meddelas i kongressens förhandlingar.

Till samma kongress inlämnade han en redogörelse på franska språket öfver den första ryska expeditionen till Japan, hvilken företogs 1792 och hufvudsakligen hade till ändamål inledande af handelsförbindelser[2]). Den stod under ledning af löjtnant Adam Laxman, en son till Erik Laxman, som lifligt intresserat sig för expeditionen och verksamt förberedt dess igångsättande. Genom sitt kloka och fasta uppträdande lyckades den unge Laxman utverka tillstånd för ryssarne att besöka hamnen Nangasaki, hvilket tillstånd tolf år senare i följd af en förnyad, alldeles förfelad expedition under annan ledning återtogs. Vidriga omständigheter hafva föranledt, att den första sändningen icke erhållit det erkännande den förtjänade. Lagus föreslår, att en farled, af A. Laxman första gången befaren, skulle uppkallas med det Laxmanska namnet till minne af faderns och sonens förtjänster om utforskandet af fjärran östern. Det bör nämligen märkas, att sonen Adam varit sin faders medhjälpare och åtföljt honom på flere exkursioner i Sibirien. Äfven bivistade Lagus orientalist-kongressen i Florenz 1878 och inlämnade till densamma ett på latin författadt och i kongressens akter intaget meddelande om källorna till den arabiska geografen Idrisis notiser om

(160 pp.) i h. 47 (1888). — Till Fornminnesföreningens tidskr. 1874 har Lagus meddelat en redogörelse för myntfynd i Finland 1871—1873.

[1]) *Numi Cufici aliaque Orientis monumenta vetera in Finlandia reperta.* Jfr Numism. ant. sen. st. p. 115.

[2]) *Quelques remarques et une proposition au sujet de la première expédition russe au Japon,* utkommen i särtryck i Leiden 1878. En utförlig berättelse om ifrågavarande expedition finnes i Erik Laxmans biografi p. 233—263.

länderna vid Östersjön[1]). Förordnad 1884 till ledamot i Arkeologiska kommissionen, hvars ordförande han tillika var, entledigades han redan 1887 på egen begäran från detta uppdrag.

Vid flere tillfällen representerade Lagus universitetet, såsom vid universitetets i Petersburg halfsekelfest 1869, universitetets i Leiden 300-års fest 1875, internationella orientalistkongressen i Stockholm och Kristiania 1889; vid kröningen i Moskwa den 27 maj 1883 samt vid kanslers, d. v. tronföljarens myndighetsförklaring i Petersburg den 18 maj 1886 var han äfvenledes representant för universitetet. Härvid förtjänar särskildt framhållas den bemärkta plats, han intog vid jubelfesten i Leiden. Såsom personlig festskänk frambar han en latinsk gratulationsskrift, behandlande relationerna i äldre tider mellan Holland och Finland. Såsom naturligt är, ägnas i skriften hufvudsaklig uppmärksamhet åt de finländske män, bland hvilka finnas många illustra namn, som på grund af studier och bildningssträfvanden förts till Holland. Däraf titeln «Om finländare som besökt Holland»[2]). Det äro- och minnesrika universitetets jubelfest tilldrog sig öfverallt stor uppmärksamhet, och knappast i något land torde utförligare redogörelser däröfver saknats. Att den icke heller i vårt land förblef obemärkt, därför sörjde Lagus genom en sakrik artikelserie i Helsingfors Dagblad s. å. (äfven i särtryck) under titeln «Minnen från Holland och Leydens Tresekularfest».

---

[1]) *Idrisii notitiam terrarum Balticarum ex commerciis Scandinavorum et Italorum mutuis ortam esse.*

[2]) *De Fennis in Batavia peregrinatis. Commentariolum, quo Universitati Lugduno-Batavae secularia tertia gratulatur Guilielmus Lagus.*

Vid det andra trienniets slut 1884 afgick han från rektoratet. Redan vid början af höstterminen 1881 hade han i sitt inskriptionstal funnit sig föranlåten att erinra om den inbrytande ålderdomen och sin längtan efter lugn till påbörjade arbetens slutförande. Sedan han ännu i två år handhaft sin lärarebefattning, följde den slutliga skilsmässan från universitetet 1886, då han erhöll afsked som emeritus. Härigenom hade han helt vunnit det «otium cum dignitate», som i nyssnämnda tal hägrat för hans tanke. Men man må därför ingalunda tro, att han med lätt hjärta och utan saknad lämnade skådeplatsen för en lång och fruktbringande verksamhet, den äfven i följd af släkttraditioner honom så kärvordna högskolan[1]).

Med intresse omfattade Lagus idén om stiftande af ett Svenskt Litteratursällskap, och när denna idé förverkligades, inträdde han i sällskapet såsom stiftande medlem och mottog en plats i dess bestyrelse[2]). Sällskapet fick snart tillfredsställelsen att med sin första publikation se hans namn förbundet. Han hade länge umgåtts med tanken att utgifva H. G. Porthans bref till M. Calonius och hade ursprungligen haft för afsikt att låta dem ingå i Vetenskapssocietetens Bidrag. Dessa bref, som till ett antal af omkring 200 förvaras i universitets-biblioteket och, med undantag af två från år 1791, omfatta tidrymden 1793—1800, då Calonius vistades i Stockholm såsom ledamot i Högsta domstolen, utgöra en oskattbar källa för sin tids sociala och politiska samt i syn-

[1]) M. G. Schybergson anf. st. p. 344 anför ett yttrande af honom, att han kände sig såsom den, hvilken blifvit utsatt på stranden, medan fartyget med ilande fart fortsätter sin kurs.

[2]) Han var icke bland initiativtagarne och hans namn läses icke under inbjudningsskriften, men han var närvarande vid det förberedande mötet den 5 februari 1885, där han föreslogs till mötets ordförande, hvilket uppdrag han dock afböjde. (Enligt en tidningsnotis mig meddelad af prof. Schybergson.)

nerhet dess odlings häfder. Deras värde förhöjes väsentligen för läsaren genom den omfångsrika, ehuru till det allra nödvändigaste inskränkta namn- och saklista, som Lagus till dem utarbetat och i hvilken man finner en oerhörd mängd biografiska notiser, till icke ringa del mödosamt uppspårade och samlade från vidt olika håll. Den är icke blott ett vanligt register, utan fastmer en kommentar (så kallar också författaren den själf), med hvars tillhjälp de ifrågavarande brefven fullt blifvit hvad de i själfva verket äro, omväxlande, genom sin omedelbarhet i hög grad fängslande tidsbilder. Första delen af Henrik Gabriel Porthans bref till Mathias Calonius utkom 1886 som n:o 1 af Svenska Litteratursällskapets skrifter och följdes ännu samma år af den andra.

Man hade frågat sig, hvar de af Calonius aflåtna svaren hamnat, eller om denne verkligen fullgjort öfverenskommelsen mellan de båda korrespondenterna att förstöra de mottagna brefven. Lagus hade i förordet till senare delen af Porthans bref uttalat den sannolika förmodan, att de ännu funnos i behåll, och denna förmodan besannades, då i början af år 1900 den Tengström-Porthanska manuskriptdepositionen öppnades. Brefven från Calonius återfunnos där, hvarigenom till de Porthanska erhölls ett välkommet komplement. Ingen var närmare än Lagus att ombesörja utgifvandet, och han fullgjorde det oförtöfvadt, så att Mathias Calonii bref till Henrik Gabriel Porthan, äfvenledes försedda med en utförlig namn- och saklista, utkommo 1902 på Svenska Litteratursällskapets förlag.

Tre år efter det förstnämnda brefsamling sett dagen vidtog utgifvandet på vårt sällskaps förlag af Åbo akademis af Lagus ånyo upprättade studentmatrikel. Vid Åbo brand hade nämligen akademins äldre studentmatrikel för åren

1640—1817 gått förlorad. Genom en tillfällighet hade en af d. v. rektor medicineprofessorn J. Leche 1760 upprättad s. k. Index eller alfabetisk namnlista undgått förstörelsen. I detta register, som sedermera år för år fortsattes af följande rektorer (deras ämbetstid varade endast ett år), dock icke alltid med önskvärd noggrannhet, hänvisas vid de flesta namn till det sidtal i matrikeln, där hvarje namn återfanns. Men därjämte åtföljes detsamma af en, äfvenledes under tidernas lopp fortsatt öfversiktstabell, angifvande de särskilda rektoraten, antalet studerande, som under hvarje af dem immatrikulerats, och sidtalet i matrikeln för hvarje rektorat. Härigenom blef det möjligt att fastställa inskrifningsåren och att i enlighet därmed gruppera de i registret alfabetiskt ordnade namnen. Lagus säger, att just denna tabell varit utgångspunkten för hans under mer än tre decennier fortsatta forskningar. Det var ett mödosamt och tålamodspröfvande arbete, som endast en så outtröttlig och energisk forskare mäktade lyckligen genomföra, i synnerhet då slutsummorna i de båda källorna betydligt differerade, hänvisning till matrikeln här och där saknades och till hvarje namn borde fogas nödtorftiga biografiska notiser.

Summan af de i tabellen upptagna talen steg till 13,002, men antalet af de i index införda namnen understeg icke obetydligt denna summa. Genom långvariga efterforskningar kunde slutligen approximativt kalkyleras, att under de 177 åren icke flere än omkr. 150 blifvit från själfva matrikeln utelämnade och att den vida vägnar större bristen i registret uppstått därigenom, att många icke blifvit däri införda. För kompletteringen samt insamlandet af de biografiska notiser, den återupprättade matrikeln innehåller, stodo lyckligtvis mångahanda autentiska källor till buds, såsom akademins äldre protokolls- och räkenskapsböcker, bevarade äldre nations-

matriklar och -protokoll, disputationsserier m. m. Beträffande de sistnämnda gaf sig Lagus mödan att kontrollera Lidéns bekanta katalog med den i universitets-biblioteket förvarade rikhaltiga samlingen af äldre disputationslitteratur. För det sista decenniet 1818—1827 erbjöd den bevarade nya matrikeln ett ojämförligt lättare arbete.

Sålunda uppstod det monumentala verk, som under titeln Album Studiosorum Academiae Aboensis MDCXL—MDCCCXXVII. Åbo Akademis Studentmatrikel ånyo upprättad började 1889 häftevis utkomma och med 6:te häftet afslutades 1895. Det bildar med det utförliga latinska förordet till första delen och registren tvenne digra volymer om tillsammans 1,350 pagina. I förordet till andra delen säger utgifvaren: «Att åt minnet återsamla, liksom till revy i slutna led, de förskingrade skarorna af vår gamla högskolas lärjungar, detta har tyckts mig som en icke mindre gagnelig och tacknämlig än kär uppgift för den mångåriga möda därpå nedlagts». — Slutligen var den då åttiofemårige 1906 färdig med ett supplementhäfte, däri första delens latinska förord i det väsentligaste rekapituleras på svenska (jämte förord och register 188 pag.). Härmed ansåg han verket från sin sida fullbordadt. Öfverlämnande åt «framtiden och dem framtiden tillhör» att utfylla förefintliga luckor, kunde han med berättigad självkänsla utbrista: «Jag har gjort mitt»[1]).

Några år efter skilsmässan från universitetet utbytte Lagus vistelsen i hufvudstaden mot landtlifvets lugn och bosatte sig (1890) på sin naturskönt belägna villa Lill-Ojamo vid Lojo sjö. Efter Studentmatrikelns afslutande torde nya

[1]) Flere uppsatser af hans hand bevara Sv. Litt. sällsk:pts Förh. o. Upps. (1886, 1887 (2), 1892). Bland dem må särskildt nämnas det vackra och känsligt skrifna föredraget 1887: «Om F. M. Franzéns bortflyttning från Finland».

litterära planer icke upptagit hans sinne; omgifven och ömt vårdad af maka och dotter, såg den åldrige tiden med mild hand samla år efter år öfver hans hufvud. Men redan åttiotvåårig påbörjade han ett nytt litterärt arbete, som utkom 1904, dagtecknadt på hundrade årsdagen af Runebergs födelse. Vid genomgåendet af den inom familjen pietetsfullt bevarade brefväxlingen mellan dess medlemmar och närmaste anförvanter mognade hos honom beslutet att upptecknа sin barndoms och tidigare ungdoms minnen. Med ifver grep han sig an med uppgiften, som löstes raskt och på det mest intresseväckande sätt. Från pojkåren och gymnasiet. Hågkomster upprullar i början en mängd älskliga bilder från sommarlifvet i Pargas kring familjens vördade patriark Jac. Tengström och den unge informatorn J. L. Runeberg. Skildringens liflighet, åskådlighet och rikedom på enskilda målande drag visa, huru troget barndomsminnena lågo gömda i den gamles sinne och huru helt han uppgick i berättelsen. Efter familjens öfverflyttning till Helsingfors fängslas uppmärksamheten både af lefnadssättet inom hemmet — synnerligen karaktäristiskt för den tidens vanor — och af den ungdomliga kamratkretsen, till hvilken hörde många, som sedermera intogo en framstående plats i samhället. Under denna tid inträder i ett af de främsta planen bilden af G. A. Wallins kärnfulla och manliga personlighet. Hvad åter skildringen af gymnasistlifvet i Borgå beträffar, måste den anses höra till de bästa vi äga rörande skolinteriörer från flydda tider. Gymnasiets lärare, till hvilka äfven Runeberg hörde, tecknas med mycken hänsyn och pietet, dock öfver hufvud blott i förbigående, när händelserna därtill gifva anledning.

Påfallande är skillnaden i stil mellan Hågkomsterna och Lagus' öfriga skrifter. I de sistnämnda bär stilen öfver

hufvud en starkt personlig prägel, hvarvid ovanligare ord och uttryckssätt icke undvikas; ofta antager den en retorisk färg, som vid högtidligare tillfällen och när författaren värmes af sitt ämne stegras till patos, hvilket ingalunda bör anses för sökt eller beräknadt, utan riktigare är att betrakta som exponenten för ett lifligt och för det högstämda och entusiastiska anlagdt temperament. I Hågkomsterna är stilen däremot jämn, enkel och naturlig samt verkar i synnerhet fängslande genom sin omedelbara friskhet. Betraktad som intimare memoarstil är den mönstergill. En dylik stildifferens hos en så gammal författare hör förvisso till det ovanliga. Men man kan förstå, att tecknaren så helt gått upp i sina barndoms- och ungdomsminnen, att det språkliga uttrycket gifvit sig af sig själft och villigt lydt de naturliga känslornas ledning.

Bland utmärkelser, som tillföllo Lagus under hans långa offentliga verksamhet, må nämnas, att han 1880 upphöjdes i adligt stånd. Han deltog i landtdagarne 1882 och 1885 och var medlem i åtskilliga utskott samt i ständerhusdelegationen 1882—1885, från hvilket sistnämnda uppdrag han på begäran befriades. Vid landtdagarne uppträdde han sällan, och den politiska debatten låg väl egentligen icke för hans skaplynne, om han ock, med stöd af en lång lifserfarenhet, i viktigare sociala och politiska frågor bildat sig en självständig öfvertygelse. Hans ledstjärna i detta afseende var grundsatsen: endräktigt arbete för det allmänna bästa. Alla partistrider voro honom förhatliga. För den upphöjda blick, hvarmed han betraktade förhållandena, gick öfver allt annat det enda stora målet: fosterlandets väl. Och oförtröttad kämpe som han var i ideala syftens tjänst, var det naturligt, att han i ett intensivt bildningsarbete såg vårt folks förnämsta styrka.

Till ledamot af Finska Vetenskapssocieteten kallades Lagus 1856 och till dess hedersledamot 1901; till heders-

ledamot kallade honom Svenska Litteratursällskapet 1891, då han i följd af sin flyttning till landet afgått från bestyrelsen; för öfrigt var han medlem i Finska konstföreningen, Fornminnesföreningen, Konstflitsföreningen, Finska litteratursällskapet, Finsk-ugriska sällskapet m. fl. inländska sällskap och föreningar. I följande utländska sällskap var han medlem: Historisk-arkeologiska sällskapet i Odessa, Orientaliska sällskapet i Leipzig och Halle, Arkeologiska hetärien i Athen, Svenska numismatiska föreningen, Athénée oriental (Société d'ethnographie) i Paris. — Till jubelmagister kreerades han 1894 och till jubeldoktor 1897.

Under den sista tiden af sitt lif (1906) träffades Lagus af sorgen att förlora sin hustru i andra giftet (född Kunelius), med hvilken han trädt i äktenskap 1862, sedan hans första maka (född Wickman) aflidit 1859. Därefter omgafs han i sin landtliga fristad af dotter och syster. Själs- och kroppskrafterna stodo bi förunderligt väl för en så hög ålder och det lifliga lynnet förblef sig likt, ända till dess den åttioåttaårige efter en kortare sjukdom fridfullt afsomnade i döden den 2 april 1909. Han öfverlefves af två söner från första och tre söner och en dotter från andra giftet.

Eftervärlden skall i Wilhelm Lagus vörda en rikt begåfvad personlighet, som fyllt sitt kall i lifvet som få och städse förblifvit trogen de ideala syften, åt hvilka han helgat sitt lif. Hans minne skall på vetandets och forskningens fält i vårt land stå som ett lysande föredöme för kommande släkten.

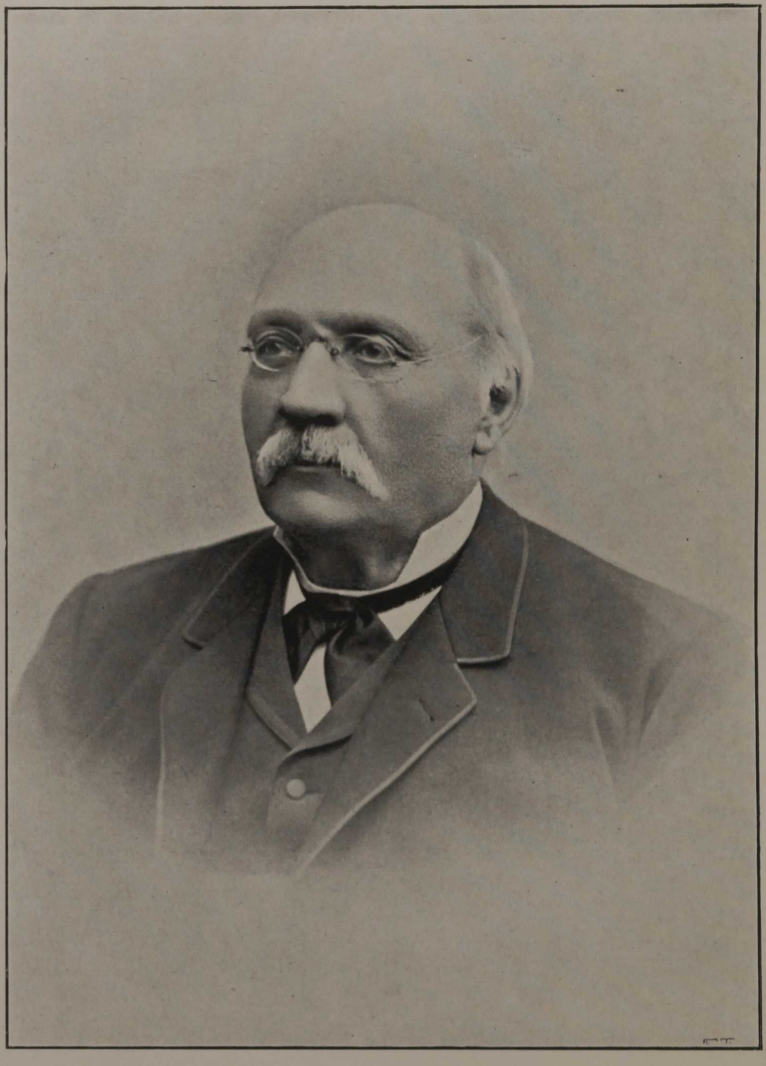

Johan Gustaf Frorteres

JOHAN GUSTAF FROSTERUS

AF

M. G. SCHYBERGSON.

DET ÄLDSTA MINNE jag har af Johan Gustaf Frosterus är från studentexamen, där han i maj 1868 examinerade mig i historia. Han gjorde intrycket af den välvillige bedömaren, som snarare ville uppmuntra och väcka intresse än strängt granska. Hans frågor gingo ut på att söka de allmänna synpunkter, som kunde sammanbinda det i kompendierna gifna materialet, medan han fäste mindre vikt vid detaljerna. Följande hösttermin mötte jag en likartad uppfattning såsom åhörare af hans föreläsningar, som behandlade Europas historia under öfvergångsepoken från medeltiden till nyare tiden, i synnerhet med hänsyn till Frankrikes utveckling. Han talade lågmäldt, och en kraftigare accentuering hade varit att önska, men han lyckades dock väcka intresse. De allmänna synpunkterna och de ledande personligheterna uppmärksammades i främsta rummet, och den bild, han gaf af Ludvig XI såsom den snillrike, men tillika hän-

synslöse skaparen af Frankrikes monarkiska enhet kvarstår ännu i min hågkomst.

Senare lärde jag alltmer i honom känna en i sällsynt grad human och fint bildad personlighet. Ansiktet fårades och den storväxta gestalten blef tyngre, men till sätt och väsen förblef han densamma: anspråkslös och nästan tillbakadragen, men välvillig, nitisk och varm för ideella sträfvanden.

Sådan framträder han också i en kortfattad biografisk skizz, som han 1881, om minnet icke sviker mig, gaf åt mig såsom material till en biografisk notis, som skulle ingå i Nordisk Familjebok. Han återkallar där i synnerhet sina erinringar från barndomen och den tidigare ynglingaåldern, och jag skall genom att följa detta utkast bäst ange de impulser, som i hemmet och skolan verkade bestämmande på honom[1]).

Han föddes i Åbo den 6 juni 1826 såsom den äldste af tio syskon. Fadern var d. v. teologieadjunkten, sedermera professorn i kyrkohistoria Benjamin Frosterus och modern Vilhelmina Sofia af Gadolin, dotter till domprosten i Åbo Johan Gustaf Gadolin[2]).

Frosterus framhåller med märkbart intresse, att litterära och vetenskapliga traditioner funnos såväl inom fäderne- som möderneslägten. Frostererna voro företrädesvis bosatta i Österbotten, där flertalet af dem ägnade sig åt kyrkans tjänst,

---

[1]) Tidigare cit. af mig i *Minnestal öfver Johan Gustaf Frosterus*, hållet på Finska Vetenskapssocietetens årsdag den 29 april 1901, tr. i Acta Soc. Scient. Fenn. XXIX. I det följande återupptager jag delvis, hvad jag sagt i detta minnestal.

[2]) Fadern författade ett antal teologiska disputationer och tidningsuppsatser. Modern är den första finska kvinna, som undergått studentexamen. Hon genomgick nämligen i unga år de för afgång från läroverken gällande kurserna och aflade i vanlig form studentexamen, ehuru hon enligt då gällande ordning icke kunde vinna inträde vid universitetet.

och några utgåfvo religiösa och folkliga skrifter på finska och äfven på svenska, bland dem farfadern, teol. dr Johan Erici Frosterus († 1837). Också den gadolinska släkten var en gammal företrädesvis prästerlig släkt. Morfadern, professorn, sedermera domprosten J. G. Gadolin hade bivistat riksdagen i Norrköping 1800 och senare landtdagen i Borgå 1809, där han bl. a. var ledamot i den kommitté, som ägde att utarbeta förslag till organisation af en regeringskonselj för Finland († 1843).

Han omtalar därefter, att föräldrarna efter Åbo brand med universitetet flyttade från Åbo till Helsingfors, där han blef elev i det af A. A. Laurell grundlagda privata lyceet från höstterminen 1835 till inemot slutet af vårterminen 1838, då fadern, som utnämnts till kyrkoherde i Vasa och Mustasaari, flyttade till Vasa, där gossen inskrefs i trivialskolan.

Denna öfvergång syntes honom i förstone föga behaglig; dels saknade han södra Finlands leende natur och den glada kamratkretsen jämte de omtyckta lärarne i lyceum, bland hvilka vid denna tid funnos män, som senare i Finlands kulturhistoria intagit ett utmärkt rum, såsom bl. a. Georg August Wallin, Runeberg, Nervander, A. G. Borg m. fl.; dels föreföll honom lärometoden i Vasa skola ensidig och lärarnes anspråk på elevernas flit nog stränga. Färlan härskade på ett fruktansvärdt sätt, och på de lägre klasserna lades hufvudvikt på utanläsning. Men efter hand vande han sig vid förhållandena och lärde omsider högt skatta den undervisning, som å de högre klasserna meddelades af skolans allmänt aktade föreståndare Ebeling, som med ovanlig pedagogisk förmåga förenade stränghet och allvar. Då han undervisade i alla skolans viktigaste kunskapsgrenar och sålunda var i tillfälle att upphjälpa hvad som af medlärarne blifvit eftersatt, voro de från skolan dimitterade eleverna öfver

hufvud väl hemmastadda i sina stycken, och anstalten åtnjöt anseende såsom ett af de främsta läroverken i landsorten.

Från Vasa skola gick han öfver till Åbo gymnasium, där lektorn och prosten sedermera ärkebiskopen E. Bergenheim var rektor. Han prisar dennes förmåga att såsom historielärare väcka eleverna till reflexion och förmåga att kombinera de historiska händelserna. Han säger, att hans håg för detta ämne, hvilket jämte de gamla språken tidigt anslagit honom, därigenom erhöll väsentlig näring, och att impulser gåfvos, som uti ej ringa grad medverkade vid valet af framtida hufvudstudium.

Oberoende af skolan riktades hans sinne till humanistiska studier genom den bekantskap han gjorde med den inhemska och svenska skönlitteraturen och med några tyska klassiska författare. Faderns bibliotek var rikt försedt med sådana verk, och uppmuntrad af honom genomläste han på egen hand Schillers historiska arbeten och flertalet af hans skådespel samt gjorde bekantskap med Wieland, De la Motte-Fouqué m. fl. Senare tänkte han med nöje på den njutning, som under ferier och lediga stunder skänktes af denna läsning, då fantasin icke bunden af läxorna lustvandrade uti diktens värld.

Frosterus har också i ett annat samband antydt, huru ljusa och glada hans barndomsminnen voro. I början af sin uppsats «En vändpunkt i Alexander I:s regering» ställer han «det pågående sekelslutets nervösa oro, dess jäktande efter olika mål, dess lyx, dess nivellering af skrankorna mellan samhällets olika medlemmar» emot seklets början, som var en ålder af konservatism, stela former, skarpa gränser mellan människor af olika stånd och åldrar, men därjämte af arbetsamhet, oskrymtad gudsfruktan och trofast vänskap. Han har säkert det enkla, fridsamma fädernehemmet i Vasa för

ögonen, då han säger: «För minnet hägra gammaldags byggnader med få rum och tarfligt bohag, med sparsam belysning och luftväxling, med geranium och resedakrukor invid fönstren; utanför skymta väl häfdade åkertegar och den tillreglade spannmålsboden». Den mest värderade af sina lärare E. Bergenheim har han tecknat i en uppsats, som efter dennes död ingick i Finsk Tidskrift maj 1884 med titeln «E. Bergenheim såsom skolman». Såsom lärare förstod Bergenheim, säger han, att hålla eleverna i spänning, och frågorna haglade under den förra delen af lektionen tätt och oafbrutet. Men under lektionens senare del öfvergick han till en framställning, som gick ut på att genom utläggning af historiska och statistiska fakta fästa uppmärksamheten och skärpa intresset. Skildringen var liffull och åskådlig; stundom förde han åhörarne formligen med sig och instinkten sade ofta, att han träffat det rätta. Han antyder dock, att vid mognare år vissa tvifvel vaknade om riktigheten af Bergenheims uppfattning af det historiska förloppet. Bergenheim var i allo en praktisk realist. Hans ståndpunkt var kännetecknad genom konservatism och uppfattning af det bestående såsom det rätta och orubbliga, ja indirekt hade dogmen om «le droit du plus fort» uti honom en fast anhängare. Frosterus' ståndpunkt var en annan, men oaktadt divergenserna i världsåskådning förstod han att till fullo uppskatta de eminenta egenskaperna hos den vordne läraren.

Då Frosterus 1845 gjorde sitt inträde vid universitetet, tvekade han icke om valet af studieämnen; de gamla språken och allmänna historien blefvo hans hufvudstudium. Han studerade flitigt de klassiska, i synnerhet de latinska författarna, och professor E. af Brunér intygade senare, vid fråga om besättandet af professuren i historia, att «hans

grundliga och särdeles inom romerska litteraturen mycket omfattande klassiska studier gjorde honom väl förberedd att äfven för gamla historien verka såsom lärare och skriftställare». Därjämte sysselsatte han sig med den moderna litteraturen, som allt sedan Porthans tid knappt alls hade förekommit i de akademiska kurserna, men nu hade fått en talangfull målsman i adjunkten, sedermera professorn och bibliotekarien C. Törnegren, som omkring sig samlade en växande åhörarskara. Forskare i högre mening var denne visserligen icke, men han hade med poetiskt sinne tillägnat sig i synnerhet de romanska folkens litterära skatter och hade en sällspord förmåga att göra sitt vetande fruktbärande i den muntliga framställningen. Under hans ledning började Frosterus studera Frankrikes och Italiens äldre poesi och stod honom snart äfven personligen nära såsom e. o. amanuens vid universitetsbiblioteket 1851—56. Han ihågkom senare Törnegrens spirituella berättartalang såsom ett intressant moment i bibliotekstjänstgöringen, och det är kanske icke orätt att förmoda, att den bonhomie, Frosterus i en trängre och intimare krets kunde inlägga i sin konservation, erinrade om Törnegrens lekande och kåserande samtalston. Det var säkert Törnegren, som ledde honom till studium af Dante, hvars Divina commedia han behandlade i en uppsats, som den 9 november 1851 upplästes vid Österbottniska afdelningens årsfest och därefter ingick i «Poetisk och Litterär kalender», som 1853 utgafs till förmån för de brandskadade i Björneborg. Frosterus går redan här in på den senare medeltiden, som sedermera länge utgjorde hufvudområdet för hans studier, och betraktar Divina commedia främst såsom en exponent af tidens andliga lif. Träffande är den jämförelse han gör mellan Divina commedia och den sång hos Virgilius, där Eneas vandrar genom underjorden. Han

framhåller riktigt, hvilken himmelsvid skillnad det är mellan den antika dikten och den medeltida siarens skildring. «Den ena låter oss blicka in i hedendomens, den andra i medeltidens andevärld, den senare dessutom skildrad af ett lidelsefullt sinne; och aldrig ha väl tvenne världsåskådningar varit hvarandra mera motsatta».

Ännu mer väckande än Törnegren verkade Fredrik Cygnæus, som 1847 återkom från sin fleråriga vistelse i utlandet, och nu rik, såsom Frosterus säger, på stora vyer, begynte sin verksamhet såsom akademisk lärare och vältalare. Han säger om Cygnæus i Anteckningarna: «Uti strängt vetenskapligt hänseende var väl utbytet af hans verksamhet icke att öfverskatta; så mycket större inflytande utöfvade han däremot på ungdomen genom sin originella, ja stundom genialiska uppfattning af historiska personligheter och karaktärer — ty till dessa och mindre till världshändelserna själfva drogs hans håg». Han var således icke blind för Cygnæus' svagheter, men rycktes dock med af honom, och jag hörde honom flere gånger senare tala om den kraft, Cygnæus inlade i sin skildring af de historiska personligheterna. Huruvida Cygnæus' inflytande i allo var välgörande må lämnas osagdt. Frosterus undvek visserligen att imitera Cygnæus' vidtutsväfvande och storslagna stil och höll sig fri från det romantiska svärmeri, som låg Cygnæus nära, men måhända bidrog dennes inflytande till den ringa böjelse att gå in i det faktiska detaljförloppet, som märkes i många af Frosterus' skrifter och minskar deras forskningsvärde; Cygnæus var såsom bekant icke en de faktiska sakförhållandenas man.

Frosterus aflade den 28 maj 1850 kandidatexmen och promoverades den 19 juni s. å. till fil. magister, hvarefter han fortsatte sina studier med licentiatexamen såsom när-

maste mål. Hans intresse var afgjordt riktadt på de västeuropeiska kulturfolkens lif och utveckling, medan Finlands historia, som på denna tid vid universitetet representerades af G. Rein och E. Grönblad, syntes honom mindre tilldragande. Han hade kanske först, att döma af att han skref om Dante, varit böjd för litteraturhistorisk forskning, men den politiska historien vann dock snart öfvervikt och han valde särskildt Frankrikes historia från den senare medeltiden till studieområde. I företalet till sin bok «Les insurgés protestants sous Louis XIV» säger han, «att Frankrike har äran af att hafva tagit initiativet och först tillämpat en stor del af de grundsatser, som på olika sätt modifierade i skilda land, hafva upprätthållit det västra Europas stater under seklen». Det var denna Frankrikes centrala ställning, som lockade honom till forskning.

Men här hemma voro hjälpmedlen för ett sådant arbete svaga. Universitetsbiblioteket, till hvilket Frosterus var hänvisad, var klent försedt i fråga om källarbeten, och Frosterus såg sig därför hänvisad till allmänt kända litterära verk, som icke kunde gifva anledning till nya uppslag. Han tillägnade sig de på denna tid högt skattade arbetena af Guizot, Aug. Thierry, Henri Martin, Michelet, Barante m. fl. äfvensom de krönikor och historiska minnesteckningar, som funnos till hands, men själfva grundmaterialet nådde han icke. Hans uppgift måste under sådana förhållanden blifva att ur den tillgängliga litteraturen vinna allmänna synpunkter till bedömande af tidehvarfvens karaktär och lifsyttringar samt att framställa de sålunda vunna resultaten i en klar, orienterande form. Hans uppmärksamhet var riktad på att i historien söka de allmänna idéerna och deras successiva utveckling samt att skildra de betydande personligheterna såsom exponenter af tidehvarfven.

Ett första lärospån var en i «Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning» 1853 införd uppsats om *Philip af Comines,* hvari han tecknade den berömde memoarförfattarens lefnadsomständigheter och skriftställarverksamhet. Han betonade Comines' skarpsinne i bedömandet af personer och förhållanden, men tillika hans fullkomliga brist på moraliska grundsatser. Ett mer omfattande arbete var *Chevaleriet i Frankrike under 14 seklet,* som han 1856 utgaf för licentiatgrad. Inledningsvis behandlar han här det äldre franska riddarväsendet, såväl i dess sydfranska som nordfranska form. Därefter öfvergår han till chevaleriet, sådant det under 14:de seklet i Frankrike återupprättades. Hufvudkällan är memoarlitteraturen, i synnerhet Froissarts memoarer, ur hvilka han samlat en mängd drag till en anslående tidsbild. Ännu i dag läser man med nöje denna med blick för det karaktäristiska skrifna skildring, som ganska fullständigt belyser den behandlade epokens riddarväsende, men kritisk forskning i egentlig mening finner man där knappast. Sedan han vunnit licentiatvärdighet den 15 december 1856, promoverades han till hist. fil. doktor den 29 maj 1857.

Hans längtan stod till Frankrike, chevaleriets och den spirituella framställningskonstens land, och till Paris, som då ännu var en centralpunkt i Europas litterära och vetenskapliga lif, där äfven många af hans landsmän och jämnåriga under dessa år slutförde sin vetenskapliga utbildning. Han företog i augusti 1857 en resa till Frankrike och vistades i nära ett års tid, således in på sommaren 1858, i Paris. Han åhörde i den franska hufvudstaden föreläsningar och gjorde litterära bekantskaper. «Den bekante E. Laboulaye», berättar han i Anteckningarna, «stod såsom professor i Collège de France på höjden af sin ära, och hans föredrag,

äfven i öfrigt instruktiva, erbjödo för ett opartiskt uppfattande af den fransyska nationalkaraktären, såsom den uti historien framträdt och jämväl visade sig uti det närvarande, värdefulla afslöjanden. Genom ledamotens i institutet, hellenisten Eggers m. fl:s välvilja sattes undertecknad i förbindelse med yngre forskare, hvilka å sin sida öppnade en inblick i dagens vetenskapliga spörsmål och rörande den nyaste litteraturen lämnade välkomna upplysningar.» Med E. Egger, som var berömd såsom författare rörande den grekiska och romerska litteraturen och senare blef redaktör för «Journal des savants» upprätthöll han äfven efteråt förbindelse. Umgänget med franska lärde och vistelsen i Paris voro honom till nytta för befästandet och utvidgandet af kunskapen i franska språket, hvilket han allvarligt studerade, att döma af den säkerhet, hvarmed han sedermera begagnade det i tal och skrift. Hans egentliga syfte med denna första vistelse i Paris synes snarare hafva varit att göra sig förtrogen med riktningarna inom den franska historiska litteraturen än att upptaga något speciellt ämne till undersökning. I metodiskt afseende fanns icke mycket att inhämta, ty de historiska studierna bedrefvos, om man undantager École des chartes, hvilken anstalt dock icke torde stått öppen för utlänningar, i allmänhet icke då ännu i Frankrike efter en strängt vetenskaplig metod. Tvärtom kunde värdet af de föredömen, som gåfvos af några af de mest uppburna historikerna, ej sällan i någon mån ifrågasättas. Detta erkänner Frosterus själf senare i sin uppsats om Jules Michelet i Finsk Tidskrift 1898 med orden: «Man har icke utan skäl yttrat att franska historieskrifvare i viss mening kunna betraktas såsom autodidakter; de följa gemenligen icke såsom de tyska en inom vetenskapen häfdvunnen och på säkra förarbeten byggd metod, utan inslå en egen väg, där indi-

viduell uppfattning och betraktelsesätt spela en framstående roll». Det är antagligt, att Frosterus redan under sin första vistelse i Paris hade sådana dubier om den franska historieforskningens grundlighet, men den franska historiska litteraturens förtjänster verkade på honom så mäktigt, att han nästan glömde bristerna. I synnerhet anslogs han af Michelets oefterhärmliga stil och dramatiskt liffulla skildringar samt ädla och frisinnade världsåskådning. I de skrifter han under de närmast följande åren författade, citerar han oaflåtligt och utan närmare granskning Michelet.

Efter återkomsten från Frankrike gällde det för Frosterus att söka en lefnadsställning, och skollärarverksamheten kom därvid närmast i fråga. Han skötte under läseåret 1858—59 vikariatet för lektorstjänsten i historia vid gymnasiet i Åbo och ansökte den lediga platsen, men hans medsökande K. K. Tigerstedt blef föredragen. Så mycket mindre tvekade han att besluta sig för universitetet, där han genom böjelse och anlag kände sig mer hemmastadd än i elementarskolan. Han disputerade 1860 med afhandlingen *Ludvig XI och Frankrikes sociala förhållanden på hans tid* och utnämndes s. å. till docent i historia, en befattning, som för honom alls icke blef en sinekur, ty sedan Gabriel Rein fått afsked, förordnades han att förestå professuren i historia, hvilket uppdrag varade från slutet af februari 1861 till slutet af vårterminen 1863. Tillika var han examinator i studentexamen och stipendiatexamen. Den ekonomiska behållning han kunde vinna genom de tjänster han gjorde universitetet, var icke betydande, icke heller var, såsom det sedermera visade sig, någon synnerlig vinst i befordringsväg att påräkna, men han handhade icke förty sina akademiska värf med nit och intresse.

Afhandlingen om Ludvig XI kan betraktas såsom en fortsättning till den tidigare disputationen om chevaleriet

under 14:de seklet. De politiska händelserna sammanfattas i en summarisk öfversikt, medan hufvuduppmärksamheten ägnas åt institutionernas utveckling. Förf. har gjort utdrag ur den nyare litteraturen i ämnet och sammanställt dem med de upplysningar, han hämtat ur memoarerna. Michelet, Aug. Thierry, Barante m. fl. åberopas och Philippe de Comines' memoarer utgöra ett hufvudstöd för skildringen, hvari den franska konungamaktens ställning vid medeltidens slut främst betonas. Framställningen är intresseväckande, men hållen i ganska allmänna drag. Nytt material, som författaren självständigt skulle funnit, åberopas icke.

Frosterus ville gärna popularisera den historiska forskningens resultat och medverkade därför till den hos oss ännu föga utvecklade tidskriftslitteraturen. I Litteraturbladet skref han 1860 om «Frankrike och dess häfdatecknare». Han dröjer här i synnerhet vid Aug. Thierrys, Guizots, Michelets och Henri Martins arbeten och ger tillika några drag om dessa författares ställning. Sedan Litteraturbladet hade upphört, deltog han i upprättandet af Litterär Tidskrift, hvars program gick ut på behandling af litterära och vetenskapliga spörsmål. Det egentliga redaktionsarbetet torde hvilat på den företagsamme Karl Collan, men Frosterus bidrog med uppsatser ur sitt studieområde. Tidskriftens riktning var frisinnad; Finlands konstitutionella utveckling ställdes i främsta planet, medan språkfrågan, som allt mer sysselsatte sinnena, ansågs vara af sekundär betydelse. Frosterus yttrade sig icke direkte i språkfrågan, men indirekte uttalade han sig i en riktning, som öfverensstämde med tidskriftens allmänna tendens. Jag tänker härvid på hans uppsatser «Historieskrifning och nationellt medvetande» och «Belgiska förhållanden». I den förra af dessa artiklar framhåller han, att såväl i Frankrike som i Tyskland de nationella intressena

trycka sin prägel på den historiska litteraturen, i Frankrike under inflytande af de politiska och sociala sträfvandena, i Tyskland med syfte att främja den genuina folkligheten. Den engelska uppfattningen är en annan och högre; i England höjer sig historieskrifningen öfver rasintressena och det praktiska politiska och sociala lifvets kraf till ett mer allmängiltigt åskådningssätt. Bland tyska historiker gör han dock undantag för Schlosser och Leopold Ranke såsom representanter för ett icke af abstrakt nationella tendenser färgadt åskådningssätt. De belgiska förhållandena intressera honom särskildt med afseende å att den unga belgiska staten är sammansatt af flere nationella element, hvilka vid kampen för politisk frihet stått sida vid sida under enahanda sträfvanden. Han markerar äfven här en ståndpunkt, som ställer de allmänt mänskliga syftena framom de nationella. Han gaf också bidrag om J. Michelet och E. Laboulaye. Han prisar Michelets universalitet och ädla hjärta, men erkänner, att han allt mer frångått den lugna tonen och den djuptgående, pröfvande bevisningen och att hans stil numera icke sällan har karaktären af «väl högstämd, men skoningslös, hos Frankrikes demokratiska talare förekommande deklamation för friheten». Litterär Tidskrift lefde, till följd af bristande anslutning från allmänheten, endast från december 1863 t. o. m. januari 1865, men Frosterus hade för sin del verksamt sökt upprätthålla denna publikation, till hvilken han äfven bidrog med recensioner. Af sina litterära förbindelser i Frankrike drog han nytta till att 1859 i Revue Contemporaine införa en uppsats «Runeberg et le tombeau de Perho», ett af de tidigare försöken att göra vår store skald känd i det västra Europa.

På denna tid delades den historiska professuren vid vårt universitet i två professurer, den ena för Allmän, den

andra för Nordisk historia. Frosterus kunde, med den riktning hans studier hade, knappast tänka på professuren i Nordisk historia, som 1863 anförtroddes åt Z. Topelius. Men han var bland våra vetenskapsmän den mest förberedde för professuren i Allmän historia, som han 1861 ansökte. Den konkurrens, som därvid uppkom, var för Frosterus af stor betydelse, hvarför jag här, enligt de 1863 tryckta handlingarna, skall redogöra för befordringsärendets gång.

Såsom sökande anmälde sig förutom K. K. Tigerstedt och E. Grönblad, som icke fullföljde sina ansökningar, jämte Frosterus d. v. adjunkten vid Vasa gymnasium G. Z. Forsman (Yrjö-Koskinen), hvarefter speciminationstiden för bägge utsattes till november 1862. Frosterus speciminerade med afhandlingen *De belgiska landskapens utbildning till en stat* och Forsman med «Tiedot Suomen-suvun muinaisuudesta». Bägge afhandlingarna voro ganska svaga. Frosterus hade måhända genom att han var upptagen af skötandet af den historiska professuren blifvit hindrad att nedlägga tillräckligt arbete på sin uppgift, som skulle fordrat forskning i utlandet. Hans framställning är allmänt hållen. Han ger hufvuddragen af de belgiska landskapens historia med stöd af de arbeten, som på den tiden ansågos såsom klassiska. Forsmans afhandling var klädd i en lärdare dräkt, men författaren hade icke den lingvistiska och filologiska bildning, som skulle kräfts för att tillägna sig och behärska det vidsträckta materialet. Resultat af betydenhet torde Forsman knappast framlagt, och i många punkter var hans ståndpunkt föråldrad.

En hufvudvikt föll ännu på denna tid vid besättandet af professurer på de afhandlingar, som obligatoriskt måste utgifvas. Så äfven i detta fall.

Mot bägge opponerade ex officio G. Rein, som afgaf ett ganska kortfattadt och icke synnerligen grundligt ut-

låtande. Han uppräknade de ämnen, Forsman i sin afhandling hade upptagit, och slutade med omdömet, att arbetet vittnade om mycken nedlagd möda, vidsträckt kännedom af den hithörande icke blott nyare litteraturen, utan jämväl de ämnet upplysande författarne samt förmåga att självständigt använda materialet. Då äfven försvaret visade förtrogenhet med de ämnen förf. behandlat, ansåg han, att dr Forsmans arbete såväl till innehåll som försvar fullkomligen motsvarade ändamålet med dess utgifvande.

Om Frosterus' disputation anmärkte opponenten, att han hade företagit sig att skärskåda de belgiska provinserna under den långa tidrymden af två tusen år, hvarför det varit honom omöjligt att inom det trånga omfånget af en disputation framställa en fullt sammanhängande, af inga luckor afbruten teckning af den historiska utvecklingsprocessen. Ämnet var därför mindre lyckligt valdt. Lyckligast var författaren i den sista perioden, då provinserna voro förenade och utvecklingen var mer homogen. Då författaren flitigt begagnat Belgiens nyare historiska litteratur, och såväl uti själfva arbetet som vid dess försvar visat sig väl hemmastadd i ämnet, ansåg opponenten disputationen såväl till innehåll som form motsvara sitt ändamål.

G. Rein gaf således Forsman företrädet.

Behandlingen i hist. fil. fakulteten företedde det egendomliga, att flere af ledamöterna, på grund af att Forsmans afhandling var skrifven på finska, förklarade sig icke hafva kunnat taga nödig kännedom därom. Frosterus var således i jämförelsevis ofördelaktigt läge, så till vida som han hade flere granskare än konkurrenten.

Bland de voterande yttrade sig E. af Brunér eftertryckligt till Frosterus' förmån. Hans arbete framlade mindre historieforskning, än det utgjorde prof på historieskrifning i stort.

Författaren hade på detaljundersökningar, i hvilka han icke förlorade sig, och hvilkas utredande icke legat i hans arbetes plan, grundat en historisk teckning af stort intresse, utförd med skicklighet och under framhållande af allmänna idéer. Ämnet var af stort intresse för alla bildade folk, hos hvilka finnas flere nationaliteter, som kunna och böra äga politisk enhet, utan att upphäfva språkolikheten. Han ansåg Frosterus' afhandling fullkomligt motsvara sitt ändamål.

Den ende, som gick in i en närmare granskning af Forsmans afhandling var W. Lagus, som framhöll åtskilliga brister såväl i materialets behandling som slutsatserna, men dock tillerkände den vetenskapligt värde. N. A. Gyldén ogillade Forsmans specimen, emedan det, lika litet som andra af honom utgifna arbeten, ådagalade något intresse för annan historia än den fosterländska, hvarför det icke kunde gälla som prof för en lärartjänst i allmän historia.

Voteringen i fakulteten ledde till det resultat, att Forsmans afhandling ställdes framom Frosterus'.

Vid den följande behandlingen i konsistorium i december 1862 afgaf J. V. Snellman, som måhända mer än någon annan inverkade på frågans slutliga utgång, ett vidlyftigt yttrande till Forsmans förmån. Han fäste icke uteslutande afseende vid disputationerna, utan upptog äfven de sökandes allmänna litterära meriter till granskning. Forsman var, enligt hans mening, en man, som genom utgifna skrifter förvärfvat sig ett erkännande som vetenskapsman och litteratör, att ställa vid sidan af de bästas i landet, medan Frosterus endast nöjaktigt genomgått de för vinnande af en professur vid universitetet erforderliga examens- och disputationsprof. Han prisade Forsmans historia öfver klubbekriget, som kunde ställas vid sidan, om icke af det förnämsta, likväl af det utmärktare, som andra länders historieskrifning hade att förete.

«Att han författat på finska språket och är den utmärktaste författare på detta språk, skall endast desto säkrare bevara hans arbete och hans namn åt eftervärldens minne. Ty ingen nation har glömt dem, som brutit den första vägen till en nationallitteratur. Och hvar och en vet, hvilken hög plats historieskrifningen intager i nationallitteraturen.» Mot Forsmans afhandling kunde anmärkas, att ämnet var alltför omfattande, men denna olägenhet motvägdes genom sparsamheten af de historiska data för den tid och det ämne disputationen afhandlade. Det hade icke varit hans uppgift som historiker att gå in på lingvistiska kontroverser, utan att adoptera de åsikter, som på den lingvistiska forskningens närvarande ståndpunkt gifvit de bästa skäl för sig. Han hade gjort detta med behörig reservation, där han icke funnit frågan tillräckligt utredd.

Frosterus hade, enligt Snellmans mening, såväl genom sin nu utgifna disputation som genom sina föregående afhandlingar berömligen dokumenterat sina allvarliga historiska studier, men han saknade tillräcklig förmåga att behärska ämnet och gifva framställningen klarhet och afrundning. I den muntliga framställningen var han, att döma af uppträdandet i katedern vid disputationsakten, Forsman underlägsen.

E. J. Bonsdorff, som fann ärendets behandling i fakulteten bristfällig, ogillade Forsmans specimen.

Resultatet af omröstningen i konsistorium blef, att Forsman fick första förslagsrummet med tolf röster mot tio, som gåfvos åt Frosterus, som erhöll andra förslagsrummet. För Forsman röstade: A. E. Arppe, B. O. Lille, F. L. Schauman, Fredrik Cygnæus, A. F. Granfelt, J. V. Snellman, L. Lindelöf, A. Liljenstrand, O. Hjelt, G. Ehrström, K. S. Sirelius och Z. J. Cleve; för Frosterus: J. Ph. Palmén, E. J. Bonsdorff,

N. A. Gyldén, A. Moberg, E. af Brunér, J. J. W. Lagus, V. Nylander, J. A. Estlander, J. V. Rosenborg och A. Krueger. Forsmans utnämning följde året därpå 1863, medan Frosterus s. å. soulagerades med en professorstitel, som icke innebar någon vidare förmån.

Saken väckte så mycket större uppseende, som språkfrågan tydligen låg bakom. De voterandes ställning i denna fråga var visserligen i en del fall odeciderad, men man kunde dock märka, att den större eller mindre böjelsen för det finska språksträfvandet hade inverkat.

Att utgången kändes som ett hårdt slag för Frosterus är otvifvelaktigt. Han afstod likväl icke från sina vetenskapliga sträfvanden, utan arbetade i samma riktning som förut, dock så att han valde ett nytt område för sina forskningar.

Inom den protestantiska världen i Frankrike hade sedan medlet af 19:de seklet ett nyväckt intresse yppat sig för studiet af den franska protestantismens häfder. Bröderna Haag hade börjat utgifva det stora och grundläggande biografiska verket «La France protestante». En Société för den franska protestantismens historia hade grundlagts 1852, och dess Bulletin hade begynt utkomma 1853. Förmodligen hade Frosterus under sin vistelse i Paris 1856—57 blifvit bekant med dessa sträfvanden, som intresserade honom, som själf utgått ur ett prästhem. Frosterus såg, att här ett fält förelåg, där nya skördar kunde vinnas, och beslöt att rikta sina vetenskapliga ansträngningar åt detta håll. Det var i synnerhet de ännu ganska okända förhållanden, under hvilka de franska protestanterna lefde efter återkallandet af ediktet i Nantes, som han ville undersöka genom att taga kännedom om arkiv och andra samlingar i deras egna hemorter. Det var nu icke blott fråga om litteraturstudier, utan framför allt om

att söka utredning ur originalkällorna. Företaget betecknar ett steg framåt i hans historiska forskning.

De motiv, som föranledde honom att upptaga detta ämne, har han närmare angifvit i det redan nämnda företalet till «Les insurgés protestants». Han frågade sig, om Frankrike, som gått i spetsen för den europeiska samhällsorganisationen, icke spelat en roll äfven på det religiösa området. Voro icke de tjänster, som Frankrike gjort åt den protestantiska saken, nog betydande, ehuru de icke varat ända till våra dagar? Sådana tankar sysselsatte honom allt mer. Han ägnade sig åt studiet af den franska protestantismens öden för att kunna bilda sig en föreställning om framtiden. Och han tvekade icke att tro på det mer eller mindre aflägsna uppvaknandet af de spiritualistiska lärorna i Frankrike. Därför fattade han ett särskildt intresse för slutet af 17:de och början af 18:de seklet, då protestantismen under förföljelserna gaf så många bevis på lifaktighet. Det var således såsom varm protestant han gick till sin uppgift.

För att kunna realisera sina nya syften sökte han på våren 1865 alexandersstipendiet och inlämnade en reseplan, enligt hvilken han, såsom det i konsistorii protokoll heter,

> var sinnad att först begifva sig till Schweiz för att närmare undersöka de egendomliga följderna af den sedan aflägsna tider i detta land inträffade sammanstötning af elementer af germaniska och latinska folk och därefter vända sig till ett gebit, där Schweiz' historie anknyter sig till Frankrikes, och skulle sålunda ur de i Genève och de västliga landskaperna öfverhufvud förhandenvarande källsamlingarne söka frammana en trogen bild af den betydelsefulla politiskt religiösa rörelse, för hvilken i synnerhet dessa nejder varit en skådeplats under sextonde seklet och hvilken härifrån sträckte sin inflytelse till de västra grannarne. I sammanhang härmed ville professor Frosterus under en vistelse i Frankrike äfven för tiderna efter reformationsperioden studera

protestanternas ställning inom samhället och särskildt uti de sydliga landskaperna samla såväl skriftliga som muntliga, i form af traditioner, hos menigheten förvarade uppgifter öfver de öden, som öfvergått dem, äfvensom i arkiverna och bibliotekerna i Paris anställa forskningar i berörda afseende.

Medsökande voro Th. Rein och O. Donner. Vid voteringen i konsistorium gåfvos en del röster åt Rein, ehuru han var yngre och mindre meriterad, med anledning af att filosofieprofessuren var ledig och Reins utbildning till eventuell innehafvare däraf var af vikt för universitetet; men majoriteten stannade för Frosterus, och alexandersstipendiet tillföll honom, medan Rein fick det något mindre å universitetets stat upptagna reseunderstödet.

Frosterus' närmaste mål var den franska protestantismens gamla hufvudort Genève, och åtföljd af sin hustru, med hvilken han på slutet af 1865 förbundit sina öden, anträdde han i början af 1866 färden. Reseplanen var ganska allmänt hållen såväl i afseende å studiesyftet som de källor, som skulle begagnas, men ett fynd som Frosterus gjorde gaf honom anledning att fixera sin uppgift. Han gjorde nämligen i det offentliga biblioteket i Genève bekantskap med den från den franska protestantismens historia under 18:de seklet bekante A. Courts manuskriptsamling, där han fann rika, ännu obegagnade bidrag till kunskap om de franska protestanternas öden under början af 18:de seklet, bl. a. d'Aigaliers och Bonbonnoux' memoarer. Ett nytt ljus föll här på de i Cevennernas bergsbygder kringströfvande upproriska hugenotternas, de s. k. camisardernas öden under upproret 1702—1704 och i synnerhet efter dess slut, då enskilda skaror ännu under en egendomlig visionär stämning, oaktadt de grymma förföljelserna, upprätthöllo sin protestantiska religionsutöfning. Frosterus hade således en framgång, som sällan vinnes af

en med samlingarna i utlandet jämförelsevis obekant främling, och arbetsifvern växte därmed. Sedan han genomgått det material, som fanns i Genève, begaf han sig till Languedoc, där Nîmes och i synnerhet Montpellier blefvo centralstationer för hans forskningar. Äfven särskilda af de smärre städerna i Cevennernas bergsbygder besöktes, och med flere af de reformerta pastorerna, som då liksom ännu långt senare till stor del voro framstående historiska forskare, knöt han förbindelser. Den afsikt, han i reseplanen antyder, att insamla folktraditioner, torde han emellertid icke hafva fullföljt.

Denna resa kvarlämnade hos Frosterus de bästa minnen, till hvilka han senare under samtal gärna återkom. Han lärde sig att värdera hugenotternas ättlingar, som genom intelligens och duglighet äro ett betydande element i södra Frankrikes städer, och det tillmötesgående, hvarmed han understöddes i sina forskningar, ökade behaget af förbindelserna med dem. «Jag emottogs», skref han, «öfver allt med sympati och fann i mina studier nyttiga anvisningar äfvensom nödig uppmuntran; min vistelse bland dem kvarlämnade dyrbara minnen». I Paris gjorde han bl. a. bekantskap med Jules Bonnet, redaktör af den protestantiska societetens Bulletin. Det var äfven förmodligen först nu, som han blef personligen bekant med Michelet. I en uppsats, som han 1898 publicerade i Finsk Tidskrift till hundraårsdagen af Michelets födelse, har han med värme återgifvit det intryck, den snillrike mannen, som snart sjuttioårig numera lefde i tillbakadragenhet i ett aflägset kvarter i Paris, gjorde på honom. Han omnämner ögonen med deras liffulla, blida och dock djupa uttryck. «Men särdeles lifvadt blef hans intresse, då under samspråkets gång talet leddes till Frankrikes historia och särskildt till Ludvig XIV:s inre regering. Hans öga sköt blixtar, genialiska yttranden aflöste hvarandra,

och med anledning af en af ref. kort förut gjord publikation af minnesteckningar från denna tid utbredde han sig uti lika sakrika som anslående reflexioner öfver memoarlitteraturen öfver hufvud från adertonde seklet. Han dolde härjämte, syntes mig, icke sin fägnad öfver att se sitt lands häfder och sina egna arbeten vara föremål för en långväga främlings studier.» Äfven med madame Michelet, ett ståtligt fruntimmer, som vid sidan af sin hvithårige man föreföll ganska ungdomlig, gjorde han bekantskap. «Besöket kvarlämnade», fortsätter Frosterus, «ett djupt intryck, ja måhända djupare än anblicken af andra storheter förr eller senare. Den frejdade mannens blida gestalt stod länge inför berättarens ögon. Och att hans allmänt kända vänlighet icke heller nu förnekade sig, att den icke blott var stundens, utan af längre varaktighet, därpå har han äfven åratal senare lämnat bevis.» Måhända hänsyftar han här på ett bref, skrifvet i Paris i januari 1869, där Michelet tackar för att han erhållit ett exemplar af «Les insurgés protestants», hvilket arbete han finner «plein de choses curieuses, intéressant au plus haut degré».

Frosterus var icke den ende, som rönte inflytande af trollkraften i Michelets personlighet. Han hade många beundrare, och en af Frankrikes nu lefvande främsta historiker Gabriel Monod har ägnat en verklig kult åt denne sin vordne lärare.

Såsom frukter af 1866 års forskningsfärd framträdde några publikationer, hvilka äro af varaktigt värde genom det nya ljus, de kasta öfver egendomliga historiska förhållanden.

I Bibliothèque universelle et Revue suisse mars—maj 1866 offentliggjorde han under titeln *Souvenirs de la guerre des Camisards* baron Rossel d'Aigaliers' memoarer, hvilka

äro af värde för kunskapen om förhållandena under camisardkrigen. D'Aigaliers uppträdde såsom fredsmedlare mellan de exalterade protestanterna och regeringen, blef illa ansedd på båda hållen och författade senare memoarer för att rättfärdiga sig inför sina landsmän. I Revuen modifierades några alltför kärfva uttryck, men i en mindre öfvertrycksupplaga återgafs texten noggrant och fullständigt. Denna publikation var en förelöpare till ett arbete, som Frosterus efter återkomsten till Helsingfors utarbetade och på det finska universitetets bekostnad 1863 utgaf i Paris med titeln: *Les insurgés protestants sous Louis XIV. Études et documents inédits.* Det material, hvaröfver Frosterus förfogade, hade säkert medgifvit honom att i denna skrift, som är det mest betydande bidraget af hans hand till den vetenskapliga litteraturen, införa sakliga upplysningar i ganska stor omfattning, hvarvid volymen hade svällt till betydligt utöfver dess 202 sidor, men han var nu såsom alltid mer böjd att gifva de allmänna dragen än att gå in på de smärre omständigheterna. Måhända var han äfven rädd för att skrämma läsaren genom hopade detaljer. Man måste beklaga, att han icke framlagt sina studier i hela deras omfång. Såsom den lilla boken nu föreligger, är den emellertid en intressant utredning af ett ämne, som hade varit föga beaktadt, nämligen förhållandena i Cevennernas bygder 1704—1709, då de egentliga camisardkrigen redan voro afslutade, men oron ännu icke hade lagt sig. Den utgöres, förutom företalet, af en inledning, som ger en studie öfver resningens karaktär, samt af utdrag ur Bonbonnoux' memoarer, hvartill sluter sig rannsakningen och domen öfver en annan af de upproriska vid namn Claris. Författaren skiljer mellan de exalterade, som gingo i spetsen och voro främst synliga, och de moderata, som stannade i skuggan, men troget upp-

rätthöllo sin fäderneärfda kult och förde henne öfver till kommande släkten. Bland de sistnämnda räknar han Bonbonnoux, som under camisardkrigens lopp var en af den bekante Cavaliers följeslagare och efter dennes kapitulation verkade för den reformerta kultens upprätthållande i Cevennerna samt sedermera såsom medhjälpare anslöt sig till återställaren af protestantismen i Frankrike, den högtförtjänte A. Court. Denna observation om de skilda folkelementens olika hållning är träffande och anger riktigt ställningen. Visionernas egendomliga karaktär belyses genom utdrag ur aktstyckena. Men äfven i fråga om bilagorna är publikationen alltför knapphändig; läsaren skulle önskat, att Frosterus hade gifvit Bonbonnoux' memoarer i deras helhet och icke utlämnat deras förra del.

«Denna lilla volym har», säger L. Vulliemin, som med mycket erkännande anmälde Frosterus' arbete i marshäftet af Bibliothèque universelle et Revue suisse 1868, «lärt mig mer om det ämne den behandlar än stora och långa arbeten». Icke minst märklig är den af protestantisk öfvertygelse burna stilens raskhet och flykt. Här möter oss en fläkt af Michelets anda och af hans entusiasm för de stora mänskliga idealen.

Om man undantager meddelandet i den schweiziska tidskriften torde Frosterus' publikationer icke blifvit uppmärksammade i den franska pressen. Den vetenskapliga granskningen var ännu i Frankrike ganska svagt organiserad. Men hans arbeten skola icke råka i förgätenhet i Frankrike, ty de äro upptagna i G. Monods «Bibliographie de l'historie de France», som allmänt användes af dem, som sysselsätta sig med Frankrikes historia.

Ännu en gång upptog Frosterus samma ämne i afhandlingen *Les généraux de Louis XIV en Languedoc* (1702—1704), som ingick i Finska Vetenskapssocietetens akter (IX,

1871) och mer än någon af hans tidigare publikationer stöder sig på arkivarbete, i det att han nästan uteslutande anlitat samlingarna i krigsministeriets i Paris arkiv. Han uttalar en skarp dom öfver regeringsagenternas fruktansvärda hårdhet mot camisarderna. I synnerhet faller en mörk skugga på intendenten Bâville och marskalk Montrevel. Icke ens den berömde marskalken Villars kunde göra sig fri från det ultrakatolska inflytandet, men i det hela framstår han dock i vackrare dager. Af stort intresse är bl. a. redogörelsen för relationerna mellan Villars och Cavalier[1]).

Under loppet af fyra à fem år hade Frosterus således sysselsatt sig med bearbetningen af ett speciellt område af den franska protestantismens historia, och förmodligen skulle han vidare fullföljt de kärvordna forskningarna, om blott förhållandena så medgifvit. Men bunden som han var i Helsingfors, där få eller inga forskningsmöjligheter funnos, måste han afstå därifrån och återgick numera endast en och annan gång i populär framställning till dessa frågor. I ett föredrag vid Vetenskapssocietetens årsdag den 29 april 1880 talade han såsom afgående ordförande om *Protestanterna i Frankrike i 18 seklet.* Han gaf här en kortfattad öfversikt af de franska reformertas öden från slutet af Ludvig XIV:s regering, tills de genom lagarna af 1787 och 1789 återfingo en rättsligt skyddad ställning, och dröjde i synnerhet vid A. Courts öden och verksamhet såsom den protestantiska kultens återupprättare; uppsatsen är således fortsättningen och slutet till hans publikationer om de franska protestan-

[1]) En medalj, som hade blifvit funnen hos camisarderna, gaf anledning till de vidunderligaste tydningar bland deras förföljare. Någon författare hade dock förmodat, att medaljen helt enkelt var ett svenskt mynt, som af resande medförts till södern. Detta bekräftas af Frosterus, som ådagalägger, att myntet var ett svenskt örestycke från 1673 och tyder dess inskription och emblem.

terna. Ett bidrag i Pedagogiska föreningens tidskrift 1872 *Några blad ur protestanternas historia i Frankrike* må äfven omnämnas.

Frosterus sade vid något tillfälle, att en person, som han lärt känna i Frankrike, hade yttrat sin förvåning öfver att han bedref forskningar så fjärran från eget land, hvartill han hade svarat, att de religiösa förhållanden han undersökte hade nära beröringspunkter med hans eget lands utveckling. Samma fråga uppställer Y. K(oskinen) i en anmälan af «Souvenirs» och «Les insurgés» i Kirjallinen Kuukauslehti 1868. Mången tänker kanske, säger han, att forskaren skulle funnit material till arbete i Finland och icke behöft söka det bortom Loire. Men gent emot en sådan mening är, fortsätter han, att ihågkomma, att den franska protestantismens öden böra intressera äfven en finsk allmänhet, och att författarens värme för protestantismen väcker medkänsla hos finska läsare. Till dessa recensentens ord kunde tilläggas, att det för oss måste vara betydelsefullt, att våra lärde genom att deltaga i det allmänna vetenskapliga arbetet upprätthålla den andliga förbindelsen med de stora kulturländerna; Frosterus har i detta afseende en vacker plats i vår vetenskaps häfder.

Emellertid hade Frosterus fått en visserligen sentida belöning för de tjänster han gjort universitetet genom att han den 30 mars 1867 på förslag af hist. fil. sektionens dekanus Fr. Cygnæus blifvit utnämnd till personlig e. o. professor i historia[1]). Läseåret 1868—1869 bestridde han professuren i Allmän historia. Han kvarstod dock icke länge

[1]) Cygnæus' förslag gick ut på minst två timmars föreläsningsskyldighet och 4,000 mk lön, hvaraf 3,000 mk docentarvode och 1,000 mk ur den s. k. docentarvodesbesparingsfonden, men under ärendets vidare behandling höjdes lönen till 5,000 mk, hvaraf 2,000 mk ur besparingsfonden; kons. prot. jan. och febr. 1867.

i denna ställning. Då nämligen Öfverstyrelsen för skolväsendet inrättades, erbjöds åt honom en ledamotsplats i detta ämbetsverk med särskildt åliggande att öfvervaka undervisningen i de historiska vetenskaperna. Han tvekade med afseende å den mindre lyckliga ställning till den allmänna opinionen, som den nyinrättade institutionen till en början kom att intaga, men beslöt dock slutligen att emottaga platsen, till hvars innehafvare han utnämndes den 22 december 1869. Han förblef sedan i 31 års tid fäst vid denna öfverstyrelse.

Om Frosterus' verksamhet såsom ledamot af skolöfverstyrelsen har jag icke närmare kännedom, men några drag därom må dock här, utan anspråk på någon fullständighet, meddelas.

Han medarbetade vid redaktionen af det förslag till skolordning, som 1872 utfärdades, men fann sig därunder i en så mycket brydsammare situation, som allmänheten med växande farhågor emotsåg det resultat, som skulle framgå ur öfverläggningarna. Om hans förhållande i ämbetsverket under denna tid har en kompetent minnestecknare gifvit följande vittnesbörd[1]):

Det inlägg, Frosterus under denna tid gjorde i arbetet vid det ämbetsverk, som han tillhörde, bör skattas mycket högt. Med manlig fasthet och öppen blick för förhållandenas kraf omfattade han de föreliggande uppgifterna och lät sig icke ledas åt sidan af tillfälliga opinioner, lika litet som af de stränga bedömanden, hvilka under upprörda lidelsers inverkan icke kunde uteblifva, så djupt än hans finkänsliga sinne af dem berördes. I medvetandet af den redliga viljan och det ärliga

[1]) C. Synnerberg i Tidskrift utg. af Pedagogiska Föreningen i Finland 1901 sid. 187.

uppsåtet ville han vädja till offentlighetens ljus. Betecknande är härvid hans yrkande, som äfven omfattades af öfverstyrelsens pluralitet, men icke vann beaktande på högsta ort, att förslaget till ny skolordning skulle underställas allmänhetens granskning.

Detta sistnämnda yrkande gjordes af Frosterus med anledning af diskussionerna i skolfrågan vid 1872 års landtdag och motiverades af honom i ett skriftligt andragande vid skolöfverstyrelsens sammanträde den 16 maj 1872. Han framhöll de hårda omdömen, som inom ständerna uttalats om öfverstyrelsens verksamhet och sätt att handhafva undervisningens högviktiga intressen samt de ännu större farhågor, som uttalats rörande det nya förslaget till skolordning. Genom förslagets publicerande skulle bristfälliga uppgifter och uti sakförhållandena icke grundade föreställningar rättvisligen beriktigas och öfverstyrelsen icke utsättas för vådan att möjligen förlora det stöd hos allmänheten, hvaraf hon för sin verksamhet ägde behof, hvarjämte från landets sida uttalanden och förslag till möjliga förbättringar, skildt beträffande senast afgifna skolförslag, dymedels finge ske. Om Frosterus' framställning förenade sig öfverinspektorerna Bergroth och Cygnæus, medan senator Antell var af skiljaktig mening; ordföranden, friherre von Kothen hade, förrän ärendet förekom, aflägsnat sig.

Sedan öfverstyrelsen 1874 erhållit en förändrad organisation, begynte en lugnare utveckling, hvarmed äfven Frosterus' ställning blef angenämare.

Om Frosterus' ståndpunkt i den på denna tid brännande frågan om klassisk och real bildning säger den nämnde minnestecknaren:

Genom omfattande humanistisk bildning, grundande sig på långvariga historiska studier och förtrolig bekantskap med

de klassiska språken, i synnerhet latinet, på hvilket språk han gärna citerade kärnuttryck och stundom tilltalade gamla vänner, var Frosterus i besittning af viktiga förutsättningar för sin verksamhet på skolans område och för bedömandet af de principer, som ännu för ett par decennier tillbaka hufvudsakligen lågo till grund för de högre skolornas eller den s. k. lärda skolans organisation såväl hos oss som i andra länder. Också var han en uppriktig vän af de åsikter, som i de klassiska läroverken se det högre skolväsendets tyngdpunkt, medan å andra sidan en starkt utpräglad benägenhet att försiktigt pröfva allt och en under årslånga studieresor i utlandet förvärfvad förtrogenhet med de moderna kulturspråken och deras litteratur gjorde honom sympatiskt stämd äfven mot det slags läroverk, som uteslutande stödja sig på dessa språk. Redan under sin tidigaste verksamhet vid skolstyrelsen var han ledamot i den särskilda kommitté, som afgaf förslag till det 1872 i Helsingfors öppnade svenska reallyceet, hvilket, att döma af den senare utvecklingen på skolväsendets område ju innebar en framtidstanke, så mycket än läroverkets ursprungliga ändamål var af rent utilistisk art. I allmänhet torde man kunna säga, att en viss betänksam konservatism, som städse håller den historiska kontinuiteten rätt i sikte, var utmärkande för det uppfattningssätt, Frosterus vid behandlingen af praktiska frågor lade i dagen. Men å andra sidan står det fast, att han aldrig var otillgänglig för motskäl, och när han en gång omfattade det nya, fasthöll han därvid med den mogna öfvertygelsens styrka.

Sin tanke om svenska och finska språkens ställning i skolan uttalade han i en uppsats «Reflexioner i skolfrågan», som ingick i Finsk Tidskrift oktober 1877, då skolfrågan som bäst var före vid landtdagen. Han ansåg en lösning mindre kunna vinnas genom yttre bestämningar rörande de båda tungomålens användning och inbördes förhållande, än genom ett fast, allmänt beslut att hålla endräkten vid makt, äfven med uppoffring af enskilda önskningsmål. Därvid borde teorierna om det ena språkets berättigande i och för

sig framför det andra och betraktelsesättet af språket såsom ett ändamål i sig självt lämnas såsom en öfvervunnen ståndpunkt och samtliga Finlands invånare lära sig att betrakta sig såsom väsentligen *ett* folk. Detta var nödvändigt icke blott för skolans skull, utan äfven för landets allmänna bästa i framtiden, dess trygghet och framåtskridande. «Ty ännu aldrig har historiens lärdom varit en annan än att ett folk, i synnerhet ett litet, hvilket icke uti egna händer håller sina angelägenheters sista afgörande, i längden åsamkar sig ofärd, om dess kraft splittras genom fortsatta partisöndringar, de där, till följd af omständigheternas gång förr eller senare, och på ett för de stridande oväntadt sätt, kunna sättas i samband med de mäktigares intressen».

I förhållande till lärarne ådagalade han den välvilja, som öfver hufvud var ett genomgående drag i hans umgängessätt. Han ville hellre vara den uppmuntrande ledaren än den stränga tuktomästaren, och mången lärare var honom tacksam för vänliga anvisningar, medan knappt någon torde haft att beklaga sig öfver en skarp förebråelse från hans sida. Af stor vikt för lärarne var enligt hans mening att genom vetenskapliga studier och litterära sträfvanden motverka trötthet och upprätthålla sitt eget och sin omgifnings intresse. «Så lifvande», skref han i en uppsats om läsningen af historia i elementarläroverken [1]), «historien är såsom läroämne framför åtskilliga andra sådana, kan dock trötthet äfven häri göra sig kännbar hos läraren; han känner sig dragen till slentrianmässighet och ämnet lider. Men häremot ges endast ett verksamt medel — fortsatta egna vetenskapliga studier. Ty däraf uppfriskas sinnet, läraren njuter själf de gyllne frukter, dem hans forna lärjungar gå att plocka, samt ser

[1]) Tidskrift utgifven af Pedagogiska Föreningen i Finland 1871.

sitt ämne ur nya, mera omväxlande synpunkter. Häri ligger det verksammaste medlet att underhålla den *feu sacré,* hvilken omedelbart inverkar på omgifningen samt genom föredömets makt gifver densamma håg för arbete och ansträngningar.»

Den historiska skolundervisningen skattade Frosterus högt. Elementarundervisningen i historia borde på de lägre klasserna hafva ett sedligt och estetiskt höjande syfte, på de högre åter väcka självverksamheten och kombinationsförmågan, i det att lärjungarna skulle vänjas att i företeelserna självmant söka de oföränderliga lagarna. Lärarens uppgift vore bland annat att, jämte det han fordrar noggrann bekantskap med lärobokens innehåll, belysa orsaker och verkningar, jämföra likartade och uppvisa skiljaktigheterna i besläktade företeelser; i sina utläggningar borde han omsorgsfullt framhålla det för hvarje fall utmärkande samt öfver hufvud gifva framställningen ett sammanträngdt innehåll, hvilket i sin ordning vänjer ungdomen vid att koncentrera och ordna tankar och uttryck. Därvid skulle skriftliga historiska öfningar vara ett viktigt undervisningsmedel. Tillika borde åt eleverna tillförsäkras tid och tankeledighet att inom sig upptaga och bearbeta ämnet, hvarför en reduktion af kunskapsämnena och koncentration af elevernas arbete på de viktigaste sådana skulle genomföras.

Han såg således skolans uppgift från en upphöjd ståndpunkt, men han saknade pedagogisk erfarenhet. Förutom det förutnämnda vikariatet vid gymnasium i Åbo 1858—1859 torde hans verksamhet som skolman hafva inskränkt sig till att han handhade undervisningen i engelska vid fruntimmersskolan i Helsingfors vår- och höstterminen 1869 samt skötte den historiska undervisningen i den med samma läroverk förenade Privata Lärarinneklassen från höstterminen 1876 intill medlet af höstterminen 1880 äfvensom under läseåret

1885—1886. Med skollifvets organisation och reella gestaltning var han därför mindre förtrogen[1]).

De åligganden, Frosterus hade såsom öfverinspektor, togo självfallet hans uppmärksamhet och tid så betydligt i anspråk, att den historiska skriftställarverksamheten måste träda i bakgrunden. Endast med långa mellantider publicerade han numera historiska uppsatser och afhandlingar. Men hans gamla intresse för historiskt skriftställeri lefde dock och vände sig nu åt ett nytt håll: den fosterländska häfdeforskningen, där han förut varit jämförelsevis mindre initierad. Franska källor kunde han icke numera begagna och måste därför söka sitt material inom eget land.

Från början af 1870-talet sysselsatte han sig med Finlands historia, hvilket jag sluter däraf, att han 1873 anmälde sig såsom sökande till det af statsrådet K. H. F. Furuhjelm genom testamentarisk disposition gifna priset för en Finlands historia på svenska språket. Bland de sökande: Z. Topelius, K. K. Tigerstedt och Frosterus, ansågs Z. Topelius af senaten vara den mest kompetente, hvarför han skulle åtnjuta räntan å donationen, men konkurrens i fråga om prisets slutliga utgifvande medgafs äfven åt hans medsökande och öfver hufvud åt hvarje hugad författare, och Frosterus torde hafva varit betänkt på att eventuellt deltaga däri. Därför sysselsatte han sig till en början med studium af den litteratur, som behandlar de finska folkstammarnas forntid, hvarur såsom frukt framgick det föredrag, som han höll såsom tillträdande ordförande å Vetenskapssocietetens årsdag den 29 april 1879 och i fransk öfversättning meddelade i 21 bandet af societetens Öfversikt med titeln *Coup d'oeuil sur les*

[1]) Det var på Frosterus uppmaning, som förf. af dessa rader för de finska skolornas räkning bearbetade några af J. R. Pallin för Sveriges läroverk utgifna läroböcker i historia.

peuplades finnois de l'antiquité. Han öfverblickar här äldre författares meddelanden om norden och finnarna och redogör därefter för finnarnas kulturförhållanden intill den svenska eröfringen. Det i populär form hållna bidraget gjorde icke anspråk på någon självständighet eller egentlig granskning[1]).

Något vidare steg till bearbetning af Finlands historia i större omfång torde han icke hafva tagit, men hans studier ledde dock till en bestämd uppfattning af den allmänna gången af det finska folkets utveckling. Sin ståndpunkt har han antydt i en i Finsk Tidskrift 1877 införd uppsats *Historisk skolbokslitteratur.* Han betonar där i fråga om H. L. Melanders «Lärobok i Finlands historia» det oriktiga i att en författare öfverflyttar våra dagars nationella åskådningssätt till det förgångna, såsom sker, då man bedömer den svenska styrelsens åtgärder i Finland efter synpunkter, som framgått ur en senare tids nationalitetsteori: «Att lägga Sveriges styrelse», säger han, «till last, att hon beträffande språk och nationalitet icke stod på vår tids ståndpunkt och framom europeiska regeringar i allmänhet under förflutna tider, är hvarken med historisk rättvisa eller billighet öfverensstämmande». Det är ensidigt att beklaga, att finska högadeln under Storhetstiden drogs bort till höga ämbeten i Sverige, ty Finland hade däraf fördel, genom att dess egna söner fingo tillfälle att från styrelsens centrum i sin mån verka för moderlandets förkofran och föra dess talan. Läroboksförfattarens misstämning öfver att efter Åbo akademis grundläggning svenska språket allt mer blef de högre ståndens och bildningens språk, finner Frosterus så grundlös, att en vederläggning knappast kunde vara påkallad.

---

[1]) Uppsatsen infördes i svensk bearbetning i Finsk Tidskrift 1881 t. X sid. 425—443 och XI sid. 3—19.

Varm som Frosterus var för de fosterländska minnena, hälsade han med glädje grundläggandet af Svenska Litteratursällskapet, som gjorde till sin uppgift «att samla vittnesbörden om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland». Hans minnen från barndomen och hela hans bildning gingo ju i den riktning, som sällskapet ville inslå. Han deltog i de möten, som ledde till sällskapets stiftande, valdes vid det konstituerande mötet till medlem af bestyrelsen och tillhörde den till årsmötet 1894, då han med anledning af tilltagande ohälsa afgick.

Han medverkade med intresse i bestyrelsens verksamhet och saknades sällan vid sammanträdena. Den 17 maj 1888 öfverlämnade han till sällskapet en samling af officiella dokument, som tillhört hans morfars far, biskop Jakob Gadolin och gaf tillika en muntlig framställning af hans förnämsta lefnadsöden. Bland hans yttranden är det votum han afgaf vid utdelandet af sällskapets skönlitterära pris 1891 märkligt. Han erkände, att K. A. Tavaststjerna, som var i fråga och äfven slutligen fick priset, var i besittning af en liflig fantasi i förening med en ovanlig iakttagelseförmåga och utmärkte sig genom en ovanligt ledig och träffande, om icke alltid nog vårdad diktion. Men värdet af hans skapelser förringades genom detta i etiskt afseende förutsättningslösa, för att icke säga skeptiska åskådningssätt af lifvet, för hvilket hvarje dess företeelse, som kan lifva intresset och nyfikenheten, är god nog för konstnärlig framställning, antingen densamma i sedligt afseende därtill lämpar sig eller icke. Däremot utmärkte sig Topelii diktsamling «Ljung» genom en skönhet och friskhet, som uti intet afseende stode efter hans bästa tidigare alster. Tonen var tvärtom djupare och t. o. m. innerligare; det var ålderns försonande blick öfver tillvaron, som adlade det hela. Väl kunde en viss

tvekan uppstå till följd af det med priset ursprungligen förknippade bisyftet att uppmuntra författare ännu stadde i utveckling och skänkande löfte för framtiden. Men denna synpunkt måste komma i andra rummet, arbetets estetiska och moraliska värde i det första, och härvid kunde icke Z. Topelii öfverlägsenhet sättas i fråga.

Han förblef således sin ungdoms och mannaålders idealistiska riktning trogen, medan en yngre tids realism, om också icke utan förtjänst, syntes honom i estetiskt afseende tvifvelaktig.

Också som skriftställare ville han bidraga, och den litterära verksamhet, han under sitt sista lefnadsskede utvecklade, kom till största delen vårt sällskap till godo i form af meddelanden i Förhandlingar och Uppsatser.

Med ledning af majoren Berndt Henrik Aminoffs anteckningar författade han «*Annotationer gjorda under 1808 och följande år*»[1]), däri han återger antecknarens vemodsfulla känslor öfver de händelser, han från sin aflägsna reträttplats iakttog. Af större intresse är *En finsk hofmans bref från 1800*[2]), där han enligt papper, som förvaras på Stensböle fideikomiss i Borgå socken, medddelar kammarjunkaren Carl Fredrik Rotkirchs bref till hans fader majoren Wenzel Fredrik Rotkirch på Stensböle. Här ingå notiser från riksdagen i Norrköping och om Gustaf IV Adolfs privata lif under de följande månaderna af 1800, då han redan genom nyckfulla infall började väcka förvåning hos sin omgifning.

Ett litterärt ämne upptog han i det föredrag han höll vid årsmötet 1890 om *Tidningar utgifna af ett sällskap i Åbo, Finlands äldsta periodiska skrift*[3]), där han, med Finlands

[1]) Förh. o. Upps. t. 2, 1886—1887.
[2]) Förh. o. Upps. t. IV, 1888—1889.
[3]) Förh. o. Upps. t. V, 1889—1890.

utveckling under den senare frihetstiden såsom utgångspunkt ger några hufvuddrag om Åbo Tidnings innehåll och roll i vår litterära bildnings historia.

Hans mest betydande bidrag var uppsatsen *En vändpunkt i Alexander I:s regering*[1]), som mot bakgrunden af de mot hvarandra kämpande reaktionära och liberala strömningarna i början af 19:de seklet ger en i viktiga punkter ny belysning af en episod ur vårt nygrundade statsskicks första årtionden. Det är förvånande, att han, vid hög ålder och under fortlöpande ämbetsgöromål, fann tid och kraft att samla materialet till detta arbete icke blott ur Finlands statsarkivs kollektioner utan äfven ur enskilda samlingar. Hufvudämnet äro de endast genom R. Castréns «Skildringar» förut i någon mån kända planer, som 1818 af R. H. Rehbinder och honom närstående män uppkastades till en ny, på frisinnade grunder byggd konstitution för Finland, hvilken skulle godkännas af Finlands ständer, som borde sammankallas. Förutom Rehbinder själf framträdde J. F. Aminoff, J. A. Ehrenström och L. G. v. Haartman såsom medverkande; t. o. m. ansåg man sig böra underrätta G. Ladau om planen. Men medan man hyste de bästa förhoppningar, inträffade en vändning i kejsar Alexander I:s tänkesätt. Hans underskrift till förordnandet om nedsättandet af en kommitté för revision af grundlagarna uteblef, och de vackra fosterländska planerna föllo. De angrepp, för hvilka Finlands konstitution då, 1897, var utsatt, syntes Frosterus göra utredningen af frågor af denna art särskildt maktpåliggande, och han torde haft för afsikt att återkomma till dem i en biografi öfver Rehbinder, men krafterna sveko, innan något nämnvärdt blifvit gjordt.

---

[1]) Förh. o. Upps. t. XI sid. 36—137, 1897.

Frosterus' stil var i hans historiska skrifter från början värdig och allvarlig såsom uttryck för ett väl öfvervägdt innehåll, men en viss styfhet kunde länge märkas. Senare vann stilen, säkert under inflytande af hans flitiga läsning af franska arbeten, en större smidighet och lyftning. Den stilistiska förtjänsten i «Les insurgés protestants» har jag redan framhållit, men äfven svenska uppsatser från hans senare år äro skrifna i en ton, som verkar mer tilldragande än den klassiska tyngden i de äldre alstren af hans penna[1]).

Frosterus kallades till medlem af Finska Vetenskapssocieteten 1869. Vid promotionen 1900 promoverades han till jubelmagister, med anledning hvaraf han till inbjudningsskriften inlämnade en omsorgsfullt utarbetad meritförteckning.

Familjelifvets glädje och lycka tillföllo honom i rik mån, sedan han den 7 december 1865 ingått äktenskap med *Alina Fredrika Ottelin,* dotter till biskopen i Borgå stift Carl Gustaf Ottelin och Johanna Fredrika Wallenstjerna. En växande skara barn och barnbarn omgaf med årens lopp honom och hans maka.

Johan Gustaf Frosterus dog den 3 april 1901. Han skall ihågkommas såsom en kunskapsrik, sanningsälskande och varmhjärtad arbetare i den fosterländska andliga odlingens tjänst, och Svenska Litteratursällskapet i Finland skall bevara hans namn i tacksamt minne.

---

[1]) En förteckning öfver G. Frosterus arbeten är bilagd till förf:s ofvannämnda i Vetenskapssocieteten hållna Minnestal.

R. A. Renvale

R. A. RENVALL

AF

GEORG SCHAUMAN.

BLAND de sjutton medborgare, som utfärdade inbjudningen att bilda Svenska Litteratursällskapet i Finland, funnos äfven två representanter för universitetsbiblioteket: bibliotekarien prof. Wilhelm Bolin och förste amanuensen dr Robert Alfred Renvall. Bolins vetenskapliga studier och intressen föllo utanför det blifvande sällskapets arbetsfält, och det var därför helt naturligt att Renvall ensam, hvars forskningar och skriftställeri rört sig just inom området af eget lands häfder och litteratur, skulle intaga en plats bland sällskapets arbetande ledamöter. På det konstituerande mötet utsågs också Renvall till ledamot af interimsstyrelsen, och det första ordinarie årsmötet 1886 bekräftade detta val.

Född 1829 och således vid den tiden 56 år gammal, var Renvall en af de äldste i sällskapets styrelse — endast W. Lagus och G. Frosterus innehade en högre ålder. Men hans hälsa var då ännu god, och man kunde därför vänta

sig att han, med sitt stora intresse för sällskapets syften och sina rätt omfattande lärdoms- och personhistoriska insikter, komme att blifva en värdefull arbetskraft i styrelsen.

Också erhöll Renvall redan under det första året af sällskapets tillvaro af styrelsen ett uppdrag, för hvars lyckliga utförande han syntes ega särskilda förutsättningar. Jämte W. Lagus och dr R. Hausen utsågs han att uppgöra en plan för utarbetandet af lefnadsteckningar öfver framstående landsmän. Utskottet, som ansåg att en biografisk handbok numera icke behöfdes, sedan «Biografinen Nimikirja» utkommit, föreslog att sällskapet vidtoge åtgärd om afskrifvandet eller excerperandet af de i den äldre disputationslitteraturen talrikt förekommande dedikationerna, hvilka vore af stort värde för den personhistoriska forskningen; för öfrigt uppmanade utskottet till utgifvande af enskilda utförligare biografier äfvensom till sammanställande af matrikularförteckningar för särskilda ämbetsverk och tjänstemannakårer. Utskottets förslag blef godkändt af styrelsen, som tillika utsåg Renvall att ordna och leda insamlandet af det biografiska materialet i den äldre disputationslitteraturen. Att Renvall verkligen skulle gjort något i det honom gifna uppdragets syfte är likväl icke bekant; åtminstone föreligga inga resultat.

I högre grad verksam såsom ledamot af sällskapets styrelse var Renvall icke. Tvenne små bidrag till sällskapets «Förhandlingar och Uppsatser» vittna dock om hans intresse för den personhistoriska forskningen. I första häftet publicerade han en kort självbiografi af Abraham Argillander, saltpetersjuderidirektör och känd såsom den förste i Finland som egnade sig åt döfstumundervisningen. Af styrelsen ombetrodd med genomgåendet af landshöfdingen Anders de Bruces efterlämnade papper, införde Renvall i fjärde häftet

af «Förhandlingar och Uppsatser» en liten uppsats om denne man.

Renvall afgick från styrelsen vid årsmötet 1892. Han kunde icke finna sig däri att styrelsen tilldelade sällskapets pris för historiska arbeten åt en annan forskare än den för hvilken en af styrelsen tillsatt prisnämnd, hvaraf äfven han var medlem, enhälligt uttalat sig. Till Renvalls beslut att afgå torde äfven ha bidragit tilltagande sjuklighet, yttrande sig främst i sömnlöshet.

Redan två år tidigare (1890) hade Renvall såsom emeritus lämnat sin förste-amanuens-befattning vid universitetsbiblioteket. Ordinarie amanuens sedan 1862, hade Renvall således i nära trettio år varit fästad vid biblioteket. Och under större delen af denna långa tid, allt sedan K. Collans död (1871), hade han haft sig anförtrodd den viktiga detaljen att ombesörja bokinköpen från utlandet, katalogisera och placera de nyförvärfvade böckerna samt redigera bibliotekets accessionskataloger. Spåren af hans verksamhet äro ännu öfverallt i biblioteket synliga, särskildt i den stora alfabetiska katalogen, där hans vackra, nitida handstil lätt igenkännes. Om man betänker att förste amanuensens lön intill 1875 var 1,600 mark och sedan 2,000 mark ända till 1885, då den höjdes till 2,500 med tvenne ålderstillägg à 500 mark[1]), så måste man erkänna att det var intresse och hängifvenhet som utgjorde de förnämsta driffjädrarna i Renvalls bibliotheksverksamhet. Detta erkännande minskas icke däraf att han till sin bibliotekspolitiska åskådning hörde till den gamla skolan, som dref «den stängda dörrens» politik, betraktande biblioteket såsom bibliotekstjänstemännens och universitets-

[1]) För Renvall personligen tillkom sedan 1871 ett anslag af 600 mark för bokrekvisitionernas utförande.

lärarnes fridlysta område: det var den allmänna ståndpunkten på den tiden. Man kan för öfrigt icke säga att Renvall i behandlingen af vare sig böckerna eller publiken tillhörde den riktigt gamla skolan. Den representerades af S. G. Elmgren, som klippte böckerna i marginalerna, tills de erhållit ett i hans ögon lämpligt format, och som utstötte ett grymtande ljud vid åsynen af misshagliga kunder i sitt Fennica-rum — när han icke formligen ovettades, såsom jag en gång hört honom behandla W. Lagus. Den representerades vidare af E. O. Edlund, «Matlund» kallad — man sade att hans namn deriverades af «edo», «jag äter», medan broderns, den kände bokförläggarens, härleddes från «edo», «jag ger ut» — Edlund, som, då humöret icke var det bästa, vid blotta åsynen af lånsökande studenter, redan innan de framkommit med sitt ärende, kunde skrika till dem: «det är utlånadt».

Renvalls förtjänster om biblioteket belönades af universitetet med heders-filosofiedoktors-graden vid promotionen 1877. Z. Topelius, då promotor, yttrade med sin milda röst att det var «det tysta arbetet» som därmed hedrades. Uteslutande detta låg väl dock icke till grund för utmärkelsen. Renvall hade äfven utgifvit sina allmänt anlitade *Biografiska anteckningar öfver det finska universitetets lärare, embets- och tjenstemän från dess flyttning till Helsingfors* (1869) och den bibliografiska öfversikten *Finlands periodiska litteratur 1771—1871* (1871) äfvensom publicerat J. J. Burmans Berättelse om Savolax-brigaden 1808—09 (i Vet. Soc:ns Bidrag, 1858) och sin faders, prosten och lexikografen Gustaf Renvalls bref till den berömde danske språkforskaren Rasmus Rask (i Suomi, 1863). Till många utländska bibliografiska och biografiska verk hade han meddelat notiser om Finland. Han fortfor med denna nyttiga skriftställarverksamhet äfven

senare. Till promotionen 1882 utgaf han en *Förteckning öfver filosofie magistrar promoverade i Åbo 1643—1827,* och efter Renvalls afskedstagande utkom en ny, utvidgad upplaga af hans universitetsbiografiska anteckningar under titeln *Finlands universitet 1828—1890* (1891), tyvärr vittnande om att utgifvarens krafter voro i starkt nedåtgående.

Renvall dog 1895, ogift. Han var en stilla, tillbakadragen natur, mot slutet af sin lefnad en fullkomlig enstöring.

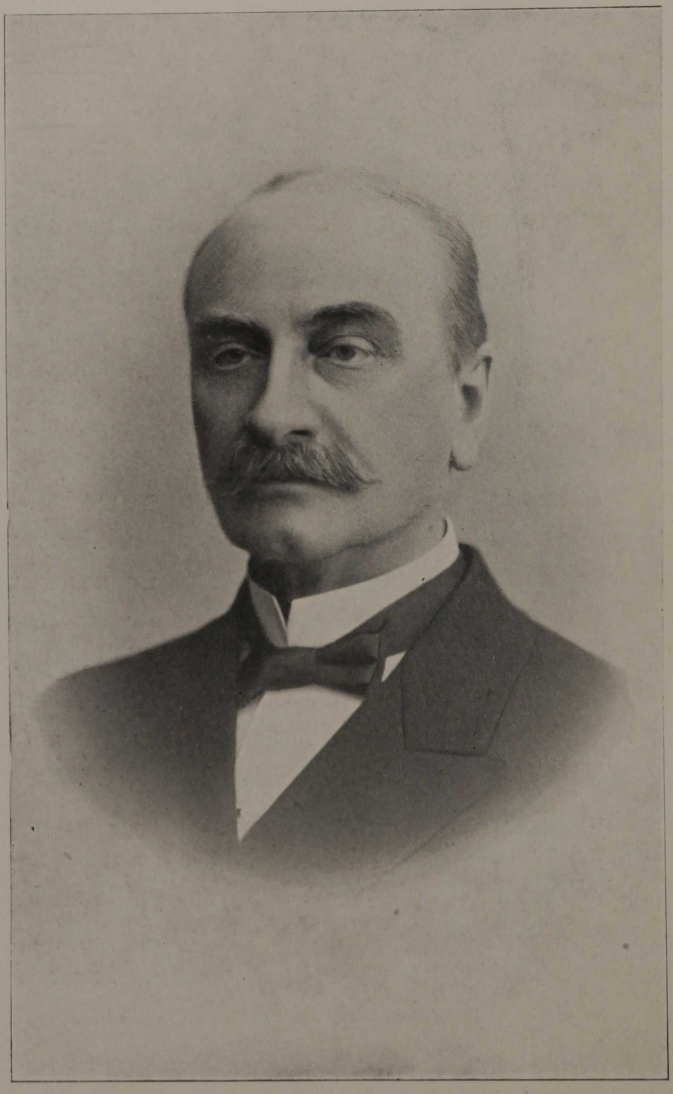

Kasten Antell

KASTEN ANTELL

AF

EMIL SCHYBERGSON.

VID SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS konstituerande sammanträde den 7 maj 1885 invaldes Kasten Antell, då verkställande direktör för Finlands Hypoteksförening, till ledamot i sällskapets bestyrelse. Då de öfriga ledamöterna voro universitetsmän och forskare, betecknade Antells inval tillika att han var designerad att inom bestyrelsen öfvertaga den funktion, skattmästarens, hvilken sedan vid bestyrelsens första sammanträde den 13 i nämnda månad blef honom anförtrodd och som han intill sin afgång från bestyrelsen den 5 februari 1889 innehade.

Under den första tiden af sällskapets tillvaro hade dess skattmästare icke att förvalta andra än de medel, hvilka inflöto i form af ledamotsafgifter. Dessa afgifters belopp utgöra, enligt sällskapets stadgar, 200 mark eller därutöfver för stiftande medlem, 100 mark en gång för alla eller 10 mark årligen i tolf års tid för annan sällskapets medlem.

Vid det konstituerande mötet kunde å interimsbestyrelsens vägnar anmälas att såsom stiftare antecknat sig 200 personer, af hvilka en utfäst sig att erlägga 2,000 mark, två 500 mark, två 400 mark, fyra 300 mark och en 250 mark. Summan af stiftarenas bidrag belöpte sig sålunda till 43,250 mark. Såsom medlemmar, betalande 100 mark en gång för alla, hade 111 personer tecknat sig, så att denna post steg till 11,100 mark. Såsom medlemmar, betalande 10 mark i tolf års tid, hade 755 personer tecknat sig, hvilka årligen kommo att erlägga 7,550 mark eller sammanlagdt 90,600 mark. De tecknade bidragen belöpte sig sålunda till 144,950 mark. Efter hand inträdde nya medlemmar, på sätt skattmästaren vid särskilda tillfällen hade anledning hos bestyrelsen anmäla.

Stiftarenas medlemsafgifter skulle enligt sällskapets stadgar bilda en fond, hvaraf endast räntan finge årligen disponeras på sätt sällskapet vid årsmötet bestämde, och jämväl beträffande de med 100 mark en gång för alla inbetalda medlemsafgifterna beslöt bestyrelsen vid sammanträde den 11 november 1886 att de «tillsvidare skulle betraktas såsom en stående fond, hvaraf endast räntan vid förefallande behof kunde användas».

Något anslag från Längmanska fonden kom då ännu icke, såsom senare, sällskapet till del och en af bestyrelsen gjord anhållan om ett årligt understöd för sällskapets ändamål af 5,000 mark ur allmänna medel hade blifvit afslagen. Det var sålunda en synnerligen trång budget, hvartill sällskapet var hänvisadt. Endast årsafgifterna, hvilka beräknades till 8,200 mark, och den till några hundra mark uppgående räntan på de ständiga medlemmarnas fond fingo komma till användning.

Af ett vid bestyrelsens sammanträde den 7 oktober 1886 uppläst «utdrag ur kassaboken» framgick huru svårt

det var att få debet och kredit att gå ihop. Utgifterna för den förflutna delen af året, 10,574 mark 90 penni, hade nämligen icke obetydligt öfverskridit de beräknade inkomsterna för året i dess helhet, och bestyrelsen nödgades besluta att, med undantag af den stående publikationen Förhandlingar och Uppsatser, något arbete icke vidare skulle till tryckning under året befordras.

Innan Antell lämnade skattmästareuppdraget i andra händer, fick sällskapet emellertid emottaga en välbehöflig förstärkning af sina fonder och årsinkomster i den Höckertska donationen, den första, som kom sällskapet till del. Denna donation, hvarom sällskapets bestyrelse erhöll underrättelse vid sitt sammanträde den 20 oktober 1887 och som skattmästaren vid sammanträdet den 20 september 1888 anmälde sig hafva emottagit den 14 förutgångne juni, uppgick då, inberäknadt upplupna räntor, till 80,363 mark 37 penni, hvarutöfver något mindre belopp ännu var att motse. Med räntorna på denna donation skulle, på grund af donators testamente, bestridas några legat, uppgående till 1,800 mark om året. Men återstoden, omkring 2,000 mark, kom årsbudgeten till godo.

De belopp, hvilka skattmästaren hade att förvalta, utgjorde vid utgången af år 1888, till hvilken tidpunkt den sista af Antells årsredovisningar sträckte sig:

i stiftarenas fond	Fmk	60,330: 02
i ständiga medlemmarnas fond	»	14,159: 25
i Höckertska testamentsfonden	»	81,096: —
Summa	Fmk	155,585: 27

Penningarna tänkte man till en början placera icke blott i obligationer, utan äfven i lån till enskild person och införde

annons härom i tidningarna på hösten 1885. Flere ansökningar om lån inkommo äfven och en af dem befanns med afseende å den erbjudna säkerheten, första inteckning i en mindre stadsgård, antaglig, dock med villkor af yttermera säkerhet i form af fyllnadsborgen. Men då lånsökanden icke ville ställa borgen, blef det ingenting af denna placering och i stället höll man sig för framtiden regelrätt till bankdepositioner och obligationer. Vid Antells afgång funnos dock bland sällskapets tillgångar äfven privata skuldsedlar å sammanlagdt 17,700 mark. Men dessa tillhörde den Höckertska donationen.

Vid förvaltningen af sällskapets tillgångar liksom handhafvandet i öfrigt af skattmästareuppdraget lade Antell i dagen sin vanliga, nästan rigorösa samvetsgrannhet, antingen det gällde att låta upprätta förteckningar öfver sällskapets medlemmar, anordna uppbörden af medlemsafgifterna, öfverlämna checkböcker med underskrifna kvittenser till uppbördsmän i hufvudstaden eller sända dem till sällskapets ombudsmän i landsorten, insätta de inflytande medlen i bank eller placera dem i obligationer eller verkställa sällskapets utbetalningar och föra dess räkenskaper. Men det var dock främst Antells intresse för det syfte sällskapet hade sig förelagdt, som gjorde att han fann sig dragen till detsamma, liksom den urbana, akademiska prägel, hvilken från början betecknade dess bestyrelses förhandlingar, bidrog till att han kände sig så väl tillfreds inom denna. Genom sin vinnande personlighet lyckades han äfven bland bestyrelsens medlemmar knyta nya och yttermera befästa förut bestående vänskapsband.

Kasten Antell föddes i Helsingfors den 12 maj 1845. Hans fullständiga förnamn var Per Kasten Samuel. Fadren, sedermera senatorn och geheimerådet Samuel Henrik Antell var då expeditionschefsadjoint i generalguvernörskansliet.

På mödernesidan härstammade Antell från släkten Wallenius, från hvilken ätterna Wallén och Wallensköld utgått och med hvilken ätterna Nordenheim, Molander m. fl. voro befryndade. Kasten Antells moder, Fanny Alexandra Helena Wallenius, var sondotter till den under binamnet «karelska kungen» kände kronofogden i Karelens norra härad, assessorn Gabriel Wallenius.

Vid tolf års ålder, år 1857, inträdde Kasten Antell i Finska kadettkåren i Fredrikshamn och utgick därifrån år 1863, aderton år gammal, såsom löjtnant vid arméinfanteriet med tillkommendering till Lifgardets Semenoffska regemente, där han befordrades år 1867 till löjtnant och 1869 till stabskapten. Från sin vistelse i kejsarstaden bevarade Antell de angenämaste minnen. Härtill bidrog det fina sällskapslif, som då var rådande inom den finska societeten i Petersburg, icke minst hos ministerstatssekreteraren grefve Armfelt. Äfven från regementet och dess kamratkrets voro hans hågkomster de bästa och han gladdes uppriktigt, då han emottog bevis på att man där ännu hade honom i minnet.

År 1870 öfverfördes Kasten Antell på arméinfanteriet med majorsgrad samt fick tillika anställning för särskilda uppdrag hos generalguvernören öfver Finland, grefve Adlerberg.

Två år senare, år 1872, ingick han giftermål med Emelie Sofie de la Chapelle, dotter till prokuratorn i Kejserliga senaten, friherre Frans Richard de la Chapelle och hans maka i första giftet grefvinnan Sofia Gustafva Hedvig Lovisa De Geer till Tervik.

År 1876 tog Antell, som emellertid år 1873 befordrats till öfverstlöjtnant och nu erhöll öfverstegrad, afsked från militärtjänsten och egnade sig åt skötseln af sin makas arfvegods Tjusterby egendom i Pernå socken, som äfven och kanske icke minst efter det Antell åter fått sin verksamhet i Helsingfors och under större delen af året vistades i sagda stad, skulle, då hans öfriga göromål medgåfvo det, blifva honom en så kär tillflyktsort.

Efter fadrens död år 1874 hufvudman för sin ätt, gjorde Kasten Antell sig redan vid 1877—1878 års landtdag bemärkt såsom en af Ridderskapet och Adelns mest framstående yngre medlemmar. Han hörde då till dem, som motsatte sig värnepliktен, emedan han däri icke såg något stöd för våra politiska rättigheter, men väl, då värnepliktens fullgörande gjordes beroende af lottning, ett farligt ingrepp i den personliga friheten. Antell gjorde sig efter hand alltmer gällande inom det första ståndet icke blott genom sina framstående inlägg i debatten, utan äfven genom den förståelse, han visade gentemot afvikande meningar, och den älskvärdhet han här liksom allestädes lade i dagen under den personliga samvaron. Under 1880- och 1890-talen var Antell en af ståndets mest inflytelserika medlemmar och mottog flere bevis på ståndets synnerliga förtroende. Vid 1897 års landtdag utsågs han till ordförande i riddarhusdirektionen och fungerade i denna egenskap intill sitt inträde i senaten år 1905. Vid 1900 års landtdag var han vice landtmarskalk.

Politiken var utan gensägelse Antells förnämsta intresse. Men ödet fogade så att han, som dock mindre än de flesta hade sinne för praktiska värf, skulle komma att öfvertaga det ena uppdraget efter det andra af denna art. Tack vare sin plikttrohet och synnerliga noggrannhet fullgjorde han dem städse med framgång. Så under hans mer än tjugu-

åriga verksamhet såsom verkställande direktör för Finlands Hypoteksförening (1884—1905), så i de mindre kräfvande uppdragen såsom ordförande i Allmänna finska brandstodsbolagets för landet direktion och såsom medlem af Nordiska Aktiebankens förvaltningsråd, för att endast nämna några af de uppdrag af detta slag, som blefvo honom ombetrodda.

Äfven där han icke hade fackinsikter i samma mån som mången annan, gjorde han sig dock, tack vare sina stora formella förutsättningar, gällande särskildt såsom ordförande. Så t. ex. under åren 1900—1903, då han var ordförande för stadsfullmäktige i Helsingfors. Vid tiden för den nya kommunalförfattningens för städerna införande var Antell bosatt på landet, men äfven efter sin återflyttning till Helsingfors och oaktadt han särskilda gånger valts till stadsfullmäktig samt år 1889 äfven varit utsedd till desses vice ordförande, var han dock nästan mer intresserad af de kommunala angelägenheterna i Pernå kommun, där han äfven i tiden, år 1878, varit kommunalstämmans ordförande, än af dem i hufvudstaden. Men icke desto mindre visade det sig, då Antell, efter att åren 1898 och 1899 åter hafva varit vice ordförande i stadsfullmäktige, påföljande år utsågs till deras ordförande, att valet icke kunnat träffa bättre.

Det värf, för hvilket Antell i så hög grad hade de erforderliga förutsättningarna och för hvilket han ogensägligen äfven, icke minst på grund af familjetraditioner, hyste det största intresset, nämligen statsmannens, tillföll honom först då hans krafter redan voro brutna. På 1880-talet, då äfven framstående politiker utan att dagtinga med sin öfvertygelse kunde ingå i regeringen, voro det liberala partiets ledare nästan lika måna som det finska partiets om att icke låta dem, som räknades till det då så förkättrade svenska partiet, dela makten med sig. Alltsedan år 1890 kunde det

åter i och med postmanifestets utfärdande och den politik, som då inslogs, allra minst komma i fråga att en af oppositionens ledare i det första ståndet, som Kasten Antell då var, skulle inkallas i regeringen. Vid denna tid yttrade visserligen general Frithiof Neovius en gång på skämt till Antell, att deras tid nu var kommen, de som kunde ryska. Men han visste så väl att det icke var språket, utan sinnelaget, som man satte värde på.

Icke desto mindre var det en nästan afgjord sak att Antell år 1900 på sommaren, oaktadt förhållandena redan hunnit i allra högsta grad tillspetsa sig och ett flertal medlemmar i regeringen af politiska skäl afskedats, skulle ingå i senaten. Meningen var att af de afskedade senatorerna Charpentier ånyo skulle inträda och i de öfrigas ställe Antell, L. Lindelöf och Aug. Ramsay. De hade låtit intala sig att en lugnare, en utjämningspolitik åter kunde inledas. Det visade sig emellertid att vederbörande i Petersburg icke hade allvar därmed och, innan utnämningen ännu hunnit ega rum, skref Antell till ministerstatssekreteraren von Plehwe, att han undanbad sig utnämningen. Kallelsebrefven voro redan färdiga till underskrift, då Antells afsägelse inträffade och hela den af vice ordföranden i ekonomiedepartementet Tudéer med stor skicklighet gjorda kombinationen fick förfalla, jämte det denne äfven själf kort därpå nödgades träda tillbaka.

Det var åtminstone den gången bäst som skedde. Ty det var mindre än någonsin en försoningens, en underhandlingarnas och öfverenskommelsens tid, som då låg framför oss. Trots de bästa afsikter hade Antell och de, som då jämte honom skulle tagit plats i senaten, ingenting förmått gentemot den alltmer tilltagande reaktionen. Men väl hade de politiska linjerna af hänsyn till deras personer åt-

minstone för någon tid kunnat blifva oklara, och motståndskraften hade därigenom blifvit försvagad.

Den period af förtryck och ömsesidigt hat, som nu inträdde, var för Antell, med hans blida lynne, kanske än mer pinsam än för de flesta andra, och härtill sällade sig ett svårt hjärtlidande. Intill det sista tog han dock del i den honom så kär vordna politiken. Han hade 1901 på våren, följande en uppmaning från stadsfullmäktige i särskilda af landets städer, företagit en resa till Petersburg och där under besök hos inflytelserika medlemmar af ryska riksrådet sökt inverka på det förestående beslutet i värnepliktsfrågan. Och då på hösten 1904 den Tagantseffska kommittén tillsattes, undandrog han sig icke, trots bruten hälsa, att ingå såsom medlem i denna. Han blef emellertid sedan, då de politiska utsikterna åter ljusnade, klandrad för att han icke afgick från kommittén, helst denna blifvit kompletterad med f. d. guvernören i Viborgs län Mjäsojädoff. Antell svarade att han i kommitténs ryska medlemmar såg icke kolleger, utan underhandlare. Han kände sig emellertid djupt sårad af att hans tillvägagående blifvit misstydt och hans hälsotillstånd blef yttermera förvärradt af de allt annat än grannlaga angreppen.

Då den nya senaten efter novemberdagarna 1905 bildades, inträdde han i denna. Måhända hade hans krafter äfven räckt till för en mindre arbetsdryg post än den af honom öfvertagna finansportföljen. Men denna visade sig för honom vara en alltför tung börda. I flere repriser nödgades han intaga sjuksängen och inom mindre än ett år efter utnämningen lade han in om afsked.

Redan innan detta hann beviljas, hade hans verksamma lif dock ändats.

Han afled i Helsingfors den 20 november 1906.

M. de Gelinet

MARTIN WEGELIUS

AF

KARL FLODIN.

HOMO SUM, NIHIL HUMANI A ME ALIENUM PUTO — dessa den gamla Chremes' berömda ord i Terentii lustspel kunna med skäl tillämpas på den man, vars namn läses ovan och vars bild man uppdragit åt mig att teckna.

Intet mänskligt var i själva verket främmande för Martin Wegelius. Ehuru till sin läggning en gammalidealist av renaste vatten, kände han sig för mycket som barn av sin tid, för att ringakta de exakta vetenskaperna eller undvika att försänka sig i den verklighet, som omgav honom. Hans sinne lekte nog helst kring de luftiga bilder, som toner, ord och färger framtrolla. Men för fantasins imaginationer glömde han ej den stjärnströdda himmeln över sig eller markens blommor vid sin fot. Av förhållandena kallad att verka i det praktiska, att leda, organisera, pröva och uppfostra, att ständigt ligga inne med råd och agera föresyn, tvangs han att till halsen vada ut i det oroligt böljande livet omkring sig, och, likt andra daglönare, räkna med konjunkturerna

och levnadens tusen motsträviga objekt. Men långt ifrån att klaga över den dualism, i vilken han sålunda tvangs in, sökte han tvärtom att pressa sötman ur den hårda kärnan och avlocka även det för hans egentliga intressen främmande ett mänskligt behag. Med sin genomskådande blick upptäckte han snart var den ideella sidan låg även i dylika alldagsuppgifter. Kraftigt och med en levande optimism tog han itu med dem, höjde dem upp till sin egen betraktelses nivå, förädlade och förandligade dem och fick dem snart inramade, på det sätt han ville, samt förnuftigt ordnade i det livspanteon han hade uppbyggt åt sig.

Sådana allsidiga naturer som Martin Wegelius' förekomma, synes oss, alltmer sällan i vår tid. Han tillhörde i själva verket, trots sin starka samhörighet med den epok under vilken han levde, en flydd, lugnare, kanske större, i alla fall mer samlad tidsålder än den närvarande. Han var i släkt med den gamla stam av folk, som hann med allting och intresserade sig för allting, som förstod konsten att specialicera sig och dock skåda allt «sub specie æternitatis», som sökte vila från det tunga arbetet genom att kasta sig in i ett annat, knappast mindre drygt, som aldrig njöt ett nöje, utan att lära någonting av det, och som oavlåtligt producerade, med en givande och villig naturs lätthet. Likväl var produktionslättheten i allmänhet ej utmärkande för Wegelius; han egde den ej medfödd, och likasom över hans gestalt låg en viss ovig tyngd, framstod det produktiva arbetet för honom alltid som en ansvarsfull möda. Men han älskade att handskas med ett svårkuvat material. Han gav sig ingen ro, förrän han hade besegrat arbetets tekniska svårigheter, och fann helt visst en njutning i denna kamp mellan en viss nedärvd indolens i sin natur och en på fasta principer grundad, kategoriskt fordrande arbetsplikt. Så

vitt jag vet låg han hela sitt liv igenom under detta etiska imperativ, vilket ej unnade honom någon ro eller vila. Han var en arbets- och en pliktmänniska — rättare, han blev det, ty i ungdomen, då konstnärsdrömmarna ännu hägrade för honom i ett rosenrött, romantiskt lockande skimmer, föreställde han sig nog livet annorlunda, d. v. s. i huvudsak som en glad lek, fylld av lätta, ljusa bragder. Men från dessa drömmerier togs han alltför snart. Redan då han metodiskt begynte driva sina musikaliska studier, skönjde han huru lång och svårt beträdd vägen till konstens inlärande sträckte sig. Kom så härtill många år under ekonomiska svårigheter, vilka ställde honom öga mot öga med livets obarmhärtiga krav. Han var djupt lycklig över att äntligen finna en verksamhet, vilken tillät honom att utveckla sina produktivaste krafter, sedan han definitivt avstått från alla tankar på att leva den skapande yrkesmusikerns fria, men vanligen rätt bekymmerfulla liv. Då direktorsposten vid Helsingfors Musikinstitut erbjöds åt Wegelius, måtte han helt visst med överströmmande glädje skådat på detta sitt blivande verksamhetsfält. Där, han såg det tydligt, skulle han finna sin livsuppgift.

Att planmässigt organisera en läroanstalt, vid vilken unga musikaliska begåvningar skulle utbildas av skickliga mästare, att på så sätt bringa ordning och förnuft i den musikaliska undervisningen i landet, vilken dittills omhänderhafts av okontrollerade, icke alltid kapabla, privatiserande lärare, att småningom se en härd för hela Finlands musikalumner växa upp, en härd, där kunskap och god sed skulle råda och åt vilken ledarens eget humana, för allt skönt och förädlande skärpta sinne skulle skänka dess intima, förfinade prägel — detta var, om något, ett mål att leva för. I Martin Wegelius' naturell dominerade ett omisskännligt pedagogiskt

drag. Redan i sin tidigare ungdom visade han lust att meddela andra hvad han lärt och tänkt. I två ännu bevarade handskrivna publikationer «Fjäriln» och «Hösten», vilka han som gymnasist och ung student redigerade samt lät cirkulera bland en krets av likasinnade ynglingar och flickor, de flesta av dem anförvanter till honom, hade han framlagt frukterna av sin litterära och musikhistoriska läsning, jämte egna poetiska försök. För sin utkomsts skull nödgades han nästan under hela sitt liv undervisa privat och i skolor — han var, ända till dess Musikinstitutet uppstod, uteslutande hänvisad till detta sätt att förtjäna sitt bröd. Sålunda samlade han som pedagog en rik erfarenhet, till vilken han kunde trygga, då han, vid det ledareskapet för den nya musikaliska läroanstalten anförtroddes åt honom, övertog en mängd undervisningstimmar vid institutet. För hans förmåga som lärare i de olika musikaliska disciplinerna borgade hans inhämtade praktiskt-pedagogiska insikt, hans egna studier i musikens historia, teori och estetik, samt hans tryckta eller offentligt uppförda kompositioner, vilka vidhandengåvo en duktigt skolad, konstnärlig talang. För hans lämplighet åter som direktor talade hans utomordentliga hängivenhet för den idé, som i och med Musikinstitutets bildande kämpade sig fram, hans energiska, bestämda temperament, hans lust att taga initiativ, nydana och organisera, hans personliga auktoritet, hans tro på det nya företagets framtid och dess mission i fosterlandets kulturella utveckling, hans konstnärliga läggning, som var tillräckligt egenartad för att ingiva respekt både inom fackmannakretsar och hos den stora allmänheten, hans arbetsförmåga och varma entusiasm samt sist, och kanske mest, hans djupa, omfattande allmänbildning, vilken ställde honom så att säga utom och över själva saken, denna till ojämförlig fromma.

Helsingfors Musikinstitut, sådant det från en ringa början utvecklade sig till den stora, utmärkt ordnade läroanstalt det i denna dag är, kan sägas vara helt och hållet Martin Wegelius' skapelse. Han uppgick med liv och själ i detta sitt verk. Dess förkovran och omsorgen om detsamma fyllde hans mannaålders dagar, var föremålet för alla hans tankar, sysselsatte honom bittida och sent, under själva arbetsterminen såväl som om sommarledigheten, då han utarbetade nya undervisningsplaner för institutet, författade musikaliska läroböcker eller handledde särskilt framstående elever, vilka han bjöd till sig som gäster på sitt landställe, för att odelat kunna egna sig åt dem. Musikinstitutet var Wegelius' ögonsten; att ledera dess intressen var som att kränka det dyrbaraste han egde. Till sin glädje såg han sig även understödd, vad angick förtroendet till institutets ostörda utveckling, av hela den konst- och musikälskande allmänheten.

Att en del kontakter med parallellt löpande musikaliska institutioner snart uppstod och vållade Wegelius allvarsamma obehag, bör ej förtigas. Men här spelade många skiftande intressen in. De voro lyckligtvis av den art, att den allt nivellerande tiden småningom skapade ett gott samförstånd, där till synes oförenliga motsatser hade bestått. Mot slutet av sitt liv egde Wegelius tillfredsställelsen att se sitt stora verk erkänt och uppburet av alla utan undantag. Musikinstitutet hade vuxit till en kulturell faktor, med vilken varje fosterlandsvän måste räkna. Icke ens från det håll, där de inhemska bildningssträvandena pläga betraktas under en blind nationalisms synvinkel, blev Musikinstitutet på ett effektivare sätt angripet. Wegelius hade med omutlig konsekvens, utan avseende å sina personliga språksympatier, genomfört idén om institutet såsom en inrättning för landets såväl

svensk- som finsktalande befolkning. Den finskspråkiga kulturens snabba utveckling medförde en år för år ökad, till sist överhandtagande kontingent av finsktalande alumner i Musikinstitutet. Det sörjdes emellertid på det bästa för att dessa skulle bli undervisade på sitt eget språk, såsom rätt och billigt var. En annan företeelse, som visserligen berörde Wegelius' privata konstteorier djupare, var den nationella finska styl, som, inaugurerad av Robert Kajanus, Jean Sibelius och Armas Järnefelt, begynte genomsyra de kompositionsstudier av Musikinstitutets mest begåvade elever, vilka utarbetades under Wegelius' inseende. Han var, såsom han mer än en gång medgav, i förstone mer fängslad än sympatiskt berörd av denna genuina finska ton, vilken begripligtvis icke låg honom, mannen med den västerländskt-svenska bildningstraditionen, så i blodet som fallet var med en del av de unga tonsättarne. Men han förhöll sig ingalunda fientlig till den nya, främmande tonen. Tvärtom, han blev omsider tjusad av den, när han fann att den var äkta, icke på konstlad väg tillegnad. Han gjorde ej intrång på sina lärjungars fria musikaliska fantasi, utan sökte endast reglera denna fantasis manifestationer inom gränserna för det musikaliskt sköna och tillåtliga. Han fröjdade sig uppriktigt åt de vinningar, som tillskyndades tonkonsten genom den finska nationella konstmusikens uppkomst. Han var stolt över att ha stått fadder vid dess döpelse och att ha fått bevittna, ja i icke oväsentlig grad handleda dess utveckling. Då en av hans favoritelever, Erkki Melartin, med fulla segel styrde ut på den nya finska tonens hav, gav han honom sin varma välsignelse med på färden. Varhelst en ursprunglig talang röjdes, där svällde Martin Wegelius' hjärta av glädje. Han fick, då redan märkt av dödens hand, den innerliga tillfredsställelsen att ännu på sitt sista läger genomgå

ett stort kammarmusikverk av den unge tonsättaren Erik Furuhjelm. Kompositionens mer germaniskt-skandinaviska än av den finska stylen influerade musiklynne kan icke ha undgått hans granskande blick och kom honom måhända att sia om en egen ton även hos de svenska tonsättarne i vårt land.

Det är redan antytt att Wegelius såsom handledare av kompositionsstudierna icke ville inverka på sina elevers fria intuition, utan blott sökte höja den, förädla och förfina det musikaliska uttrycket, uppmärksamgöra på tekniska ofullkomligheter, där sådana förekomma, och i allmänhet ställa de unga tonsättarne kritiska, klarögda och fria gentemot deras skapelser. Man kan förstå vilken glädje läraren måste ha känt, då han fick syssla med sådana elevarbeten, vilka redan buro den mognade talangens märke. Antalet av dem växte år för år. De blevo för Wegelius lika många milstolpar på hans älskade instituts utvecklingsväg. Ty att uppfostra betydande tonsättare, var ju musikinstitutets högsta uppgift om också ej dess enda. Institutet skulle blott så och ansa; växten kom ovanefter. Martin Wegelius hade den outsägliga tillfredsställelsen att se, huru rik och lovande denna växtlighet tedde sig. Sådana lärotimmar, tillbragta i det tysta klassrummet på institutet, eller hemma hos läraren, eller ute i fria naturen bland susande björkar och glad fågelsång på Vikan, Martin och Hanna Wegelius' sommarvilla i Pojo, voro en riklig ersättning för de alldagliga, ofta ansträngande lektionerna i teori, musikhistoria och körsång i Musikinstitutet, där de mindre begåvade eleverna stundom kunde pröva direktorns tålamod. Martin Wegelius var mycket fordrande som lärare; hans lynne var häftigt; ett barkst ord eller en ironisk tillrättavisning lågo ej långt borta. Av de trögare eleverna var han måhända mer fruktad än

älskad. Men hos alla ingöt han respekt, alla rönte inflytande av hans överlägsna intelligens, mångsidiga bildning och humanitet, som så snabbt gottgjorde försummelserna hos de felande medels en mänskligt vacker blick, ett förlåtande ord, en humoristisk vändning. Man har exempel på att Wegelius kunde taga sig en mindre begåvad elev alldeles särskilt an, blott för att locka ur det motsträviga materialet vad bildbart där tilläventyrs kunde döljas. En till svärmeri gränsande tillgifvenhet från elevens sida blev hans lön för experimentet.

Så säkert fogad var den konstruktion, Martin Wegelius hade givit Musikinstitutet, att det även efter hans död kunde, likt ett välskött och uppdraget urverk, fortfara att fungera under kunnig ledning. Väl var den egentlige ledaren borta; hans plats gapade tom och syntes i förstone omöjlig att fylla. Det centrala i Wegelius' personlighet och det som bildade dess egentliga själ: den rika, fylliga civilisationen, den impulsiva kraftfullheten, vilken sökte sin näring i sig själv, och auktoriteten inåt och utåt, var väl oersättligt. Men mästaren hade utbildat en skola av lärjungar, vilka förde hans verk vidare. Det vilade på en säker bas. Medvetandet härom skänkte utan tvivel Wegelius lättnad och tröst, då han såg huru hans levnadstimmar begynte stupa och anade att deras tal snart skulle vara räknat. Han lämnade sin livsgärning väl utförd, utvecklingsduktig och ansedd ifrån sig. Institutet var ordnat enligt de bästa och modernaste mönster för dylika anstalter. Framstående konstnärer hade under årens lopp varit engagerade vid detsamma som lärare, Carl Pohlig, Ferruccio B. Busoni, Johan Halvorsen m. fl. Under de utländska resor Wegelius företog hade han anknutit förbindelser med samtidens mest betydande tonsättare, teoretiker och musikpedagoger, vilka lärde känna och akta den musi-

kaliska bildningshärden högt uppe i norden. Själv skapade sig Wegelius ett namn som en representativ musikalisk auktoritet, till vars domslut även utlandet tog hänsyn. Han och R. Faltin blevo sålunda kallade till medlemmar av den internationella jury, som avgjorde om det stora Rubinsteinpriset för pianister. Till det berömda musikkonservatoriets i Bologna jubileum erhöll även Helsingfors Musikinstitut inbjudning.

Ju rikare de musikaliska förhållandena i Finland begynte utveckla sig, ju snabbare fart Musikinstitutet sköt och ju närmare det ödesdigra kulturhotet från öster nalkades, desto klarare insåg Wegelius nödvändigheten av den musikaliska konstens popularisering, i ändamål att skapa en värnande ideell makt. Han hade härvid främst landets svensktalande befolkning i ögnasikte. För honom med det svenska modersmålet och de genom tradition och bildning tillegnade västerländska kulturintressena var naturligtvis den svenska stammen i vårt land särskilt dyrbar, så ömt än omvårdnaden om hela vårt folks utveckling låg honom om hjärtat. Huru förfinad Wegelius' egen civilisation än kunde tyckas, huru enkom som skapade för en isolerad, estetisk natur hans egentliga sysselsättningar, musik, litteratur och vetenskap, än kunde synas, betraktade han ingalunda sin själskultur som ett prerogativ, värt att egas endast av honom i egoistisk njutning, utan såg däri fastmer ett av högre makter skänkt kapital, vilket det tillkom honom att förränta i så vidsträckt grad som möjligt. Martin Wegelius var en sann bildningsdemokrat. Han blev det alltmer, ju närmare han trädde det svenska folkelementet och ju intimare han levde sig in i dess åskådningsvärld. Under hans ungdom hade den svenska allmogen varit honom jämförelsevis främmande; han tillbringade dåförtiden ferierna uppe i landet, i Tavast-

land och södra Österbotten, och kom i beröring endast med den finsktalande befolkningen. Under universitetsåren tog han verksam del i partilivet, utan att likväl vara partiman i egentlig mening. Han tillhörde den västfinska avdelningen och bekände sig till den liberala, förmedlande partiståndpunkt, som i allmänhet var rådande inom denna studentgrupp. Men ju längre det led, intog Wegelius en alltmer deciderad ställning till våra inre politiska frågor. Det var närmast det kulturfientliga i fennomanins radikala yttringar, som tvang honom in i det svenska partiet och kom honom att se förhållandena med samma ögon som partiets mest betydande män. Wegelius blev med tiden en den varmaste vän av den svenska bildningen, av konstitutionalism och andlig frihet. Han saknades aldrig, när det gällde att värna våra dyrbaraste rättigheter. Han blev en god stridsman i kampen för livets ljusa värden och den, vilken i sig representerade en hel kulturmakt. Ty han var hövitsmannen för sångens och musikens glada konst i våra svenska bygder, en konst, som ledde till tro på de ideala makterna, på framgång och seger för bildning och vett, på en trygg framtid, trots allt. Då de burgna klassernas i huvudstaden samhörighet med kroppsarbetarne tog sig uttryck i bildandet av föreningen Arbetets vänner, anslöt sig även Wegelius till densamma och stod under hela sitt liv föreningen och särskilt dess sångkör nära. För de av föreningen Svenska folkskolans vänner föranstaltade sång- och musikfesterna i Nyland, Västra Finland och Österbotten var Wegelius, om ej den andlige upphovsmannen, så dock den ledande och bestämmande kraften. Ehuru överhopad av arbete, fann han dock tid övrig att deltaga i de många förberedande kommittésammanträdena, att utarbeta festprogrammen, redigera sång- och musikhäftena, arrangera och komponera nya

sånger, övervaka repetitionerna till festkonserterna samt leda desamma. Hans aldrig svikande tålamod, intresse och entusiasm voro vid sådana tillfällen beundransvärda. Han fick vokala prestationer till stånd, vilka måste förvåna med hänsyn till det oövade, av tillfälliga krafter sammansatta materialet. När så segern var vunnen och den energiska dirigenten omgavs av sina jublande skaror, lyckönskade han dem till det uppnådda resultatet, men hänvisade på samma gång till nya, än mer maktpåliggande uppgifter. Vad som av hyllningen kom på hans egen andel, betraktade han visserligen som ett rättvist erkännande, men såg i alla fall däri en framgång snarare för den levande idén än för honom personligen. Då den musikaliska intresseringen utvidgades och de lokala musikfesterna uppstodo, endels till följd av förbudet under våldsregimen mot allmänna sång- och musikfester, samt Wegelius kom upp med idén att anordna dirigentkurser ute i de svenska bygderna samt föreläsningar i musik för deltagarne i feriekurserna, skydde han ingen möda för att taga personlig del även i dessa företag. Här, likasom i fråga om Musikinstitutet, kunde han hoppas på ett ideellt-praktiskt resultat också långt efter det han själv skulle vara ur stånd att verka. De frön, han sådde, voro livaktiga och föllo i god jord. Det utbildades under hans ledning och med traditioner, skapade av honom, goda dirigenter, vilka verka ännu i den dag som är. Den man, som närmast syntes kallad att i egenskap av dirigent träda i Martin Wegelius' fotspår och som med ett folkkärt sinne förenade musikalisk begåvning och förmåga att vinna sina körers förtroende, Alarik Uggla, föll alltför snart undan.

Kort före sin död var Wegelius i tillfälle att skärskåda planen för den av hans elev hr Otto Andersson stiftade föreningen Brage. Idén att tillvarataga vår svenska

allmoges danser, melodier, sagor, folkdikter, plägseder och bruk under flydda dagar vann en livlig genklang hos Wegelius. Han såg häri ett nytt fält för arbetet på vår fosterländska odlings bevarande. Brage var ju blott en förgrening av den kulturbildande verksamhet, åt vilken Martin Wegelius hade egnat sina bästa krafter. Ehuru utmattad och kroppsligt lidande, fördjupade han sig med vanlig energi i den nya uppgiften. Han utarbetade ett schema för Brages bestyrelses indelande i sektioner, vilka skulle ha sig olika detaljer av arbetet ombetrodda, och såg redan i andanom de vackra frukterna av föreningens strävanden. Också här lade Martin Wegelius hand vid ett företag, vilket ej var dödfött, utan växte upp till kraftig blomstring. Det starkt markerade kulturella draget i Brages uppgift fängslade honom särskilt.

Tidigare har nämnts att Wegelius med övertagandet av direktorskapet vid Musikinstitutet definitivt avstod från tanken att egna sig enbart åt musikkomposition. I själva verket hade han redan långt förut slagit detta ur hågen. Tonsättningen var icke på den tiden ett yrke, som födde sin man. Detta fick Wegelius nogsamt erfara, då han från morgon till kväll måste giva lektioner och var glad åt tillfälliga engagement såsom orkester- eller körledare, vilka inbringade en blygsam penning, allt under det den musikaliska inspirationen sparsamt infann sig och blott undantagsvis resulterade i ett större verk. Redan under sin studietid i Wien anfäktades han av tvivel på sin kallelse som tonsättare. Att han skulle bli musiker och egde betingelserna för detta kall, stod visserligen klart för honom. Men huruvida hans kompositoriska begåvning var tillräckligt stor, för att han genom den kunde skapa sig en framtid, förmådde han ej avgöra. Hans intressen voro alltför omfattande för att tillåta honom en begränsning på ett speciellt

gebit. Han studerade musik, men därjämte litteratur, filosofi, samhällslära, estetik, skön konst — alla yttringar av det intellektuella livet voro för honom tilldragande, och livet självt i dess reella gestalt ej mindre. På det musikaliska området fördjupade han sig i tonkonstens estetik och teori, sökte att lyssna till de klassiska och moderna mästerverken med en kritikers uppövade öra och egnade musikens historia ett grundligt och långvarigt studium. Alla dessa sysselsättningar, vilka senare skulle bli honom till en ovärderlig nytta, inkräktade på hans verksamhet som skapande musiker.

Men att Wegelius var en eminent begåvad tonsättare, om också ej så produktiv och utan en originalitet av det slag, som bryter igenom med nya tankar och former, lider intet tvivel. Hade han ej skapat annat än de två verk, i vilka hans konstnärskap bredast och mest egenartat uttalar sig, näml. kantaten Den 6 Maj och ouverturen till Wecksells Daniel Hjort, skulle han redan med dessa båda kompositioner gjort sig ett namn i den finska tonkonstens historia. Men därutöver skrev han en mängd sånger och körsatser, förutom större och mindre studieverk under ungdomstiden. I hans vokala kompositioner gör sig en varm melodisk uppfinning, teknisk oförvitlighet och stämningsfägring gällande. För den inåtvända och elegiska känslan, genomträngd av ett behärskat, manligt och dock livstungt vemod, egde han rörande toner. Där låg i denna milda smärta en aristokratisk förfining, som skvallrade om det bildningstörstande hjärta, ur vilket den melodiska sensationen hade sprungit. Men det svärmiska draget i denna musik kunde återföras till ett sinne, fyllt av lyrism och en obetinglig lust att poetiskt uttala sig. Wegelius skattade sin konst för högt, för att lämna ifrån sig andra tonsättningar än sådana, vilka tillkommit under en direkt ingivelse och vilkas tekniska ut-

arbetning ej lämnade någonting övrigt att önska. Med så stränga fordringar var det naturligt, att Martin Wegelius' produktion ej skulle bli rik, i synnerhet som han, ju mer han arbetade sig in i sin praktiska verksamhet, ej ansåg sig ha tid att lämna dörren öppen för de musikaliska ingivelserna. Han arbetade mycket långsamt, även då han sysslade med fantasins lekar. Hans sånggudinna födde blott under smärta och kval. Martin Wegelius' maka berättade, någon tid efter hans död, huru orofyllda de dagar voro, då han komponerade på sin Runebergskantat. «Han fordrade absolut ensamhet, icke ens sin egen hustrus närvaro tålde han. Han arbetade nätterna igenom och kunde otaliga gånger ändra en takt eller en musikalisk fras, utan att den ändock utföll till hans belåtenhet. Den första ingivelsen kom lätt och otvunget, men det var den tekniska utarbetningen, som gjorde honom möda. Med pinsam samvetsgrannhet ville han bringa den ända till fullkomlighet. Under sådana dagar var ej Martin god att göra med, tillade fru Wegelius skämtsamt.

Kantaten Den 6 Maj skvallrar sannerligen ej om att den skulle gjort sin upphovsman någon möda, så fin och frisk är uppfinningen, så enhetlig stämningen, så buren av en djup och äkta känsla den musikaliska flykt, som utmärker kompositionen. Likasom så många andra lyckade arbeten är kantaten ett tillfällighetsverk. Då Wegelius mottog av universitetet beställning på denna musik, avsedd att utföras vid högskolans minnesfest över J. L. Runeberg, insåg han till fullo såväl hedern som ansvaret. Det erbjöds honom nu ett tillfälle att visa, vad han förmådde som tonsättare. Texten var hopfogad av delar ur Runebergska dikter, näml. Talltrasten, Barden, Den 5 juli, Molnets broder och en psalm. Om utarbetandet av musiken vållade tonsättaren en koncentrerad fantasiansträngning, så är å andra sidan säkert att

den strömmande inspirationen icke ett ögonblick övergav honom. «Den 6 Maj» är Wegelius' mest betydande musikkomposition och den, som också blivit allmännast beundrad och oftast utförd. Jag kan ej glömma det intryck de välljudsfyllda körsatserna «Lycksalig den, som vid naturens bröst» och «Ej med klagan skall ditt minne firas» samt melodramen gjorde på mig, då jag som yngling närvar vid den nämnda festen. De milda harmonierna sänkte sig som på breda, glänsande vingar ned från läktaren, där sångkören var uppställd. Denna musik tycktes mig lika så försonlig och ljus som Runebergs egen livsåskådning. Då kantaten tre decennier senare, vid Martin Wegelius' jordfästning i Gamla kyrkan i Helsingfors, åter utfördes, förekom det väl mången, liksom mig, som om den döde tonskaldens själ än en gång skulle klingat, med de renaste och upphöjdaste harmonier hans psykes strängar förmådde utströmma.

För Wegelius betydde kantaten Den 6 Maj en stor och obestridd framgång. Men detta verk blev också, i alla fall i allmänhetens ögon, slutstenen på hans tonkonstnärliga produktion. Ty icke långt därefter lade de praktiskt-musikaliska sysselsättningarna i och med Musikinstitutets grundande beslag på hans tid och intresse. Vad han därefter komponerade var för det mesta körsatser. Han utvecklade i dem en ständigt rikare och självständigare stämföring, medan den melodiska uppfinningen i någon mån förlorade i friskhet. Däremot trädde alltmer en själfull egenart, försatt med ett sinnande, reflekterande element, i förgrunden. Dessa a cappella körer, vilka man fick höra vid Musikinstitutets musikaftnar och konserter, voro en kräsen musik, expektorationer av en intelligent ande, som klädde det intryck, djuptänkta och formfulländade dikter hade kvarlämnat, i motsvarande fint avvägda och konstfulla toner. Från We-

gelius' sista tid finnes en liten fyrstämmig sång «Abschied», till ord av Heine, bevarad. I denna återspeglas alla tonsättarens karaktäristiska stilegendomligheter. Men sången är därjämte ett uttryck för aningar om död och förgängelse, vilka förläna kompositionen ett outsägligt vemod. För första gången utfördes denna sång vid avtäckningen av Wegelius' gravvård.

Det är ej här platsen att utförligare granska Wegelius' tonsättningar från hans yngre år. Bland dem finnes t. ex. ett så betydande orkesterverk som ouverturen till Daniel Hjort, där det dramatiska anslaget är både verkningsfullt och med konstnärlig förmåga vidmakthållet, ett längre Rondo för klavér och orkester, musik till romansen «Ungmön i lunden på jaktnätet band» ur Atterboms «Lycksalighetens ö», m. fl. kompositioner. Det var förnämligast med sången «Karin Månsdotters vaggvisa för Erik XIV», som Wegelius gjorde sig bekant för allmänheten; melodin, i sin innerlighet och renhet en äkta pärla, är den enda av de många tonsättningarna till den kända dikten av Topelius, som bevarat sin livskraft. Livligare till koloriten och synnerligen uttrycksfullt deklamerad — endast vid orden «dig ros så vill jag kyssa till min död» skattar komponisten åt en hos honom mindre ofta framträdande hjärtnupenhet — tävlade «Saga vid spiseln» om den sjungande publikens gunst. Wegelius' första tryckta opus, tre klaverstycken, sammanförda under den gemensamma titeln «En dag i Sachsiska Schweiz», blev rätt omilt behandlat av en recensent — icke fackman — i Helsingfors Dagblad, som klandrade den nytyska stilen i dessa kompositioner. Det var visserligen ej så farligt med «nytyskeriet»; Schubert-tonen var nog mycket mer förhärskande.

Wegelius fick snart själv pröva på publicistikens sötma och bitterhet, då han för en rad av år blev fäst vid Hel-

singfors Dagblad som musikkritiker. Hans betydelse i denna egenskap har av det yngre släktet måhända förgätits för andra sidor av hans livsgärning. Säkert är att Wegelius som musikkritiker blev banbrytande hos oss. Så sakkunniga, opartiska, stilistiskt framstående och verkligen ingående musikanmälningar hade nog ej förut varit synliga i huvudstadstidningarnas spalter. Det är bekant, vilken varm apostel Wegelius med tiden blev för den Wagnerska reformen av musikdramat samt för hela den nyare tyska, franska, italienska och nordiska musikstilen. Redan då han var ung student, hade Beethovens nionde symfoni och D-durs mässa samt Hector Berlioz' symfoniska dikter fängslat hans uppmärksamhet, ehuru han kände dessa verk endast i torftiga klavérutdrag. Men de musikaliska tankarnas storhet och nyhet förnekade sig icke ens i pianoöversättningen. De verkade som uppenbarelser på den mottagliga unga musikerns sinne. Då Wegelius sedermera i utlandet fick lyssna till dessa mästerverk i deras originala gestalt, var han väl preparerad för en insiktsfull uppfattning av dem. Det lände alltså hans opartiskhet och sunda smak till heder, att det övervägande intresset för den nyaste tidens revolutionära musik ej inverkade på hans omdöme som musikkritiker. Här hemma räckte det ju länge, innan de musikaliska vindarna ute från Europa blåste in, och endast sällan blev Wegelius i tillfälle att offentligt uttala sig om andra prestationer än sådana, som rörde sig på den klassiska eller efterklassiskt-romantiska musikens område. Han bemödade sig städse om oväld och gav likaså intressanta som instruktiva redogörelser för de musikverk som kommo till utförande. Att kompositionerna i och för sig mer intresserade honom, än sättet på vilket de framfördes, ge hans kritiker från den tiden vid handen. Hans mission var ju framför allt att klar-

göra för allmänheten, *vad* det var den hade hört eller komme att få höra. Den lätta, för att ej säga den lättsinniga franska opera- och operettstilen hade i Wegelius hela hans liv igenom en oblidkelig vedersakare.

Märket M. W:s musikanmälningar ådrogo sig snart en livlig uppmärksamhet. I än högre grad blev detta fallet med de av ungdomlig entusiasm fyllda, välskrivna musikbrev från Tyskland, vilka Wegelius sände till Dagbladet. Hans skildringar av festspelen i Bayreuth under Wagners ledning voro beundrande lovsånger till den store mästarens ära. De vittnade om huru djupt Wegelius skattade lyckan att ha fått vara med om musiktillfällen, så epokgörande för hela den nyare tonkonstens utveckling.

Martin Wegelius' journalistiska verksamhet utbildade i hög grad hans redan av naturen lediga och uttrycksfulla stil. Han hade ända från gossåren sysslat med litterärt och musikaliskt skriftställeri. I de uppsatser i allehanda ämnen, vilka ingå i de tidigare omnämnda handskrivna tidningarna «Fjäriln» och «Hösten», är man i tillfälle att följa med stilens fortgående utveckling hos den unge litteratören, en utveckling, som tillika markerar hans brådmogna intelligibilitets fördjupning. Kommo så de långa förlovningsåren med en under dem förd förtrolig brevväxling, vilken icke litet bidrog till att förläna Wegelius' penna nya, smidiga egenskaper. Korrespondensen mellan Martin Wegelius och Hanna Bergroth, som sedan blev hans maka och kärleksfullt stod vid hans sida i onda som i goda dagar, är ett enda fortlöpande tankeutbyte mellan två väsenden, vilka förstodo varandra och av varandra mottogo nya impulser till själslivets förfining och en ideellt vacker och god syn på tillvarans företeelser. Wegelius' brev till hans fästmö äro anmärkningsvärda *documents humains*. Han nedlägger i

dem likasom i en dagbok allt, vad som fäst sig på hans inre och yttre syns näthinna, sina idéer om religiösa, filosofiska, litterära och musikaliska ting, sina tankar om kvinnan och kärleken, sina åsikter i fosterländska frågor, intrycken av natur och konst — kort sagt allt, vad som kunde sysselsätta ett ungdomligt receptivt sinne. Martin är «Strået», Hanna är «Bladet»; med dessa symboliska benämningar underteckna de sina brev. Av himmelens vind böjas strået och bladet mot varandra, skapade att bilda en organisk enhet, huru obetydliga de än kunde synas i egna eller andras ögon. Så redig är tankegången i dessa brev och så otvunget ger sig det stilistiska uttrycket för densamma, att knappast mer än några lapsus calami, men alls inga ändringar eller strykningar anträffas på de tätt fyllda, med en fin och lättläst handstil skrivna sidorna. Idéer och favoritåsikter, vilka uttalas här, blev Wegelius under hela sitt liv trogen. I allmänhet höll han fast vid de grundsatser han redan under utvecklingsåldern bildade sig. Såsom någonting märkvärdigt kan i detta sammanhang framhållas en uppsats i tidningen «Hösten» om behovet av den musikaliska undervisningens i vårt land ordnande; för den nittonårige ynglingen hägrar här en reform, som först femton år senare vann sitt praktiska förverkligande med Musikinstitutets uppkomst. Endast i de religiösa frågorna undergick Wegelius' ståndpunkt en evolution. Utgången från ett strängt pietistiskt hem, hade han väl tidigt reserverat sig mot sekterismens verkhelighet, men bibehållit sin tro på de kyrkliga dogmerna. Först sedan hans tänkande mognat till självständighet, lösryckte han sig från auktoritetstron även i religiösa ting.

Det är emellertid en stor skillnad mellan den stilistiska formfulländningen i breven från förlovningstiden och i tidningsuppsatserna, samt den, som kommer till synes i

Wegelius' litterära huvudarbete «Den västerländska musikens historia» jämte artiklarna rörande musikaliska ämnen i Finsk Tidskrift. Tidigare skattade han åt den tunga, omsorgsfullt svarvade, av fraser fyllda stil, vilken förefaller oss nu levande så omständlig och blottad på verklig, saklig poesi. Endast en det svenska språkets mästare som Z. Topelius kunde, på grund av att hans prosastil var lyriskt välljud alltigenom, förläna detta opulenta språkmanér de smidiga, behagfulla proportionerna. Men Wegelius' mannaåldersstil är helt annan, yppig och dock ej överlastad, personlig och koncis i bilderna. Dessa ge sig osökta, utan att vara originella i egentlig mening. Därtill är hans stil buren av ett starkt patos. Han hörde till de författare, vilka behöva genomglödas av sitt ämne, för att kunna skriva väl. I sin musikhistoria, vilken med avseende å stilens konstnärlighet sannolikt är det förnämsta arbete i sin art, som på något språk utkommit, utgöra kapitlen om Bach, Mozart, Beethoven, Berlioz och Wagner sannskyldiga mästerverk. I boken går utnyttjandet av de bästa tillgängliga källor och självständiga iakttagelser hand i hand. Uppställningen är översiktlig, behandlingen av ämnet varm, vältalig, ja hänförd. Arbetet belönades med det av Finlands ständer anslagna Längmanska priset. Tyvärr är det ej så spritt inom våra boksynta kretsar, som önskligt vore. Man har antagligen förmenat sig sakna de nödiga förutsättningarna för att kunna läsa arbetet med behållning. Dock är greppet på ämnet i bästa mening populärt och skildringen av tonkonstens olika epoker och dess märkesmän så medryckande, att litet var borde känna sig intresserad. Betänkligare är den okunnighet, som inom fackmannakretsar i Skandinavien synes råda om Wegelius' musikhistoria. I den av Hortense Panum och William Behrend 1905 utgivna, omfattande och särdeles förtjänstfulla «Illu-

streret Musikhistorie» avspisas Wegelius' «Den västerländska musikens historia» med orden «meget rost», alltså ett omdöme i andra hand, vilket visar att de danska författarne icke ens gittat själva taga notis om det tolv år tidigare utkomna finska arbetet.

Vad som förlänar den «västerländska musikens historia» en så förnäm prägel, är det vittra drag, som genomgår arbetet, så snart författaren träder in i de tidsåldrar, då musiken begynte stifta större förbund med poesin. Wegelius hade redan under universitetsåren bedrivit omfattande estetiska och litterära studier; tidigare hette det om honom att han funderade på att lämna musiken för vitterheten. Detta var nog aldrig hans avsikt. Men han älskade det sköna i alla dess företeelser, och för hans humanistiskt bildade sinne voro musik och litteratur oskiljaktiga. Ständigt framhöll han nödvändigheten av en grundlig allmänbildning även för musikern. Av moderna tonsättare var det därför Schumann, Berlioz, Liszt och Wagner, som han främst beundrade, emedan hos dem koncentrerades, jämte den musikaliska genialiteten, blomman av deras tids kultur.

Wegelius' vittra beläsenhet var stor; den svenska, tyska och franska litteraturen behärskade han fullständigt. Han var en kännare som få av den svenska romantikens skalder och kunde hela timmar igenom försänka sig i betraktelser över sina favoritförfattare Atterbom och Almqvist, medan han t. ex. i fråga om den franska litteraturen hade bestått kraftprovet att genomgå alla Alex. Dumas d. ä:s romaner. Av de tyska författarne älskade han i främsta rummet Goethe och Gottfried Keller; den senares autobiografiska roman «Der grüne Heinrich» var föremål för hans speciella beundran. Tidtals fördjupade han sig i studiet av de antika skalderna och prosaisterna; en hel sommar igenom sysslade

han med Herodotos, för vars historiska verk han svärmade. Av de engelska skalderna tilltalade honom framför allt Shelley, vars brännande naturlängtan, lidelsefulla frihetssinne och kosmiskt mystiska lyrik mäktigt verkade på honom. Under de senare åren av sitt liv, då Wegelius, måhända influerad av Ferruccio Busoni, fattade ett så livligt intresse för den nyitalienska tonkonsten, egnade han sig åt studiet av Italiens klassiska och moderna författare. — Han var fjorton år, då andra samlingen av Runebergs Fänrik Ståls sägner utkom, samt kunde alltså fatta den nationella betydelsen av detta litterära evenemang. Under hela hans liv stod Runeberg för honom som den oupphinnelige, dyrkade nationalskalden, i vars rena och ädla diktning han icke för ofta kunde löga sin själ. Knappast mindre varmt älskade han Topelius, vilken han personligen stod nära och för vars aldrig sinande, genom blommor vällande diktaråd ra hans hjärta alltid var mottagligt. Han behärskade, så vidt jag vet, blott ofullkomligt det finska språket, så att han ej direkt kunde tillegna sig dess spirande litteratur. Men genom sin hustru, som utan möda läste och talade finska, gjorde han sig underkunnig även om de finskspråkiga författarne. Så t. ex. väckte Juhani Ahos «Panu» hans livliga beundran.

Men det var ej blott det bokliga vetandet och tonernas värld, som lockade Wegelius. För naturen, dess skönhet och eviga lagar hade han ett lika mottagligt sinne. Ingenting beredde honom en ljuvare vederkvickelse än att studera vårens svällande liv eller höstens brokiga färgprakt ute på hans kära Vikan; där ansade han sina blomsterrabatter, rödde vägar och planterade trän, medan han i de stilla kvällarna betraktade himmelens stjärnkarta och redogjorde för sig planeternas rörelse. Han älskade i poesin den aningstrollska romantiken, som gav rum för så många skiftande

tydningar, men skattade ej mindre högt den sunda realismen med livsrötterna i moder jorden. Till och med vardagslivets företeelser intresserade honom. Han egde en rik fond av humor, som försonade honom med många vedervärdigheter på levnadens stig och förskönade även det obetydligaste. Såsom hos många överlägsna intelligenser gömdes hos Wegelius en bottensats av naivitet, vilken någon gång kunde yttra sig i en hart när pojkaktig uppsluppenhet. Ett drag av hans förfinade livslust var den smak för ett gott bord, vilken han hade gemensam med så många musikaliska celebriteter. — Han var en varm djurvän. Över en liten, ovanligt klok och väldresserad hund, som han och hans hustru egde, skrev han, då djuret dog, ett poem, som hör till det djuptänktaste av vad han i versifierad form anförtrott åt papperet.

Det är naturligt att Martin Wegelius med sin omfattande vittra bildning samt sin hängivna kärlek till den svenska odlingens vidmakthållande och utveckling i vårt land skulle intaga ett bemärkt och hedrat rum i Svenska Litteratursällskapet, till vars bestyrelsemedlemmar han hörde i egenskap av representant för de musikaliska intressena. Hans levande intresse för Sällskapets strävanden, hans förmåga av initiativ och hans fängslande personlighet, som med kunskapsrikedom och intelligensauktoritet förband så mycken urbanitet och vänsällhet, skola ej förblekna i deras minne, som haft glädjen och njutningen att samarbeta med Martin Wegelius. De skola minnas huru otvunget och vältaligt hans yttranden föllo — han var född talare och i denna egenskap en av de ypperligaste vårt land fostrat —; de skola minnas hans karaktäristiska, lockiga huvud, hans manliga gestalt, som ständigt tycktes ha så bråttom och dock hann dröja överallt, hans skarpt fixerande ögon, i vilka så mycken bestämdhet

och likväl så mycken godhet levde, hans lågmälda stämma, i vilken hela generationers kultur tycktes tala — släkten Wegelius är bland de talrikast förgrenade och äldsta ätter i Finland.

Mänskligt att se avbröts Martin Wegelius' livsgärning alltför tidigt. Han stod ju ännu i sin andliga krafts fullhet, då han överraskades av döden. Han hade visst mycket att uträtta ännu, han planerade mångahanda och hade knutit sitt intresse vid mer än ett band. Men detta liv, så fattigt på yttre händelser, huru rikt var det ej på bragder av det slag, som kommer eftervärlden till godo! Vad Martin Wegelius vackrast hade drömt och hängivnast insatt sitt arbete på, det såg han under sitt liv förverkligat. Han hade fyllt ett gott värv och varit en god son av det fosterland, han så högt älskat. Så må det vara sant, vad i toner — hans egna — finnes inristat på vården, under vilken han vilar:

Ej med klagan skall ditt minne firas.

books2ebooks.eu

www.books2ebooks.eu

eBooks from your library by

eBooks on Demand

digitised by

University of Tartu Library

UNIVERSITY OF TARTU
LIBRARY